د پښتو د ادب تاریخ

مؤلف:

ذخیره محمد اقبال مجددی لاهور

صدیق الله «رښتین»

دوهم طبع ۱۳۳۳

کابل

د کابل په عمومي مطبعه کښې چاپ شو

137006

دا کتاب داعلیحضرت محمد نادرشاه
پاك او سپیڅلی روح ته تقدیم شو

دا کتاب د معارف د وزارت له خوا د ۱۱ او ۱۲ صنفونو
په تعلیمي پروګرام کښې منل شوی دی

Marfat.com

(الف)

دې کتاب د مضمونونو ...

مضمون	مخ
د پښتو ادب تاریخ	۱
پښتانه	۱
پښتو	۳
ادبی اصطلاحات	۵
اوله دوره له ۱۰۰هـ ـ ۷۱۸ع څخه	
تر ۹۰۰هـ ـ ۱٤۹٤ع پوری	۹
ددي دوري اديبان او شاعران	۹
ددی دوري شاعراني ښځي	۲۰
ددي دوري پښتانه نثر ليکونکي او مورخين	۲۱
ددي دوري پښتانه ادب پالونکي پاچاهان	۲۳
دپخوانو سوريانو کورنی	۲۳
دملتان دلوديانو کورنی	۲٤
غزنويان	۲٤
دغوريانو کورنی ـ دخلجيانو کورنی	۲۵
دپښتو دملي ادب ځيني برخي	۲٦
(۱) دپښتو افساني، نکلونه او ناري	۲٦
(۲) دپښتو لنډۍ	۲۹
(۳) دپښتو متلونه	۳۰
ددي دوري نظم ته يوه عمومي کتنه	۳۱
ددي دوري نثر ته يو نظر	۳۱
دوهمه دوره له (۱۰۰ق ـ ۱٤۹٤ع	
تر ۱۱۰۰ق ـ ۱٦۸۷ع پوری	۳۲
ددي دوري ليکوال او شاعران	۳۲
د دوهمي دوري پښتانه مؤرخين	۵۱
ددي دوري ځيني عالمان او شاعران چه آثار ئي نه دي پيدا شوي	۵۲
ددي دوري پښتانه پاچاهان	۵۳
ددي دوري ادب ته يوه عمومي کتنه	۵٤
دريمه دوره له ۱۱۰۰هـ ـ ۱٦۸۷ع	
څخه تر ۱۲۵۰هـ ـ ۱۸۳٤ع پوری	۵٦
[illegible]	[illegible]
دهوتکو د کورنۍ ... شاعران	[illegible]
دهوتکو د کورنی شاعراني ښځي	۷۰
ددي دوري يوه ډله مشهوره شاعران	۷۱
سدوزی شاعران پاچاهان	۷۲
داحمدشاه او تيمورشاه په زمانه کښي پښتانه عالمان او شاعران	۷۳
په دي دوره کښي دخوشحالخان اولاده	۷۹
دتاريخ مرصع نثر	۷۹
دحافظ رحمت خان کورنی	۸۱
ددي دوري نور شاعران او ليکوال	۸۳
ددي دوري ځنه شاعران چه دکلام نمونې ئې نه دي ليدلی شوی	۸۹
ددي دوري تاريخي کتابونه	۹۰
ددي دوري پښتانه پاچاهان	۹۱
دهوتکو کورنی	۹۱
دپښتو پالنه	۹۲
دسدوزو کورنی دپښتو داد ب پالنه	۹۲
په دي دوره کښي پښتو څنګه وده ؟	۹٤
دنظم کتابونه	۹۷
څلورمه دوره له ۱۲۵۰ق ـ ۱۸۳٤ع	
څخه تر ۱۳۵۰ق پوري	۹۸
دڅلورمي دوري شاعران او ليکوال	[illegible]
ددي دوري ځنه شاعران چه دارمستتر خپور کړلي دي	[illegible]
ددي دوري نور شاعران ...	[illegible]
دغزلچيانو ډله	۱۰۳
پردوالسه مشهور شاعران	۱۱۵
ددي دوري دځينو نورو شاعرانو نومونه	۱۱۵
په دي دوره کښي دپښتو ځيني نور کتابونه	۱۱۷

Marfat.com

مضمون	مخ
ددې دورې عالمان بزرگان او ځني نور ادیبان	۱۱۷ـ
په پښتو کښې د خارجيانو تاليفونه	۱۲۰ـ
ددې دورې پښتانه پاچاهان او ددوی پښتو پالنه	۱۲۷ـ
ددی دورې ادب ته يوه کتنه	۱۳۰ـ
پښتو مرکه	۱۳۲ـ
اوسنی دوره له ۱۳۵۰ هـ ـ ۱۹۳۱ ع ښځه رايه دې خوا	۱۳۳ـ
اعليحضرت محمد نادرشاه شهيد او محمد ظاهرشاه	۱۳٤ـ
پښتو او پښتو پالنه	۱۳٤ـ
پدې دوره کښې د پښتو چاپ شوی کتابونه	۱۳٦ـ
دافغانو کتابونه ـ گرامری کتابونه	۱۳٦ـ
تاريخی کتابونه	۱۳۷ـ
ادبی کتابونه	۱۳۸ـ
فقه اللغه او فيلولوژی	۱۳۹ـ

مضمون	مخ
له خارجی کتابو ښځه ترجمی	۱۳۹ـ
درامې	۱۳۹ـ
تعليمی	۱٤۰ـ
په صوبه سرحد (پښاور) کښې پښتو آثار	۱٤۰ـ
دمو جوده عصر دځينی لیکوالو او پښاعرانو نمونه	۱٤۲ـ
دپيشاور دليکوالو نمونه	۱٤۳ـ
موجوده نثر	۱٤۳ـ
موجوده نظم	۱٤٦ـ
دپښتو دعاموالی سببونه	۱٤۸ـ
يوڅو ياد داشتونه	۱٥۰ـ
د اشخاصو نومونه	۱٥۲ـ
دپښتو په باب دمستشرقينو کتابونه	۱٦۹ـ
دوه نور ياد داشتونه	۱۷۰
مأخذونه	۱۷۰ـ
دموجوده وخت يوڅو نور کتابونه	۱۷٤ـ

Marfat.com

بسم الله الرحمن الرحیم

د پښتو د ادب تاریخ

دا وی ځینو په نامه د پښتو ادب د یو لنډ تاریخ په ویلو پیل کوو، مګر بایسی چه او مړی پښتو او پښتون و پېژنو، بیا د ادب او ادبیاتو په معنی ځان پوه کړو، او بیا له هغه په مطلب لاس پوري کړو.

پښتون

د پښتون قوم د آرین له قومونو څخه یو قوم دی چه د دي وطن اصلی او پخوانی اوسېدونکی دی د تاریخ بیانونکی وائی چه ټول آریائیان پخوا یو ځای اوسېدل او یوه ژبه یې درلوده دوی تقریباً څلورزره کاله (ق ، م) له خپل اصلی مسکن یعنی د آمو دریاب له سرچشمو څخه (۱) راکوز شول او په باختر (بلخ) کښې یې روښانه مدنیت جوړ کړ، پس له هغه یې د ځمکې په وجه له دغه ځایه هم لېږد په نه شروع کړه، ځینې ی د هرات پرخوا د پارس خاوري ته ولاړل، ځینی د هندوکش په شمالی او جنوبی لمنو کښې د آباسېند تر څنډو پوري خواره شول او ځینې تر آباسېند پوري وتل او د هندوستان په ځنګلو کښې آباد شول، اولی برخې ته ایرانی او دوهمې برخې ته مرکزی او باختری او دریمې برخې ته هندی آرین وائی. دغه مرکزی او باختری آریانیانو ډېری قبیلې درلودی، چه یوه مهمه قبیله یې (بخت = پکت = پښت) وه.

په ریګوید کښې چه د هندی آرینو یو مشهور کتاب دی او په (۱۹۰۰ ق ، م) یا (۱٤۰۰ ق ، م) کښې لیکل شوی دی د آریائیانو د لسو قبیلو د جګړې ذکر راغلی دی. په دوی کښې یوه قبیله د (پکت = پښت) په نامه یاده شوې ده. دارنګه په ویدا کښې «پکتها» د پکت د پاچا په ډول هم څو ځایه راغلی دی.

د یونان لوی مورخ (هیرودوت) چه په (٤٤٤ ق ، م) کښې تېر شوی دی، د دې قوم نوم اخستی او وائی، چه د (پکتی = پکتویس = پکتیس) غښتلی او مړنی خلق د (پکتیکا ... ... (۲)

---

(۱) – که څه هم د آریانیانو په اصلی ځای کښې اختلاف دی، مګر دا نظریه ... شوې ده.

(۲) – دا نوم بیا وروسته په پښتونخوا بدل شوی دی، او د شپږم قرن په ادبیاتو کښې په همدې شکل لیدل کېږي. ښکارندوی د غیاث الدین غوری معاصر وائی:

پښتونخوا ښکلی زلمی چه زغلی هند ته + تر اغلیه پېغلی کاندی اننونه

Marfat.com

(۲)

پاکتیا) په مملکت کښې اوسي . بطلیموس هم چه د یونان یو جغرافیه دان ؤ د پښتنو هیواد (پکتین) بللی دی چه د پکتیانو مسکن ؤ . د یورپ ډېرو مستشرقینو او پوهانو لکه (لاسن - تروملپ - گریرسن) او نورو ، دویدا پکهت اود یونان پکتویس) لــه موجوده پښتون سره تطبیق کړی دی او دا خبره ئې منلی ده چه دغه د (پکت = پښت ، پکتویس) نوم چه درې نیم زره کاله د مخه ئې ذکر راغلی دی همدا موجوده پښتانه دی . صرف یونانیانو دخپلی ابجی دتغیر موافق (پکتی = پکتیس = پکتویس) لیکلی دی . پښتي ټول داقاطع او اکثرو او نوموداوپښتنو ال مخه هم دفیلالوژی علماؤ داخبره منلی ده چه د (پښت = پکت = پخت = پخت ـ پختی = پختی) نوموته تول یو اصل او یوه ریشه لری .

اود پښتون (۱) کلمه هم لهدغو څخه راوتلی ده او اه دې تاریخي او نورو دلیلونو څخه دا نتیجه راوتلی چه پښتانه د آریانیانو یوه مهمه څانگه ده ، چه اومړی په بخدی (بلخ) کښې اوسېدل بیا له هغه ځای څخه دغیل نامه (پخت = پکت) او خپلی ژبې سره د پښتونخوا په غلاو کښې خپاره شول اودغه خیال نوم ئې تردې وخته پورې وساته .

دمغلو دزمانی تاریخو نو پښتانه بنی اسرائیل بللی دی ، مگر دا خبره صحیحه نه ده ځکه چه بنی اسرائیل دیعقوب (ع) اولاده ده او دا هغه نه وروسته پیدا شوی دی اود پښت د ... ترمخه د مخه په (ریگوید) کښې ذکر شوی دی . پښتون ته په هندوستان کښې (پټهان) وایی چه غالباً (د پښتان) کلمه اسې اوړولی ده . دغزنوی پاچهانو دوخت اوزنو او وروسته تاریخو کښې ورته افغان ویلی شوی دی .

گریرسن وایی : چه دافغان (۲) نوم پرښتو او ایرانیانو ایښی دی اصلاً دوی د پکهت نوم دی چه په (ریگویدا) کښې ئې ذکر راغلی دی مگر په خپله پښتانه بیا له پښتون څخه بل نوم په خپلی اوله ئې نه منلی او نه ئې نوښتی . ویلای شو چه دا نور نوموته پری د نورو له خوا ایښودل شوی دی . دا هم وویل چه د پښتون قوم له ډېر پخوا څخه موجود او ددې وطن زاده او سېدونکی دی خودوی داسلام نه را وروسته ډېر مشهور شوی اود اسلام دغلبولو ... پسې ئې داسلام د پاره ډېر خدمتونه کړی دی د اسلام په ابتداء کښې سړبن ، غرغښت او بېټ یا بېټنی بابا د پښتنو مشهور نیکونه تېر شوی دی دا درې واړه وروڼه وو او ډېر اولاد لری . خپلی پښتانه داسلام ... فاتحانو په لښکرو کښې په فتحه دهندوستان ته تللی او بیا الانتر هم هلته میشت شوی دی .

دوی په هندوستان کښې لوئې لوئې پاچاهی هم کړی دی لکه چه بهلول لودی ، سکندر لودی شیرشاه سوری ئې مشهور پادشاهان دی .

بیا په دوی پسې دمغلو د پادشاهی دور راغی پس له هغه په قندهار کښې د هوتکو پښتنو پاچاهی شروع شوه چه حاجی میرویس خان ئې لومړی مشر ؤ .

---

(۱) - دا هسې معلومیږي چه دویدا ده پکهت د اصلی تلفظ پښت ... او په اول کښې د پښت قوم او د پښت ژبه ... ئې داوسېدو ځای ته ویل کېده ځکه چه (ون) ځای ته وایی .
مگر وروسته دا کلمه پس له تحقیقه په مفرد صورت ددغه قوم د پاره استعمال شوه چه جمع ئې پښتانه راغی داهم کېدای شی چه پښتون دنسبت د پاره له (پښت) سره یوځای شوی وی .
(۲) - اوغان په ارمنی ژبه کښې دغره او سېدونکو ته وائی .

Marfat.com

د هوتکو په وخت کښې ایران هم د پښتنو په لاس کښې ؤ بیا د سدوزو او درانو لوی پادشاه ئې احمدشاه بابا دی چه تر هندوستانه ئې د پښتنو یوه زبردسته پاچاهي جوړه کړې وه، آخر په (۱۲۴۲ ﻫ) کښې د پښتنو پاچاهي محمد زیو ته ورسېده ددې کورنۍ لوی پاچا امیر دوست محمدخان وو. دا پاچاهي تر اوسه پورې په دغه کورنۍ کښې چلیږي.

په موجوده وخت کښې پښتانه له دریاب آموه تر اباسینده پورې، هرځای آباد او خواره واره پراته دي، ټول په یوه ژبه پښتو غږیږي د یوه دین اسلام تابع دي. په عاداتو رواجونو او خویونو کښې ئې یو له بله هیڅ توپیر نشته. ددوی د هر سړي د پراخ تندي، ښایسته څېرو غنمي رنګونو، تورو ویښتو، ښه توره، مړانه زړه ورتیا، غیرت، ناریختوب، عزم اراده، ایمانداري، دینداري، صداقت، وفا او نورو ډېرو سپېڅلو خویونو څرګندیږي پښتانه په خپله آزادي او خپلواکۍ مین او په خپله خاوره او خپل وطن له سره تېر دي دغو ټولو صفتونو ته دوی پښتو، پښتونولي، او پښتونواله وايي او هر پښتون پر دغو اوصافو پیژندل کیږي.

پښتو

انسانان د یو بل د پوهولو او پوهېدلو دپاره یوه مهمه وسیله لري چه ژبه ده ژبه هغه الفاظ او کلمات دي چه د هغو په واسطه هر انسان خپل مقصد تعبیر کولای شي او یو بل ته د زړه خبرې او مطالب ښکاره کوي، څومره چه په دنیا کښې متمدنه او وحشي اولسونه دي هومره مختلفې ژبې هم زیاتې او ډېرې دي: ددغو ژبو کښې ځینې داسې دي چه الفاظ ئې هر یو یو هجائي دي او د اسم فعل او حرف فرق ئې نه کیږي، ددې ژبو نه مثال د افریقا د زنګیانو یا د چین او سیام ژبې.

ځینې نورې دي چه هغه هر راز وسیع تعبیرونه لري او الفاظ ئې ... دي په دې کښې ځینې د تصریف او اشتقاق دپاره ... لکه ترکي او مغلي ژبې ... او ځینې د تصریف او قابلیت دي چه ... په کلمو کښې ډېر شکلونه پیدا کوي، دې ته متصرفه یعنې اوړېدونکې ژبې وايي.

دا پیاوړې ژبې دوه شعبې لري یوه شعبه ئې سامي او حامي ژبې دي، چه ... عبراني، لیبي، حبشي ژبې له دې شعبې څخه دي، بله شعبه ئې آریائي ژبې دي ... یا په خیال منځ کښې دوې ځانګې لري چه یوه اروپائي او بله ایشائي ... ځانګې په ږغونو او الفاظو کښې یو له بله فرق لري او په ... آریائي ژبې (سینتم) او ځینې آریائي ژبو ته (ستم) وايي. فرانسوي، انګلیسي، ... روسي او د یورپ نورې مشهورې ژبې د (سینتم) له ډلې څخه دي او سانسکریت، پراکریت، ژند، اوستا، پهلوي، زړه پارسي، پښتو په (ستم) کښې داخلې دي لکه چه معلومه ده ټول آریائیان او د مخه یوه متحده ژبه درلوده چه ددغه (آریان) نومېده دا ژبه تقریباً تر (۲۴۰۰ ق م) پورې موجوده وه که څه هم اوس ئې څه معلومات نشته، کوم وخت چه آریائیان له یو بل نه جلا شول نو پس له هغه موده ئې ژبې هم سره بېلې شوې او د هرچا لهجه ځانله یوه مستقله ژبه شوه

له دغې ژبې څخه سانسکریت، اوستا او نورې فارسو جوړې شوې دي، پښتو هم له دغې اصلي آریايي ژبې څخه راوتلې ده. ددې خبرې یو مهم علمي دلیل په پښتو کښې د پخوانو آریائي الفاظو وجود دی لکه چه پخپله د (آریا، آرین، آریانا ویجه ـ آریاورشه) کلمو ریشه په پښتو کښې تراوسه موجوده ده د ګتور جیګر الماني وايي چه آرین له (ار) څخه مشتق دی چه په سانسکریت کښې د اصل او بنیاد په معنی دی دارنګ (آر) د کر نې په معنی هم دی.

نو (آرین ـ آریا) چه د والړه نسبتي صفت دی د شریف او اصیل او یاد کروندګی اوزارع معنا ګانې ورکوي، په آریائیانو کښې زراعت یو شریف کسب و نو زارع ته شریف هم ویل کېدای شي، لکه چه څرګنده ده (آره) په پښتو ادب کښې د اصل په معنی راغلې ده ملا الف هوتک (١٠١٩ هـ) وايي (دی له آره وځانګلی ـ څه کهتو په ویرنګلی) ددغې کلمې سره د پښتو د ګرامر مطابق د نسبتي صفت علامې (ین، یا) لګېدلې دي او (آرین، آریا) ترې جوړ شوي دي لکه له خاورې څخه خاورین او له جال څخه جلیاه بله د (آریانا ویجه) کلمه ده چه آریائیانو په خپل مسکن او ټاټوبي ته ویله دا کلمه په اوستا کښې هم راغلې ده وايي چه (او یجه) په قندهار کښې اوس هم د مځکې او سر زمین په معنی مستعمله ده بله د (آریاورشه ـ ورته) کلمه ده چه قندهاریانو د خپل مسکن د پاره استعمالوله د (ورشه) کلمه اوس هم د آریه ؤ په مرکز او اصلي وطن کښې د (ورشو) په شکل موجوده ده چه (مرتع او چراګاه) ته وايي څرګنده چه دوی د پوند کړلي او زراعت سره مینه در لوده نو خپل وطن به ئې په دغه نامه یاداوه بله کلمه تاپه پیاپه هند کښې به (ورته) بدله شوې وي، ددغو کلمو څخه د پښتو رابطه له اصلي آریائي ژبې سره څرګندېږي د پښتو په باب کښې د یورپ پوهانو او مستشرقینو هم خپلې پلټنې بشکاره کړې دي دوی ټول په دې متفق دي چه پښتو یوه آریايي ژبه ده خو یو شمېر وايي چه پښتو د آریايي ژبو یوه مستقله څانګه ده چه ئې په ایراني ژبو پورې هم ښکاره شوې دا نظریه فان سپیګل، داکتر هارنل او ګریرسون هم منلې ده. والتر بیلیو وايي چه پښتو د سانسکریت خورده راوړتې ده پښتو او اوستا او سانسکریت د کلماتو تر منځ یوره مشابهت او نږدیوالی ثابت کړی دی دارنګه پروفیسر کلیپرت او هورن زیاتوي هم پښتو یوه آریايي ژبه بولي او وايي چه دا به په الفاظو کښې د سامي ژبو سره څه مشابهت لري او نه په قواعدو کښې دار مستتر هم یوه نظریه دی مګر دی ئې د زند او اوستا سره نږدې بولي خلاصه دا چه ددې رو دلیلو او تاریخي سندونو له مخې دا خبره ثابته ده چه پښتو یوه زړه آریايي مستقله ژبه ده او د اوستا او سانسکریت سره د خوروالي نسبت لري (١)

اوستا او سانسکریت دوې مشهورې آریايي ژبې دي چه د اولې مرکز بلخ او ددوهمې مرکز هند و، پښتو یه کلماتو او الفاظو کښې د سانسکریت او اوستا سره ډېر نږدیوالی لري او ډېر لغات ئې سره شریک او یو شان دي. مثلاً (شپه ـ انګار ـ څمکه ـ سپین) چه په سانسکریت کښې هم (شپاـ انګار ـ جما کا ـ سپېته) بلل کېږي دغسې نور ډېر لغات ئې هم سره شریک دي.

---

(١) یاد مخو کښې د پښتو ادب د تاریخ له اومړي جلده استفاده شوې ده چه دحبیبي ایات دی

پښتو د «پښت» قوم ته د نسبتي واو په زیاتوالي منسوبه شوې ده ، او د قاعدې په پښتو کښې عامه ده لکه فارسو چه فارس او دیګانو چه دیګان ته منسوبیږي ، مونږ دمخه ویلي دي چه «پښت او پښتون» یو شی دی نو په دې لحاظ ویلای شو چه پښتو د پښتون قوم ژبه ده او دا قوم په هندي ژبه پیژندل کیږي ، له کوم وخته چه تاریخ د دې قوم نوم ساتلی دی له هغه وخت نه ورسره د دې ژبې وجود هم ضروري دی دا خبره دمخه ثابته شوه چه پښتون یو آریائی قوم دی چه په ریګوید کښې ئې ذکر راغلی دی نو په دې اساس د ژبې تول پوهان پښتو یوه قدیمه آریائی ژبه ګڼي او د اوستا او سانسکریت (۱۴۰۰ ق ، م) همزولې ئې بولي دوی وایي چه پښتو هم د اوستا او سانسکریت پشان د آریائیانو د اصلي ژبې یوه څانګه ده . مګر دا په یقین نه ده معلومه چه د پښتو قدیمي او زوړ شکل څنګه و ؟ ځکه چه دهغه وخت کوم تحریري نمونه په لاس نشته غالباً داسې معلومیږي چه د زماني په تیریدو ئې خپل زوړ شکل بدل کړیدی او د دې موجوده شکل ته رارسیدلې ده . دا هم په یقین ویلای شو چه پښتو په دې موجوده شکل د اسلام نه دمخه هم موجوده وه . ځکه چه د اسلام په اول کښې چه کم اشعار ویل شوي او زمونږ لاس ته را رسیدلي دي هغه ټول پاخه او متین دي او په یوه داسې ژبه دلالت کوي چه باید له تراوسه یوه پیاوړې پیري د دې پر مخ او حتی ورته .

ادبي اصطلاحات

ادب : د عربو په لغت کښې دپوهې ، زیرکۍ ، بلنې او د هرشي د اندازې ... په معنیو راغلی دی او په اصطلاح کښې ادب پردوه ډوله دی یو نفسي ادب دی چه ... فضیلت او ښیګړې ته وایي او بل درسي ادب دی چه ادبي څخه مطلب ... ایکل خپل مطالب ښکاره کول دي .

د ادب علم : د ادب علم په اوله معنی د اخلاقو له علم څخه عبارت دی ، او په دوهمه معنی د ادب علم هغه پوهنه ده چه د ویلو ، لیکلو او ښې ویناڅو لونه راښیي او د نظم او نثر ... ښه والي بدوالي او نوري مرتبې بیانوي ، په دې لحاظ هغه ټولې پوهنې چه سړی ته د ویناو ڈولونه په ښه طریقه لیکل او ویل زده کوي دهغه ادب علم باله کیږي . هر کله چه نظم او نثر د علومو دبیان ، د تاریخ د لیکلو ، او د یو هو او را پوهولو دوې لویې لارې دي ... په دې واسطه خپل مطالب او خیالات ښکاره کول د ادب غایه او غرض ګڼل کیږي ... ادب په مفهوم کښې د انتقادي روح ارل هم داخل دی .

ادیب : ادیب په لغت کښې یوه زیرک ، رابلونکي او درسي د اندازې ساتونکي ته وایي .

او په اصطلاح کوې ادیب هغه څوک دی : چه په ادبي علومو کښې د پوهې خاوند وي او د دغو علومو په اصولو برابر نظم او یا نثر ویلی او لیکلی شي ، ادیب باید یوې داسې ملکې خښتن وي چه دهغې په واسطه ښه او بد ، ټیټ او لوړ کلام و پیژندلی شي او په خپله هم قادر وي چه له هرې معنی څخه په پوښه ، خوږ او خوندور عبارت تعبیر وکاندی . ا لنډه دا هغه څوک چه دهغه تحریر او تقریر د لساني علومو په اصولو مطابق وي ادیب باله شي .

ادبي علوم : هغه علوم چه د ژبي خدمت کوي او د هغو په واسطه د نثر او نظم په فن کښي مهارت پيدا کيږي ادبي او يا ادبياتي علوم دي . د دي پوهانو دا رايه ده چه علوم ادبيه دولس دي :
(لغت ـ صرف ـ اشتقاق ـ نحو ـ معاني ـ بيان ـ عروض ـ قافيه) دا اته ئې اصول دي
(خط ـ انشا ـ تاريخ ـ د شعر فن ـ محاضره) او دا ئې نور فروع بلل کيږي .

ادبيات : هغه علم او اثر چه د ادبي علومو په اصولو برابر او خوندوري هغو ته ادبيات ويل کيږي يعني هغه منثور او منظوم آثار چه اديب ئې وايي او په هغه وينا کښي چه په هره زمانه کښي د ژبي پوهان او اديبان ئې لولي او د ژبي ادبيات په اشي ، ادبي علومو ته احتياج لري .

د ادب اقسام : ادب په دوه قسمه دي په نظم او په نثر ويشل شوي دي ، د مشرق خلق نظم ته شعر هم وايي مګر د ورځ د خلقو په نظر کښي شعر هغه دي چه خيال او جذبه په کښي استعمال شوي وي .

شعر : د شعر په لغت کښي معنى او پوهيدل دي او په اصطلاح کښي هغه موزون کلام دي چه وزن او قافيه ولري . او په بيان کښي د هغو خوږو کلماتو چه د ويونکي خيال او تاثير ونګ کښي وي شعر وايي . که څه هم وزن او قافيه ونه لري د شعر غوره برخي دري دي .

۱ـ اخلاقي اشعار : هغه دي چه موضوع ئې د اخلاقو اهميت او يا د اسي نوري ښکلي داخوني دروس او د مطالبو ښکاره برخي د درجه په اعلا او خوږ شعر کښي په ادبياتو او داسي نورو ديوانو کښي هم اخلاقي اشعار شته . خپل اخلاقي اشعار چه په اخلاقي غرض ليکل شوي وي هم په دي قسم کښي داخليږي .

۲ـ وصفي اشعار : هغه دي چه د کوم طبيعي شي او منظري د جذباتو نقشه وښيي وي لکه د پسرلي ، ژمي ، اسمان او ستوري صفتونه او د عشق د حالاتو بيان و په درجه نا . د خوشحال خان او نورو تول عشقي او ښکلي شعرونه په دي برخه کښي داخل دي . د پښتو نوي مشهوره قصيده چه د پسرلي صفت دي هم په وصفي شعر کښي شميرل کيږي :

د پسرلي ښکلو ګلانو ورته ... ... کښي د اوبلو شنو ونو کښي لګيږي

۳ـ قصصي اشعار : هغو ته وايي چه په دي کښي د تاريخي قصي او يا کومي پيښي بيان وي يعني خيالي قصي په نظم کړي وي لکه د فردوسي شاهنامه او د پښتو کښي دريا خان ، محمود نامه ، د غازي محمد جان خان قصه او نور . همدارنګه اخلاقي اشعار په تعليمي (ديداکتيک) اشعارو کښي هم داخل وي . دريم قسم اشعار چه هغو ته تمثيلي (ډراماتيک) وايي تمثيلي اشعار هغه دي چه او د اسي د سامعين دي چه نمايش او ښودني په صحنه يعني په تياترونو او سينما ګانو کښي وښودل شي او مقصد ئې عملاً ښودل کيږي . دا قسم اشعار لا تر اوسه په پښتو کښي ډير رواج نه لري .

نثر : په لغت کښي پاشلو ته وايي او په اصطلاح کښي هغه کلام دي چه د وزن له قيده خلاص او آزاد وي . نثر د معنى په لحاظ په دري قسمه دي .

ـ هغه خبري اتري چه موږ ئې د ورځي سره د پوهولو او راپوهولو دپاره کوو .

۲ ـ خطابه (وینا) هغه تقریر او وینا ده چه پوهان او مشران ئې د اولس ... قصد او اوداور پدو نکو د قانع کولو دپاره په مجلسو او ټولنو کښي کوي دا قسم نثر ونه که څه هم په پښتو کښي ډېر و یل شوي دي ، مګر تحریري نمونې ئې په لاس نشته په اروپا کښي خطابه د ادب یو مهمه نوعه بلل کېږي او ډېر اقسام لري لکه سیاسي ، دیني ، حقوقي ، علمي ، ادبي او داسي نوري خطابې .

۳ ـ تحریر (لیکل) هغه نثر دی چه د علمونو ، مطالبو او کتابونو د لیکلو دپاره استعمالېږي تحریري نثر بیا په ډېر و قسمونو لري لکه تاریخي ، قصصي ، مذهبي او نور په پښتو کښي د تاریخي نثر مثال د افضل خان تاریخ مرصع او د قصصي نثر مثال د شیخ احمد (گنج پښتو) او د مذهبي نثر مثال د اخون قاسم فوائد الشریعه او نور دي .

د خلکو د حالاتو بیان (بیوګرافي) هم په تاریخي برخه کښي شمېرل کېږي او ورځ په ورځ د ادب یو مهم جز ګرځېدلی دی والي چه تنقید په دې وار اصلي روح او ماهیت ته متوجه دی مګر دا برخه په پښتو کښي لا تر اوسه ... د لفظ په لحاظ نثر په دوو ډوله دی یو هغه دی چه قافیه لري دا قسم آزاد نثر دی بل هغه دی چه قافیې او ... د الزام نه خالي دی یعني جملې ئې په آخر کښي سره قافیه دار وي دې قسم ته قافیه دار او مسجع نثر وايي د کامل نثر ئې اول قسم دی په موجوده وخت کښي تول لیکونکي کتابونه او اخبارونه په همدې آزاد نثر لیکل کېږي د قافیه دار نثر نمونه دا ده :

نبي وبلي دي رحمت دي وي په ده ، هر کله چه ورسي د سپري وسه ناکېدل .

نشته په دنیا کښي د سړي تل د تمه مقام ګوره د دغي زماني آثار ئې .

نظم : په لغت کښي د مرغلرو پېلوته وائي او په اصطلاح کښي هغه کلام دی چه موزون او قافیه دار وي په پښتو کښي د لفظ او ظاهر په لحاظ دوه قسمه نظمونه موجود دي یو هغه چه د عربي او فارسي نظمونو په قاعده ویل کېږي او د عربي او ژبو تابع وي چه په همدې نظمونه وائي او هغه دا دي (قصیده ـ غزل ـ رباعي ـ قطعه ـ مثنوي ـ مربع ـ مخمس ـ مسدس ـ مثمن ـ معشر ـ مستزاد ـ ترجیع بند ـ ترکیب بند)

بل قسم هغه دی چه د عربو د اوزانو او شعري اصولو تابع نه وي بلکه خپله مخصوص طرز او طریقه لري د پښتو ملي نظمونه ویلی شي (۱) نومونه ئې دا دي (لنډۍ ، ... بګتي ـ بدله چاربیته سندره)

متلونه او نقلونه : متلونه او نقلونه د پښتو ادب یو مهمه برخه ده او ...

متلونه په الفاظو کښي هغه فصیحي جملې دي چه یو ... ادب کښي د متلونو د معني د مغز د ښکلا او سبب او د استعمال د لحاظ ... دا دي (چه څه کري هغه به ریبي ـ بدعمل د لاري مل)

د ژبي او ادبیاتو تاریخ : په دې باید پوه شو چه هر ژبه په زماني د تغیراتو تابع ده ، د پرشیان شته چه د ژبي په بدلون ، ترقي او پرمخ تګ او یا تنزل او ښکتوالي کښي تاثیر لري

(۱) اول قسم ته کلاسیکي او تحریري او دوهم ته روداني کې او شفاهي ادب وایی شو .

Marfat.com

چه مهم‌مهم‌ئې زمانه ، محیط ، حکومت او مذهب تشکیل کیږي په دې تغیرونو کښې کلمې هم په بله اوړي، کله نوي نغتونه راپیدا کیږي او زاړه ور کیږي کله پوښان مطاب رواج مومي او کله پرېښان او له چیري یوسړي له اول څخه دیوې ژبې دحالاتو او تغیراتو بیان راواخلي او دهغې دترقۍ او ارتقا او تنزل او کیفیت‌والي او اولی مرتبې دزماني دتأثیر اودنیتي دښودلو سره بیان کړي دادژبې تاریخ بلل کیږي دژبې په تاریخ کښې دوه بحثه شامل‌دي اول ئې دکلمو دپیدا‌ښت او دصیغو دجوړولو او دراوبستلو بحث‌دی چه دپته فقه اللغته وایي دوهم ئې په‌ذخیره او ثروت یعنې په‌علوم او ادبیاتو کښې بحث کول‌دي چه دپته دادب تاریخ وائی (۱) دادبیاتو تاریخ ډیر پوعام مفهوم لري او په عامه معنی دیوملت دعلمي ادبي فکري ترقي او یاتنزل دحالاتو بیان ته دادبیاتو تاریخ بلل کیږي .

نو په‌دې اعتبار دادبیاتو تاریخ دهري دوري دحالاتو ښوونکی، اودهر ملت دافکارو آئینه ده مګر په خاصه معنی دشاعرانو او لیکوالو ، کتابونو او آثارو دحالاتو اود ژبې دادب ددورو بیان‌ته دادب تاریخ وایي .

دپښتو تاریخ دوه برخې لري یودژبي تاریخ‌دی چه‌هغه داسلام نه‌وړاندې زماني‌ته راجع دی ویو دادب تاریخ‌دی چه‌هغه داسلام له اولو وختوڅخه شروع کیږي مونږ هم په دې دوهمه برخه کښې غږیږو او په‌خپل مطلب یعنې دادبیاتو په تاریخ پیل کوو .

ولې برخه کښې به دهر وخت په‌شاعرانو ، لیکوالو، کتابونو، شعر او نظم او دهغو سترفي او تنزل په موجباتو بحث کیږي او هره دوره به‌بیله بیله ښیو .

دپښتو دادب دوري او عصرونه

هر کله چه هره ژبه اودهغې ادب دسیاسي، اجتماعي، او دیني حوادثو تابع بلل کیږي اودهر عصرادب دبل‌عصر له‌ادب نه‌ضرورجلا او بیل وي نوځکه ښایي چه دپښتو ژبې دادب تاریخ دزماني په‌لحاظ په‌څلورو دورو وویشو :

اوله دوره : له دوهمې هجري پیړۍ ۷۱۸ ع څخه شروع او تر ۹۰۰ هـ - ۱۴۹۴ ع پورې چلیږي (دسوریانو ، غوریانو او لودیانو عصر)

دوهمه دوره : له ۹۰۰ هـ تر (۱۱۰۰ هـ - ۱۶۸۷ ع پورې‌ده (دبابراودهغه داولادې زمانه)

دریمه دوره : له (۱۱۰۰ هـ) څخه تر (۱۲۵۰ هـ - ۱۸۳۴ ع) پورې راسیږي (دهوتکو او ابدالو دزیو زمانه

څلورمه دوره : له (۱۲۵۰ هـ - ۱۸۳۴ ع) څخه راپه‌دې خوا شروع شوې ده (دمحمدزو عصر او اوسنۍ دوره)

---

(۱) تاریخ جلال الدین همائي .

Marfat.com

اوله دوره له ۱۰۰ هـ - تر ۷۱۸ ع څخه تر ۹۰۰ هـ تر ۱۴۹۴ ع پورې

مونږ د پښتو د تحریري ادب تاریخ ، د دوهمې هجري پېړۍ څخه شروع کوو ځکه چه د پښتو کم اومړی شعر چه لاس ته راغلی دی هغه په (۱۳۹ هـ) کښې ویلی شوی دی ، نو دا ئې د دې دورې د شاعرانو په بیان لاس پورې کوو .

د دې دورې ادیبان او شاعران

امیر کروړ جهان پهلوان : امیر کروړ د امیر فولاد سوري زوی دی . امیر پولاد د ملك شنسب له زامنو څخه و . چه په غور کښې ئې پادشاهي کړله ، امیر کروړ په (۱۳۹ هـ - ۷۵۶ ع)
دغور په مندیش کښې پاچا شو . دی یو تکړه غښتلی کلك او محکم سړی و په پوره تن به د دښمنانو سره جنګېده نو ځکه کروړ او جهان پهلوان بلل کېده .

پټه خزانه د تاریخ سوري په حواله لیکی ، چه دا امیران له پېړیو څخه په غور کښې وو ، او د هغه (سور) اولاده ، چه د (سهاك) له پښتو ، امیر کروړ د پښتو یو زبردست شاعر دی ، وایی چه دی یو عادل ، ضابط سړی او د شپې ورځا خاوند و ، او هر کله به ئې شعرونه ویل - هغه وخت چه په جنګو کښې ئې ډېرې فتحې وکړې نو یو زبردست حماسي شعر ئې وواېه چه ویاړنه ئې بولي د دې شعر یو څو بندونه دادي !

زه یم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نشته — په هند و سند و پر تخار و پر کابل نشته
بل په زابل نشته — له ما اتل نشته
غشی د من مې ځي بریښنا پر مېرخمنو باندې — په ژوبله یو نم یرغالم پر تښتېدونو باندې
په ماتېدونو باندې — له ما اتل نشته
زما د پر یو پر خول تاوېږي هسك په نمنځ و یه ویاړ — داس له سوومې مځکه رېږدي غرونه لاندې
کړم ایوادونه او جاړ — له ما اتل نشته
زما د توري تر شپول لاندې دي هرات و جروم — غرچ و بامیان و تخار بولي نوم زما په اودوم
زه پېژندویم په روم — له ما اتل نشته
پر مروز ما غشی اوني داري دښن را څخه — دهریوالرو د پر څنډو لحم تښتي بلي را څخه
ربي زمن را څخه — له ما اتل نشته
خپلوو کړو اسره اور پېر ز وېنه کوم — دوی په ډاډېږه ښه بامېنه ئې
تل ئې ودنه کوم — له ما اتل نشته
پر او یوغرومې و ینادرومې نه په څنډو په تال — ترې زما د نومې بولي [illegible]

۞ ۞ ۞

دا شعر د پښتو یو ډېر قیمتي ، پوخ او متین شعر دی ، کلمات ئې سوچه پښتو دي ، د پښتو اولس د زړورتیا او شجاعت اصلي خیالات پکښې ښکاره او څرګند دي ، وزن ئې هم مائی او د پښتو له خالصو اوزانو څخه دی . د پښتو ډېر پخوانی لغات پکښې راغلي دي لکه : اتل = نابغه او پهلوان ، من = عزم اراده : مېرخمن = دشمن ژوبله = جنګ ، یو نم = لحم ، یرغالم = یرغل کوم اودوم = سپاس ، دښن = دشمن ، بلن = پیاده ، زوړن = دلاور اور =

Marfat.com

… پرورش ورکوم ، دریغ = منبر ؛ ستاینوال = مداح .

دامیر کروړ دشعر دیوخوالی اومتانت څخه ثابتیږی چه پښتو داسلام ترمخه هم خامخا شعر اوادب دراود ، مګر ترڅو پوری چه پخوانی نمونه نوی پیداشوی ؛ نو د شعر دپښتو اومړی شعر اوامیر کروړ دپښتو اولنی شاعر ګڼل کیږی . شیخ کټه په خپل کتاب « لرغونی پښتانه » کښي ئي یاد کړیدی چه امیر کروړ په (۱۵٤ ه) کښي مړشوی دی .

ابو محمد هاشم : دی په (۲۲۳ ه) کال دهمده په (سروان) کښي زیږیدلی دی او بیا ئي په (بست) کښي … درس ویلی دی . ابومحمد په عربی ، پارسی او پښتو کښي … دی دمشهور عربی ادیب (ابن خلاد) شاګردؤ ، او د هغه ډیر عربی اشعار ئي پښتو نظم ترجمه کړیدی . … شعر خو … دادی :

زړه … په دنیا کښي … ویره　　دخاوند په لاس کښي زر او درهمونه
… ورځی … اروی　　ددرهم خاوندان تل وی په ویا روونه
درهم … که خوك ژبه ور کیږی　　ده وسله کهخوك پري کاندی قتالونه

وائی چه ابو محمد د عربی سروالو دفصاحت اوبلاغت په بیان کښي په پښتو ژبه یو کتاب لیکلی ؤ چه د (…) … دی تخمیناً په (۲۹۲ ه) په (بست) کښي وفات شوی دی .

شیخ رضی : شیخ رضی دشیخ حمید لودی وراره ؤ دشیخ حمید کورنی له (۳۵۱ ه) څخه تر (۴۹۰ ه) پوری ئي په ملتان کښي حکومت دراود . شیخ رضی یو نیك سړی او د پښتو ژبی ادیب ؤ . وائی چه دخپل تره شیخ حمید لودی دپښتونخوا غروته د اسلام د تبلیغ دپاره تللی ؤ هغه وخت چه دخپل تربور (نصر) له الحاد څخه خبر شو نو دا شعرئي ور واستاوه :

د الحاد په اور دي ته بلل　　ګروه دي زمونږ وکوراوه
… نهی په زیارته　　تا په ګور ور و تورا وه
ای خوږ … کړه هیڅ　　چه دي ګوښی اداوه
اودی ستا په نامه … شو　　چه هر څوك … و در ناوه
… له …　　او دی … په کڅاوه
زمونږ … ده ستاله ګروهه　　د ورځلوی په رغاوه

ددی شعره دشیخ رضی رنځ د دینداری سپیڅلی افکار ښکاره کیږی اوډیر زاړه لغات پکښی راغلی دی لکه = ګروه = دین ، وکوراوه = وران کړ ، ارغون = اول . ګروهیدلی = معتقد کیدی ، کاوه = کړه ، رغا = بیزاری ، ورځلوی = قیامت .

امیر نصر لودی : دشیخ حمید لودی زوی دی ، د پلار د مرګ نه وروسته د هغه پرځای امیر شو .

وائی چه دی د ملحدو تر عقیدی لاندی ؤ ، دا پښتون پاچا هم د پښتو ژبی ادیب او شاعر دی دالاندی شعرئي له پټی خزانی څخه را اخلو چه دشیخ رضی د دغه ورالندی شعر په ځواب ئي ویلی دی :

دالحاد په تور تورن شوم　　زه ارغون خو ملحد نه یم
زما د … تورا کړی　　که ملحد یم د د … یم
له اسلامه … تر …　　ستو رانو نه په تر … یم

گروه مې هغه ارغوني دي　　　اوس هم گروهه پاتې يم

د اوو دي زوی سختسي يم　　　د حميد د اورد اسپه اه يم

دد ښنو و يسا مغزه　　　زه اوو دي په خلو زه يم

په دې شعر کښې همځينې پښتو لغات لکه: تورن = تهمتي، ارغون = اول، تورانت = تهمت، گروهه = محکم، مغزه = مه اوره راغلي دي.

شيخ بيټني يا بيټ بابا: دپښتو يو مشهورنيکه دی. سليمان ماکو پهخپل کتاب تذکرة الاولياء کښې وايي چهشيخ بيټني يونيك سړی او لوی بزرگ ؤ، د گلو په غره به ئې ناسته واسيده، تواره شپه به د خدای پاعبادت بوخت ؤ او دا مناجات به ئې په ډيره زاری وايه:

اوو په خدايه، اوو په خدايه　　　ستا په ميخه هر څو شايه

غرولاړ دي درناوي کښې　　　تواره زوی په زاري کښې

د اسه دي د غرو لمنسي　　　زه و ژ کېږدي دي بلکې ...

دا و گړي غږې کړې خدايه

اوو په خدايه، اوو په خدايه

دا ته انزموانې اوربل دي　　　وړه کور کي دي وړه بوره جاردي

مينه ستا کښې موږ ميشته يو　　　د جبار ... ستا ... يو

... او محکه ... ستاده　　　د ...

دا ... ستادي خدايه

اوو په خدايه، اوو په خدايه

بيټ بابا

بيټ بابا دا شعر ډير ښېرهموثره اوخوږه دعا دی، دپښتو په هغې وزن ويل شوی او روان شعر دی، دپښتو ښخواني خاص لغات لکه زوی (حيوان) هسک (آسمان) پکښې راغلي دي. مضمون ئې د پښتنو آريائي سيندرو ښان دی لکه چه په رگويد کښې هم دخدای دمحبت، دغو دي ای اووا کښې او د کورنيو او اولادونو د ښېرو ولي مناجاتونه راغلي دي.

دبيټ بابا د ژوندانه وخت اه ۳۰۰ ه څخه تر ۴۰۰ ه پوري تخمين کيږي، دی د پښتنو غوريانو معاصر دی، چه اه غزنويانو د مخه ئې باچاهي کوله.

سلیمان ماکو وائی : چه د بېټ نیکه وروزه او زامن د (کسی) په غره کښې اوسېدل چه اوس ئې د سلیمان غر بولی . د بېټ نیکه دمرګ نېټه او مزار نه دی معلوم ، مګر د ننګرهار په تور غره کښې د بېټ بابا په نامه یو زیارت شته ، او ګمان کېږی چه همدا بېټ بابا به وی .

اسمعیل سړبنی : دی په اصل کښې د بېټ نیکه زوی دی مګر ځکه چه د خپل تره سړبن په کورکی لوی شوی ؤ ؛ نو په سړبنی مشهور شوی دی . اسمعیل د (٤٠٠ھ) په حدودو کښې ژوندی ؤ دی همځکه د خپل پلار یو لوی بزرګ ، عارف ، سترستانه ، او دپښتو ژبې پوښه شاعر او ادیب ؤ . دده یوشعر سلیمان ماکو په خپله تذکره کښې راوړی دی .

پوه پله خوزه ناره ئې په پټه خزانه کښې راغلی ده ، دا شعر ئې هغه وخت چه دا کاروی (خرښبون) ور څخه جدا کېږده ؛ ویلی دی چه یو خویبته ئې دادی .

ځه یون دی یون دی مځکې بېلتون دی	اې کسی غره شنه ، ځی خرښبون دی
ګه پرورده وروره ، خرښبون وروره	ته چه بېلتون کړی ، زماویرته ګوره
د غه یاری د پیاره ، خرښبون پیاره	چه هېر مو نکړی ، زموږ کړول وایه
زیده مې زیاړی ، په زړه مې پېلړی	بېلتون ئې اوردی ، ځان پری سوځېږی

* * *

خرښبون : د سړبن زوی دی . پټه خزانه د پخوانو تذکرو په حواله لیکی چه دی په (٤١١ ھ) په (مرغه) کښې وفات شوی دی . (١) دا زمونږ اوله نیکه هم دپښتو یو ښه شاعراوادیب ؤ او تل به ئې دغنډای عبادت کاوه . کوم وخت چه دی دا سمعیل څخه جلا کېده نو د کسی له غره څخه غوړی مرغی ته تلونو دا سمعیل د شعر په ځواب کښې ئې د مرغو (شمادریز) په څیر یو خوږ او سوزناک شعر وایه ، د غه شعر په پټه خزانه کښې راغلی دی چه د سر بندئې دادی :

پیس له ناره مې و شوه په ګور بانډی	نه پوهېږم چه به څه وی پښی په وړاندی
له خپلوانو به بېلېږم په سرو سترګو	دوانده سترګی مې په وینو دی ژړاندی

* * *

دادواړه شعرونه د پښتو خالص اشعار او په ملی وزن دی . په دې اشعار و کښې دپخوانیو آریانو دغلاوی ، اودوستی پاک احساسات ایدل کېږی اوداتري څرګندېږی چه زمونږ نیکونو د یوبل سره دزړه مینه دراوده او د یوبل په بېلتون به ئې سوزناک اشعار ویل .

شیخ اسعد : پلار ئې محمد نومېده ، دی دا میر محمد سوری ، همعصر اوهغه ددربار شاعر ؤ ، په غور کښې او سېده او هلته ئې د سوری خاندان په پاچاهی کښې ښه عزت دراود ، شیخ اسعد په (٤٢٥ ھ) کال په بغنین کښې وفات شوی دی د شیخ کته روایت دی ، چه شیخ اسعد دپښتو یو زبردست ادیب ؤ او ډېر ښه اشعار به ئې ویل ، دده دا میرمحمد

---

(١) وائی چه خرښبون دری زامن درلودل (کاسی — کند — زمند) دوی هم په (مرغه) کښې او سېدل مګر بیا وروسته د کاسی اولاد د کسی غر او پښین ته ، او د کند او زمند اولاد د ننګرهار او پېښور اوته ولاړل او هوری مېشته شول .

سوری په وفات چه د سلطان محمود غزنوی په بند کښې مړ شوی ؤ، یوه سوز ناکه قصیده (بولله) ویلی ده ، دا قصیده په پښتو کښې یوه لومړۍ جوړې قصیده ده چه یوڅو بیتونه ئې داته راوړو :

دفلك له چارو څه وکړم کو کار　　　زمو اوی هرګل چه خاندی په بهار
هرغټول چه پسه پیدیا غوړېده وکا　　　ریژوی ئې پاڼې کاندی تار په تار
ډېر مخو نسه د فلك څپېړه شنه کا　　　ډېر سرونه کاتر خاور ولاندی زار
دوا کمن له سره خول پرېباسی مړشی　　　دېیوزلو ویني توی کاندی خونخوار
څه تیری څه ظلم کاندی ای فلکه　　　ستا له لاسه نه دی هیڅ ګل بې اغزار
ستاله لاسه دی پرانه ژوبل زګیروی کا　　　هر پلوته تېی زړو نه په ګدار ګدار
کله غږر ځوي وا کمن له پسلا زونو　　　کله کښېنوي په خاورو کښې باذار
زموږ برز دونودې نن بیایو غشی وویشت　　　ودې ژو بلله پهدې غشی هـــزار
په سوریو باندی ویر پربووت له پاسه　　　محمد واکمن چه و لاړه په بل دار
پهدې ویر دغوور ګری تور نمری شول　　　په دې ویرر ناپاتیـــاره شو له دنیار
لاسردې ماتشه ای فلکه چه دې وکا　　　محمد غوندی زمری دمړینی ښکار
شین زړه کې فلڪه وای لا ولاړ یې　　　ای دغور غرو نو پر څه نشوی غبار
مځکې ولی په رنځ داو نه پرېـو زی　　　لاندی باندی شه چه ورك شی دا اشمار
چه زمری غوندی واڪمن ځی له جهانه　　　نورڅواك نه کړی په نړۍ باندی قرار
سخ پهتسا ای محمده دسور نمر وې　　　په نړۍ په نه‌وی ستـــا د عدل سار
ته په ننګه وی ولاړ په ننګه مړ شوې　　　هم پر ننګه‌دې پر ننګه کاځان جار
که سوری دې په ننګ ویر کاندی ویرمن شول　　　هم په ویاړی ستا په نوم ستا پئ تبار
په جنت کښې دې وه‌تون زموږ واکمنه　　　هم په تادې وه دېر اسور دغفـــار

❀ ❀ ❀

په پښتو کښې لمړی قصیده چه لاس ته راغلی ده همدا داسعد سوری قصیده ده دا قصیده د پښتو دیخوانو اشعار وله څوړا یخو اولوډو اشعار څخه ګڼل کیږی چه دپښتو سوچه لغات پکښې راغلی دی لکه : زموږوی ـ مړاوی کوی، واکمن ـ بادشاه پلاز ـ تخت ژوبل ـ زخمی کول، نمری ـ جامی ویرمن ـ غمجن، توت ـ ځای، اور ـ رحم .

شیخ تیمن : پټه خزانه دشیخ بستان بړیڅ د (بستان الاولیا) په حواله لیکی چه ...

په کجوران کښې اوسېده او پیا د سلطان علاؤالدین حسن په زمانه کښې ([illegible]) وفات شوی دی داهم وایی چه‌دی د کاکړ بابازوی ؤ، دده پرنامه یو غوړ هم شته چه تا اوسه ئې بولی اوځان د کاکړو یوه پښه ګڼی .

دشیخ تیمن داور وسته شعر په پټه خزانه کښې راغلی دی چه ښه‌خوند ورملی وزن اری .

کشیخ رنـــا دنمـــر خپره شـــوه　　　زمـــا په ڪور دوپـــر نـــاره شوه
دپلتـــون ورځ تـــوره تیـــا ره شوه　　　زغ شو ناځا په چه پیلـــتون راغی
زده می له دې ویر نـــی شین دی　　　په ژړا ژاړم څه نـــا وریږی دی

زرغون اسعد لیمه دومی سعدین دی / په ژول (١) ژواښتم چه تاخون راغی
نه به بیا یم نه به بیا راشی / نه به بیا زه شپه ز مارنیا شي
نه به شپی زما نه په خلا شي / پیښیږي هر ژنی اوس دیون راغی
دښمنان یې سار دی هم می نه کړی / اغیسه مخ چه په بیا نه کړی
اور پل دي زړه وژه واته کړي / پر ماد پل اور کړ وون راغلی

* * *

تایمني : د غوریانو د دربار یو ښه شاعر دی . تایمني د سلطان غیاث الدین غوري یو مدح ویلی ده له دې مدحي نه معلومیږي چه دی د دغه پاچا وخت کښې (٦٠٠ ه) ژوندی و . دغه شعر په مثنوي ډول دی او دغو اوړی مثنوي ورته ویلای شو ، یو څو بیته ئې دا دی :

نن زما غر پایژ په صفت د سلطان / چه دی پادار د غوري ملک د جهان
د فیروزکوه او غور زړه اوس ده / هم د ټیرو سورو ربها اله ده ده
سیندورو کباړي چه ټون لی خای / غمیږی کله کړي په توره سپاهی
غیاث الدین د غور زمری عالیشان / د اسلام دین دده په توره روښان

دا شعر هم د پښتو له پخوانو شعرونو څخه یو روڼ او ساده شعر دی د توری او مړانی خیالات او د غور د دربار اړتیا او عظمت ښه څرګندیږي .

ښکارندوی : ښکارندوی هم د غوریانو د دربار شاعر دی چه د شهاب الدین غوري (٥٨٠ ه) په دربار کښې یو مخور او قدرمن سړی و . دی یو غښتلی زبردست شاعر او په قصیدو ویلو کښې استاذ دی پلار ئې احمد نومیده چه د فیروزکوه کروړیان ژ دتاری ... سوری نیکو نیکه محمد بن علی ویلی دی چه ما په ... کښې د ښکارندوي د قصیدو یو لوی کتاب لیدلی و ، داسی چه دی د شهاب الدین سره چه پرهندوستان یرغل کاوه ملګری و . په پټه خزانه کښې ددې بی جوړښي قصیده راغلی ده چه د پښتو ادب په تکر کښې ګڼل کیږي .

دا قصیده ئې د شهاب الدین محمد په مدح کښې ویلی ده . ددغې قصیدې یو څو بیته دلته راوړو .

د بسرلی ښکلو نکی بیا کړه سینګار وونه / چه ئې ږاوول په غرونو کښې لاله ونه
شګفته لاله نه شنه امنی شنی شوی / طالسان زمردی وا غوستي غروونه
د غرو او ځنګلو ښه سانډی وړ پړی تر ده / د ښوو پښو کښې ښکلی زلمی وونه
لکه ښوی چه سور تیګک پوزانی وکړ / هسی و کنډال غرو او سره پسو ار نه
هر پلو زنی وا ای په سا اندی ښاندی / د خو ښه سرو هی پیه منګرو نه
غر پسرلی د ګلو و ژمه دی او ښایي / د ولار ... اوښه خدای دار وا وونه
په غور د ګلغور ځنګک ښه حولی ز کونه باسی / لکه شپه داتی ښپا کاندی سیندونه
بیاد پسرلی له صفت څخه وروسته وایي :

(١) ژول = غم .

نه به چونړی په ستایه د ګلو موړ شی — نه به سه موړ شم د سلطان په صفتونه
د شنسب د کهـا لـه خللی لمر دی — د پسرلی په ډېر دودان له ده رڼونه
په زابل چې د بری په نیلی سور شی — پر لاهور تی دمه زانی ګنډا روونه
ره‌بوده غوندی‌روڼ ستوری په‌هسک‌لملی — که خه پورته‌شی له غوره هېږ هېږونه
پوخاوند شهاب‌الدین دی چه نی وکا — په‌هر اوری هر ایواد ته به پر‌شوونه
په جوړوجوړو جګړنې هندته‌پون کا — چه دغو ربـدار همت وکا زغاونه
په‌هر کال اټک دده سپه‌راغلی کاندې — غورووی په خلقو خپل باسته‌ښاونه
پښتونخوا ښکلی‌زلی چه زغلی هندته — د واغـلی پېغلی کاند دی انګونه
په رڼا اوسې تـه تل د دین شهابه — نوم دې تل وه پردریغ په‌ئمرد کونه
ستا په زیرمه‌دې خاوند‌ه‌اوی‌خښتن وی — موږ خوسنا په مرسته پونا خوچه پونه

۞ ۞ ۞

داقصیده څواه(٤٥) بیتده دپښتو پوخوراڅوی اوپوخ‌شعردی اوډېر زاړه لغات پکښې ویل‌شوی‌دی . لکه : لاښ= کمر ، پسول= زیور ، جناه‌ی= ګل ، سنګړونه= ... ، شنې = مست ، چونړی = بلبل ، ایواد= وطن ، جګړن= لښکر ، پون = سفر ، ... = شګی ، اغلی= ښایسته ، دریغ= منبر ، نمزدك= مسجد .

ملکیار غرشین : غرشین د پښتو پومشهور ستانه قوم دی ملکیار له دغه قومه څخه پوبزرګ سړی ؤ دپښتو پخوانو مؤرخینو دولیانو په ډله کښې ذکر کړی دی .

دی دپښتو پوښه ادیب اوشاعرؤ سلیمان ماکولیکلی دی چه غازی شهاب‌الدین غوری چه پر کفر یرغل کاوه نوملکیار ورسره ؤ نقل کا چه په یوه جنګ کښې مسلمانان ... ولاړل نوملکیار راغی یرغل ئی وکړاوپه جنګ کښې ئی داوروسته‌ ... (اشعار) وویل نوغازیان وپاریدل ډېر دښمنان ئی ووژل اوفتحه ئی وکړه .

خښتن مـــومل دی ـ اوس مو یرغل دی ـ هیوادد‌بارډی
غـازیانـو کوری ـ خښتن مـــومـل دی
توری‌نیری کړی ـ دښمن‌مو پریـکړی ـ منګولی سری کړی
خلـه پـه ښتو ـ خښتن مـــو مـل دی
که ټینګ کړو زړونه ـ پر پری بونه ـ چه زمری یونه
اسلام راخخه دی ـ خښتن مـــو مـل دی
غازیانو راشی ـ تول شاو خوا شی ـ دشهاب په ملاتړ
دښمن موغوڅ کی ـ خښتن مـــو مـــل دی

دملکیار دادغزاسناره په‌ملی وزن پوسرخلی اوالجوړه‌دانی ... دی اسم ... ذوت اوخصوصیت لری اودپښتو دملی‌روح اوملی ذوق په ... کی کوی .

سلیمان ماکووائی «چه شیخ ملکیار به‌تل ترتله دسیخ اسمعیل سترستانه یاد کی‌ویل دی د سلطان شهاب‌الدین معاصر اودهغه دملتان په لمری یرغل‌کښې (۵۷۱ ه) ژوندی ؤ ملکیار په دیلی کښې وفات او هوری ښخ دی .

Marfat.com

قطب الدين بختيار ، د ډيلي د زمانې يومشهور عارف و . دى په قوم بختيار دى چه د پښتنو يوستانه قوم يادېږي سليمان ماكو وائي : چه دده نيكه (موسى) له بختيارانو څخه هندته تللى ، او په سپند كښې ميشت شوى و ، قطب الـدين په هند كښې ډير شهرت در لود دى پيايه (٦٣٣ ـ ٦٢٤ ﻫ) كښې وفات او په ډيلـى كښې ښخ شو چه تر اوسه ئي زيارت مشهوردى .

سليمان ماكو په تذكره كښې دده څوابزه اشعار رانقل كـړي دى او داسې وائي : بختيار په پښتو سندرى كړينه ، اوښى توپوينه ، خداى ته زارى كړى ، غلبلى كړى، يادكى اوريته چه يودادي :

ويرمى زړه سوري كړ   راته وګوره ملوكى
په بيلتون كښېدى وباسم   له خوږمنه زړګى كوكى

راته وګوره ملوكى

د بيلتون اوروته بل دى   هر ګړى مى زړګى سوځى
ايونـى يمـه د مـيـنـى   سوځـم زه الكـه پيلوځى

راته وګوره ملوكى

غوږ ولى دى اور بل دى   اورزما په زړګى بل دى
زه بختيارخاورى ايرى شوم   په اور سوى مى كوګل دى

راته وګوره ملوكى

په دى اشعارو كښې هم د پخوانو اشعارو سپيڅلتوب ، ساده ګي او خوږوالى پروت دى خورا خوږملى وزن او كـرارى او خالصه مينه پكښې ښكاره ده نو په دى اعتبار د پخوانو شعرونو په لړ كښې داخلېږي .

شيخ متى : دشيخ عباس زوى دى چه په پنځه پشته څرښبون بابا ته رسېږي دى په (٦٢٣ ﻫ) كښې زېږېدلى او پيايه (٦٨٨ ﻫ) كښې د (٦٥) كـالو په عمر وفات شوى او د (كـلات) پرغونډى ښخ دى . دى په كـلات بابامشهوردى يو عارف ، زاهد ، عـالم ، او اديب سړى و . دخداى په مينه كې ئي ډير اشعار او مناجاتونه ويلى دى . دده كورنى يوه ادبى او علمى كورنى وه ډير شاعران او ليكوال پكښې تېرشوى دى لكه شيخ كته شيخ قاسم ، او نور ـ دده اولاده پياد پېښور پلانى تـه ولاړه او هلته مېشته شوله ، ده يو كتاب درلود چه د (خداى مينه) ـ نوميده داكتاب ئي تر ډېره وخته پورې زار پروت و او خلقو به وايه مګر اوس ورك دى . محمد هو تك په خپل كتاب پټه خزانه كښې دده يو ډېراوږد الهامى شعر رانقل كړى دى چه يو څو بنده ئي دادى .

خاونده ، ښـكـلى ستا جمال دى   ښـكـاره ئي اور پـه لـور كـمال دى
كـه ورځ كـه شپه كـه پيرى كـال دى   ستـاد قـدرت كـمـكـى مـثـال دى

ستاد نورو نو يوه رڼـا ده

دا تـه چـه جـوړه تـماشاده

Marfat.com

پر اوېږو غر وهـم په ډېښتو کښې | په ازوېـم ور ته يو شپو کښې
په غـاړه زغره اوپـه شپږ کو کښې | ساد ورته ځو په شپلو کښې

تر له ستا شپه تاري سورې دي
د ستا ميږني اسـا رنـ دي

دالته اوي اور ونـه زه ـر اوري | دا ور ه و پـ سي پـکښې چـلېږي
بـو را وي تـا او خـدا کـر پـېږي | سـتر اسي لـيدو تـه اسي هېڅ يري

او يـه ترو سـاره تو ل ته اي
تل د اري پـه پـسـکـښې نـي

بابا هوتک، د زبارو زوی دی چه په (۱۰۶۱) کښې زېږېدلی او په (۱۱۵۰) کښې وفات شوی دی دده يوه جنگي ترانه چه د مغلو په جگړو کښې ئې د راغو په غرونو او ورستو وېله ويلې ده په پټه خزانه کښې شته .

په دې ترانه کښې د پښتنو د غيرت او تورې ملي روح د مړانې او ناريتوب جوش، د وطن د ساتنې جذبه ښه ښکاره کېږي دا دا په پښتو ادب کښې اوله ملي شعر دی چه د مغلو د مخالفت جذبه په کښې ليدله کېږي لکه چه وائي :

پر سو رغر بل راته نن او ر ده ي	و کـ په و د را ته پـښو ر دي
پر کـلي او کوربانې مغ راغي	د په تر اي هوپه کـا پل را غي
غـښتلو نـنـگـ کړي دامو وار دي	مـغل را ـي په تـلو ار د ي
په پښتو نخوا کښې ئې اتـار دي	پر کـلي او کـر د مغل راسي
آ دمر غي (۱) غښتلـيو ناشـي ،	پر ننگـ ولاړ د پښو نخوا شي
تو ري تېر ئې غشي تر ملا شي	پر کـلي او کوډ با اندي مغل راغي
ز لميو په ټوشو کړي وار ونه	د تـپرو تـو رو کـه ار و نـ
ور ولاړ ئې کـړي خپل تتر ونه	پر کـلي کور با ندي مغل راغي
پښتنو هلي پر لر ه ننگـه دي	سور غرونه وينو د دوي ر نگـه دي
مهال د تو ري دي د ننگ دي	پر کـلي او کـور باندي مغل راغي

شيخ ملـکيار، د هوتک بابا مشر زوی او د پښتو يو شاعر دی چه په (۱۰۹۴) يا د پښتونخوا کښې توندی تر بلار ورو سته ئې د تو د مشرۍ په بگړې په سر کړه او ده د مغلو سره جنگونه کړي دي يا ده د ا کښې دد يو عشقي سندره راغلي ده چه د (ترلاټ) روح ته ښه ليا او د شوق له بو ننه ملي شعر دی په دې شعر کښې ځيني زاړه افغات لکه: تيږ = سيلاب ، اغنده= ا د ... راغلي دي :

ترلاټ پېرېږي ترلاټ پېرېږي غاړه ...
زمـا زړه کـي خـپل خپل لالي ...
کـه رودـه ، رود ... ترلاټ رودـه
خاوندی وچ کا چه زړه کي مومي ...

(۱) مرغه دار غسان او د سليمان دغره تر منځ د پښتنو اصلي علاقه ده (پټه خزانه)

Marfat.com

که نېز دی نېز دی نېز د پښتون دی
زړه نېز وړلی په ویرژلی پهغم زبون دي
له زوړدی اور دی په زړه می اور دی
دا اور به وچ کا دویر نیوزنه بلهبر په زوردی

دا نغمه پوسه سپیڅلی سپوږمۍ ورته ووایه چه تر لك تان کړم ستا له خو لکه

⁂

شیخ ملکیار: (۱) د ده پرځای یقینی معلوم نهدی ،مګر په خو ګیا نیو کښې د سپین غره په دراوتلی تنګی پهخواله کښې ، دملك فقیرد کلی سره نژدي یوقبر یمی زیارت دی چه دخوا په خلکو په نامه مشهور دی نو احتمال لری چه همدا ملکیار به وی .

اکبر: اکبر دزمیند اور او سیدونکی و، زمینداور دغوریانو اوغزنویانو پهوخت کښې یومشهور ښار او ځای دی دا کبر داشعار و له دیوان څخه فقط یوځو بیتونه دفند هار دمشهور پهتاریخ پیدا (۲) شوی دی او دوه د دیوان ئې ورك دی په یوه بیت کښې دمغولی تیمور دظلم او وخت دا حال ښیی :

مغل امیر تیمور هسی ظالم دی چی په هر پهدي ماتم زمینداور کړم

ددې بیت څخه معلومیږی چه دی دګوډ تیمور پهوخت کښې (۷۷۱هـ ـ ۸۰۷هـ) ژوندی و چه ددی ظلمونو نه اوچ ووته ئې لیدلی دی دا کبر له پر ځو شعرونو څخه معلومیږی چه دی د پښتو یوښه او خوږ ژبی شاعر و، یو شعر ئې دادی :

د خیال څخه له حیرانه نه ویل کړم	د عشق ویر په تل به خپله پټول کړم
زه به ای لیکه پورا په ګلو ګشت کړم	اوس به ځم په سرتور سر فراق د ګل کړم
دغه زلیخون به زه په امید کښیږدم	خنی هیر به د یار بزم ګل اومل کړم
زه د یار دمینی اوربه زړه کښې بل دي	زه به سر اومال بښدم دیدبه حاصل کړم
د پښتون له ویره ژاړه اوښکی ویښی	زه اکبر به خپل اشناد سر بښدل کړم

ملا خان پړلول اودی: دا سلطان دملك کالازوی اود پښتو یو نومیږی واکمن و چه (۳۸) کاله ئې پرهند باندې پاچاهي وکړه هسك کړیدی او بیاپه (۸۹٤هـ) کښې له جهانه تللی دی پهلول دا ودی کرانی ازوی دی دا سترا کمن په علم او ادب کښې هم ډلاوی لاس او یوه ی خاوند و ده دخلیل نیازي په جواب کښې یوه رباعی ویلی ده چه له بټی خزانی څخه ئې رانقل کړو .

رباعی (څلور یزه)

ملك بهزاد ون کړم پهور کړه راسه	ګوره اوریځی دداد اسه پاسه
خول می د عدل په درو روښ دی	جهان بهزیب مومی زما اسه لاسه

خلیل خان نیازي : دا سری دسلطان بهلول لودی هم زمانه او دده د دربار شاعر و ، دا ورو سه رباعی څخه ده : چه دبرسات په موسم ئې دپادشاه په حضور ویلی وه .

---

(۱) دا معلومات ښاغلی خادم په اتحاد مشرقی کښې لیکلی وو .
(۲) دا یادوی ښاغلی حبیبی پیدا کړی دی .

خړې اوریځې ژاړي لــه پـسـه — کویله (۱) ژړا کا ایلتون اولاسه
په هغه اوښي ګوهر په خول ستا — دامرحبا کاستا زمونږ وا سه معافظ

* * *

شیخ محمد صالح : دخپل عصر یو عالم اوزاهد سړی و ، پلاره الکوزی اوقندهار په (جلداک) کښې ئې په تدریس عمر تېراوه ، د (۹۰۰ ه) په حدود وکښې ژوندی و ، ده دوه غزلې پټه خزانه کښې راغلي دي یوغزل ئې دادی .

چه په زړه ئې غشی ښرخ ئې دچشمانو — روغ به ... دارو دطبیبانو
چه زړه تن لهرنځه خلاص په زړه رنځوروي — دا ... دارو ... حکیمانو
مګر الله چه حبیب دی هم طبیب دی — کار سازی ... دغواړانو رنځورانو
هیڅ ... رابانديږ نه کاندي عالمه — ... دروګوهر ... داستانو
نصیحت زړه غواړی زړه شته په ګوکل کښې — زړه مې ... ښه ... خوبانو
که صالح غوندی دردمن په ویر وبیانې — ... ښتـه ... طالبانو

زرغون خان : پلاره نورزی اوډزمینداور ... (۸۹۱ ه) ... هرات ته ولاړ ، اوهغه وخت په ملی جنګونو کښې ئې ... دوست محمد کاکړ وائي چه په (۹۱۲ ه) کښال چه ... هرات ته تللــی ... (...) کښې مې دملا یوب تیمنی سره ... زرغون خان د ... او ... رواو دیوان وليد چه یو نیمگړی په شمې دری سوه وي هم ... روایت دی چه زرغون خان په (۹۲۱ ه) کښال ... کښې وفات شوی دی ده ... خورا روانه اوخوږه مثنوي (...) چه ... په پټه خزانه کښې شته ، ددې ساقی نامې څخه معلومېږي چه دی په ... ادب کښې استاد اوډېر لاس خاوند ؤ ، دساقي نامې یوڅو بیته ئې دادی :

ساقي پاڅه پیاله را کړه — ... یار ... ګسره
او په تو ئې به ... — ... به ...
ټپسرا ... شو غنچه ګل ... — ژاغ ... اوی ...
بلبـــلا ن شور و فغان کا — ... به ګلستان ...
په راغو کښې سرې امبې دی — د ... دی
جهان ټول سور اوزرغون دی — وچ ... دی
بهار وقـــت د بارا ... دی — ... په ...
نـــو ساقـــی پاڅه بهار دی — ... ژو ...
مستان ګرزی په باغو کښې — ... په ...
لاس په لاس دی یاران کا — ... ناز و ...
تر تا و ګـــرزمـــه رابـــه — ساقي ... بخـ ... لا ...
نوساقـــی پاڅه بهار دی — ... ار ...
یاران ناست ستر ګی خلوردی — ستا دجام په امید ... دی

---

(۱) کویله یوخوش آوازه مارغه دی .

بابړ خان : دا بړی د دوست محمد کاکړ پلار و ، دوست محمد کاکړ لیکلی دی ، چه زما پلار د دتذکرة غرغښت ، په نامه یو کتاب نظم کړی ؤ ، مګر د پلار په مرګ کښې مې زه نه وم ، چه د اقلم دغه کتاب چاضایع کړی ؤ ، او زه د پلار د مرګ څخه د کتاب په ورکیدو ډیر غمجن شوم . که څه هم د بابړ خان اشعار لاس ته نه دی راسیدلی مګر ویلای شو چه د پښتو یو زوړ ادیب او مورخ ؤ .

دوست محمد کاکړ : د بابړ خان زوی او یو پښتون شاعر او مؤرخ ؤ . ده (په ۹۲۹ھ) کال په (ژوب) کښې غرغښت نامه ، نومی کتاب په نظم ولیکه دا کتاب ئې د خپل پلار د تذکرة غرغښت په بدل لیکلی او د هغې خبری ئې په کښې را وړی دی . غرغښت نامه یوادبی معتمد تاریخ ؤ چه د (غرغښت) اولاده حالاتو ما سوا ، د نورو شاعرانو او سړیو احوال او اشعار هم په کښې وو . دا کتاب محمد هوتک لیدلی ؤ ، او د دانی څه په مثنوی او ډیر خوږ په پښتو اول اریو درسی کتاب ؤ چه کوچنیانو به په سبق اوست .

د غرغښت نامی یو مکان په پټه خزانه کښې راغلی دی ، دا یو څو بیتونه ئې دادی :

اوله ئې لیکمان او روایت دی هغه هم ئې له حکایت دی

نور محمد کاکړ راوی دی چه ئې فیض تل جاري دی

د نیکانو اله خولي وائي چه منصب ئې اوله پنا یسی

چه کاکړ لیکلی راغلی و اوی ښتو اوتل دعا بدو

تل تر تله پر ژباجات کا پر دی ایار ئې زیارت کا

د دې دوري شاعرانې پاڅې

زرغونه : د ملا سین محمد کاکړ لور وه د قندهار په (پنجوائی) کښې اوسیدله عالمه او یوه مومن وه او خوږ او ډېر خط ئې درلود چه ملفاتی ئې شهرلي . دې په (۹۰۲ ھ) کښې د سعدی بوستان په پښتو نظم ترجمه کړی دی چه په (۹۰۰ ھ) د وختو شاعره کیله کیږی او یی چه دې نورا هم او غزلونه هم ویلی دی ، له پټې خزانې څخه ئې دا ورو سته شعر چه د مثنوی په بڼه دی دلته راوړو .

او ریده لسی مسی لیده د چه له ناتو عم خو زه دد

د اخ ستری ؤ د ورغ سر انور باباړ په بچه ور ویسدار

له جما ساه راوتلی په کوښه کښې تیر پدلی

ایری خا ورو چه اله باله را چه کړلی تبا پا مسه

منن او سپر ئې تسود کړ په ایر او په خا ورو خړ

باباړ په شکر کښېو شو د خپل مخ په پرکیدو شو

چه زه و پریم دی بل او ر چه په دور کښې توه نمکور

له ایره په ښه یو د مه بیا به اور تسکوم کومه

هو بو هاتسو لمان ایری کړ له لوړی نی لمان پریکړ

ځوك چه ځان تـه ګوري تل   خدای ته نشي کړی کتل

لـو یی تل په ګـفتار نه دی   او خبره پـه کـار نه ده

توا ضع به دي سراوړ کـا   تـکبر بـه دې مخ تور کا

رابعه : دا پښتنه شاعره ده (۱۰۰۰ ه) په حدود وېه [illegible] کښې اوسېده، وایی چه دا شعارو

دیوان ئي دراود دار باعی ئي له پټې خزانې څخه لاس ته راغلی ده :

د ـ تي مطـکي وتدراستون کـا   پاڅو دعاوي سوځ اړ مون کـا

دوزخ ئي روڼ کاږ مخ ته کـي   [illegible] دغه دا ته پیلتون کـا

(ددې دورې پښتانه نثر لیکونکي او مؤرخین)

دا پېکاره ده چه پښتو [illegible] لیکوال او زبردست [illegible]
مګر زمونږ د ډېرو [illegible] او [illegible] معلوم شوي دي او اکثر ئي وړاندې
اوس پټ دي [illegible] :

سلیمان ماکو : [illegible] د پښتو [illegible]

او عالـم دی [illegible] او غسان کښې
اوسېده [illegible] کتاب اری چه (تذکرة الاولیا)
نومیږي [illegible] کښې لیکلی [illegible] دا کتاب د پښتو ولیانو او شاعرانو [illegible]
دی، سلیمان [illegible] د پښتو [illegible] د پښتو والیانو
او بزرګانو حالات ئي را ټول کړي [illegible] دا کتاب [illegible]
دا کتاب ټول [illegible] شوی دی چه [illegible]
شاعر او حالات او اشعار پکښې دی، دا کتاب د پښتو [illegible] د پښتو
ژبې او مړي [illegible] کښې دا [illegible] او لی [illegible]

وایم [illegible] چه دي [illegible]
او رحمت [illegible]
دوی دی روښان [illegible] چه په وېلا

دار غسان او [illegible]
او د پښتو [illegible]
کاملان [illegible]
په کور کښې [illegible] د پښتو [illegible]
چه احوال د هغو کاملانو [illegible] اوس

په دې نثر کښې [illegible] په پښتو او
نثرونو کښې ساده، آسان او سلیس نثر دی [illegible] ځنې ډېرې دی [illegible]

محمد بن علي بستي : دا هم [illegible] مؤرخ دی [illegible] چه [illegible] او

کتاب ئي [illegible] لاس ته نه دی راغلی د [illegible] چه د (تاریخ
سوری) په نامه [illegible] په حالاتو کښې [illegible] کتاب لیکلی و [illegible]

Marfat.com

معلومه نه دی مګر دا یقینی ده چه د (شیخ کټه) له زمانی څخه (۷۵۰ هـ) دمخه تېر شوی دی تاریخ سوری د سوریانو او غوریانو د زمانی یو سیاسی او ادبی تاریخ دی دامېر کروړ شعر هم له دغه کتابه رانقل شوی دی د کتاب ژبه ئې په یقین معلومه نه ده مګر غالب ګمان دادی چه دا کتاب په پښتو وه ځکه چه ډېر پښتو اشعار ځنې رانقل شوی دی ،

احمد بن سعید اللودی: دا سړی هم د پښتو یو پخوانی مؤرخ دی د ملتان دلودی پاچاهانو په لاتو کښې ئې په (۶۸۶ هـ) کښې یو کتاب لیکلی دی چه (اعلام الوزعی فی اخبار اللودی) نومېږی د شیخ رضی لودی او امیر نصر لودی پښتو اشعار اهد ... کتاب څخه رانقل شوی دی .

شیخ کټه : دا سړی د پښتو یو بل مؤرخ د شیخ یوسف زوی او د شیخ متی نمسی دی شیخ کټه هم د خپلو پلرو په شان یو عالم او مشهور سړی و د پښتو ادب په لار کښې د ده اوی خدمت دادی چه د پښتو شاعرانو، پوهانو او مشهورو خلقو په حالاتو کښې ئې د (ارغونی پښتانه) په نامه یو کتاب لیکلی دی .

دا کتاب د پښتو د ... او ډېر قیمتی معلومات او اشعار ئې در لودل . د شیخ کټه د ژوندانه وخت د (... هـ) په شاوخوا کښې اټکلېږی دی که څه هم په پېښور کښې او سېدو مګر یو ګرزند اوسېدونکی سړی و . محمد هوتک وائی چه شیخ کټه په (بالشتان) کښې د محمد بن علی تاریخ ... لیکلی و او ډېر قیمتی معلومات او اشعار ئې ورڅخه رانقل کړی وو ، ارغونی پښتانه د محمد هوتک لاس ته ورغلی واو ده یو لوی مأخذ دی مګر او س ئې چېرته درک نشته ،

شیخ ملی : د ده ... آدم او د ملی زوی و مګر په شیخ ملی مشهور شوی دی ،

شیخ ملی د ملک احمد له ملګرو څخه و (۸۰۰ هـ) په حدودو کښې د دوی د واکو په مشرۍ د پښتنو ... قبیلی تیراه کښې غره ونګر هار څخه پېښور ته کوچېدلی دی .

شیخ ملی د پښتو مشرا و یو معروف لیکوال او مؤرخ و ، د پښتنو په حالاتو او د خپل عصر په واقعاتو کښې یو کتاب لیکلی دی چه نوم ئې (د شیخ ملی دفتر) و ، راورتی مشهور مستشرق وائی ، چه شیخ ملی خپل دفتر په (۸۲۰ هـ) کښې لیکلی دی او دا کتاب نامرندلی دی البته دا چه شیخ ملی سرپوه په ډول چه د پښتنو یو مشر او تاریخی سړی و ، د پښتو مورخ او لیکوونکی هم و دا ئې چه ډېر ئې په پېښور کښې ... دی د ملک احمد وزیر هم و .

کجوخان رانی زی : کجو یا کجوخان پس له شیخ ملی نه د پښتنو یو خورا نومیالی مشر او یو بهادر سردار و ، او لکه د شیخ ملی یو بل لیکوال او مؤرخ ګڼل کېږی ده هم د پښتنو په حالاتو په (۹۰۰ هـ) کښې یو تاریخ لیکلی دی دا تاریخ د راورتی لاس ته ورغلی و د کجو کور او سېدو په (سوات) کښې شهرت اری چه پخوا دخانی ځای و .

خان جهان خان لودی : دا سړی د سلطان سکندر لودی په زمانه کښې (۸۹۳-۹۲۳ هـ) ژوندی او ده ده پاچا او وزیر ... درلود ده د (مرآة الافغانه) په نامه یو تاریخی کتاب په فارسی لیکلی دی په دی کتاب کښې ده د پښتنو پاچاهانو او مخصوصاً د سکندر لودی حالات بیان کړی دی ... دا چه دا پښتون سردار هم یو عالم لیکوال او مورخ تېر شوی دی ... په (۹۰۱ هـ) کښې مړ شوی دی .

137006

Marfat.com

ددې دورې پښتانه ادب پالونکي پاچاهان

د پښتو ادب د اولې دورې په بیان کښې موږ ته دا معلومه شوه چه په دې دوره کښې [illegible] پښتانه پادشاهان هم تېر شوي دي چه هغوی د پښتو د شعر او ادب سره پوره مینه درلوده او د پښتو شعران او ادیبان به ئې پالل نو دادی وروسته موږ د دغه پادشاهان او ددوی ادب پالنه په لنډ ډول بیانوو :

د پخوانو سوریانو کورنۍ : د تاریخ بیانوونکي وائي چه [illegible] پخوا څخه دغوری په غرونو کښې یوه سلسله ورو پاچاهانو پاچاهي کړې ده ، دا پاچاهان د (سهاك یا ساك [illegible]) له پښتو وو ، وائي چه سهاك دوه زامن درلودل د یوه نوم (سور) او د بل نوم (سام) و چه دغور سوري پاچاهان هم دغو ته منسوب دي د اسلام د مخه دغور د سوري پادشاهانو څخه دامیر پولاد او امیر شاه خسروي نومونه راغلي دي کوم وخت چه د اسلام مبارك دین دغور په غرونو کښې قدم کښېښو د اوندغور محلي حکومت د اسلامي خلافت سره ښه مناسبات [illegible] د ځینو مؤرخینو په قول دغور اومړی حکمدار چه په دې وخت کښې د اسلام د خلافت د دربار نه [illegible] او د اسلام دین ئې قبول کړ مشهور ملك شنسب د خرنك زوی و وائي چه دده د حضرت علي (رض) په وخت کښې (٦٠ - ٤٠ ﻫ) اسلام راوړی دی چه بیا هغه مبارك غور ته یو فرمان [illegible] او د شنسب حکومت ئې ومانه د ملك شنسب څخه وروسته ددده زوی امیر پولاد [illegible] او دغور په شاوخوا علاقو حکومت درلود امیر پولاد د مشهور ابومسلم خراساني چه [illegible] کښې مړ دی همکار او ملګری و او ده هغه سره ئې ډېرې مرستې کړې وې له ده نه وروسته دده زوی امیر کروړ جهان پهلوان په (۱۳۹ ﻫ) غور په (مندېش) کښې امیر [illegible] او د بالشتان ، خیسار ، او تمران ، کلاګانې ئې ونیولې او په زمینداور کښې ئې [illegible] درلود تاریخ سوري لیکلې دي چه ددې کورنۍ خوبېړې په غور ، بالشتان او بست کښې [illegible] کوله پس له امیر کروړ څخه ئې زوی امیر ناصر پر ځای کښېناست او غور [illegible] زمینداور ئې په لاس کښې وو . له ده څخه وروسته بیا د امیر بنجي [illegible]

راغلي دي چه د خلیفه هارون الرشید په وخت (۱۷۰ - ۱۹۰ ﻫ) کښې ئې حکومت [illegible] له ده څخه د یعقوب صفار په زمانه کښې (۲۵۳ - ۲٦٥ ﻫ) شامیر بنجي [illegible] سوري نوم لیدل کیږي ، پس د سوري له کورنۍ څخه امیر محمد امیرو ، چه د سلطان [illegible] غزنوي (۳۸۷ - ٤۲۱ ﻫ) په لاس بندي شو او بیا له غور ته په بند کښې مړ شو [illegible] کښې ددې کورنۍ خپلواکي ولاړه او د غزنویانو د حکم او لاس لاندې [illegible] غزنوي په وخت (۵۰۲ ﻫ) سلطان علاؤالدین حسین غوري غزنی [illegible] ورانه او دغوریانو نوی سلطنت شروع شو ، ددې کورنۍ [illegible] اوبلي په تخارستان کښې سلطنت کاوه چه دا پښتانه تاریخ کښې [illegible] د پخوانو سوریانو یوه برخه د اسلام له اول څخه د امیر شنسب له وخته (٤٠ ﻫ) [illegible] پورې ترنیمائي (۲۵۰ ﻫ) پورې د اسلامي خلیفه ګانو او عباسیانو له خوا [illegible] کښې د مستقلو امیرانو په حیث پادشاهي کړې ده او دوهمه برخه ئې له (۳۵۰ ﻫ تر ۵۰۰ ﻫ) پورې

Marfat.com

دغزنویانو دحکم لاندی حکمرانان وو ، انکه چه معلومیږي دغور سوریان پښتانه او دپښتو دادب پالوونکی وو ، امیر کروړ سوری په پښتو ښه چیغو ښکلی پښتون پادشاه و ، دپښتو ژبي یو زبردست شاعر او ادیب هم و (دشعر بیان ئې دمخه راغلی دی) ددوی په وخت کښي پښتانه شاعران لکه ابو محمد هاشم او شیخ اسعد سوری پیدا شوی او روزل شوی دی . ددغه وخت دپښتو پاللنی اثر و : چه ابو محمد هاشم دغه وخت (ستر) کښي دپښتو شعر وړه ویل او خپل کتاب (دسالو وږمه) ئې په پښتو لیکلی دی ، شیخ اسعد خو د امیر محمد سوری ددربار شاعر او دهغه نږدی ملګری او دوست و ، چه پیاني دهغه په مرګ ژړلی او ساتلی ویلی دی ، نوویلی شو چه غوریانو هم خپلی ژبي پښتو ته توجه کوله او ددوی په وخت کښي پښتو په شعر او ادب دراوړه .

دملتان دلودیانو دوره : په ملتان کښي دلودیانو پښتنو یوه دوره کړی شی له (٣٥١ هـ) څخه تر (٤٩٠ هـ) پوری پاچاهی کړی ده ، ددوی معلومیږي چه دوی داسلام پهلوان او فتحو کښي ډیر نامتو تللی دی ، ددغي دوری اول امیر سلطان حمید لودی و ، وایی (١) چه ده خپل دربار شیخ رضی لودی په پښتو خواله داسلامي دین دتبلیغ دپاره ... او حمید نه وروسته ددوی نوی امیر نصر امیر شو ، پیښاور ته شیخ رضی ابوالفتح داود ددربار پرخای کینست . مګر ده په وخت کښي سلطان محمود په ملتان حمله وکړه ددوی امیری ئې ګډه وډه کړه ، زړه ئې غزنی ته بندی راووست دا کورنی هم دپښتو ادب په پالنه او روزنه کښي ښه برخه لری ، ددوی دربار په هم چه پښتانه پادشاهان او په پښتو کښي ښائي خواږه اشعار ویل او په هغه باندی په شعر سوال او ځواب کاوه ، لکه چه شیخ رضی او امیر نصر لودی د اشعارو بیان دمخه راغلی دی)

غزنویان : دغزنویانو دپادشاهی مؤسس البتګین دی چه دامیر نوح سامانی نوکر او دهغه په وخت کښي دخراسان حاکم الحکومه و ، چه بیا په غزنی کښي مستقل پاچاهي ده نه وروسته دده نوکر سبکتګین ، او بیا دسبکتګین زوی سلطان محمود چه شو او (٤٥٦ هـ څخه تر ٥١٢ هـ پوری) ددوی دپادشاهی دوره ده سلطان محمود دافغانستان یوستر او کامن اراده وانی سړی دی ، دوی ... دهغه ... دپښتو څخه ډیر اعتبار او پښتانه ده په لښکرو کښي شامل وو ، چه دهندوستان جواهر سره او سپين ئې وراه راوړل او ده به دفارسی په شاعرانو باندی اوپاشل ، وایی (٢) چه دده په وخت کښي دپښتو په غزه لیکل رواج شوی دی ، او دده زمانی کښي قاضی سیف الله دپښتو دتحریر اولینه په اصلاح کښي کوشش کړی وو او دپښتو مخصوص آوازونو ته ئې مخصوص توری او کلی ور پرته په دی څخه دغزنویانو په دوره کښي دپښتو په باب ورته معلومات نه لرو ، مګر دامعلومه ده چه دپښتو مشهور لیکوال او نومیالی شاعران شیخ بیټ بابا ، اسمعیل ، خرښبون په دغه زمانه کښي تیر شوی دی .

(١) پټه خزانه

(٢) دقاضی خیرالله پښاوری دخیرالمغات دیباچه ، مګر دا روایت کوم پوخ سند نه لری .

غوریان : الکه چه دمحه وویل سود غزنو یانو دزوال اصلي ... غوریان وو
وروسته په غور کښې دپښتو غوریانو دلویي پاچاهي ... شوه دوی ... غوریانو
په اولاده کښې لومړی سلطان علاؤالدین حسین څخه داسلسله وښه اودور سلطان ...
شهاب الدين محمد غوري را ورسیده دا دوره تقریباً له (۵۰۰ هـ څخه تر ۶۰۰ هـ پورې) وه ...
علاؤالدين جهانسوز، غياث الدين او شهاب الدين ډېر مشهور او زبردست پاچاهان وو، شهاب الدين
دافغانستان اولویو فاتحانو څخه دی چه په
(۶۰۲ هـ) کښې وفات او بیا له ده ... په هند
کښې د ده ... قطب الدین ایبک پاچا شو ،
دغوریانو په وخت کښې پښتو ته ... توجه شوی
ده لکه چه په غور ... کښې ... فارسي
شعراء ... دغسي ... د پښتو
شاعران ... چه پښتو شعرونه او قصیدې
به وئیلې کښې ... او ... کښې
په ... سره پښتانه شعراء مدکوري وو
او پښتو ... لاپي ... ددې
دوره کښې دپښتو ... شعراء ...
ښکاره نه دي ، ملکیار غرشین ... تایمني
او نور ... شوی دي (چه ... ددې ...
راغلي دي) تایمني د غياث الدين ...

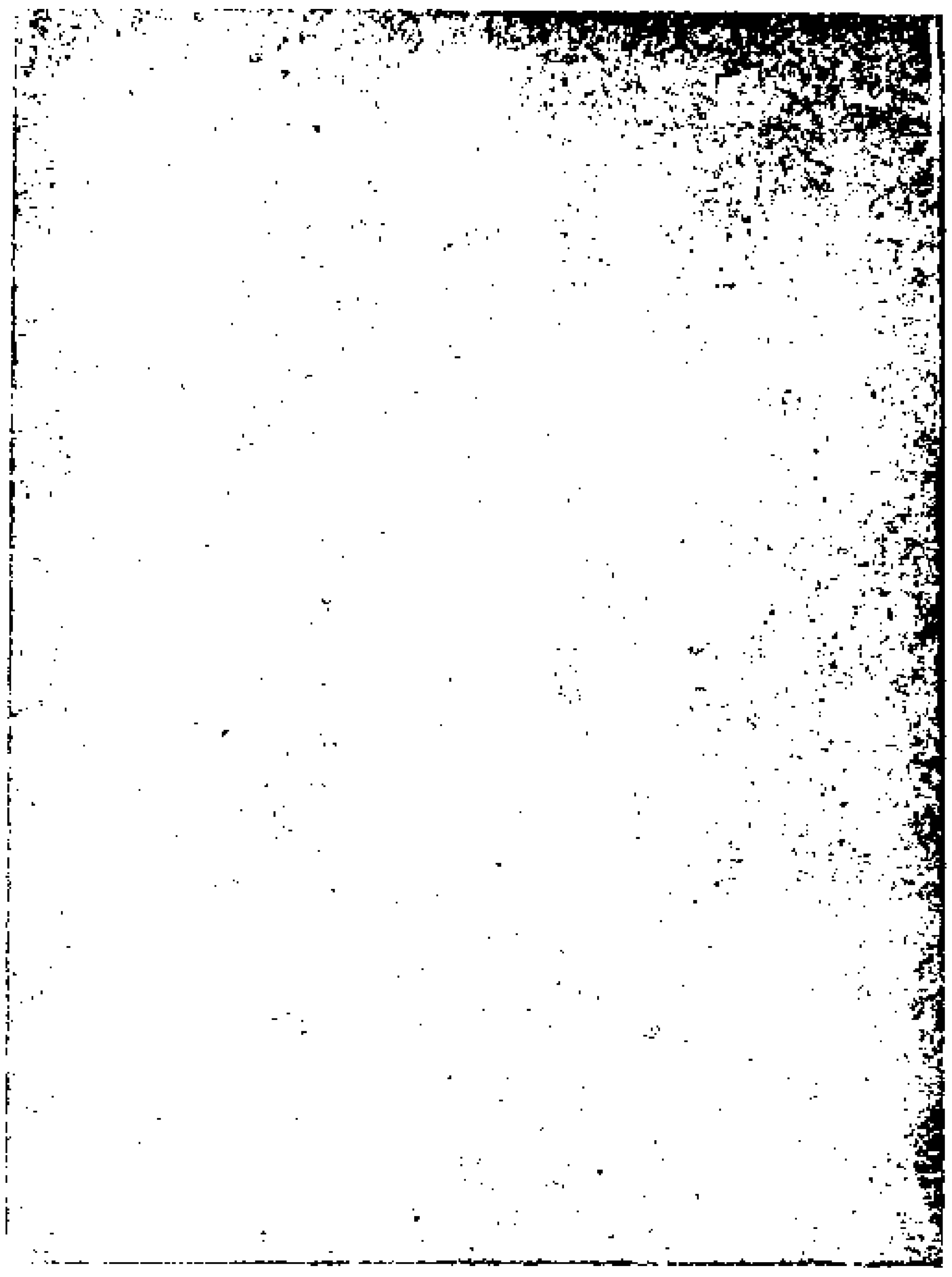

سلطان شهاب الدين غوري

مشهور شاعر دی چه د پادشاه په مدح کښې
لري اشعار لري دا رنګه ښکاره شوی د شهاب الدین ... کښې ... شوی دی ...
ادبي مشاعر او ... په ... الدين په مدح کښې ...
ویلي دي په دې ... ملکیار ... شاعر ... کښې ... چه ...
مشهوره ... کښې په دغه وخت کښې ویلي ده ...
تیمني نو میده هم موجود او د علاؤالدين په زمانه کښې ...
چه د محمد بن علی بستي (تاريخ سوري) هم دغور یانو په وخت کښې ...
لیکلی شوی دي .

دخلجیانو کورنی : (۶۸۷-۷۲۱ هـ) په هندوستان کښې د شمس الدين ...
څخه وروسته دده نوکر قطب الدين ایبک پاچا شو او ده نه وروسته ...
کیناست ، دده کورنی تر څه وخته پادشاهي و کړه نو بیا د غیاث الدين ...
شوه چه د دغه شمس الدين نوکر و دغه وخت چه د بلبن داولادې ...
مړ شو ، نو د پنجاب حاکم فیروزخان په نامه ... الدين خلجي ...
کړ او دخلجیانو د پاچاهی تداوي کښېښود دا کورنی ...
چه له ۶۸۷ هـ څخه تر ۷۲۱ هـ پورې په هند کښې پاچاهي ... دد .
وائي چه د فیروز خان په وخت کښې هم پښتو او پښتنو ته توجه کېدله ...

Marfat.com

[illegible] چې عربي او فارسي زده کړي وه د پښتو شعر او عروض په هکله اثار او ددوي [illegible] په دربار کښي [illegible] ورته د دربار شاعرانو معلومات نه لرو.

د هندو دیانو [illegible] وخت حکومت د لودیانو په (۸۰۱ هـ) کال په هندکښي [illegible] او ددوي [illegible] بهلول لودي [illegible] چې [illegible] خان [illegible] نائب السلطنه مقرر [illegible] د پاچا شو.

خوشحال خان د [illegible] خان [illegible] د لودیانو په [illegible] د محمد شاه [illegible] چې [illegible] وايي:

[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible] ورته	[illegible]

[illegible] د لودیانو [illegible] (۸۵۶ هـ) کال [illegible] بهلول لودي [illegible] سکندر لودي [illegible] (۸۹۴) [illegible] ابراهیم لودي [illegible] (۹۳۲) [illegible] شکست وخوړ [illegible] د لودیانو [illegible] د پښتو شعراو [illegible] چې خوشحال خان [illegible] د دربار پښتون شاعر و.

([illegible]) [illegible] سلطان [illegible] لودي [illegible] د پښتو ادب [illegible] د پښتو شعراو ادب [illegible] او [illegible] د پښتو ژبي خدمت [illegible] وي [illegible] وخت کي [illegible] نه وي موندلی.

د پښتو د ملي ادب ځینې برخې

(۱) د پښتو افسانې، نکلونه او ناري

[illegible] مشهوري دي [illegible] چې [illegible] د پښتو د ادب [illegible] او [illegible] د پښتو [illegible] افسانې [illegible] او [illegible] د پښتو افسانې [illegible] او [illegible] افسانې [illegible] دي:

۱: خیالی افسانې ـ ۲ ـ فطري افسانې ـ په فطري افسانو کښې واقعات [illegible] عقل او فطرت برابر وي لکه د فتح خان او د آدم خان قصه او خیالي افسانې [illegible] برابر نه وي محض خیالي او فوق العاده شیان وي لکه [illegible] قصه او [illegible] قصې [illegible] او واقعي او حقیقي قصې د تاریخ [illegible] موضوع او مطالب په لحاظ اکثري عشقي او جنګي دي په عشقي لیکلو کښې [illegible] [illegible] او په جنګي لیکلو کښې [illegible] [illegible] حالات [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] هم [illegible] ګرځي.

(۱) عشقي افسانې لکه د فتح [illegible] او [illegible] د آدم خان او درخانۍ [illegible]

جنګي افسانې لکه د فتح خان [illegible] دي افسانو [illegible] [illegible] چه آدم خان د (۱۰۰۰ ه) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] داتولې له [illegible]

[illegible]

[illegible]

د فتح خان ژوندانه: [illegible]

فتح خان [illegible] [illegible] فتح خان د ۱۰۶۰ [illegible] داواقعه [illegible] د فتح خان د ژوندانه [illegible] ۹۰ ه [illegible] د دولت [illegible] په بله دروازه [illegible]

---

(۱) دا افسانې [illegible]

[illegible] دولت [illegible] دروازی دوی دی

[illegible] فتح‌خان وزی‌پردا[illegible] دمور[illegible] ناري دی .
دفتح‌خان [illegible] دفتح‌خان [illegible] وه‌ [illegible] چه‌دده‌وزوره ناری
[illegible] دوا[illegible] [illegible] دی .
[illegible] آخری [illegible] فتح‌خان [illegible] داسي [illegible] :

د فتح [illegible]
[illegible] دي [illegible]
[illegible] فتح [illegible] دغلي او [illegible] کړم .

د آدم‌خان قصه : آدم‌خان [illegible] یوسف زی او [illegible] لیني او [illegible] د [illegible]
[illegible] دوی دوا[illegible] [illegible] خو زي
[illegible] دی ، د آدم‌خان په [illegible] کښي [illegible] او
[illegible] آدم‌خان [illegible] کښي وايي :

[illegible] دي [illegible] دحسن [illegible]

آدم [illegible] کړي [illegible] خو [illegible]

[illegible] د آدم‌خان [illegible] وه او دي [illegible] غږ نودي داسي [illegible] کړه :
[illegible] ایښي .

[illegible] آدم‌خان [illegible] مي [illegible] .
[illegible] داقصي [illegible] دي
[illegible] داقصي [illegible] اخلاقي او اجتماعي غایه [illegible] .
[illegible] کښي [illegible] احمد [illegible]
[illegible] داقصه [illegible] واقعي او [illegible] خیالي وي .
[illegible] : (۱) [illegible] کښي د (۱۹) قرن [illegible] خوا[illegible] نوي تغیر
[illegible] موضوع [illegible] حقیقي [illegible] وخت
[illegible] شروع کړي دي . و باید
[illegible] هم [illegible] چه دملي
[illegible] چه دغه
[illegible] کښي فرق صرف [illegible] کښي
[illegible] .

[illegible] کښي [illegible] بوملي او آزاد شعر دي ، [illegible]
[illegible] د قافي التزام هم [illegible] کښي نشته ، [illegible]
[illegible] په شکل هم
[illegible] کښي [illegible] دي په سفر روا [illegible]
[illegible] :

[illegible] سپاري مینه

---

(۱) [illegible]

(۲) دپښتو لنډۍ

زمونږ دملي ادب یوه لویه برخه لنډۍ دي: لنډۍ یو خاص ملي شعر دی چه په ژبه کښې په یې غالباً مثال نه وي . د لنډۍ یو لومړی مسرد لنډ او (۹) سیلابه او دوهمه [illegible] دیارلس سیلابه وي. په بحثونې ځای کښې ورته [illegible] مسره ، ټکی هم وائي .

د پښتو هره لنډۍ دغرض ټکی دی او په هره یوه کښې یو یو مطلب [illegible] لنډۍ دشمېر په لحاظ له زرګونو هم زیاتې او ژبې ډېرې دي [illegible] (۲) [illegible] جانه دي ټولې کړې . د پښتو لنډۍ یو کم خاص ویونکی هم معلوم نه دی ، ټول [illegible] او په تېرښتو کښې ډېره برخه لري .

لنډۍ د پښتو یو طبیعي او فطري شعر دی او ډېرې سوزناکې او خوږې [illegible] لنډۍ یو خاص وزن او ضرزلري که څه هم په اندازه کښې ټولې لنډۍ یو شان دي ، مګر په [illegible] کښې په جلاجلا وزنو او آهنګو ویل کېږي چه پښتو او [illegible] مشهوري دي [illegible] یقیني تاریخ معلوم نه دی. مګر هر کله چه لنډۍ د پښتو یو فطري او [illegible] شعر دی [illegible] چه ډېرې قدیمې او پخوانۍ به وي .

په ښکاره ډول چه د کومې لنډۍ وخت معلوم دی ، هغه دا او [illegible] لنډۍ ده چه [illegible] پخوا دسلطان محمود په وخت کښې ویلې شوې ده . دسلطان محمود [illegible] کښې [illegible] سردار ؤ چه ملت خالو نومېده کوم وخت چه [illegible] مدده لښکر [illegible] دغه وخت کښې یوه پښتنه مېرمن خوشحالېږي او داسې وائي :

چه د خالو لښکري ز ا غلي [illegible]

مطلب دا چه لنډۍ د پښتو ادب دملي نظم یوه غوره او [illegible] ولسي افکارو نماینده ګی کوي ، او خوراغوي او مؤثر اشعار [illegible] کېږي. د پښتو [illegible] رزمي او حماسي هم په کښې ډېرې دي ، او په نورو خواو [illegible] شوي دي [illegible] یو څو مثاله دلته راوړو :

جانان مې ګل له لاسه نه اخلي [illegible]

ستر ګې کچکول کړه دیدن واخله [illegible]

یاس په بلې [illegible] وتري راغلې [illegible]

اشنا مې سر په وطن [illegible] ښود [illegible]

[illegible] چه دغلیم [illegible]

دلنډۍ یو سره کله کله څینې کسرونه او سرونه هم راځي [illegible] ویل کېږي ډېر خوند او کیف لري. دې قسم ملي شعر ته [illegible]

واوا ټولوه د باغ ګلونه غاټول پیاره [illegible]

ظاهره شنه دننه رنګ په [illegible] واوا [illegible]

---

(۲) په ۱۳۲۳ ش کښې د پښتو [illegible] له خوا [illegible] یو کتاب نشر شوی دی .

Marfat.com

(۳) دپښتو متلونه

[illegible] د پښتو ادب یوه غوره برخه کښل کېږي ، دا متلونه له ډېر پخوا څخه [illegible] او [illegible] د پښتو [illegible] غوره ، قیمتي او [illegible] وباوې دي ، چه د نقلو او پېښو [illegible] یوه [illegible] نقل په نقل راغلي او را نقله شوي دي . دا [illegible] پېښې د متلونو دویمو [illegible] په هر زمانه کښي وېل کېږي ، او که خاص ورونکي هم نه لري [illegible] د عوام د خولې مرغلرې دي ، چه خوږې ورې د خلکو په ذهنونو کښې پرتې دي . [illegible] لوستونکي [illegible] مختصر او دېر مطالب په کښي ځای شوي وي ، دپښتو متلونه [illegible] کښي داخل کېږي ، مگر اکثري سجع او قافیه هم لري .

[illegible] د خپلو تجربو [illegible] او د هر قوم د ژوند تجربې [illegible] اندازه [illegible] معلومېږي ، متلونه هغه پخې پخې خبرې دي چه له ډېرو تجربو نه [illegible] او [illegible] نقل کېږي ، متلونه په [illegible] کښي خوږ [illegible] خولو [illegible] څخه شاعران او لیکونکي [illegible] کښي راوړي ، او [illegible] په فن کښي دا یو صنعت بلل شوی دی . [illegible] خواوې لري : یوه دا چه اصلي مورد یې معلوم شي ، چه دا یې [illegible] دا چه دا استعمال ځای یې وپېژندل شي ، چه دا یې کنایي معنا ده ، مثلاً [illegible] دعوې [illegible] اصلي مورد دا دی : وایي چه دوه تنه [illegible] پښې [illegible] لاري مېښه یې واخستې او پېرته خپل وطن ته راروان شول ، [illegible] د دواړو مېښه [illegible] اوبو کښي راوړه [illegible] شوه د خپلې مېښې [illegible] د هغه کړې مېښې نه [illegible] مېښه ته [illegible] خو پخه [illegible] مېښې کښي راوړي دي [illegible] خو څه خو [illegible] هر ځای کښي چه دغه [illegible] نه چه [illegible] حقیقي معناي هم موجوده ده [illegible] حقیقت [illegible] مجازي [illegible] ځای کښي [illegible] لري [illegible] خیال [illegible] مشراجو [illegible]

[illegible] هم [illegible] اعتبار وایي ، چه د دوهم شي ځای دا [illegible] ځای یې [illegible] اصلي مورد [illegible] .

[illegible] اندازه ده ، مگر [illegible] نه دي جمع شوي (۱) [illegible] خلکو [illegible] کښي ، دا پښتو یو څو متلونه دا دي :

[illegible] افادت دي [illegible] دي و مړه [illegible]

[illegible] ته [illegible] راغله [illegible] غړاوي دي [illegible]

[illegible] دي [illegible] ولي غواړي

(۱) [illegible] ۱۳۱۸ [illegible] کښي شوي [illegible]

Marfat.com

آخر خاوند قصاب ... ده پروت ... تر لمنه ... ابدالی ...
پسته غوړه نوزه هم به غوځوی خوله چه ... ده ... ګړی ...
نخدی غوښی ، یا اوخوره ... غوښی .

ددې دورې نظم ته یوه عمومي کتنه

شعر او نظم ... فطري ... دی ... او ...
... هم ... مرغه ... یعنوا خلکه ... او ... نظم ...
... لومړنی شعر یې (۱۳۹ هـ ق) کښی ... ویلی دی ...
... چه ... او ... دپښتو ... تاریخ ...
... ملی ... دپښتو پخوا ... مضمون ...
چه موجوده وخت ... مثال ... کولی ... ښتو ...
... اوږدی ... خلکه ... او ...
هر وخت ... ښی ... دپښتو ... حقیقت ...
احمد ... شو په پخوا ... کښی ... (۱۰۰۰ هـ) ...
په نظم کښی عمومی افکار ... ډوی ...
خلکه ... او روسته ... کښی ... دی ...
دی ، مګر دا ... دوهمی دوری ... کښی ...
(۱۰۰۰ هـ) خلکه تر (۹۰۰ هـ) پوری ... دپښتو ...
کښی ... لیکلی دپښتو ... شعر ...
ایجاد کړی :

۱ـ پخوانی نظمونه ... افکار ...
زمانی ... کښی ... دی

۲ـ پښتو ... او ... پښتو ...
معروف دی او ... ګڼلی .

۳ـ ... وزنونه او ... کښی ...
... دی قبول کړی ، ... هم ... کښی ...
په پښتو کښی هم قصیدی رواج شوی دی ، مګر ... دی ...
له ... دی ور کړی ، په دې دوره کښی ... او ...
غرغښت نامه) دنظم مشهور ... دی .

ددې دورې په ... شعرا و کښی ... هم ...
دوری پوری اختصاص ... او ... دوری ...

ددې دورې نثر ته یوه کتنه

دابیکاره ده ، چه پښتو به ... دوری ...
نثر دوی داول ... سره ... دی ...
خلکه ... دی ځکه چه نثر ضروری ... نظم ... دی ... چه ...

[illegible] هوا [illegible] موجود و، او موږ به دي يقين لرو: چه زمونږ ليکوالو [illegible] او پښتو [illegible] دوروړولي خبري اتري، او ددوی مشرانو [illegible] دزوندانه دلارښوونې دپاره [illegible] ويناګاني کولې، مګر دغه محاوري او خطابي نمونې د کاغذ په [illegible] نه دي [illegible] شوي، بلکه په هوا کښې تللي او محوشوي دي، هو! [illegible] غلی دی، هم [illegible] دسليمان ماکو د [illegible] راغي، ده په دې دوره کښې نور نمونې نه دي پيدا شوي [illegible] تاريخ سوري، دشيخ ملي دفتر [illegible] معلوم دي، مګر هغه هم بلاس نشته په دې لحاظ به او مړۍ دوره کښې [illegible] اثر نمايندګه يوازې دسليمان ماکو [illegible] دموضوع په لحاظ ددې دوري [illegible] او تاريخي جنبه لري ددې دوري بل مهم خصوصيت دادې چه [illegible] چه دا خصوصيت بيا په وروسته دوره کښې نه ليدل کيږي ددې دوري [illegible] کښې [illegible] افساني هم شاملې دي، مګر دومره خبره ده چه دغه افسانې [illegible] بلکه په هره دوره کښې بې اثره او بې تغير موندلي او [illegible] دي.

دوهمه دوره له (۹۰۰ق ۱٤۹٤ع تر ۱۱۰۰ق ۱٦۸۷ع پوري

[illegible] د بابر باچا او دهغه د ولادې زمانه

[illegible] ادب [illegible] اوله دوره مو وپيژندله، اوس غواړو چه ددوهمې [illegible] دوره کښې هم دپښتو زبردست ليکوال او شاعران [illegible] شوي دي، چه دادي وروسته [illegible] کيږي.

ددې دوري ليکوال اوشاعران

[illegible] روښان [illegible] دپيرروښان [illegible] مشهور دی، پلار [illegible] عبدالله [illegible] کرام کښې يې استو ګنه کوله او يو نيک سړی [illegible] (۹۳۲ه) [illegible] کښې زيږيدلی دي دي په قام ورمړ (۱) پښتون [illegible] کښې ديوهی او [illegible] کي خاوند و، پس له تحصيل څخه د [illegible] افضل [illegible] جهده يو زبردست معقول او فلسفي دماغ درلود چه په [illegible] کولای، دی په تصوف کښې هم دلوی لاس خاوندو ده [illegible] موده يې دپښتو دمشری [illegible] کښې په [illegible] صحيح آرزومن و او غوښتل يې چه پښتانه دمغولي [illegible] او دمقاومت روح په کښې واچوي [illegible] روښان د پښتو [illegible] يعنې پښتو، عربي، اردو فارسي [illegible] خيرالبيان نومېږي [illegible] دنثر يو ښو نمونې پيدا شوي

(۱) [illegible] ورمړ پښتانه بللي دي.

دی مګر نور کتاب ورته دی، وایي چه دا هم د میا روښان په وینا لیکل شوی دی، یا د میا روښان پیروانو ته منسوب دی. څرګه چه دده داکو او ښوونو په اثر پښتو ادب ته توجه وکړی، او پښتو آثار ډېر شوي دي.

میاروښان سربېره پردې چې یو توریالی عسکر هم و، نو یوه موده یې د مغلو په مقابل کښې جګړې کړې، او د پښتو الي نو ډېر ساتلی دی، چه تر ده ورو سته یې اولادهم پر قدم تللي دي او په دې لحاظه ته مونږ یو صحیح مبلغ، واعظ، عالم، سیاسي فکر من مدبر، شاعر، نثر لیکونکی او د ادب حقدار وایو او دې دوري د پښتو د نهضت سرلیکونکی. نو میا روښان پر دې اسره خیر البیان څخه دوه نور کتابونه هم لیکلي دي، یوه حالنامه ده چه دده د حالاتو په باب کښې ده، بل مقصود المومنین نومېږي، او یه عربی دی. د خیر البیان کتاب د طریقت، شریعت، او دینی مسئلو بحث کوي، وایي (۱) چه په قرآن او حدیث موافق یو کتاب دی. د خیر البیان د نثر یوه نمونه دا ده: ښي ولي دي، رحمت دې وي پر ده، مرګ به ورشي و سړي ته ناګهان ... کښې د سړي تل تر تله مقام ګور ده د غی زماني آدمیان غواړي دنیا او پر هغه کښې دي مشغول دي ډېر آدمیان څښتي په زرلو یا په باغ ... کښې ... په نورو چار مشغولي کا آدمیان ـ نه خوري ... اری کاله یې شي ... اری چه یو د بنار دي ور کړی د هر حیوان ... ددې به ... کړی ... او وسوسه مودي ...

د خیر البیان نثر په قافیه دار او مسجع نثر کښې دا څه یو ... هغه ... هموی نه ګړ د نظم په قانون ورته سري نکمی نظم ... بلکه ... داقسم شعر یه هغه وخت کښې د دې ... اوبه دې ... یو مخصوص ... وخته یوري چیدلی دی، په پښتو کښې دا طرز ... میا روښان او یسنر دي ... کښل کیږي دی سیات ته مونږ قافیه دار ... او آزاد شعر ... شو.

میاروښان په (۹۹۴هـ) کښې وفات شوی دی ... روایت ... په ده ... اولادي دده ... په تابوت کښې واچول او له ځانه سره ... کښې ... کړ ... لکه چه هلته یې زیارت مشهور دی.

شیخ عیسی مشواني: مشواني یو ستانه ... ده ... شیخ ... قومه د پښتو یو پخواني شاعر دی چه د شیرشاه سوري معاصر و ... نعمت الله هروي ... چه د هند په ... دامله کښې اوسیده، هر ... چه شیر شاه په (۹۴۸هـ) کښې ... عیسی د ژوندانه زمانه هم د (۹۵۰هـ) حدود ... نعمت الله ... چه شیخ عیسی یو لوی ولي و او د خدای په توحید کښې یې ... ویل، د پښتو یو شعر یې دادی:

پخپله کار کړي، خپله انکار کړي	...
ته خو قادر یې په صفت و نو	... کړي
عیسی حیران دی په دې شونو	... کړي ... اغیار کړي

له دې پښتو څخه معلومیږي چه دی یو زوج او د ... دست ... فی ... او په دغو ... د ... ډېر لوړ افکار څرګندیږي.

---

(۱) د دولت دیوان.

نیکبخته: د زمري ابزي یوه پښتنه شاعره او د شیخ الله داد مموزي لور ده، پلار او نیکه یې په اشتغال کښې د معنوي بزرګو مرشدانو وو، ده دیني علوم او سلوک زده کړي او یوه عارفه ښځه وه، دا په (۹۵۱هـ) کښې د شیخ قدم په نکاح ورغله او په (۹۵۶هـ) کال کښې ورځخه یو «بدني» کښې شیخ قاسم افغان پیدا شو، دې په تصوف او عرفان کښې د «ارشاد الفقرا» په نامه (۹۶۹هـ) کال دپښتو په نظم او نثر کتاب لیکلی دی – محمد هوتک وایي چه زما پلار د دغه کتاب یوه نسخه په (بنو) کښې لیدلې وه او خو بیتونه یې له هغې خزانې څخه دلته را نقل کړو:

په زړه ښاد شي ای مومنه ! په ظاهر په باطن سپینه
ظاهر زهد په اخلاص کړه په زړه ټینګ شه له یقینه
شکر صبر به هر حال کړه خو د تمامه شه خود بینه

د خدای حق له غاړه کېږده نوري نوري ویښا پرېږده
د دنیا له هر چا ده په اخلاص کښې ځینې لېږده
خو څو ورځې اري په جهان کښې سر دیار په رضا کېږده

شیخ بستان بړیڅ: د لسمې هجري پېړۍ یو پښتون شاعر او مورخ دی، چه د (۹۹۸هـ) په حدودو کښې یې ژوند کاوه، په قوم بړیڅ او کورني د قندهار په شوراوک کښې و، پلار یې محمد اکرم نومېده او یو روحاني سړی و، شیخ بستان په دغه کال د خدای د اولیاوو په بیان کښې د «بستان الاولیاء» په نامه یو کتاب لیکلی دی محمد هوتک وایي چه زما پلار دغه کتاب په شوراوک کښې د حسن خان بړیڅ کره لیدلی و، په دې کتاب کښې د پښتو ولیانو او شاعرانو حالات او اشعار بیان شوي دي او ډېر اشعار هم په کښې وو – نعمت الله چه د شیخ بستان همعصر و، لیکلي دي چه شیخ بستان به اکثر وختونه په یوه پر غمجن او وير من صورت د پښتو اشعار ویل، چه کله چې په هغه زمانه راوستل شول دي بیا په خوای کښې هندوستان ته ولاړ، او هلته په (۱۰۰۲هـ) کال د دوهمې خورې په (۱۱) د هند په احمد آباد کښې وفات شو، دده یو شعر چه په ملي وزن دی، او بدله یې بولي په پټه خزانه کښې راغلی دی، چه دوه بنده یې دا دي:

اوښکې مې څاڅي پر ګرېوان یو وار نظر کا یو ما راشه کنډ ر کا یو ما
د مني ور دي زما زړه کې ورېت په انګار کینا غم تار و نار کینا
خوده وېلي شم چه مې زړه په تا مفتون کینا ځان مي ژبون کینا
اوښکې مې څاڅي پر ګرېوان یو وار نظر کا یو ما راشه کنډ ر کا یو ما

د ګره نظر زما په حال چه روت ژړخور یمه تل په وير تاسو ر یمه تل
له زړه مي څاڅي وني سور په و یو خيل یمه تل په او ر جليل یمه تل
اوښکې مي څاڅي پر ګرېوان يو وار نظر کا يو ما راشه کنډ ر کا يو ما

الله یار الکوزی: یو لوی پښتو او لیکوال او مورخ دی چه د (۱۰۰۰هـ) په شاوخوا کښې یې ژوند کاوه دده خپل استاذ (شیخ صالح الکوزی) په نامه یو کتاب لیکلی دی چه «تحفة صالح» نومېږي. په دې کتاب کښې د شیخ صالح او نور ونومولو پښتنو احوال او اشعار بیان شوي دي. دا کتاب د پټې خزانې د اخذونو څخه دی، چه د شیخ محمد صالح او علي سرور او دي اشعار یې ځینې را نقل کړي دي، الله یار ته مورخ چه الله یار د پښتو یو مورخ لیکوال نه کړي و.

علي‌سرور لودي: شيخ علي‌سرور، شاهوخيل لودي و، چه‌ دهندوستان په‌ملتان کښې اوسېده وايي چه‌ دی يو نېک سالک سړی او د کراماتو خاوند و، خلقو ته‌ به‌يې وعظونه‌ او پندونه ويل او د تصوف مشکلات به‌يې حل کول. دژوندانه وخت يې د(۱۰۰۰ﻫ) خوا وشا دی. پټه‌خزانه ليکي چه‌ په«تحفه‌صالح» کښې دده‌ اشعار راغلي دي. دالاندې غزل يې ورڅخه‌ رانقل کړی دی:

محبت پياله‌مې‌نوش کړه‌په مجاز کښې — د حق نور وينم په سترګو د اياز کښې
درست وضو راته‌ درياب شو بې ديدنه — ديدمې‌ نشي مګر خدای مې‌سبب‌ساز کې
ګوزه مړشم هم له‌ګوره کړم سرپورته — ناګهان چه‌ مې دلبر راته‌ آواز کې
ګران پښتون به‌ دهغه و مينو وي ته — چه‌تل ناست وي په‌خلوت کښې‌سره‌ناز کې

ای سروره! غمازان شو بې حسابه
پاک‌الله دې صورت‌تش بې‌مغزه‌پياز کې

ملاالف هوتک: ددوهمې دورې له‌مشهور وشاعرانو څخه‌دی. ده‌ په‌خپله زمانه کښې يوجيد عالم و د کلات په‌اطرافو کښې‌يې اوسېدنه‌ کوله. ده‌ خپل «بحرالايمان» نومې کتاب په (۱۰۱۹ﻫ) کښې ليکلی دی. پټه‌شعرا ليکي چه‌ د ملاالف هوتک دود کتابونه‌ اصل شوي دي يوه نصيحت‌نامه‌ده او بل کتاب يې بحرالايمان دی دا دواړه کتابونه دا اسلامي خوږ او او عقايدو بيان کوي، يعني مذهبي کتابونه‌دي، وبدې اعتبار دي دپښتو بدني او اخلاقي شاعرانو کښې حسابيږي. د ملاالف شعر ساده او آسان دی، پېچيده‌ ګي او سخت‌والی په‌کښې نشته دده اشعار ټول د پښتو په‌ ژبه منظوم دي. دا سبک که‌څه‌هم له‌ده‌ نه‌ مخه‌ د زرغون‌خان، زرغونې ميرمن نېکبختې او نورو په‌اشعارو کښې ليدل کېږي، مګر ملاالف ورته‌ ترقي ورکړې ده او دا سبک يې ژوندی کړی او مشهور کړی دی دا طرز يعني دلنډو منظومو سبک‌چه‌ ډېر آسان او روان دی، نو ډېر شهرت يې موندلی دی او خصوصاً ديني او مذهبي لوی لوی کتابونه ټول په‌دې سبک ليکل شوي دي. اوس يې يوه‌ نمونه‌ وګورئ:

راشه‌ واوره‌ ای فرزنده — ته‌ وايم ای ... چمنده
ته‌ د پاک نبي پر لار شه — د نبي پر لار ... شه
يو قدم له‌ شرعي ز ويه — بېرون مه‌ اخله‌ ...
که‌بېرون يو قدم کېږدې — دانبي شرعه‌ ...
نصيحت کوم زه تا ته — په‌چار و زه‌ يې خوا ...
تا ته‌ وايم زماځان يې — لا تر ځان را پاندې ...

ارزاني: دمپاروښان يو فاضل يود او شاعر ملګری دی، او يو ... اواردو ژبو يو هېده، په‌قوم خويشکی‌خمند او يو زبردست شاعر او ادیب و. ارزاني د روښان پيروانو کښې داوی نوم ښتن دی. آخون درويزه‌ وايي چه‌ يو تز فهم او فصيح شاعر و، او په عربي فارسي، هندي، او پښتو کښې به‌يې اشعار ويل.

وايي‌چه‌ دی دخيرالبيان په ليکلو کښې هم پرخاری. ارزاني يو مستقل کتاب هم ليکلی دی چه‌«چاررساله= چارزبان» نومېده. دا شاعر تر او ورو ستو شعرا نو لکه خوشحال، رحمان دولت او نورو ياد کړی دی. مستررا ورتۍ هم دپښتو په‌ ... شاعرانو کښې

Marfat.com

[illegible] دارزاني [illegible] (۱) [illegible] خولمي دی، په دې كتاب كښې (۲۹) [illegible] :

[illegible] فقير را [illegible] دريا
[illegible] [illegible] دريا
[illegible] [illegible] دريا
حق [illegible] [illegible] درياً

[illegible] ملا مرغري زمونږ [illegible] په دې دارسيدلی.

علي محمد مخلص: [illegible] داروښان [illegible] دارزاني شاعر وور دی. په [illegible] قاسم علي آفريدي دده ذكر كړی دی. مرزا خان [illegible] :

[illegible] په كلام [illegible] دی
همدان [illegible] ددې [illegible] دی

دولت شاعر [illegible] دی. [illegible] يو متصوف شاعر دی. مګر [illegible] دی راغلي.

ملا [illegible]: د ارزاني [illegible] او درويشان [illegible] د شاعری په باب [illegible] دی وايي [illegible] اودغه [illegible] فاضل او [illegible] خواندواخون درويزه [illegible] ملا عمر خويشكی و [illegible] مريدان كښې.

مرزا خان: [illegible] په تصوفي افكارو [illegible] عالم او اديب سړی و [illegible] مرزا [illegible] سړی، او پښتون [illegible] دراودل ، دی خه مودده [illegible] او ده [illegible] استعمال كړي دي ، ده بيا [illegible] حرام كوي (۲)

مرزا [illegible] (۱۰۴۰ ﻫ) [illegible] شوی دی، [illegible] دولت [illegible] :

د مرزا [illegible] دی درو

مرزا [illegible] علمبردار او [illegible] كړي.

[illegible] عروضي شعر [illegible] غوره [illegible] قال

(۱) [illegible]

(۲) [illegible] خبره دی

کښې اچولي دي، دده شاعري دمعنا شاعري ده، او خلکه ني په الفاظو دمعناني [illegible]
اعتراض کېږي .

په دې بیت کښې یې ښه تربوي درس ورښودلی :

که په دې باغ کښې باغبان تربیت نه وای — دغه دی به هم فضل [illegible]

هر څو ن او فهم په داسې بیرایه کښې ښائی :

چه د روح الهام فته خبر [illegible] وي — [illegible]

کل حجاب د سړي خپله [illegible] وهي ده — [illegible]

دده تصوفي جذبات و د اظهار په نمونه کښې دا یو څو بیته را اوړل کېږي :

چه د یار په نامه مست د هر بد [illegible] — [illegible]

علم و خپل په هسې حال را خبر بدې — [illegible]

په یو ځل نظر به واړه عالم [illegible] — [illegible]

دولت : دمیا روښان د سلسلې یو مشهور شاعر او د خپل [illegible] (۱) [illegible]
د تصوفي مسلک او افکار و عنداره ده. دروښان [illegible]
د میرزا خان ډیر عقیدتمند دی لکه چه وایي :

مرزا کنج راته خپل کوروغی دغه شوه — [illegible]

دولت د پښتو په تکړه او غښتلي شاعر دی . ډیر [illegible] لکه خوشحال [illegible]
خټک ده نوم ذکر کړی دی. دولت د تصوف [illegible] مرزا [illegible]
ژبه په پښتو شعر کښې بیان کړي دي. ساده او روان [illegible] دده [illegible]
او مرزا د وحدت د باغ بوی را خیژي، هر څو اشعار یې لکه [illegible]
او نور ویلی دي، په اجتماعي خوا کښې یې د ایت ډیر [illegible] کړي :

له خپل قام سره دوستي نه کا کم اصل — چه واصل [illegible]

د شعر په نمونه کښې یې دا یو څو بیته وا وای :

چه مې د ډیر ډیر یا داوه د لبر مې پیاموند — لکه [illegible]

سعا د [illegible] را سره [illegible] له [illegible] — چه [illegible] واصل [illegible]

د جانده په دود حیران و په تیاره کښې — [illegible]

مسافر په ډیر [illegible] نو و ې بې سره — [illegible]

ننداره د دواړو کونو په نفس کښې — [illegible]

بلخای رایي : حقیقت د عالم واړه راښکاره شو [illegible]

د دولت ژوندون (۱۰۶۶ ﻫ) پورې یقیني دی، [illegible]
دمیا روښان د نمسي مرګک ښودلی دی.

واصل : دی هم دیو والمي پیري له شاعرانو څخه [illegible]
او یا تر هغه دمخه دی څکه چه خوشحال خان بې داسې یادوی :

چه د مو نثره په حساب دی — هیڅ مې نه دی واصل هم
په بل ځای کښې وائي : [illegible] دولت و [illegible] واصل و [illegible] دا نور [illegible]

---

(۱) نوحانی یا لوانی یا لوڼ یو پښتون قوم دی، چه دسوری [illegible]

Marfat.com

اعظم‌خان شهداهم دمرزا اودولت په قطار کښې ذکر کړی‌دی اودښه کلام‌خاوندې‌بولی:

یو مرزا دولت واصل هم ښه کلام اری حسا صل هم

مرزا حنان ورته دخوږو الفاظو ویونکی وایی: (ښه شیرین الفاظ ویلی دی واصل) داسې معلومیږی چه واصل هم ددولت دوختو شاعراود روښان، (۱) له پیروانوڅخه‌دی؛ مګر دده اشعار تراوسه په دی لیدلی شوی.

امیر: ددوهمې دورې په شاعرانو کښې داخلیږی،ده په (۱۰۲۳ هـ) کال دپښتو په‌ژبه منظومه دقرآن عظیم یو تجوید لیکلی دی، ددې کتاب له مطالعې نه معلومیږی چه امیر په‌شرعی علومو کښې‌پوه اوعالم و، دده داوسیدو ځای معلوم نه دی، اودژوندانه زمانه یې (۱۰۰۰ هـ)څخه راوروسته ده دامیر تجوید یوه کوچنی منظومه ده دی‌په‌شعر کښې دملاالف عمرنه پیرو دی، اویو متوسط شاعر ګڼل کیږی کتاب یې‌په‌دې بیتو شروع کړی دی:

ثنا ثنا وایم شکرونه | د خاوند په نعمتونه
چه قرآن یې راستولی | په سرور باندې راغلی
چه ایمان یې له عرفانه | مونږ ته وښوله قرآنه

ملامست: ددې دورې له مشهورو شاعرانو اولیکوالوڅخه حسابیږی، دی‌دخپل وخت یو عالم اوفاضل سړی و، د(۱۰۴۰ هـ) په‌حدودو، دننګرهار په‌علاقو کښې اوسیده، په‌خیبر او پښور کښې یې هم استوګنه کړی‌ده ملامست یو کرزند اوصباح سړی و، دده دوفات‌وخت نه‌دی معلوم، مګر قبرئې په (شنوارو) کښې دی او په مست باباء یا دیږی. ملا مست د(سلوك الغزات) په‌نامه دپښتو په‌نظم منظومه‌یو کتاب لیکلی‌دی، مګرځینې کامل‌عروضی شعرونه هم‌لری، په‌دې کتاب کښې‌دغزاګانو حالات، مسلمانانو قربانی، دپښتنو مړانی، اونورتاریخی احوال بیان‌شوی دی، تصوفی دینی‌اواخلاقی برخه‌هم‌لری، په‌دې کتاب کښې داخونی حالات خان دجهادونو بیانونه‌هم شته چه دملامست پیر اومرشدو. مست دا کتاب دغزا په‌روح لیکلی، او تصوفی شعرونه هم‌دنورو اوزغرولو بیانه خالی نه‌دی، په‌حماسی رنګ کښې دتصوف بیان کوی:

دیرش زغره می وانخو سره سپاهی شوه | د زور په تیغ می غوڅ کړه کمانونه
دمعرفت اندوه په‌لاس له بدوجسمان نه | د حقیقت غشی می ځی تر آسمانونه

اوس هم دیوه شعر دایوڅو بیتونه ولولی:

چه له دوق دخوشحالی کاهی‌دغم کا | دادزړه‌شعرئې رووددی که چشمه‌مست
معنوی مغنی راشه هم زه بیان شو | له‌تا زده کړه دهرتار ګوښی‌نغمه‌مست
په‌جهان‌می‌دفریاد کوئې خوری شوی | چه هر حال پر ژبه وایم دایمه مست
کوهستان لیکه‌احد په کښې داګیږ شه | دادزړه‌احوال‌په‌څوکوښی‌برخامه‌مست
هوار خسه له‌هندو راجه رازوان شه | د کړمون په‌سرای تېره کړه غرمه‌مست

---

(۱) شاغلی خوګیانی د ګلدستې په (۱۰۵) شماره کښې لیکی چه دولت او واصل په‌دره خانانو مدحی بولی واصل په‌دبستان مذاهب کښې په میاواصل روښنی نامه نګارلی شوی دی.

مازدیگرئي دیدن راووړ تر کو لکه — چه ئي [illegible]
وکفار ته لکه شنه زمری غورېږی — هرسړی ئي وبه ډول [illegible]
همسته را شه دکو لك ننداره وکړه — چه غازیانئي دیوانه [illegible]

۱ـ اخون درویزه: دیواسمي پېری یو مشهور [illegible] او دیوي علمي او ادبي [illegible]

اخون درویزه د(۹۴۰ هـ) په خواوشا ديوسف زو د علاقې په (ملېزو) کښي زېږدلی دی دده
پخواني نیکونه لکه جنتی، جیون، متهه احمد، درغان په ننګرهار کښې اوسېدل [illegible]
اخون درویزه هم خاته ننګرهاری وایی بیادده نیکه شیخ سعدی دیوسفزو سره له ننګرهار [illegible]
ملېزو ته ولاړ او هلته متوطن شو، مګر پلاری ئې چه (ګدای) نومېده په چغرزو کښي او [illegible]
اخون درویزه د(۱۰۹) کالو په عمر په (۱۰۴۸ هـ) کال وفات او د پېښور په هزارخانه کښي
ښخ شو اخون درویزه او دده کورنی په پښتو کښی ډېر شهرت لری او په اخون بابا [illegible]
دی د سیدعلی (پیربابا) مرید او یو عالم سړی و، عمر ئي په وعظ او تبلیغ تېر کړی دی دواعظ [illegible]
مولف مورخ او لیکوال په نوم مستایل کېږی. اخون درویزه دپښتو د تاریخ په لیکلو کښي ئي
ډېر حق لری. دی د دپیر روښان یو قوی مخالف و، او په دې مخالفت کښي [illegible]
لیکلي دي. دده مشهور کتاب چه په پښتو دی مخزن الاسلام نومېږی. دا کتاب [illegible]
اودیني کتاب دی، عقاید او شرعی احکام په کښې بیان شوی دی. دمخزن دلیکلو [illegible]
دخیر البیان سبک ته ورته دی، دي ضرزته مونږ مسجع نثر [illegible] شعر [illegible]
هم دوی ئي شعر بولي. داخون درویزه بل کتاب تذکرة الابرار والاشرار [illegible]
دا کتاب په فارسي ژبه یو تاریخي کتاب دی. د ارشادالطالبین [illegible]
دده په آثارو کښي ذکر شوی دی، پروفیسر ډورن روسي اخون درویزه [illegible]
مشهور مصنف لیکونکی او دخوشحال خان همعصر ګڼي او دپښتو ژبي دادب [illegible]
کښي یې اوی رکن بولي.

دپښتو دادب په خوا کښي داخون درویزه او دده د کورنی خدمت [illegible]
ددوی دلیکلو او کوښښونو په اثر پښتو ښه ذخیره پیدا کړه او [illegible]
شاګردانو کښي دې خدمت ته تیار شوی دی. ولکه آخون درویزه هم [illegible]
مشر او جوړونکی بلل شی، البته چه دموضوع په لحاظ داخون درویزه د کورنی [illegible]
په دیني او مذهبي خوا کښي محدود وو. او په نورو خواؤ کښي [illegible]
اوس دمخزن دنثر په نمونه کښي دا یو څو توټي وګورو!

۱ـ (عمر نسفی هسې ویلی مېرهن دی، چه صوفیان دحق دوستان دی [illegible]

۲ـ درویزه چه عقاید په پښتو ووی، شفقت یې و [illegible]
واړه پښتون خوا او هر چه دوی په دا کتاب بوزي کښي [illegible]

۳ـ خدای په هره ژبه بوله، عربي وی که فارسي [illegible] افغاني [illegible]
په هغه ژبه یې بوله، چه دي زده وی، دااقوال دامامانو، اوس [illegible]
په عربي دی، په ناحق فرض، واجب پښتو ګوینه، دوی [illegible]
دغه خوی دجاهلانو) که څه هم دمخزن نثر [illegible]
دوزن التزام ډېر او په ځینو ځایو کښي دقافیو پابندی [illegible]

Marfat.com

زي اوهم په دې شي کښې دخيرالبيان له نثر څخه فرق لري- بل فرق ئې دادی چه خيرالبيان ټول په نثر ليکل شوی دی او په مخزن کښې بوزه عروضي اشعار هم شته چه داخون درويزه او د هغه د اولادې او د هغو ليکلي دي .

داخون درويزه کامل شعر په مخزن کښې نه شته خو قاضي مير احمد شاه رضواني ... دده يو منظوم شعر راوړی دی چه يو دوه بيته يې دادي :

... واوره ... فضلت دصبر گوره- صبر چه دي پهر ... کښې ولی ... (... کښې) داخون درويزه دمخزن الاسلام قلمي نسخی خورا ډيرې دي. ... کښې ... په هندوستان کښې چاپ شوی هم دی. يوه نسخه يې چه په ... (١٠٨١) کښې ... دده ... په برټش موزيم کښې شته .

... کريمداد مشهور اوداخون درويزه زوی دی. عبدالکريم په مشهور ... دی ... په خوا کښې ډير شهرت لري. داخون درويزه ... کريمداد په مخزن کښې له خپله ... دده ... دپښتو محقق وايي دی ... هم دخپل پلار په ... دفکر او لفظ په لحاظ څه اصلاحات هم ... کړيمداد ... شعروه هم ويلي دي او ... د کامل شعر ... ته نژدې ... دی :

...	... بي سوزه کفار نه دی چا ...
...	... شاعري له کبره ...
...	... له خپله ...

کريمداد په (١٠٧٢ هـ) وفات شوی دی ⁴ ... دسوات په ... کښې دی ... د کريمداد تاليفات دادي :

١- ... الحاني د ... عربي ديني کتاب پښتو ترجمه ده.

٢- فقه کريمداد دفقې منظوم يو کتاب دی . ٣- په مخزن کښې هم يو ... برخه لري-

٤- دعبدالکريم مکتوبات په فارسي دي -

... داخون درويزه زوی دی، دی هم دپښتو شاعرانو ليکوالو ... کتاب يې (... شرايط واحکام ايمان) په نامه په پښتو منظوم کړی دی :

... نور څه معلومات په لاس نه شته .

عبدالحليم : داخون بابا لمسی دی پلار يې عبدالله نوميده. دمخزن په نسخو کښې دده اشعار هم ايزاد شوي دي، اشعار يې دديوان والاو سبک ته نژدې دي که څه هم استادانه ... نه دي ... سې دا يو څو بيته دده دي :

... غاښي روغ ...	عاشقان ... ي دی ... وه ...
دوی ويشتلي ...	... ميدان ...
عاشقان ...	دوصلت ... کار دي ...
...	... درونه ... ي راوړي

مصطفی محمد : د کریمداد نمسی او د نور محمد زوی دی. دی هم د مخزن په ملحقاتو کښې برخه لري. د خپلو نیکونو په طرز یې اشعار ویلي دی او د دغه سبک پیرو دی، د ده په دو هم ځل په (١١١٢ﻫ) کښې مخزن تول کړی او جمع کړی دی.
دا دوه بیته یې ولولی :

الا غوندی تر غاره یګانه محبوب وغواړه
یګانه محبوب په مومی که ته وشلیږی له واړه

ملا اصغر :- د اسې د اخون درویزه ورور دی، دی هم ملا او شاعر و، د مخزن په آخر کښې یو مات ګوډ غوندې شعر راغلی دی چه د سر بیت یې دا دی :

واوری یارانو نبی ناست په جماعت و جبرائیل ورې راغلی له ده خدایه پری رحمت و
عبدالسلام : د اخون درویزه په شاګردانو او پیروانو کښې حسابیږی، د مخزن په یوه نسخه کښې ی د کلام نمونه لیدله شوې ده، شعر ئې عروضی خواته نژدې دی خو نور معلومات نی په لاس نشته، د عبدالسلام یو ټوټه کلام دا دی :

(یووې په درته وایم د صدیق د بزرګي د رسول له جماعته ـ چه صدیق و سر حلقه د اولیاو د غه لوی بخري مو ندلی له رحمته ـ دویم عمر فاروق دی چه مکه یې کړه وزګاره، له کافرو له بتانو په یکمخه ـ دریم عثمان ذی النورین دی چه درست کاروان ئی و د خدای په رضا ایښی چه خبر شو د رسول له نبوته ـ څلورمی مرتضی علی دی، چه یه دی په دلدل سور شه دغه کافران یې مړه واله هیبته)

عمرخان : د مخزن په یوه نسخه کښې یې اشعار راغلی دی داسې معلومیږی چه د درویزه له پیروانو څخه دی، په خپله اخون درویزه په تذکره کښې وایی چه ملا عمر شمانی زما شاګرد و. د عمرخان کلام بیخی داخون درویزه د کلام پشان دی لکه چه وایی :

دا بیان اخون ویلی په پښتو و ٭ ومعنی ئی په هرچا ویلی نه شوه
بیچاره عمر خان چه ورخبر شه ٭ ... معنی ئی ...

دی فاسق پراګنده په مخلوقات کښې ٭ پرده فهم له خپلنه عنایت دی

میرخان : د ده نوم او کلام هم د مخزن په یوه نسخه کښې لیدل شوی دی. دی د کریمداد شاګرد معلومیږی. مرزاخان د میرزا او دولت په څېر کښې د سلوک شاعر بریښی دی :
یو میرزا، میرخان، دولت د علم کان وو ضرب د سلوک شعر یې کړی دی افضل

شیر محمد : د ده اشعار هم د مخزن د یوې نسخې په آخر کښې راغلی دی، داسې ښکاری چه داخون درویزه د اولاد یې له شاګردانو څخه و، او لنډ، پښتانه شعرا لیکی چه دی د ننګرهار د خوا یو طالب العلم و او ډېر دینی او اخلاقی اشعار یې ویلی دی. دا قطعه د ده ده :

یا ګوښه وای له سره یو ٭ پر آسمان باندی سحاب وای
یا عاشق وای پر مهر یو ٭ یا معشوق لکه مهتاب وای
چه نه د اشو نه هغه شو ٭ شیر محمد لشکی تراب وای

د علم په باب وایی :

علم فرض دی له طاعته ٭ پر مړه هم په عور ته
سکه طلب د علم بویه ٭ نتیجه یی ده پر ... بویه
چه طلب د علم نه ... ٭ غه عور ته به څوک څه کا

Marfat.com

[illegible] درویزه له اولادی او کورنی څخه معلومیږی کیدای شی
[illegible] نسخه کښی چه په (۱۱۲۴ ﻫ) کښی لیکله
[illegible] شعرراغلی دی چه یوڅو بیتهٔ یی دادی :

[illegible] — سر نرازدي په دیدار شم محمده
[illegible] — هدي خاوري ددربارشم محمده
[illegible] — ...جرو هدي بلهار (۱) شم محمده
[illegible] — په بلبله د سها ر شم محمد ه
[illegible] — سر تر پایه په خما ر شم محمد ه

[illegible] نسخه کښی ددې سړی شعرونه هم راغلی دی، مګر په یقین
[illegible] عبدالرحیم نامی شاعر هم موږ ته معلوم دی
[illegible] داشعارو ترمنځ ډېر فرق موجود دی نو ښایی چه
[illegible] عبدالرحیم وی او داخون درویزه په کورنی ا و یا
[illegible] لکه چه وایی !

[illegible] — چه په جنت یی مخی نه وو دپسرلی ګلونه
[illegible] — په پرارمان د ګوربندیان شو دزلمی ناوي جونه
[illegible] — [illegible] ورځنی خلاص شی دهوا مرغونه
[illegible] — چه ... بی چاپیر شو د قضا جالونه
[illegible] — ... نور نه وی په زړه د نور فکرونه

[illegible] کښی ددې سړی شعرونه هم لیدل شوی دی.

د (۱۱۲۴ ﻫ) [illegible] معلوم نه دی، نو ځکه دی دا خون
درویزه [illegible] ددولسمی پیړی د اولی برخی شاعربولو. دی د جنت
[illegible] دشعرلی چه یوڅو بیتونه ځنی دلته را اخلو :

[illegible] — چه په کښی نا ستی د جنت جو نه
[illegible] — شهدوشکر دی په کښی ر و دونه
[illegible] — ... په کښی تر شل کلو نه
[illegible] — ځنګو نه ا یښی پر بـا لښتو نه
[illegible] — همی په تال ر ی د جنت جـو نه
[illegible] — زلمی نو تیان دی پر چغا ر و نه
[illegible] — دیدا ر بهتر دی تر جنتو نه

اخون [illegible] یو کتاب یی چه (فوایدالشریعه) نومیږی
[illegible] مسئلو بیان کوی، دا کتاب په پښتو کښی
[illegible] اخون قاسم دشنوارو پاپینخیل دی.
[illegible] یوسفزو کښی اوسیده دده دژوند زمانه
[illegible] اخون درویزه اود کریمداد شهید ګرداسی کړی دی.
اخون [illegible] په پښتو یی دین بیان کړ

[illegible] (۱۰۷۲ ﻫ) لا ژوندی و. دفوایدالشریعه
[illegible] (۱۱۲۴) کښی [illegible] کښی شته دا کتاب چاپ شوی هم دی.

(۱) [illegible]

Marfat.com

بابوجان: بابوجان هم دخیرالبیان او مخزن الاسلام د سبک [illegible] واله [illegible] دی [illegible]
(۱۰۵۰ هـ) شخه ورسته ژوندی و ازداخون درویزه دزامنو [illegible]
مستر راورتی وایی چه دی دنورستان اه کافرو شخه و [illegible] شوی دی
میر احمدشاه رضوانی هم وایی چه دی اه دغه ځای شخه یو [illegible] راورتی [illegible]
دخیرالبیان په طرز اشعار ویلی دی مګر ځینی خالص عروضی اشعار [illegible]
قبر په یوسفزو کښی مشهوردی هلته بی [illegible] هم شته او دده [illegible] دبابوجان
ځینی اشعار مستر راورتی په (ګلشن روه) کښی انتخاب کړی [illegible] میر احمدشاه رضوانی هم
په شکرستان کښی یو شه راوړی دی اشعار یی تول اخلاقی او [illegible] داینتره ورکوو:

دحاتم نوم په جار ی و ی ترقیامته | [illegible]
حاجتمن په نا امید تر پهٔ نسه تلو | [illegible]
دسوالی زړه به ی زوغ په مرحبا کړ | [illegible]
په شارونو ئی نوم ولاړ دسخاوت شو | [illegible]
همت دخدای له خزانو دی بابوجانه | [illegible]

دبابوجان یو کتاب په برتش موزیم کښی موجود دی چه ([illegible]) [illegible] دی
یو بل زوړ قلمی کتاب ئی چه دین او اخلاقی مباحث لری او [illegible] شوی دی.

خوشحال خان ختك

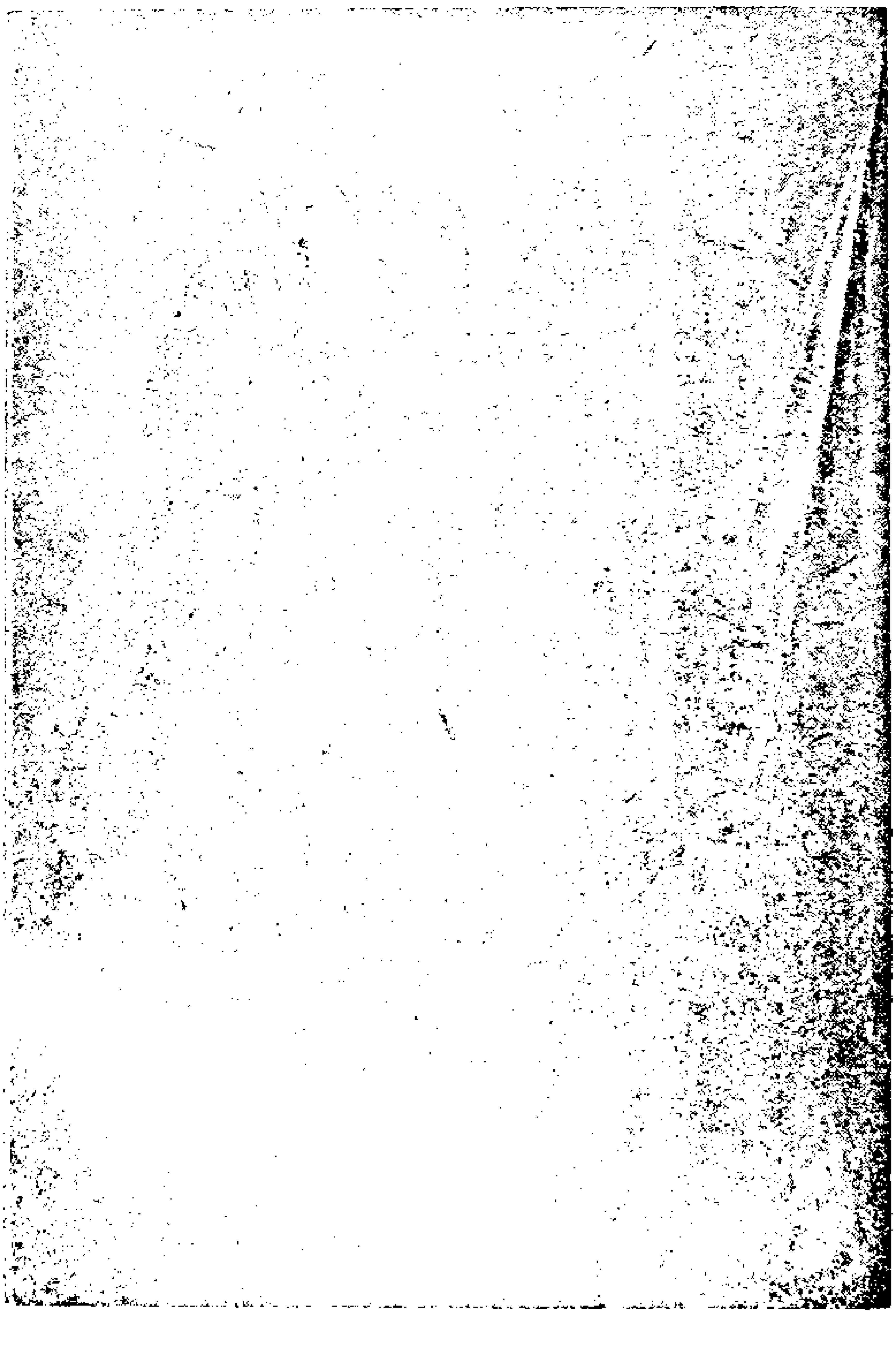

خوشحال خان ختك

خوشحال خان دپښتو
ژبی دادب د میدان یو
غښتلی پهلوان او دختکو
د ټبر یو خوشنوا بلبل
دی . پلاربی شهباز خان
نومیده چه دختکو مشر
او سردار و . خوشحال
خان په (۱۰۲۲ هـ) کال
دختکو په (سرای) کښی
دوجود ډګرته راغی .
هغه وخت چه اوی شو
نو دشاعری هنګامه
یی جوړه کړه . دی په
پښتیا یو قومی او ملی
شاعر و ، دوطن او قوم
په غم غمجن او د پښتو په
درد دردمن و ، پدی لار
کښی یی ډیر زحمتونه
وګالل ، په کمالت او
ننګیالی عزم یی دملت او قوم
داوبی دپاره له ویښو سره
لوبی . کړی ، دپښتو ن
په ننګ ئی توره له ملا

ورځې تر زمري په څېر له ننګه یې خپله همت پرې نه ښود د ملت ساتندوی د پښتنو الی ګټندوی او د پردو دښمن معرفي شو څو کاله په هندوستان کښې بندي ؤ بیا لې له مغلو سره ډېرې جګړې وکړې او داورنګ زیب بادشاه سره یې تر مرګه دښمني لرله . خوشحال خان د توري سره قلم هم پلاس واخست . د شعر او شاعرۍ بازار یې تود کړ ، دا پاسیند په شان په چپوراغی ، د جنګونو او جګړو حالات یې بیان کړل . د پښتنو الی درانه خویونه ، پاک اخلاق ، او دژوندانه دستورالعمل یې وښود ، د اجتماعي حیات په مزه یې خلق پوه کړل ، پښتانه یې دقوم او ملت خدمت ته راوبلل د تصوف او سلوک علم او فلسفي په خوا کښې هم لګیا شو . لنډه دا چه هیڅ قسم مضمون یې پرې نه ښود - عشقي ، اخلاقي ، اجتماعي ، وطني ، فلسفي ، تصوفي ، جنګي ، فکاهي او نور هر قسم مضامین یې د شعر په لباس کښې ونغښتل ، د هر چا ذوق دپاره یې په خپل باغ کښې رنګارنګ ګلان وکرل ساده او آسان شعر یې ووې ، دخبرو ملت یې فتح کړ او د پښتو د ادب استاذ او پوه نوم یې الی ادیب وپیژندل شو ، دده له شعره د پښتو ژبه په آب و تاب شوه ، او د بلبلو د نارو دپاره یې دخبرو او وینا باغ جوړ کړ لکه چه وایی :

ما خوشحال چه په پښتو شعر بیان کړ   د پښتو ژبه په اوس په آب و تاب شي

همیشه به په سرې ... ارې وی د بلبلو   داچه ساز کړ ان خوشحال په ویل باغ

غرض دا چه خوشحال خټک د پښتو ادب یو د پراوی ادیب ، تکړه شاعر ، دمیت پښتګ د پښتنوالی لوال یو زبر دست مفکر او سیاسی ومنل شو ، دخپلو پردو ، او پر وړو په ذهنو کښې دده د شهرت جنډه شګاره شوه او دپوره خټکو ورته دیو ملي قومي اوی شاعر خطاب ورکړ دی پرته له شعره د پښتو په نثر کښې هم داوی لاس خاوند او د پښتو د نثر داوی دور موسس باله کیږي ، د پښتو نثر یې دخیرالبیان له طرزه راواړاوه یعنې دشعر له رنګه یې راوویست او د محاوري رنګ ته یې نژدې کړ ، په دې اعتبار خوشحال خان په نظم او نثر دواړو کښې دمشرۍ او استاذۍ حق لري او د پښتو ژبې یو لوی شاعر ، قوي نثر لیکونکی ، یو مورخ او مشهور مؤلف ګڼل کیږي خوشحال خان د کلاسکي ادب استاذ او مشر او دیو ادبي مکتب خاوند دی . دده په دې ادبي مکتب کښې ډېر خلق پاتل شوی او روزل شوی دی . دده کورنی هم تول دعلم او ادب کورنی وه ، نو ځکه دی د یو زبر دست ادبي مکتب مؤسس او خپله وونکی بولو او په پښتو ادب کښې یې داوی شان خاوند ګڼو . دده په پښتو او فارسي کښې ډېر آثار لیکلې دي مشر راوړتی دده آثار له (۲۰۰) هم زیات بولي خو د پښتو مشهور کتابونه یې چه معلوم دي دا دي :

۱- د پښتو اشعارو دیوان چه تقریبا (٤٠) زره بیته دی ۲- د پښتنو تاریخ : مګر نه پیدا کیږي ۳- عیار داننش ، دانوار سهیلي پښتو ترجمه ده ـ ٤- پښتو هدایه چه له عربي څخه یې ترجمه کړې ده .

(۱) دعیار دانش د نثر یو ټوټې دا دی :

۱- پادشاهوی ته دې حکم کښې له ماخطا وشوه او خبره په حال د قهر کښې زما له خولې وختلې وي په ده د محبت په عفوه جاری کښې دغه رنګ تامل په ځای راوړه ، چه لایق د حال د ناصحانو دی یو دورغ د باغ حشمت ناست و په تماشا د ګلو نو بلبله یې وليد چه مخ په پیپه بانود ګل مینې او په

---

(۱) وایی چه د پښتو په ژبه یو رښتی کښې دیوه سري سره دخوشحال خان یو زوند قلمي منظوم کتاب شته چه د علاجونو او نسخو بیان کوی . (د کابل ۱۷۹ ګڼه)

فریادفریاد بهیږي‌ری ناري‌وهلي‌ورق زرنګارد ګل‌به‌ي په‌تیره‌مینو که‌یوتربله جدا کیاوه، دانثرساده، آزاد اومرسل‌نثراومحاوري ته‌نیژدی‌دی، مګرپه‌ځینو ځایونو کښي اله انحل په ځای‌راوړو ورق‌زرنګار، دفارسي تأثیراورنګ معلومیږي‌خوشحال خان‌په(۱۱۰۰ه) کښي لەدنیاتیرشوی‌اویه (سرای کښي‌ښخ دی)اوس‌دده یوڅو بیتونه دلته‌راوړو :

چه‌څو ګاده سربازی کاندی‌دتورو — زه‌خوشحال خټک ترهغوی‌هیڅ بیار شو

حماسی :

لاپه‌خوب کښي‌په‌لرزه ږږبو زی‌له کبه — چه‌دچاتر غوږز مادتوري شرنګ‌شي

دخوشحال خټک‌خوښي په‌هغه‌ورځ‌ده — چه‌پر ښنا وشي‌د تورو او د غ رو

دپښتون په‌ننګ می‌وتړله توره — ننګیالی دزمانې خوشحال خټک یم

❁ ❁ ❁

وګړي واړه کا زونه خیال کیا — مردان هغه دی چه نار دیس کا

څو چه آرام کښي دنیکو نام‌کښي — دخوږ وږدونو داروه تیل کا

❁ ❁ ❁

اجتماعی :

بنیاد دچاري په مصلحت دی — بیا د مردا او په هغه همت دی

چه سره یوشي داد واړه تو — واړه دولت دی‌ع زت حرمت دی

❁ ❁ ❁

عشقی :

توره چه‌تیر پټړی‌خو ګدار لره — زلفي چه‌ولول شي خوخیال لره

ولی‌زانه ولی‌چه په‌ښکلو نظرمکړه — سترګی چه پیدادی خودیدار لره

❁ ❁ ❁

تصوفی :

په‌مسجد کوري ده دیر — واړه یو دی په هغه غیر

یومی بیا موند په هرځه کښي — چه می و کړه دژړه سیر

هغه ځای په سر ګرزم — چه تری هرسړی‌ځي خیر

خوشحال یووینی خو شحال دی — ورته دواړه دی غ مر و

غزل

په ګناه لاله می‌ستر ګی په‌خاټه‌شي — چه خبردي دراتمو را یا دی وشي

ته‌خواوس‌لەماته ولاړې مرور شوي — دازمانیاري دي‌هم ګواهی‌به‌ژه

چه دیدن دمحبوب و ګړه تازه‌شه — الکه کښت‌چه په باران سیراب شي

ګوره تارا بولی لومه کوښي‌ولري — که‌په‌بیو دلخی‌دې‌مرزی می‌شي

په‌ارمان دهغه وقت یم دریغه دریغه — که دزلې‌سیوری یادمیاره څوک شي

دخیل یار داجدیی یوهسی کار دی — لکه روح چه له وجوده مواشي

بخته هومره مدد بیارا سره و کړه — چه‌په‌غیږ کښي‌می یادی‌یروبده شي

دخوشحال سلام په‌واږدو څوي راتو — ګوندي بیامی‌په‌لمو سره زه‌مخه‌شي

جمال خان: د خوشحال خان مشر ورور دی، لوی ولی الله او صوفی تېر شوی دی زیارت ئې اوس په فقیر بابا مشهور دی.

دی هم د پښتو شاعر واو دیوان ئې شته (۱)

اشرف خان هجری: د خوشحال خان مشر زوی دی چه په (۱۰٤٤ه) کښې زیږېدلی دی. دی هم دخټکو سردار یو توریالی پښتون او ادیب و، په خپله خوشحال خان دده د توری او مړانی ستاینه ډېره کړې ده د اشرف خان د شعر د طبیعت زور هم ډېر ښکاره شو چه په (۱۰۹۳ه) کښې اورنګ زیب د کن ته بندی بوت، هلته به ئې تل د وطن او خپلو خوږو یارانو په یاد شعرونه ویل لکه چه وائی:

ماهتاب د غبار ماتم وکړه په وینو | چه اټک وته می شا کړه په ژړا شوم
اوس به څه د وطن کیاڼی بوتی ژاړم | د رخصت سلام می وکړ تري جدا شوم

هجری د خوشحال په ادبی مکتب کښې د اوچت مقام خښتن دی، د شعرو دیوان ئې د اوس مکر نسخې ئې لږ پیدا کیږي وائی چه یوه قلمی نسخه ئې په برټش موزیم کښې شته (۲) د هجری ځینې اشعار چه پیدا شوی دی هغه په عشقی، اخلاقی او وطنی خواو کښې دی هجری د عمر زیاتوب په وخت په (۱۱۰۵ه) د (بیجاپور) په کلا کښې وفات شوی دی، وائی چه افضل خان د پلار مړی له بیجاپور څخه راوړ او په (سرای) کښې ئې دفن کړ. د اشرف خان یو څو پښتو دادی:

[illegible] | چه په زنه می ورشته د شباب سپین شول
[illegible] | د پیری په خزان نور وریښته زرین کول
[illegible] | چه می امری د صورت همه رنګین شول

❀ ❀ ❀

[illegible] د ګردون له [illegible] مکشه | ازمه ګل که کا مرغی په اضطراب
[illegible] | سبک ګوره هوړا شی د کوه کارمیخ

❀ ❀ ❀

[illegible] | سترګی عله کا زړا چه زړه په درد وی
[illegible] | چه په داد د دهر بود آزاده مردوی
[illegible] په پښتو کښې | بل هجری غواړي په فن د شعر فردوی

❀ ❀ ❀

عبدالقادر خان: د خوشحال خان زوی او یو توریالی ادیب دی، په سلوک او تصوف کښې لوی [illegible] لرونکی دی، پس له خوشحال خانه په پښتو ادب کښې [illegible] کښې غښتلی دی ډېر تالیفات لری د خوشحال خان په ادبی مکتب کښې او له هغه سره دی امیر احمد شاه رضوانی وائی چه عبدالقادر یو خوږ [illegible] شاعر و د عشقی، تصوفی، اخلاقی او اجتماعی اشعارو ویلی دی خو په شعر کښې [illegible] دی شعری ساده او خوږ دی خپل اشعار د زړه وینی بولی:

---

(۱) د محمد اجمل خان خټک ایلک.

(۲) په انګلستان کښې د فتح محمد خټک سره هم یوه قلمی نسخه شته.

رنګینه شعرمی مه ګڼه الفاظ دداروان زماله زړه دوینو روددی

عبدالقادر په (١٠٦١ھ) کښې پیدا شوی او تر (١١١٤ھ) پورې ژوندی و ...

او کتابونه لري، زاورتي ئې د (٦٠) ... بولی ... مشهور ...

١ـ داشعار ودیوان ٢ـ ګلدسته، دسعدي د ګلستان پښتو ترجمه ده ...

موزیم کښې شته ٣ـ یوسف زلیخا، نظم دی ٤ـ حدیقة پنظم ده

ددې ... هغه نسخه چه دعبدالقادر په خپل خط وه (محمدهوتک) ...

داربعی دده ده:

کسوین اوسره ئې په ... کښې ... چه ...

پیدا ئې ... آخر به خوار ... پخت ... ګومه ...

دعبدالقادر دالاندې شعرونه چه د (حدیقي) ...

غزل

دریغه ... غمو ... شوی ... ... غم ...

شپه وصل ... پیموانه خمو ... ...

په چه ژړه دي ... په مجمس ... ...

عاشق هیڅ نه وخبر د عشق ... ...

دفانوس په پرده ... ...

په ... ...

درسته شپه دي ... عبدالقادر ... ...

رباعی

وخت د خزان ... ...

خوار ... ...

* * *

صدرخان: دخوشحال زوی او دپښتو ژبې شاعر و ...

لیدلی واو اقتباس ئې هم ... کړی دي ... خوشحال ... مکتب ...

نوروسته مقام لري، ... علاقه ...

د عشق ... سبق ... ... دي ...

وائي چه صدرخان د نظامي (خسرو او شیرین) ... پښتو نظم ...

دي دده ... اوشپې ... اود آدم خان او درخانی قصه هم په نظم ...

قلمي نسخې په برتش موزیم کښې شته ... (١١١ ...

ربه ... ز ... د ... ... کړه ... ... کښې ...

استخوان مي ... کړه ... ...

هغه ... کړه ... ...

ز ... لا ... کړه ... ...

Marfat.com

سکندر خان: دا سړی هم دخوشحال خان له زامنو څخه دی چه دده دمکتب یو ښه ورځی ادیب و دیوان ئی نه پیدا کیږي، فقط یادري هیوزني یو خوږ غزل په کلید افغاني کښې راوړی دی. کلام ئی خوږ او عشقی دی وائی چه ده د (مهراومشتري) په نامه یو کتاب په پښتو نظم کړی دی. دا بیتونه دده دي:

ستا دزلفو مار چیچلی به رغیږي	په منتر پرزولی او یو به ودم هم
تا چه مخ ورته ښکاره کړ اوری شو	یاس دغرونو په سر کوزي په سم هم
هغه راز دمحبت چه پټ له تا دي	زړه خبر ورځنی نشو قلم هم
دخوښی پیاله په لاس نښي نن زما ده	دردزحمت را څخه وتښتیده غم هم

* * *

اکبر خان: دخوشحال خان زوی دی وائي چه دشعر دیوان ئي هم درلود ، او یو ښه ادیب و مګر شعرئي نه دي لیدل شوي .

بهرام خان: دی هم دخوشحال خان زوی کیږي، شاعر او لیکوال و ځکه خو خوشحال خان وائي:

عطار ددي نور قلم املاسه کیږي دی،	چه په دا خوبی بهرام انشا املا کا

دده اشعار هم نه دي لیکل شوي.

حلیمه: دا دخوشحال خان لور وه، چه دده د عبدالقادر سره خور کیده، یوه عارفه او له ښځو د تصوف کتابونه ئي لوستلي وو، دعبدالقادر په کور کښې به ئي د نورو ښځو ته لوست کاوه قرآن عظیم ئي هم ... په پښتو ئي اشعار به ئي ویل ددي اشعار دحقیقت برلاړو او په هغه وخت کښې په پښتو شعر دا دنورو خوشحال یو ښه ښکاره ثبوت دادی

د آسمان په فکر خوشه هسې شان شوه	نه یوه پیژنم چه ممتاز که نور جهان شوه
وهر چاو ته چه کوره والوړه دی	دجمال په ننداروئي ښاد من شوه
غیر فکر می له زړه نه را پېر شو	بر خدل ور عدو به ندي یکسان شوه
حلیمې دغماز مکرزیات له حده شو	چه دبېل یاره نه کنا په کمان شوه

ویل چه دا خوځنډه دخوشحال خان په ادبي مکتب کښې دا ښځه هم اوچه درجه لري .

خواجه محمد بنګښ: دا سړی هم دپښتو له مشهورو شاعرانو څخه دی ، دخوشحال خان معاصر او د اورنګزیب په وخت کښې ژوندی ؤ . خواجه محمد د پښتو یو لوړ شاعر دی ښه قوی او معنی دار کلام لري ، دی دیو کامل دیوان خاوند دی مګر دیوان ئي تر اوسه نه دی نشر شوی یوه برخه ئي مستر راورتي په (ګلشن روه) خپره کړی ده . دعشقی، عرفاني او اخلاقي اشعار ویلي دي. دا بیت ئي په اخلاقي خوا کښې یو قیمتي بیت دی:

زړونه مه ماتوه لعل د بدخشان دي	بیا مشکل دي رغول د شکسته ؤ

دی هم لکه دخپل وخت دنورو شاعرانو دمغولو له مظالمو څخه سرټکوی او وائي:

د اورنګ په باچاهی کښې می باوس شي	زه خواجه محمد به ووزم وبل اورته

دخواجه محمد نور حالات معلوم نه دي، خو د پښتو په شاعرانو کښې دښې درجې خاوند دی دا یو خو بیته ئي وا ولئ:

چه بادشاه ئی دحمله و بښا بسته و [illegible] عوام حسته و
زړه می سنا په محبت سره تړلی [illegible] بستا ز
دچمن ګلونه واړه پری تازه شی [illegible] دامسته و
درست ئی وویستم امعقده له شعوره [illegible] خوږو خوږ و [illegible]

رحمان بابا

رحمان بابا هغه څوک دی چه پښتو لوی وارد [illegible] داسی [illegible] خوږو [illegible] دده خوږ او اغیزه ناك [illegible] ئی [illegible] او [illegible] عمردی [illegible] ده ملامحمد یوسف زی خټ [illegible] او [illegible] او [illegible] دخدا ئی عبادت [illegible] ووه

(رحمان بابا)

رحمان بابا لوی شاعر ده و [illegible] دخدای پاك [illegible] دوست [illegible] دده [illegible] کښی دحقانی [illegible] [illegible] [illegible] محبت [illegible] هیڅ [illegible] سره [illegible] په [illegible] او خیل حقیقی محبوب [illegible] محبت کښی [illegible] په [illegible] خوږه [illegible] اشعار [illegible] ددهٔ شعر [illegible] [illegible] او [illegible] چه درحمان بابا په شعر کښی [illegible] دی هغه [illegible] شاعر په شعر کښی [illegible] وی [illegible] دی حق [illegible] چه وائی :

خوشحالان او دولتمن می غلامان دی [illegible] محمد هوتك په خزانه کښی وائی چه دخدای [illegible] اوعام خلق فاونه پری ګوری حتی چه [illegible] خدای تعالی [illegible] کښی هسی برکت ایښی دی چه [illegible] خوږه چه درحمان بابا شعر [illegible]

Marfat.com

[illegible] شوي دي وهغه د شعر په بوزنه يو مقام لري، په هغه مقام کښې بل خوك دده [illegible] حق نه لري؛ هم دا وجه ده چه کوم عام مقبوليت او شهرت په د رحمان بابا په نصيب شوی دی؛ هغه د بل يو شاعر هم په نصيب شوی نه دی د رحمان بابا د سوي دردمن زړه آهو نه او سوي ناري د سوزو [illegible] په قالب کښې د [illegible] جمع شوي، او يو لوی کې ديوان ورنه جوړ شوی دی. وائي چه دده اشعار ده خپله ورو سته دده شاگردانو ټول کړي او مرتب کړي دي. د رحمان بابا اشعار په ډير ساده والي کښې ډېر مؤثر او خوندناك دي. اشعار ئې عموماً عشقي، اخلاقي، او اجتماعي دي، د دی شاعري په فن کښې د يو مستقل مکتب خاوند دی، شعر ئې [illegible] او خاص روښانه [illegible]. د تصوف پاخه افکار ئې ځای په ځای ځرگند کړي دي، د اخلاقو په درس کښې هم لوی استاد او صحيح مرشد دی، هره معنی په ډېره بليغه پيرايه کښې [illegible] وخت کښې دده شعر [illegible] کښې اعجاز [illegible] عشق د هر شي مبداء او د جهان د پيداوښت [illegible] گڼي:

[illegible] دی [illegible] د عشقه پيدا [illegible] — [illegible] و محاو [illegible] بلا [illegible] دی دا
[illegible] کښې [illegible] پيدا کړم — که خوك [illegible] زه په [illegible] دی

[illegible]:

[illegible] مستقيم [illegible] — [illegible] خزان [illegible] راشي [illegible]

[illegible] د الهامي شعر دا يوه بله [illegible] وا ولئ:

[illegible] زده [illegible] زدی — گويا [illegible] د [illegible] زدی
[illegible] بوسه [illegible] — [illegible] منت [illegible] زدی
[illegible] په [illegible] — [illegible] چه [illegible] زدی
[illegible] د [illegible] — [illegible] داغو [illegible] زدی
[illegible] خوله [illegible] — [illegible] مست دی چه [illegible] زدی
[illegible] آسمان [illegible] د عقل [illegible] — [illegible] عشق په عرش [illegible] قدم زدی

٭ ٭ ٭

[illegible] او مجنون [illegible] کړم — [illegible] چا کړم
[illegible] چه [illegible] خوله [illegible] — [illegible] په افسوس [illegible] کړم
[illegible] — [illegible] په خاك و په خون چا کړم
[illegible] خود [illegible] خپه [illegible] — په [illegible] مفتون چا کړم
[illegible] خبر [illegible] — په [illegible] مجنون چا کړم

[illegible] بابا په [illegible] غوريا خيل دی د پلار نوم ئې عبدالستار و په (١٠٤٢ﻫ) کال [illegible] (بهادر [illegible]) کښې زيږيدلی، او بيا په (١١١٨ﻫ) کښې وفات شوی دی، رحمان بابا [illegible] (هزار خانی) کښې مدفون او د خدای د رحمت په ابدی غيږ کښې ويده دی. [illegible] چه د رحمان بابا د لوراه خوا اولاده په بهادر کلی کښې اوسی، د پښتو درست شاعران رحمان بابا د پښتو شعر پيشوا گڼي، د لسان [illegible] او شعر ئې معجز بولي لکه چه [illegible]:

[illegible] شعر — ولی دوی گڼی معجز د رحمان شعر
[illegible] و — چه سوزان ئې هسې شان کړ بيان شعر

Marfat.com

تر مصراع ئی جارشه لاړ د مرغلرو　　په څه تار ئی آویخته کړ یکسان شعر

شمس الدین کاکړ وائي :

که خوك ونیسی په لاس میزان د شعر　　په عروض کا سنجیده بیان د شعر

و به نه رسی په شعر له رحمانه　　که هر څو کوی هوس افغان د شعر

عبدالله محزون وایی :

د رحمان له شعره بوی د معجزی ځی　　مرید ژر کاندی له ...

یونس وائی :

له رحمانه فیض اب عبدالرحمان شو　　چه له دی سرایه بهوی سرای جهان شو

د پښتو شعر ئي هسی نامه بو ... د　　چه خبر ئي په اشعار ایران توران شه

پر دی هول د رحمان بابا په الهامی شاعری ټول خلق گروهیدلی او دده ... ئی کړی ده

دوهمې دورې پښتانه مؤرخین

په دې دوره کښي ځنې پښتانه مؤرخین هم شته چه چا په پښتو او چا په فارسی ځنی تاریخی کتابونه لیکلی دی نو دلته هم غواړو چه ... د دوی بیان وکړو .

شیخ قاسم: دا عالم او عارف سړی د شیخ متی اعلمی کورنی څخه دی ... د ... او موړنی (پکنه) نومیده چه د پښتو شاعر دوه . شیخ قاسم په (٩٥٦ هـ) کال ... په (بهنی) نومی ځای کښي زیږیدلی دی . ده به پښتو او خواوشا ځه یو کښي ... نو اکبر بادشاه لاهور ته وغوښت ... (...) د (حاجی کمه ...) په ... کښي ... هوری په (١٠١٦ هـ) کال ... اوسه مشهور دی : شیخ قاسم ... مؤلف او مؤرخ دی یو تاریخی کتاب ئی د (...) په نامه لیکلی دی ... کتاب که یافت دی او نه پیدا کیږی .

نعمت الله هروی: دا سړی د خواجه حبیب الله زوی دی چه د هرات ... په قول ... دی چه د (١٠٠٠ هـ) په خوا وشا کښي ئی ژوند ... (١٠٢٠ هـ) کال د خان جهان لودی په امر د پښتنو په حالاتو کښي و تاریخ ... (مخزن الافغانی) و دا کتاب په فارسی دی او د پښتنو په تاریخ کښي ... دلودیانو اوسوریانو او نورو پښتنو ... د حالات پکښي مفصل ... دی ... قلمی نسخې پیدا کیږی . او انگلیسی ترجمه ئی هم د ... (١٨٣٦ ع) په لندن کښي خپره شوی ده . د نعمت الله ... تاریخی ... پیدا سی .

هیبت خان کاکړ : هیبت خان هم یو پښتون مؤرخ او لیکوال دی ... دغه په تاریخ کښي مرسته کړی ده . هیبت خان د خان جهان لودی ... اویو پښتون مؤرخ گڼل کیږی .

شیخ عباس سروانی : دی سړی د (تاریخ شیرشاهی) ... د شیرشاه سوری ... په حالاتو کښي یو کتاب لیکلی دی چه ددغی ... حالات پکښي ... تر مرگه پوری بیان شوی دی . ژبه ئی فارسی ده . نو معلومیږی چه شیخ عباس یو پښتون مؤرخ او فاضل سړی و .

حاجي محمد عارف: د اسری اسلاد قندهار و ... پوخوږ مفصل تاریخ ئی لیکلی دی لمړی ټوک ئی (مقدم) او دویم ټوک ئی (منتظم) نومېږی. دی په هند کښې او سېدہ چه پا په (٩٨٥ﻫ) کښې ... وزیر شو. ده د ... تاریخ کښې د ... او ... د پاچاهی احوال لیکلی دی.

امام الدین: د شیخ ... زوی او د شیخ قاسم ... دی شیخ ... ورور دی پوخو ... پوښتو رسمی ... دی ... امام الدین د (١٠١٠ﻫ) ... کښې ... اوډ حیی ... د نورو ... پښتنو ... تاریخ ... د (تاریخ افغانی) ... تاریخ لیکلی دی.

... خان: ... (١٠٣٨ﻫ) ... ئی د قندهار په ښهر ... کښې ... د ... لاس ته ... او ... کښې ئی ... اودی ...

... افغان: ... (١٠٣٢ﻫ) د (تواریخ افغان) په ... لیکلی دی ... حافظ رحمت خان ابدالی و. (١)

... د ... تاریخ ... ئی ... کړی او ... کړی دی او ... لحاظ دی هم پوښتون مورخ ګڼلای شو.

ددی دوری څخه علماو او شاعران چه آثار ئی ددی پیداشوی

مولانا عبدالوهاب: د ... زوی ... او ... او ... خخه دی ... چه دی ... سلطان محمود ... (١٠٠٠ﻫ) په حدودو کښې د ... په ... مولانا عبدالوهاب ... (١٠٧٠ﻫ) کښې ... شوی دی. د ... ئی ... اخون چلاک او ... اخون ... کښې ئی ... دی ... عالم او ډېر ... (فارسی عربی او هندی ژبو) کښې ئی ... لغات اړی ... الدقایق ... مولانا عبدالوهاب د ... ئی ... اخون ... ښودل ...

اخون چلاک: د مولانا عبدالوهاب ... اخون چلاک ... د ... او ... کښې ئی ... د ... (... الزمان) کښې ... دی ... وایی.

د ... اخون هم ... ګرځی ... ډېره ... زمانه کښې ... د ... اخون ... کړی دی، وائی چه ... ئی دی (٢)

---

(١) ...
(٢) ... (١٠٠) ... کښې.

University of ...

Marfat.com

مولانا نورمحمد : د پښتون عالم هم د مولانا عبدالله [illegible]

اوغازي سړی و، دده اصلي نوم محمد یونس، او دغه ئې [illegible]
چه دی د وسف زو یونامي فاضل و، په پښتو کښې چه [illegible]
دی هغه تول په ده کښي موجود وو په وره او [illegible]
په هدایت ئې د ابسیند په کوهستان کښې د اسلام [illegible]
په ملګرتیا جهادونه کړي او اسلام ئې خپور کړی [illegible]
مولانا نورمحمد د هندوکش په غاړو اړو کښې هم [illegible]
دی، وایي چه دده پښتو [illegible]
خدمت کښې ئې هم برخه اخستې وه دی په (۱۰٥٦هـ) کښې [illegible]

مولانا احمدشاه : د مولانا نورمحمد ورور [illegible]

پیرسباک، داخون چلاک ورور او د مولانا [illegible]

محمد یوسف : داسړی په [illegible]
شاګردانو څخه دی، چه [illegible]
نورمحمد شاګرد او مرید دی (۱)

عبدالله : د [illegible] معاصر دی، داخون [illegible]

د پښتو ژبې شاعرو، ملګرو [illegible]

الله داد : داسړی قاسم علی افریدي [illegible]

داه کښې ذکر کړی دی، و احتمال [illegible]

میاداد : دی هم د پښتو [illegible]

یاد کړی دی ملګر [illegible]

داسي راوړی دی [illegible]

دیوغزل دپسه [illegible]
دغه ایکونکی د میاداد اشعار [illegible]

مصري خان : د دی شاعر [illegible]

هغه شاعر مصري ئې هم [illegible]
چه دا شاعر په [illegible]

ددې دورې پښتانه [illegible]

په دې دوره کښې د پښتو مشهور [illegible]

بلا ئې حسن نوميده، شيرشاه سوري په (۹٤۸هـ) [illegible]

او په هند کښې يو [illegible]

او فاضلانو قدردان [illegible]
دقبیلو ذکر مه کړی، ماته تول پښتانه [illegible] (۲) [illegible]

هم باچاهي کړې ده، د شیرشاه په زمانه کښې [illegible]

---

(۱) د پښتو خو کیاني آثار . (۲) د آزاد [illegible]

نوی‌دی ځکه چې ځینې مؤرخین لکه شیخ‌عباس او نور هم په دغه وخت کښې‌وو په‌دی دوره کښې نور لوی پادشاهان نه‌دی تېر شوی، بلکه دا دوره عموماً دمغلو دپادشاهی په دوره پوری چه له بابر څخه شروع شوی او په محمدشاه گورکانی ختمه شوی‌ده، هوا ځینې واړه امیران او مشران لکه روښان، احداد، عبدالقادر، سلطان ملخی توخی، اودغسی نور ځای ناستی تېر شوی‌دی مگر هغوی په‌لو پاچاهانو کښې نه حسابېږی .

ددې دورې ادب ته یوه عمومی کتنه

وایی چه‌د هری زمانی ادب‌دخیل وخت دخیالاتو او افکارو نماینده او ښکاره کوونکی دی‌او ښایی چه شاعران او یا لیکوونکی هم‌په‌څه لیکلی‌شی چه‌د زمانی له‌واقعاتو څخه‌متاثرشی او دغسی ادب‌چه‌د زړه تاثر و احساسات ښکاره کړی‌رښتیانی ادب‌دی. دپښتو ادب په‌او له‌دوره کښې په‌پال خان او بل صورت او په‌دوهمه دوره کښې‌یې‌بل‌رنگ پیدا کړی‌دی ددی‌ادبی‌تحول او بدلون لوی‌سبب دزمانی دواقعاتو بدلیدنه‌ده دمغلو دپاچاهی دوره‌په‌پښتو ادب کښې‌یوخر گند‌تاثیرلری ځکه‌چه دمغلو اصلی پاچاهی دچنگیز له وخته‌یعنی داووهمی پېړۍ له‌ابتدا څخه‌نېټی‌ده مگر‌ادبی تاثیر‌ي دبابر له وخته‌یعنی دلسمی‌پېړۍ څخه‌راپه‌دې‌خواه‌پرشوی‌دی بل دوهم سبب‌چه‌ددې‌دورې په‌ادب کښې‌ښکاره تاثیرلری‌هغه‌دسلام دپاك‌دین وسعت او دمذهبی افکارو غلبه‌ده لدې‌وخت‌څخه‌مخوادپښتو ادب یوالحی دشعر‌په‌څوا کښې‌زیاته برخه‌لر له‌اود لی برخه‌یی لږ‌وری وه. دارنگه دموضوع په‌لحاظ هم‌شعر محدودیت دراود یوازی عشقی ترانی‌د ځری مناجاتو‌او د جنگی سندری او دطبیعی‌منظرو صفتونه‌پکښی موجودوو؛ چه‌دادهری دی‌شعر عمری برخی‌دی. دغه وخت‌اشعار له‌یا گواوساده احساساتو‌څخه‌ډك‌او آهنگونه او اوزان‌یې‌هم‌سی‌اوخوند وروو. له‌هادی احساس‌نه‌خالی او دمعنی‌په‌لحاظ لوړ ارمنتازووا او په‌شره کلمه کښې‌یی‌لطافت، خوږ والی‌موت اوریا کوالی ښکاره‌ؤلکه‌دپښتو پابا مشهور مناجات مگر‌یا نوموخت‌چه‌له‌یوی‌خوامذهبی افکارو‌عمومیت ومؤندیعنی‌داسلامی دین‌ر‌نیا په‌هر‌ځای کښی‌خپور‌شوی‌او له‌بلی‌خوا‌دمغلو دغلبی‌او پاچاهی دوره‌راغله‌او په‌هر‌ځای کښې‌یوسیاسی اودینی بدلون‌پیښ‌شو‌نو‌په‌دې اعتبار‌په‌پښتو ادب‌نی‌هم‌اثر‌ولوید، په‌پښتو شعر کښې‌مذهبی افکارو په‌زیاته اندازه‌ځای‌ونیول چه ددې دوری‌اثر کتابونه‌ده‌دغه رنگه ډك دی ، هر کله‌چه‌عربی دمسلمانانو مذهبی‌اودینی‌ژبه وه‌او‌یو‌خاص‌مذهبی قدرئی‌دراود نوعربی‌ځینې مذهبی الفاظ او اصطلاحات لکه‌تصوف،معرفت، سلوك، شریعت‌او داسی‌نور‌هم‌په‌پښتو ادب کښې‌راداخل شول، او ورووور دغه‌رنگه‌ب‌پښتو کښې‌زیات‌شو. پر‌ته‌له‌دې‌څخه گوته‌بله‌مهم‌بدلون‌چه‌دپښتو په‌شعر کښې‌راغی هغه‌داؤ‌چه‌په‌دې دوره کښې‌عربی اوفارسی‌وزنونه هم‌دپښتو داخل شول اودپښتو دملی خاصو اوزانو ځای‌ی ونیو. په‌دغه وخت کښې‌هر کله‌چه‌عربی‌ژبی دینی‌نفوذ‌او فارسی دمغلو‌په‌وجه سیاسی‌نفوذدراود نو‌ځکه‌په‌دې وجه دپښتو ادب‌هم‌دالفاظو او کلماتو له‌خوا‌او هم‌د‌اوزانو له‌خوا‌دخیل تاثیر‌لاندی‌راووستل. په‌دې دوره کښې‌دې‌لحاظ چه‌دلیکلو ضرورت له‌هر حیثه‌زیات‌ؤ‌په‌پښتو ادب کښې‌د نثر‌ادبی‌او دوره‌تحول راغی‌یعنی تېر‌آثار او کتابونه ولیکل‌شول په‌نظم اونثر دواړو کښې‌دخوری زیاتی‌شوی اودپښتو‌دادب لمن‌او‌یه‌شوه‌په‌دې‌زیاتوالی کښې‌دپیرروښان اواخون‌درویزه‌مذهبی اختلافونه‌او‌جنگړی هم‌پوره‌تأثیر لری‌ځکه‌چه‌دوی‌په‌دخپلو افکارو دخپرولو‌دپاره‌دخواله‌او قلم‌څخه کار‌اوده‌هم‌په‌ي‌خطابی اووعظونه کول اوهم‌په‌ی‌کتابونه

Marfat.com

او آثار ليکل مگر په دې دوره کښې د پردو کلمو استعمال څه قدر د پښتو د نظم او نثر اصلي خوږ والي او سلاست ته ضرر رساوه يعنې د کيفيت په لحاظ د پښتو ادب څه قدر ضرر من او نقصان من شو بل هر کله چه په دې دوره کښې د مغلو جنګونه څلمو [illegible] په دې زياتې شوې [illegible] عم او درد اخته شول، د جګړو او جنګونو امن هر ځاې خوره شوه، پښتو د خپل ننګ او ناموس د ساتنې د پاره توري ته لاس ور ته کړ، د پردو مقابلې ته ملاتړ د ربدل او مدافعې ته تيار شول، و د دې ملي حرکت او خوځېدو په وجه په شعر او ادب کښې هم يو حرکت پيدا شو او رزمي او جنګي اشعار له پخوا څخه زيات ميدان ته راووتل، پرته له حماسي اشعارو څخه په دې دوره کښې اخلاقي اجتماعي، ديني او تصوفي اشعار هم له پخوا څخه زيات شوي او ډېر شوي دي. د دې دورې په موږ د پښتو د نوي نهضت دوره ويلی شو، په دې وخت کښې پښتو د علم او وسعت ميدان ته راووته علمي ذخيره هم پر شوه د تصوف او سلوك څخه د پښتو شعر زياته برخه ومونده د دې دورې د پښتو ادب پېژندانه او سرمايه دار کولو کښې پير روښان، اخون درويزه، خوشحال خان خټک [illegible] د دوی کورني لوی لاس او ډېر حق اري [illegible] د [illegible] [illegible] ملګري شول او دليت او تحرير شعر او شاعري عمومي شوق پيدا شو هر طرف [illegible] پورته شوي او هر چا قلم ته لاس واخست، پير روښان د ډېر فائده دار [illegible] [illegible] ويست او دده په مکتب مشهور شو [illegible] [illegible] [illegible] سبك پېرو پاله شو، مګر خوشحال خان خټک په شعر او [illegible] کښې د يو لوی [illegible] وياله شو، او [illegible] کورني [illegible] په شعر او ادب کښې [illegible] خدمونه او [illegible] د روښان او خوشحال خان [illegible] [illegible] په مراله وچلېدې، [illegible] [illegible] [illegible] شول، کلونه د مغلو والي په مقابل کښې د پښتو والي [illegible] جنګ [illegible] ديوه درد په اثر په يوه آواز ګډ شول چه د اورد [illegible] دوره کښې [illegible] حماسي اشعار زيات او د پښتو د شعر امن ته هر ډول مضمونو څخه [illegible] [illegible] [illegible] او ملنګ سري هم د دې وخت د ظلم ماڅري خوړلو [illegible] [illegible]

په سبب د ظالمانو [illegible] [illegible] [illegible]

د خوشحال خان په شعر کښې خو دا هنګامه [illegible] [illegible] [illegible] په غرو او جنګ جګړو ته پر شوي دي ملا [illegible]

زه غلېم د اورنګ زيب يم [illegible]
هنګامه د ملا په منځ کښې [illegible]
[illegible] به پنده دي داعنزم د خوشحال [illegible]
[illegible] منځ مکې [illegible] [illegible]

بل ځای کښې وائي:

[illegible] پښتنه د [illegible] کښې [illegible] [illegible]

په دې دوره کښې نثر ته هم توجه شوه او نظم [illegible] [illegible] [illegible] ولاړل، د دارنګه له عربي او فارسي څخه ترجمې هم شروع شوې او تاريخي [illegible] د خلقو مخه شوه. د دې دورې په شاعري کښې د رحمان بابا د شعر مکتب هم [illegible]

[illegible] شعرانی روحانی او الهامی شعر یاد یږی. ددی دوري دنثر مشهور [illegible] دادي:

[illegible] داخون درویزه مخزن الاسلام- داخون قاسم فوائد الشریعه- دخوشحال خان هدایه [illegible] چې یو دعبدالقادر ګلدسته او بل دخوشحال خان عیار دانش دي [illegible] دي او وسته شوي دي - دمیرمن نیکبختی ارشاد الفقرا- دملاالف [illegible] دیوان- دمیرزاخان دیوان- ددولت خان دیوان - [illegible] دخلاق دادشرایط واحکام ایمان- د بابو جان [illegible] قصه دخسرو شیرین- دسکندر خان دیوان [illegible] درحمان بابا دیوان او نور- ددي دوري [illegible] دادي:

[illegible] مخزن افغانی- تاریخ افغانی- ګنج [illegible] مطلع او مقطع- تواریخ افغانی او نور.

[illegible] ١١٠٠ ه ١٦٨٧ ع څخه تر ١٢٥٠ ه ١٨٣٤ ع پوري

د [illegible] زمانه

[illegible] شعراو او ګڼ اوهین [illegible] دغې دوري شعر [illegible] او هغې شان خپه [illegible] جاري [illegible] دي [illegible] شعراو مؤرخینو او پښتو [illegible] ددوی آثار [illegible] غوایږو.

[illegible]

[illegible] خورا مشهور او متالي ادیب او شاعر دي [illegible] ګڼوه.

[illegible] (په سرخیمو) د ګوړ. دحمید دشاعري او شهرت زمانه [illegible] چه دمحمد شاه مغولي باچاهم عصر و [illegible] دمحمد شاه له سلطنته

[illegible] مقام خپتني دي. د نازکخیالی او مضمون آفریني [illegible] او ادبي تلازماتو په بیان کښې هم پوره اقتدار [illegible] حمید په پښتو کښې د رحمان بابا او خوشحال خان [illegible] پښتو د شعر استاذ او دیوتوي سبک او طرز مؤسس بلل [illegible] دفارسي دست خواته نږدې دی او په دي اعتبار د پښتو [illegible] دي.

[illegible] کښې لوی لاس اري، دده شاعري داستاذي او آزاد [illegible] عام شهرت او عام مقبولیت کښې رحمان بابا ته نه رسېږي. [illegible] ذکر کړي.

د پښتو وروستنی شاعران حمید ته دمو شگاف لقب ورکوی لکه چه وایی :

بل حمید مو شگاف دخیال په شعر — خه به وایم افسانه د رنګین خیال (میرزا حنان)
بس له دویه موشگاف عبدالحمید دی — چه نی وویشته باریک نکته دان شعر (پیر محمد)
د حمید موشگاف وخیال ته هوش کړه — کوندی شی دده په شعر تیز نظر

(عبدالله محمودزی) ❁ ❁ ❁

قاضی میر احمد شاه رضوانی ورته د آسمان دستور ویونکی وایی ، بلو مشهور مستشرق انگریز وایی چه حمید د توصیف وړ حسیات لری او د کلام په پوخوالی کښی د پښتو سعدی دی »

د حمید بابا اشعار که هم د خیال پروری د پښتو نه منسوب دی ، مګر اکثری صداقت او شعری حقیقت نی په لوړه اندازه په اشعارو کښی ایښی کیږی لکه چه وایی :

چه د نیی می بی صرفی د زړه کی ولی — کیږی ورو خی دی د یار کالوره ی دا
دا نی تاخ له ګل سره په تموار یی پکر — په لوړه سره می تر تولو موزون و ن
دا زما له غمه شین زړه یکښی خیال دیار دشن او — هسی رنګ زیب وزینت کالکه می په شنه پیاله کښی

❁ ❁ ❁

د حمید مکتب په پښتو کښی دسوز او ګداز مکتب دی . د زړه سوی خوږ د داوسوی اوری ورسره هروخت مسګری وی . داوجه ده چه د حمید د زړه د دفتر او هری پاڼه دسوز او ګداز غوښتنه شروع کیږی او وایی :

الهی د محبت سوز و ګداز ... — ... اور کښی دستی ...

په بل ځای کښی د دومره سوز غوښتنه کوی چه لکه د پتنګ په سوخته ... کښی ... ی
چه دی نوم په غوزوو او رم سره لمبه شم — هومره سوز را کښی پیدا کړی زما ...

د حمید په دی استاداند مکتب کښی ډیر زبردست شاعران داخل شوی او بیا شوی دی او خان دده شاګردان او پیروان ګڼی لکه میرزا حنان ، قلندر ، عبدالله او نور .

میرزا حنان وایی :

د حمید دخوش نظمی په زراعت کښی — داحنان ... دی د شعر ...

حمید په شعر او شاعری کښی ځکه لاره لری ، دده په عقیده شعر موشګافی او زړه سنجی ده ، او دا مقام دومره جنګ ... ولی چه هر خوك ورته نشی ختلی لکه چه وایی :

له دی کار د هر نا اهله بوالهوس — چه قدم زدی ددی نوی په جوش (١)
خ و دوینو د دریاب مرجو نیاشی — مشرف ... ددی ... پ ...

حمید په پښتو کښی دسورنا کو اشعارو خاوند دی ، دده اشعار دده د سوز او دردمن زړه چغې دی ، چه دده د زړه په وینو رنګ او ارلی د شعر ... میدان ته راوتلی دی لکه چه وایی :

شعر نه دی داخوناب د زخمی زړه دی — یا ونی دستی ... اه خوږی د هر ... دی
یا نغمه د نیم بسمل مرغه دخولی دی — یا مجنون نه معمی شکلی ... دی
یا دوینو اباسیند وهلی مسوج دی — یا له ... د حیرت وتلی فوج دی

(١) قصر ، مانی

اکر څه هم د حمید په کلام کښې د خوشحال او رحمان فرهنګي رواني او سادګي نه لیدل کیږي، ځکه چه د ده د تخیل ارزوالی څه قدر د ده په کلام کښې سختي او پیچیده ګي پیدا کړې ده، د ده دیوان زیاتره عشقي او تصوفي دی او ځینې اخلاقي او اجتماعي اشعار هم لري لکه چه وایي:

په خوان به پښتو سفر کې په حرام سو ... شي به پښتو کښې پېژندي پردی پښه

بل ځای د درس او مکتب په باب وایي:

وږو مشه هغه زړه په خوا لوړي ... چه یې نه لوولی درس وی نه مکتب

په غوجل کښې باری خر او کچره دي ... په خوره کښې جاهل او بې طلب

په زړه مه سوریه خوله قهرزوي نه وینه ... څه ښه وایي چرته ادب هلته ادب

حمید ځان د رښتینې عشق خاوند بولي:

د حمید رښتینی عشقه ... په هر علم کښې استاده

او په همدې اساس د مینې هنګامه له حسن څخه زیاته ګڼي او وایي:

هنګامه د مینې زیاته ده له حسنه ... د مجنون د در ګداشه لیلی مشه

عشق ليوني ده په نزد ډیر اوډ مقام لري او دوی د ځنځیر او نو په شرنګهار کښې خومره خوږ دوي

یاد ځکه و دیاولو شرنګهار دي ... یا د عشق د لیونیو د ځنځیر

د حمید آثار: د حمید آثار چه موږ ته معلوم دي یو د ده دیوان دی چه په ادبي جرګو کښې د حمید په "درو مرجان" یادیږي، بل اثر یې د شاګدا قصه ده او بل اثر یې د فارسي نیرنګ عشق پښتو ترجمه ده، دا دواړه کتابونه یې په پښتو مثنوي ترجمه کړي دي او ځینې طبعي زور او اقتدار یې پکښې ښه څرګند کړی دی، لکه چه وایي:

په څه وینل دا در به یارکی ... غوږ و ور کړي یواځې بل مبارکی

د حمید زوکړه تر (۱۳۳۷ه) پورې څرګنده ده ځکه چه په دغه وخت کښې د شاګدا قصه ترجمه کړې ده، مشهور راوی د ده د وفات وخت (۱۷۳۲ع - ۱۱۴۵ه) ښودلی دی، اوس د ده د دیوان څخه دا دوه پښې ولولی:

عشق

آهو چشمو چه یې زړه په افسون وړی ... هغو سر له و دای په هامون و کیښ

انتظاري د نرګس ګوره کړه نیږه ... سروی سر پسی له باغه بیرون و کیښ

دا چې تاج له کیسره په تلوار پر یکړ ... که له زړه سره می ترکو لړمون و کیښ

نسوده صبح ده بیا ولی وګړی ... د غه آه زما له غمه ګردون و کیښ

څه یې و نیر ځینې تو یری دیار له لاسه ... ساده دل دا مید زړه زرغون و کیښ

دا به اور بدي زړاد کباب ځیږي ... که فریا د یار له غمه محزون و کیښ

و آسمان ته به د عقل ستني کیږدي ... که حمید دغم له سره زنګون و کیښ

نصیحت

ځان ته چه ښه وایې ښه کړي ... هغه څه وایي دا څه کړي

له ده و ربشو غنم غواړي ... په هغه شي که ښه خوري

حق پښې ته اکه سوی په ... غني سترګی ځان ویده کړه

ګړي خار په هغه لار ګښې — چه په هره ساړي تله ګړي
هغه دم په ... تار نباشه وي — چه دیا په اور تاره ګړي
نه دي شرم شوي ... عیب — که هر څو ده ګړو نړه ګړي
دایو خان د نفس د ... اره — ګله ستې ګله او ده ګړي
په بد خوی به د چا څه ګړي — په خپل خان به شاملی و ګړي
خود په خود او پېژي ګومې نه — له حمید ... ګړي

محمد یونس : د پښتو ژبې لوغوره شاعر او د رحمان بابا شاګرد و . په شعر کښې یې د رحمان بابا د اشعارو بشان خوږ او روانی لیدل کیږي . محمد یونس په قام مومند خلیل دی ، دی په (خیبر) کښې اوسیده او د (١١٣٠هـ) کښې ژوندی و . ... ژمی وا والی (١) چه دی یو ډیر دوست سړی و ، او د شاعرانو او عالمانو قدر او عزت یې ... یونس د پښتو اشعارو یو مکمل دیوان لري (٢) یادري هیوز انګریز په خپل ... د افغانانو کښې د ده اشعار څه څه انتخاب کړي دي .
یونس یو عالم او پوه سړی و او په عربي علومو کښې یې مهارت درلود ، د ده اشعار ته بدیعي صنعتونه لري لکه دا :
توری زلفی شته خال و په سره رخسار — شاه تو ... دی سره ګلاو ... نو رشاه
په یو خال چه یو په لس شي عجب نه دي — نه یه ... خال شمیره شي لس په لس
د ده په شعر کښې خپلې پښتنی احساسات هم شته لکه چه وایي :
د میدان په ورځ چه پښتنه ... — ... هیڅ شی ... قي ...
له میدان تښتنه ... دي ... — مرد ... غني ...
چه د ورو په ... وا ... — ... وا ... غو ...
په اجتماعي خوا کښې یې دا بیت یو قیمتي بیت دی :
که همت چه جمعیت د خضر ... — ... عزیز ... شای ...
عیسی اخونزاده : د ننګرهار د ... ژوندی ... او مشهور عالم او ادیب سړی و ، مرزا حنان د ده اشعار د آفرین وړ بولي لکه چه وایي :
د عیسی اخونزاده شعر که وا وري — آفرین به ... وایی ...
وایي (٣) چه د ده د اشعارو یو کامل دیوان درلود ، دا دزو ... زمانه ... نه ده ، مګر غالباً د دوا سمي پیړۍ شاعر ګڼل کیږي ، دا بیت د ده دی :
وړ ... ته خوږ ... — ... ی ... ی ...
مسعود : د عبدالله زوی دی ، په پښتو کښې لیکوالکي او شعر ... (... او د ... خو قصه) د ده چه په پښتو نثر کښې په حقیقي ډول ... د ده په ... کښې ...

---

(١) پټه خزانه (٢) د یونس د دیوان یوه شکلی قلمي نسخه چه په (١١٧٦هـ) ... کښې ... شوې ده د دار التحریر شاهي په کتبخانه کښې شته .
(٣) پښتانه شعراء اول ټوک .

په ... خیال العارفین راوړی دی. د مسعود د ژوندانه وخت په معلوم نه دی مګر دا تیک ... ده
چه د آدم خان تر وخت (۱۰۰۰ھ) څخه وروسته و. غالباً داده چه د دولسمې پېړۍ د اولې برخې
شاعر دی. مسعود په خپله هم لکه چه د ده مینې په اور سوی او جابل و ... لکه یې په عاشقانه جذبات
... کړی دی. د درخانۍ په باره کښې وایي:

حسینه یې د آدم په اور کباب شوه — د حجاب میرمن درخانه بې حجاب شوه
چه آدم د رباب غوږ وربانډې تاو کړ — وچې شولې ... لکه رباب شوه
د آدم شرابو مستي مستي ورکړه — ... یې ... نظر و ته شراب شوه

درازخان موسی زی: (۱) د دې شاعر ... په عوامو شعراو څخه دی، مګر د ژوندانه
زمانه یې ... معلومه نه ده، او اشعار یې هم ډېر نه دي ایله څو یې دا بیتې وایي:

یوسف ... — ... ضعیف ...

قلندر: ... دی چه د ... او ... په ... قلندر ...
همزمانه او د ده د ملا ... شاګرد و لکه چه وايي:

فضل د سبحان په قلندر د شعر وشو — د واړه سبب فصیح بلیغ ... شو(۳)

قلندر ... کښې ... دیوان لري (۲) چه ... او آهونو او ... وزو
... څخه ... . سوز او ګداز ... په شاعرۍ کښې ایله ... قلندر
د شاعرۍ ... روح دی ... د عشق او ... سالک ... لار کښې ... چانه
ورانه دی د قلندر ... څخه ... چه (میرا) ... معشوق او ... ورو.

د قلندر او میرا د عشق ... کښې ... مشهوره ده ... دی دوو مینو د عشق حالات
... کښې ... او ... د قلندر ټول عمر په ... کښې
... دی ... کښې ... دی ... او ژړونکی دی قلندر
وطبعي شاعر دی، حقیقتاً ... د عشقي احساساتو ښه ترجماني کوي. د قلندر ... ده
... ی ... خوږه کړې ده. دا یو څو بیتونه یې وایي:

... خوله ... سر ... کاروان کښې — ... سره د صبر ... ونه
داور ... دی او ... پتلون خوا ورډی — زه قلندر ... مې ... ګوړ دی
داور ... خو ... — ... زور دی

وايي چه قلندر په (سوات) کښې وفات شوی دی، او هلته ... غونډۍ ... دی. مګر
د وفات تاریخ یې معلوم نه دی. د قلندر او میرا د مینې قصه ... کښې هم مشهوره ده لکه
... خان چه وايي:

قلندر سوات ... — خو میره ... د میرا د حسن ... زه

غلام محمد: ... زوی او ... په (دواوه) کښې اوسېده
دی د دولسمې پېړۍ ... شاعر دی ... لکه ... او اضحی
منظوم تفسیر ... دی. دا ... (معراجنامه) ... (۱۱۱۵ھ) کال
په پښتو نظم ترجمه کړی ده ... عموماً ... مثنوي ... دی. په او ... چند پښتانه شعرا

(۱) پښتانه شعرا اول ټوک.
(۲) ماشو خېل د حمید ... دی ...
(۳) ... نسخه یې ... عبدالواحد خان ... ده.

کښې ئې د کلام نمونه راغلېده :(۱)

بای خان: د(۱۱۰۰ ه) دوختو ورپښتون شاعردی. [illegible]

[illegible] چه‌دی دېېرو،اود مولانا جامی الی اومجنون [illegible]
او سونه پیدا کېږی مدردغه مستشرقی دایوبت دخل [illegible]

له‌دې خیلی‌بدی برخې [illegible]

حمید گل: درحمان‌بابا خوږی‌دی، پښوروانزدی [illegible]
دده‌دژوندانه زمانه‌د(۱۱۰۰ ه)شخه‌راوروسته [illegible]

پرملی لهجه‌ئې بدلی‌ولی‌دی. دیوان‌ئې [illegible]
یو بندو لولی :

یا تپک ستاپر جبین دی [illegible]
یاچاه دجبین مه جبین دی [illegible]
یا غصّه د گلا [illegible] [illegible]
یاتور [illegible] د فولاد [illegible] [illegible]
یا کیف دی د شرا [illegible] [illegible]
یا هجر سخن [illegible] دی [illegible]

او غالبه‌داده چه‌همدا غلام‌محمد [illegible]

فیض : دی‌ده‌ند دمغولی حکومت [illegible]

او څه‌سماز بهٔی هم [illegible] ده‌د(بهرام او گل اندامی [illegible]
څانه همچ‌ـ‌شوی‌ده، او‌یادری هیوزیه (کمیدافذی) [illegible]

معلومیږی چه‌دی‌دخوږی او روانی طبع خښتن [illegible]

چه‌دداستان اومنظومو افسانو [illegible] ځنوئی‌ده [illegible]
یوځو بیتونه‌ئې دادی :

یو ساعت سره خوشحاله خندېدلی [illegible]
سر آسیاوی گل اندامی بهرام‌سوزی [illegible]
شپه او ورځ ئې هی فراق دربسی زور شو [illegible]
د تصویر په یو نظر په تا مین شو [illegible]
بهرام‌داوې ته‌غوږ کېده گل‌اندامی [illegible]
گل‌اندامی‌وې‌ته‌پلار‌زما قبول کړه [illegible]

دبهرام او گل اندامی دوادجوړېدو نه وروسته :

دغه‌پسه دبهرام واده‌ئې جو ړ کړ [illegible]
گل‌اندام‌ئې کړه‌داخله په‌حرم کښې [illegible]
چه‌پېزوان‌ئې په‌سر وشو نو بندی‌سوړ کړ [illegible]
خلو بیت ورځی‌ئې واده [illegible] او بارات [illegible]
بیائې نیت دتلو دروم وکړ فیاضه [illegible]

(۱) حمیدوایی چه‌مړ دشاه کدا [illegible] آخوند [illegible]
او غالبه داده چه‌همدا غلام‌محمد [illegible] دوی .

Marfat.com

دهوتکو د کورنۍ او ددوی ددربارشاعران

شاه حسین : د حاجی میرویس خان زوی دی ، په (١١١٤ ه) کال د کلات په (سیوری) کښې زیږیدلی دی ، عربی علوم ئې د ملایار محمد هوتک څخه ویلی دی .

شاه حسین هوتک

شاه حسین یو عالم پاچا او نیکی او پښتو روزونکی پاچا و ، ده په عهد امان او شاعران پخوانی په دربار کښې موجود وو او ددوی پالنه او روزنه بې کوله . دی د پښتو شاعر او ادیب و او په فارسی کښې بې هم اشعار ویلی . محمد هوتک په (پټه خزانه) کښې احوال لیکلی دی .

چه شاه حسین د نبی ویناخو وانه او د پښتو د شعر ډیر شوقمن دی ، او یو دیوان ئې مرتب شوی دی د شاه حسین د دیوان دا یو غزل محمد را نقل کړی :

پیمانه دی د غم په ځیګر چور کړم
په بیلتون دی د جهان نه لری دور کړم
د فراق اور می په زړه تورمړی کړه
په حبیبان کښې ئې رسوا لکه منصور کړم
په وصال دی عهد د شادیانه دلبری
د بیلتون فکر په زړه کښې ناصبور کړم
د بڼو غشی می وخوړ په ځګر کښې
غمازانو په غمزو غمزو مجبور کړم
خلق یاد زمانه د عشق په لیونتوب کا
زه حسین محبت هسی مشهور کړم

شاه حسین په مړی لهجه او طرز هم ځنی بدلی ویلی دی . د دوی بدلی سره ئې چه په پښتانه کښې راغلی ده : دادی :

نن دی او ربل په سپین مخ باندی راخور کړ
بل دی په ما اور کړ

داؤدخان : د قندرخان زوی دی ، د قندهار په (کوکران) کښې ئې استوګنه کوله . دی د حاجی میرویس خان سره د وطن د آزادی په جګړو کښې ملګری او د هغه سپه سالار وو . داؤدخان د خدای په فضل زړه ور زیږیدلی وو ، او له هر ځای څخه ئې د پښتو شاعرانو احوال راغونډ کړی وو ، داؤد ئې د هر څه زیات د شعر ویونکی وو . دی یو عالم او پوه سړی وو ، ئې هغه ئې لرلو او کله کله بې اشعار ویل ، دا یوه رباعی ئې ویلی ده :

چه د جانان په زړه کښې اور د مینی بل شی
داور بل نی لمبی کوی حال ئې بل شی
اور د مینی که مړی د زړه اسمان
داور بل مینه که تل د زړه په تل شی

داؤدخان بیا په (١١٣٦ھ) کال وفات او په کوټ ژراں کښې ښخ شو .

بابو جان بابی : د کریم خان زوی دی ، چه په (التغر) کښې او سیده ، دی هم د حاجی میرویس له ملګرو او کارداراںو څخه وو ، او د ده سره د کندهار د آزادۍ په جګړو کښې شریک وو ، دا میږه عسکر د پښتو شاعر هم دی ، په (١١٢٩ھ) کال کښې د (شها او ګلان) مثنوی د قصص العاشقین په نامه په پښتو منثور نظم کړه چه یو څو بیتونه ئی دا دی :

عشق

عشق یو هسی نور بالی دی ... چه په هر ځای کښې بری دی

د عشق اور هسی سوزان دی ... چه سو خلی ئې جهان دی

زړه بې عشقه ګله زړه دی ... چه بې عشقه زړه ډېره دی

ملا پیر محمد هوتك : د ملا سرور آخوند زوی او د حاجی میرویس ملګری وو ، چه پاد شاه محمود سره (اصفهان) ته ولاړ ، او هلته په پیر افغان مشهور شو ، د ده دوه کتابونه ایسکل دی ، یو (افضل الطرایق) د اخلاقو په علم کښې ، او بل (الفرایض فی رد الروافض) دی .

محمد هوتك په پټه خزانه کښې له افضل الطرایق څخه یو منظوم حکایت رانقل کړی دی ، چه یو څو بیتونه ئې دا دی :

شیخ متی چه خمیدلی و ... دی ایله آره لوی ولی زر

یوه ورځ روان په لار ور ... او ئی ځان په استغفار ور

په دې لار دې تیری کنی ... لاری د ځنګی وی بې ځایی

یوری شپی راغی زویدار ... چه ئی مینه فیه کړه له لار

یو دهقان به آبیاری کړه ... شپه په شپه به ئې خواری کړه

ده به لید پر په تور د شپه ... شیخ متی سه ئې یار احتله

له راحته به بیزار وو ... او له ځره په هم بیدار وو

یوه شپه را نیږ ملیار شو ... شیخ متی ئې په ګفتار شو

ای د خدای رویداره څه کړی ... د دومره زور رحمت د ځان کړی

ته بیدار ئې د ولیانو ... ته په د و ه د عا الحد و

په شپو شپو ئې ته په خواب ... په رحمت په اعظاب

په کوی د لاری کښی ... په دې ځای د عشق ئې یی

دا سی ووی شیخ متی ... سو لاس په عشق پیدی

چه خدمت د خلق الله ... یو کړی په یوه سا

تر هر څه بهتر دی وروره ... زده کړه دا خبره کوره

Marfat.com

[illegible] ادیب او د شاه حسین باچا استاد وو. محمد هوتک وائی:

[illegible] استاد العلماء ملا یار محمد ته یې واوستاوه چه دی [illegible] او [illegible] ملا یار محمد په فقه کښې د مسایلو ارکان خمسه په نامه یو کتاب [illegible]

[illegible] ملا یار محمد [illegible] الله یار خان نومیده چه [illegible] وازی خواږه [illegible] عبد الرحمن او مری د حاجی میرویس او بیا د شاه محمود ملگری او [illegible] د آزادی په جنگو کښې یې ښی توری وهلی دی، او په تو او [illegible] [illegible] چه دی یو عالم ادیب او د پښتو ژبې شاعر دی هغه وخت [illegible] ویلی او عشقی سندری یې ښی [illegible] دا څو بیتونه [illegible]

[illegible] راشه تر تول جهان شو
[illegible] جهان تول راته جانان شو
[illegible] پرمخ دی راخپری کړی

[illegible] ګرزی په باغ کښې په ګلونو ښی نخری کړی
[illegible] راته اور تازه بوستان شو
[illegible] زما او ښکی داری داری

[illegible] نامه شپه ګرم تیره په زړه به ناری ناری
[illegible] ابو توب می اوس عیان شو
[illegible] سر تور په نیمو شپو ځی

[illegible] د یاد وله ری وګټ په نارو په غلبلو ځی
[illegible] ګوره زړه ولک په ارمان شو
[illegible] رنګین په اوښکو زمادی

[illegible] په مینه می زړه وچاود ته وایی په خندادی
[illegible] زه سیدال دامی بیان شو

[illegible] (شکردره) کښی دی، او اولاده یې اوس هم د غلته شته.

[illegible] ملا یار محمد نومیده. محمد هوتک لیکی: چه دی په عمر بوخ [illegible] کښی د حاجی میرخان د کچنو بخو او [illegible] د شرعی علومو تدریس کاوه [illegible] د شاه حسین [illegible] (۱) نومیږی. دا کتاب یې داخون درویزه [illegible] مطالب یې تول ښی دی.

---

(۱) [illegible] کښی شته.

پههر وقت له مسلمانانو دلداری کړه   په دریمه شپه کښې دېره بیداری کړه
هم پر خپل صورت وژاړه همزاری کړه   داخپل ځان لکه حباب ترې بېزاری کړه

ملامحمد یونس توخی : دشاه حسین ددربار یومدرس عالم ؤ خلقو ته به یې تدریس کاوه

په پښتو کښې یې دځجامع فرایض په نامه یو کتاب تالیف کړی دی .

ملازعفران ترکی : دشاه حسین ددربار یومشر اولوی فاضل اوعالم ؤ محمد هوتک

وایي چه دی په حکمت ، طب اوریاضی کښې استاددی. په طب کښې یې دګلدسته زعفرانی نومی کتاب جوړ کړی دی . دده یوه توته شعر په (پټه خزانه) کښې شته ، چه دشاه حسین په حضوریې دزوب او دشال دفتحی په زیری کښې ووایه ، او هغه یې زعفرانی شال ورکه هغه قطعه داده :

دحسین بادشاه دبخت ننداره کوری ،   چه یې فتح په اینکړو زوب وشال کا
چه دازیری یې راوړی دی حضور ته   نوزعفران انعام په سرزعفرانی شال کا

محمد ګل مسعود : په قام مسعود دی او په پښور کښې اوسیده ، پټه خزانه لیکی چه دی

یو پوخ شاعرؤ اوهرکله به یې بدلی ویلی ، دابدله یې په پټه خزانه کښې راغلی ده :

چه می جانان په نیمه شپه کښې رانه بیل شو   اور را باندی بل شو
چه رانه لاړې ، نو دی غم را سره مل شو   اور را باندی بل شو

ښکلی ایلی له ما نه لاړی زه نسکور یمه   سوی په اور یمه
د بیلتانه سوراړ کښې ورک مرض می جل شو   اور را باندی بل شو

رب دی بنا نست دپوری اورکاږه دې سکور کړمه   وریت دی په اور کړمه
دا سپی رقیب دستا په ورد میینی غل شو   اور را باندی بل شو

راشه دخدای دپاره غور کړه محمد ګل ژاړی   تا ته تل تل ژاړی
دا ستا دعشق په وا ویلا کښې لکه تل شو   اور را باندی بل شو

ملامحمد صدیق پوپلزی : دیارمحمدزوی اود(ارغسان) اوسېدونکی ؤ محمد هوتک

وایي چه یوعشقی ځوان دی ، اوزړه یې له لاسه ایستلی ، پخپل محبوب پسې ژاړی دردمن زړه لری . دمینې په اورسوی دی ، سوزناکی بدلی اولی . کله چه ددردمندانو به ده کښې کښېنی مجلس ژړوی ، اوغمجن زړونه پخپلو نارو غلبلو سوځی .

زمانه دده پرځوانی افسوس ونه کاو عشق یې جنون ته رسیدلی دی [illegible]

وایي او دزړه ددرد سوده په کوی : دابدله یې ولولی :

لکه بلبل چه بې له ګله بل ارمان نه لری   هسې بې یاره بله هیله عاشقان نه لری

چه ژړا کاندم بې له یاره بل مطلب نه لرم   چه هسې سوریمه په وینو بل سبب نلرم
بې یاره نورڅه نه غواړمه ؤورمطلب نلرم   چه خواته مین شی بې له یاره بل ارمان نلرم

ترتا چه ځان قربانومه ای نیاز منه یاره   تل دی غمونه ګالومه ای نیاز منه یاره

Marfat.com

اې ګوره اوسې ګوره‌ای نیاز منه یاره — زړه می بې تابه یو ساعت دمه او توان نلري

ته نه می وژنې که پرېږدې اختیار خو تا لره دی — غم دې پیدا نه دې بل چا لره خاص ما لره دی

زړه له راغلی دی مېلمه سبا به ځاه لره دی — دزړه له کوره څخه تګ به هېڅ پوشان نلري

✻ ✻ ✻

الله‌یار افریدی: د ننګرهار به (بوزی) نومی ځای کښې اوسیده، د پښتو ژبې شاعر او دشعر دیوان یې دراود. محمد هوتک وایی چه کلام یې دښاغو په شان خوږ دی، یو غزل یې په بشخزانه کښې راغلی دی یو بیت ئې دادی:

اوردی دمینې ما نه بل ګرېږی وریت دی کړمه — ستا د وصال په او بو سوړ سوی ځګر به نشم

محمد عادل بریخ: یو عالم او پرهیز ګار سړی ؤ په (شوراوک) کښې یې استو ګنه دراوده د (محاسن الصلواة) په نامه یو کتاب نظم کړی دی. د محمد عادل پلار محمد فاضل هم یو بوسری ؤ چه د روضه‌ربانی مؤلف دی. د محمد عادل یو دوه بیته دادی:

هغه خاص عاصیان دی — چه په فرض کښې کهالان دی

غم فرض پرهر سړی دی — چه فرض نه کاځه کسان دی

ریدی خان مهمند: د دولتخان زوی دی چه د شاه حسین په دربار کښې یو معتبر او معزز سړی ؤ. محمد هوتک وایی چه ریدی خان د بلاغت علوم اوسنی دی او اشعار یې خوازه دی. ریدی خان په (۱۱۳٦ ه) کښې د شاه محمود سره (اصفهان) ته ولاړ، چه وایس راغی نو د میرویس خان له وخته بې د شاه محمود ترجګړو پوری ټول واقعات په څلور زره بیته مثنوی نظم کړل او نوم یې یې «محمود نامه» کیښود، وایی چه شاه حسین په دی کتاب زر طلاوی ورو بښلی.

ریدی خان دغزل او رباعی کانو یو دیوان هم دراود. د محمود نامی یو خوږ باب په بشخزانه کښې ساتل شوی دی. چه دلته ترې یو څه شعرونه رااخلو، داهغه برخه ده چه حاجی میرویس د رسول الله (صلعم) په روضه کښې دخپل قوم دداد خواهی سوال کاوه او هغه مبارک ته یې دخپل قوم د ظلمونو حال بیاناوه.

ولاړی دشپې یې په یثرب کا فریاد — رسول دخدای ته چه شو قوم برباد

ستا پر امت راغی د ظلم دوران — و اوره رسواه ددی قوم فغان

پښتون خو ستا په نامه ځان کړه فدا — ای خیر الناسه واوره ته یې ندا

وژ غوری دوی نه د ظالم له لاسه — ګر ګین له منځه د پښتو ن و باسه

ستا په نامه دی کلمه ګویه پښتون — نه به شی هېڅکله له تا نه را ستون

مرګ و ژوندون مو دا سلام دپاره — ستا د دربار ستا د سلام د پاره

مه موکړه بې همېز خپرا اوری رسواه — فخر کو نین نور الهدی رسواه

اوښکی می څاڅی‌ږی در بار یم ولاړ — قوم شو په اور د ظلم ټول له اتاړ

یو وار نظر وکړه په موږ چه شو وړ — وظالمانو ته تر څو به یو بڼ

که ستا نظر نه وی خراب شو پښتون — په اور د ظلم تور کباب شو پښتون

Marfat.com

راغلم له لیری ستا د ربار ته نبی   ته می شفیع شه خدای غفار ته نبی
چه په پښتون قوم نازل کار حمت   کړې ئې ناموس خوندي په خپل مرحمت
لاس د ظالم یې له ګر یوانه کاږنه   وچ شي د ظلم د کندو خیرو لمنه
دا می دی سوال ولاړ دي درته یمه   محتاج دي تش و لنډ نظر ته یمه
دقوم حال کړم در ته عرض په ادب   ته ئې بادار د کل عجم و عرب
بې له تا نه اری پښتون خو اله کړ   ته ئې ملهم دخوږ و زړو د ټپر هر
وژغوره زمونږ نام وناموس له بیداد   کړو بې ناموسو ظالمانو برباد
سر که را پورته زمونږ حال وګورو   د ظالم ظلم بدا حوال و ګوره

دامثنوی حقیقتاً ډېره مؤثره او سوزناکه ده. د زړه رښتینی احساسات پکښې تصویر شوی دی نو په دې لحاظ دپښتو ادب شاهکاریې بللی شو.

محمد طاهر جمریانی: دهوتکو ددوری یو پښتو شاعر دی، ده به په قندهار کښې دتجارت کار کاوه. یو ظریف خوش طبعه زلمی او د محمد هوتک ملګری و او کله کله به یې ښه ښه اشعار ویل. په پټه خزانه کښې یې داشعارو نمونه شته.

محمد عمر: په قام اوانړ او یو پښتون شاعر دی. دده د محمد طاهر ملګری و. دوی دواړو به همیشه یو له بله خوش طبعی کوله او یو بل ته به یې لطیفی ټکی ویلی.

یو ورځ محمد عمر په مجلس کښې د ټوکی په ډول محمد طاهر ته دا قطعه وویله:

وایی دا چه صحبت کا ندی   یو ا به بله ډېر ا ر
په کلو دي مصاحب شوم   ستا صحبت ئې کړمه ځ ر

نو محمد طاهر یې په ځواب کښې دا قطعه (ټوټه) وویله:

صحبت ډېر اثـــر کا ګوره   منـ کړ نشی دا ...
تـ په د مـ خه هغـه شي وې   لو س انسان شوا ـی بشر

محمد ایاز نازی: یو پرهیز ګار سړی و د پښتو اشعارو یو دیوان یې دراود اشعار یې عارفانه او پاخه دی. دی په اصل دقندهارو ...مکر تل به په صحراو ګرزیده او ریاضت او عبادت به یې کاوه.

دا وروسته رباعی ئې وګوری:

زړونه خوښ کړه دانیکی ده د رښتیا   مکړه چا باندي ...
د خدای کور مه ورانوه په ستمو   د خدای کور وګڼه زړه ...

محمد حافظ: د محمد اکبر بارکزی زوی دی یو عالم او واعظ سړی و. په قندهار کښې اوسېده به کله کله په خطبو کښې خپل اشعار ویل او خلقو ته به یې نصیحت او وعظ کاوه. دده «تحفهٔ واعظ» په نامه یو کتاب لیکلی دی او واعظانه اشعار پکښې دی.

یو څو بیتونه یې دادی:

کم بخته مـه کوه حرام چه بد دی   چه کړی حرام هغه باطن کښې ددی
اعمال یې ټوله په عقبی کښې رددی   په لویه ورځ به یې وی تورمخونه

Marfat.com

ملا باز توخی : دکلات په (التغر) کښې اوسېده. دمحمد هوتک ملګری اوهمعصرو محمد هوتک کېلی دی چه دی په هرقسم اشعارو کښې استاد او لطایفو ظریفو طبعي خښتن دی . کله چه قندهار ته راشی زمونږ مجلس به تودوی . محمد هوتک وایي : چه ملا باز یوه ورځ له کلاته راغی ، په قندهار کښې زما مېلمه شو ، دستي ما چرګ حلال کړ او طعام می تیار ، چه دستر خوان راغی نو ملا باز هسی شعر ووایه :

به کور و یې رمې کړ ز ی — د باز بر خه یو چرګی دی
د باز ښکار و ی د غرڅنو — او س می بس ها سپینکی وری دی

زدی وایې چه ماژر هغه وری حلال کړ او مېلمه ته می پوخ کړ .

نصر الدین خان اندړ : دشاه حسین ددربار اشاعر او ښخه دی. دی په اصل دغزنی و مګر بیادشاه حسین په وختو کښې قندهار ته ولاړ او هلته پاته شو .

دپښتو شعر دیوان یې هم دراود او نصر یې تخلص و د یو یې بدلی دا دوه بندونه یې وا وای :

دخوار عاشق ژړا مدام وی داخه کار دی نا — کوی په پته خوا له همدغه یې ګفتار دینا
ددې مینو برز بد رب ایې داغونه دی — چه په ارمان دنیا پسته ز یبا مخونه دی

تل ژړا کا او په نارو په فریادونه دی — هو چه عاشق شی دهغو کله قرار دینا

دعاشقانو زړه یې مات کا نه رغیږی نا — هو پر ښېږه با ندې پټری کله جوړ یږی نا

چه دو صال په امید هر عاشق او سیږی نا — هیڅ نه جوړ یږی د پیلتون کاری بر هار دینا

عبد اللطیف اڅکزی : دده پلار غلام محمد له (بستان) څخه قندهار ته راغلی و ماوبه (ماشور) کښې اوسېده . عبد اللطیف دشعر ویلو یوه لطیفه طبعه دراوده . محمد هوتک وایي : چه دی اوس دخو پښتو کړ الودی ، سره ددې چه عمر ئی پوخ دی ، دخوانی خوشحالی کاء او مجلسیان یې په صحبت نشاط مومی . په مجلسو کښې اشعار بداهتاً اولی او قصی کا . دده داوښ او سوی قصه په پښتو خزانه کښې راغلی ده ، چه ډېره خوږه او روانه ده . دسر یو څو بیته یې دادی :

عوز ونیسیء یارانو ، داوښ اوسوی قصه شوه — خورا ډېره خو ږه شوه

یو سوی داوښ آشنا شو — بیحده یې همراه شو
یاری به یې کوله یوا له بلې یارانه شوه — خورا خو ږه قصه شوه
اوښ ویل چه سویه — ای زما یاره نېکخویه
بې تامی ښادی نشته شپه او ورځ می په تا تېره شوه — خو را خوږه قصه شوه

تول عمر یې صحبت کا — دسوی سره الفت کا
شپه یې بیلتون نه کا یو له بلې مرکه شوه — خورا خو ږه قصه شوه

سوی وداوښ په کور کښې — ژوندون یې په سرور کښې

Marfat.com

قصه به یې شروع کړه هر سهار خو به غرمه شوه　　خورا خوږه قصه شوه

صدر دوران بهادرخان: داسړی دشاه حسین ددربار یو غښتلی سپه سالار، یوزړور عسکر او یو ادیب پښتون و. شاه حسین په ورته د وروړ خطاب کاوه، او عوامو (امیرالامرا) باله. ده دعالمانو او ادیبانو سره ډیره مینه لرله. په خپله به یې هم خوا زه اشعار ویل. وایی چه دی ډیر سخی او لوی انمرد سړی و، همیشه به یې دغریبانو مدد کاوه، او عالمانو او شاعرانوته به یې انعامونه ورکول. دده دبوی ملی خوږی بدلې دا یو څو بنده وا وای:

بدله

پیلتون دي زوږ وردی ترلیمومی سهار نم ځاځی　　لکه شبنم ځاځی
داسره یاقوت می په لمن کښېږي ستا په غم ځاځی　　په غم الم ځاځی
کوره لیلی باران داوبښکو ستا په جم ځاځی　　خشکه پر خم ځاځی
راغله لیلی پر شینکی خال نغا په دلو کوی　　په سرومنګلو کوی
سپار چه وزی سیل کاه غنږ په بلبلو کوی　　کل په اوربلو کوی
ملالی ستږکي یې کاته په ویرژلو کوی　　زیب په کجلو کوی
دژوبن زړه وینې په هرکړیږ هردم ځاځی　　لکه شبنم ځاځی
ښکلې تجلی دباغ په اورمه خه نن ځامه کوه　　عاشق رسوامه کوه
وریت شوی زړه می دی مین یوری خندامه کوه　　راشه جفامه کوه
زه یم پتنګ ته یې ډیوه ماجله ملامه کوه　　نور ظلم پیامه کوه
یم ستاله عشقه لیونی پرماه مات م ځاځی　　غم والم ځاځی (۱)

محمد هوتک: داسړی دپښتو ژبې یو نوموړی ابکوال شاعر او یو پوه مورخ دی. پلاربې داودخان نومیده. په (۱۰۸٤ ه) کال په (کرکران) کښې وزیږیده. پس له تحصیل څخه دشاه حسین په امر قندهار ته روغی او دغه باچا دحضور ادبی لیکوال شو دده یو مشهور اثر چه دپښتو ژبې یو ادبي او تاریخي شاهکار ګڼل کیږی (پټه خزانه) ده دا کتاب یې دشاه حسین په غوښتنه په (۱۱٤۲ ه) کښې تمام کړی دی او د(٤۹) تنو پښتنو شاعرانوحالات په کښې بیان شوی دی محمد هوتک د(خلاصة الفصاحة) په نامه یو بل کتاب هم په پښتو لیکلی دی. او دفصاحت علوم یې په کښې بیان کړی دي یو بل علمی اثر یې (خلاصة الطب) نومیږی، په دی کتاب شاه حسین زرطلاوي ورکړي وي محمد هوتک دقصیدو، غزلو او رباعي دانو یو دیوان هم درلود. دی وایي: چه زما عمر په اوستلو او دکتابو په کښلو تیریږی اوبې له دی نه مشغولتیا نه لرم. دده دیوغزل یو څو بیتونه دادی:

ساقی پاڅه دسرو ملو ډك یو جام را　　ستا له غمه نا آرامه یم آرام را
بې له میو دبهار ننداري څه کړم　　پسرلی شو دخوښی یو پیغام را
دپیلتون په تاریکیو کښې می زړه شین شو　　رڼا امر دجام دمیو په ظلام را
نه نشاط شته نه مستی شته نه رندی شته　　چه شمړ نه هغه او په علی الدوام را
په او بو می سوه زړه ګی لږ څه راتود کا　　محمد ته داورډك یو هسی جام را

---

(۱) پټه خزانه

دپښتو خزانې نثر پټه خزانه سربېره په تاریخي لحاظ دپښتو د نثر له مخه هم یو خورا قیمتي اثر دی ددې کتاب نثر د پښتو په پخوانو او ددولسمې پېړۍ په نثرونو کښې نظیر نه لري دخیر البیان او اخون درویزه نیم منظوم نثر که څه هم دخوشحال خان او عبدالقادرخان په وخت کښې څه قدر اصلاح شوی او دشعر له رنګه راوتی وه مګر بیا هم دپټې خزانې نثرته نه رسېږي. محمد هوتك یو سلیس، روان دپښتو په محاور اوخوږ و اتږو برابر نثر میدان ته راوویست ده دمسجع او قافیه دار نثر کړی ماته کړه او یو خوږ او خوندور سبك یې غوره کړ ه دعیار دانش او د کلیله ودمنې نثرونه که څه هم مسجع نثرونه نه دي، مګر بیا هم جملې اوږدې او د عطفونو استعمال په کښې ډېر دی، لکه دپټې خزانې دنثر جملې وړې وړې دي او عواطف هم په کښې نسبتا کم استعمالیږي، نو په دې لحاظ ور ته غوره نثر ویلای شو. او س یې د نثر یو نمونه کښې دا یو ټوټه ولولی: بادشاه عالم پناه بار ګاه کښې د قندهار، هفه قصر چه نارنج باله شي، هلته په هفته یو ورځ دربار کاه، په کتب خانه کښې، او په مجلس کښې علما جمع کېږي او فضلا او شعرا تول وي زه محمد هوتك کاتب ددې کتاب هم په دې مجلس کښې یم، او د پادشاه ظل الله اشعار او ابیات په قلم کاږم، او کتاب د دیوان یې مرتب شوی دی، کله په پښتو ژبه اشعار وايي او کله فارسي ژبې ته هم میل کا او استاذ العلما ملایار محمد ته یې قرائت کا. چه سپوږمۍ قمر څخه زایل کاه، او د پادشاه په اشعارو کښې نېږه سپوږمۍ لېده شي او علما یې تول په فصاحت او بلاغت قایل دي او سماع ته مایل.

ده وتکو د کورنۍ شاعرانې ښځې

میرمن نازو، دپښتو شاعره او یوه ادیبه پښتنه وه دحاجي میرویس هوتك مور او دسلطان ملخي توخي (١) لور کېده. دا یوه همتنا که، سخاوتي او یوه ښځه وه، وايي چه دې په دوه زره بیته کښې داشعارو یو دیوان درلود. په پټه خزانه کښې دمیرمن نازو دا ورو ستهر باعی راغلې ده:

سحرګه وو د نرګس لیمه لانده | څاڅکی څاڅکي یې له ستر ګو څڅېده
ما وې څه دی کښلی ګلالی ژاړې | ده ویل ژوندمې دی یو خوله خندېده

❀ ❀ ❀

محمد هوتك وايي: چه میرمن نازو نور هم داسې اشعار لري چه سړی یې هم نه شي ویلای.

دمیرمن نازو دتوا و نه لوی صفت دا دی چه ددې دغیرت او همت پوهې او تدبیر په غېږ کښې دحاجي میرویس غوندې یو پښتون سردار پالل شوی او روزل شوی دی.

میرمن زینبه: دحاجي میرویس لور او یوه هوښیاره عالمه او شاعره ښځه وه، د پاچاهۍ په کارو کښې هم رسا او صحیح فکر درلود، او دخپل وروه شاه حسین سره به یې دپاچاهۍ په امور کښې مرسته کوله. وایي چه دې به ښه ښه اشعار ویل سربېره په دې بوښه ا بې ذوق یې هم درلود دشاعرانو قدر به یې کاوه او دپښتنو شاعرانو د یوانونه به یې لوستل.

میرمن زینبې دخپل ورور شاه محمود په مرګ یوه ډېره غمجنه او مؤثره مرثیه (ویرنه) ویلې ده چه دپښتو دلوړو ادبي آثارو څخه ګڼل کېږي یوڅو بنده یې دادي:

---

(١) سلطان ملخي توخي د (١٠٦٨ هـ) په حدودو کښې لهغزني ترجلد که د پښتنو مشر او مستقل حکومت یې کاوه.

Marfat.com

زغشو چه‌وروور تېر له دنیا شونا   قندهار واړه به ژړا شونا
زړه می به ویر کښي مبتلا شو نا   چه شاه محمود له ما جلا شونا
داروې جهان را ته تور تم دینا   زړه د پښتون به غم کړم دینا
هو نك عمجن به دي ما تم د ینا   د پاچاهی تاج مو بې هم دینا
چه‌شاه محمود تېرله دینا شو نا   قندهار واړه به ژړا شـونا

ځوان ومېره د توري جنگ و نا   ولاړ دکام به نام و ننگ ونا
دشمن له ه په و ینو رنگ ونا   پر میدان شیر وبا پلنگ ونا
افسوس چه‌مرگ دده پرځواشونا   قندهار واړه به ژړا شونا
محمو ده نه‌دي پوازی خورژ اړی   پرمرگ دي‌تواه کلی کورژاړی
خپلوان لاځه پاچادي وروور ژاړی   اپکرسپاه پلی دي‌سپور ژاړی
پښتون دي‌تول په واویلته ونا   قندهار تواه به ژړا شـونا
هوتکو ژاړی محمود شاه‌ځه‌شونا   پښتنوستاسی‌لوی سپاه ځه شونا
له اصفهان نه تو فراه ځه شونا   پاچاچه وحشمت پناه ځه شونا
دپښتنو پـر تـم فنا شونـا   قندهار واړه به ژړا شونا
محمودځوان وې‌ولی ولاړی‌امما   له تخت و تا چه‌ته به‌ځه‌شوې‌جلا
اصفهان ولی پاته شو نه نه تا   سردي‌رابورته‌کړه‌چه‌ځه‌کړی اعدا
دښمن ولاړ بیا شا و خو اشونا   قندهار واړه به ژړا شونا

ددې دورې یوه‌ډله نامشهوره‌شاعران

په‌دې‌دوره کښي ځینی داسی‌شاعران‌شته چه‌دهغوی‌په‌باره‌کښي‌ځه‌پوره‌معلومات‌په‌لاس نه‌لرو، داشاعران‌صرف دپادری هیوزانگریز په‌ښوډنه‌پېژنو‌ده‌په‌خپل‌کتاب کلیدافغانی کښي چه‌دپښتوداشعاروانتخابات‌دی، ددې‌شاعرانو‌یو یادوه‌دوه‌غزلونه‌راوړی‌دي، اوددی نومیالوشاعرانو‌نمونه‌یې‌ژوندی پاتلی‌دی. داشاعران‌په‌اول‌جدپښتانه‌شعراکښي‌هم‌راغلی او‌اشعاریي‌له کلیدافغانی‌ځخه‌رانقل‌شوی‌دی ددوی‌ددغواشعارو‌له‌مطالعې‌نه‌معلومېږی چه‌تول دپښتو ژبي زبردست اوپیاوړی ادیبان اودیوانونو خاوندان‌وو، ددوی‌شعرونه اکثرعشقی رنگ‌لری‌چه ځینی‌ساده اوځینی دلوړوتخیلاتو اوتشبیهاتو‌په‌گانه‌ښایسته‌دی په‌دې لحاظ ویلای‌شو چه داشاعران‌ځه‌درحمان‌باباادبی مکتب کښي داخل او‌ځه دحمید دادبی مکتب‌پیروان اوشاگردان دی. دعصراوزمانې په‌لحاظ که‌ځه هم ځینی‌یکښی عبدالقادر ختك‌هممصر معلومېږی‌مگراکثریې‌د(۱۱۰۰ه) ځخه‌رایه‌دې‌خوا تېرشوی‌دی نوځکه‌ددولسمي‌پېړی‌په‌شاعرانو کښي‌حسابېږی نومونه‌یې دادی: کاظم(په‌قام ختك و) معزاله‌ـ عثمان‌ـ اودل‌ـ اشرف‌ـ فاضل‌ـ ابراهیم‌ـ فضیل‌ـ حسین‌ـ مبین‌ـ عصام‌ـ ابوالقاسم‌ـ صدیق‌ـ غفورـ فتح‌علی‌ـ علیم‌ـ عبدالصمد‌ـ کامگارـ په‌قام‌ختك دی، او‌په (۱۱۶۵ه) کښي‌وفات‌شوی‌دی (۱) دمعزالله‌ـ ابوالقاسم اوکامگار دیوانونه په برتش‌موزیم کښي شته.

---

(۱) دبلومهارت فهرست

سدوزي شاعران پاچاهان

احمدشاه بابا : احمدشاه بابا برته له دې چه د پښتنو یو بریالی واکمن او ستر پاچاه و، د پښتو ژبې یو ښه شاعر او ادیب هم و، د ملکه چه د پښتنو ملک او وطن او نوم او عظمت ته یې لوړه خدمت کړی دی د غسې یې د پښتو شعر او ادب ته هم توجه نرله او په دې لار کښې یې هم زیار ایستلی دی، د خپلې توري سره قلم، او د خپلې سرباز[ی] او وریالیتوب سره علم او ادب هم ملګری درلودل.

احمدشاه بابا په پښتو کښې یو مرتب دیوان لري(۱) چه تر دری زرو بیتو پوري رسیږي دده وینا ساده او بې تکلفه ده، د عشق او تصوف خواته زیات میلان لري او په دې برخه کښې د رحمان بابا د مکتب تابع او پیروښکاري.

هو! دده په شعر کښې د پښتنوالی، توریالیتوب، وطن خواهی، زړورتیا، عزم او ارادی جذبات هم په ښه شان څرګند او ښکاره ده، او په دې حصه کښې ورته د خوشحال د مکتب پیرو ویلای شو، یو ځای کښې په خوږ مرمینه وطن ته خطاب کوي:

ستا د عشق له وینو ډک شو ځیګرونه — ستا په لاره کښې بایلي ځلمي سرونه
که هر څو مې د دنیا ملکونه ډېر شي — زما به هېر نه شي دا ستا ښکلي باغونه
د ډیلي تخت هېرومه چه رایاد کړم — زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
که تمامه دنیا یو خواته بل خوا یې — زما خوښ دي ستا خالي تش ډګرونه

احمدشاه بابا ټول پښتانه یو کښې او د ملي وحدت تبلیغ کوي:

تول پوه دي که غلجي دي که ابدالي — ښه هغه چه یې ښیښه د زړه صفا ده
پښتانه دې ټول له لاسه یو کاندي — په مونږ غزا هر اوري شاوخوا ده

د توري او ننګ او بري په باب کښې وایي:

ته پرېښدا د توري ژوند کوه احمده — د بري جولان پر اورد هر دیار کړه
یو ننګ مې خو خپه مې نه دی — د بې ننګه ژوند جفا ده
لاس به وانه خلم له ننګه — که په ننګ کي پاته دنیا ده
چه د هند د ملک فتحه مې نصیب شوه — نور ایران اره په توغ په نغاره لحم
په دا کړي دادي خدای نه شي ناراضه — ترنګین مې ایران لاندي شاهانه لحم

په اجتماعي خوا کښې وایي:

یار هغه دی چه په غم د یار شریک وي — چه په غم یې غمجن نه، هغه نامرد دی

دا رباعي هم دده ده

سحر سبا یادي په زړا ژاړم — هسې غمجن یم ستا دیدن غواړم
د زړه اسویلی له ځانه نه شي — که مې یار راشي هله به ویاړم

تیمورشاه: د ابدالو پاچا هم د پښتو ژبې ادیب او شاعر و، په پارسي ژبه کښې هم یو دیوان لري تیمورشاه په پښتو هم ښه اشعار ویلي دي، مګر له بده مرغه اکثر ورک دي او لږ لیدل شوي دي دده اشعار یې عشقي رنګ لري او د رحمان بابا د سبک تابع دی. دا لاندي عشقي غزل یې وایي!

نن مې بیا د تورو سترو سره جنګ دی — پر لبانو یې د زړه د وینو رنګ دی
که یار کړي سره لاس و زاره و ورشم — لا په دې باور نه شي زړه یې سنګ دی

---

(۱) دا دیوان په (۱۳۱۹ش) کښې پښتو ټولني نشر کړی دی

نن می پیاله‌تور وستر گوسره جنگ دی — پر لبانو یې دزړه دوینو رنگ دی

که پر پکړی سرپه‌لاس ورلره ورشم — لا په دا یې باورنه‌شی زړه یې سنگ دی

ستادحسن لښکر راغی‌ځان یې بایلود — دعاشق‌دزړه‌میدان هرگوره تنگ دی

عشق دی مشک پټولنه‌شی‌تیمورشاهه — چه په خپله‌ځان رسوا کاهغه‌رنگ‌دی

❀ ❀ ❀

داحمد شاه او تیمور شاه په زمانه کښی.

پښتانه عالمان اوشاعران

ملا عبدالرشید : دسلطان حسین زوی دی، په خټه قریشی و ، پخوانی نیکونه یې په ملتان کښی اوسېدل، مگر ورپسی یې پیالنگر کوټ ته په کډه راغی عبدالرشید په خپل وخت کښې یو ښه عالم او دپښتو ادیب و : ده په (۱۱۶۹) کال د « رشیدالبیان » په نامه دپښتو په ژبه مثنوی یو کتاب نظم کړی دی، چه دابتدایی مسئلو او عقاید و مجموعه ده . ددی کتاب شعر روان اوسلیس دی، دا کتاب په پښتو کښې ډېر شهرت لری، واړه هلکان، نجونې اوښځې یې په کورونو کښې وایی اودپښتو دکورنو مکتبو، یو درسی کتاب دی (۱) یوڅو بیتونه یې دادی :

چه محکم په لمانځه اوسی — له دنیا په ایمان یوسی
هم په خدای پرې رضا‌من شی — پرې آسان په ځنکندن شی
تاریکی به تری زر دور کا — پری به قبر ډکی نور کا
پاک رسول به‌یې شفیع شی — ملا یک به یې مطیع شی
په ښی لاس به نامه ورکا — سخته ورځ به یې اختر کا

خانگل خلیل : دپښتو ژبې یو ښه شاعر دی، دی د (۱۱۵۰ه) په حدود دود پېښور په خواو کښې اوسېده پښتانه شعرا یکی‌چه‌ده په اشعار وېلی دی‌اوړه شعر کښې دحمید بابا پر سبک تللی دی داسی ښکاری چه دی په قوم خلیل مومند، داییتونه دده دی :

داحسینه پری مسته په خو ا راځی له — که وینکي ته سوزمی د سما راځمه
خانگل گل دمضمون‌تول تره‌ی‌جمه کړ — چه پاپاه دیارسی به ژړا راځمه

پیرمحمد کاکړ : داسړی داحمدشاه ددربار یوعالم اوشاعر و دکاکړو له (...) څخه قندهار ته راغی، اونه قندهار کښې دشاهی کورنی اوداحمدشاه ... و، دی دپښتو ژبې په خدمت کښې هم ښه برخه لری تقریبا اوس ... دزده کوونکی منداو دپاره یې د « معرفت الافغانی » په نامه ... کتاب لیکلی دی چه شهزاده سلیمان ته یې ډالدي کړی و دا کتاب دپښتو ژبې ابتدایی گرامرو، لغات محاوري، اودشپانو نومونه په کښې هم‌ښودنی‌دپاره راغوندی شوی‌وو ، دا کتاب دنثر برخه هم لری نثریې خوږ، په محاوره‌برابر او جملې‌یې‌لنډی‌اووړوی‌دی ، یوڅو جملې یې دادی (کښت خواری غ... واړی، دکښت اوس وخت نه‌دی دکښت وخت

(۱) داکتاب په هند کښې چاپ شوی دی

لاپسی دی ، کښت ډېر مه کوه ، واك به دې برې وانه رسيږي ، او به به برې وچې شي، حاصل به دې له لاسه ووزي خواري به دې ابته شي) .

پير محمد د پښتو ژبې يو ښه مشهور اديب دی چه د پښتو د اشعار ورو ديوان يې په (١١٩٦هـ) کال ليکلی دی، شعر يې متين او استادانه دی، اخلاقی، عشقی او تصوفی اشعار يې ويلي دي اشعار يې په ساده ګۍ ، روانی او خوز والي کښې د رحمان بابا سبك ته ورته دي او په ناز کخيالی او اديبانه التزاماتو کښې د حميد د مکتب سرمالخ ګڼل کېږي، خو په هر صورت د پښتو يو پياوړی او قوي شاعر ګڼل کيږي. د پښتو شاعرانو اشعار يې په تنقيدی نظر کتلي دي او د هر يو ښه والي او بد والي يې بيان کړی دی. وايي چه دی په عربي او فارسي کښې هم ځينې اشعار لري. ده او پر ادبی مقام ته ميرزا حنان داسې اشاره کوی :

داخوند ملا پير محمد نظم که واوري
هر ګفتار يې دی په مثال د لمبل

پير محمد د عشق او مينې په خوا کښې ښه پرسوز ابيات لري لکه چه وايي :

سوز ګداز مې د عشق زده کړ له پتنګه
او س هغه مې په څراغ د مينې سوی دی

ساقی چه را کړه پيا له د مينې
نور يې پيالې مې ذرې ذرې کړې

په بوی دز لفو يې ليو نی ګرځم
چه په پسار خوږې نسيم خورې کړې

غمو نه يې د ګلو پير غوږ په دره
بلبله راشه ګډه نندارې کړې

زړه مې دی ډك شوی په خوناب له ډيره غمه
وښې مې چه خورې هغه خونخوار له ورورومم

راشه ګلعذاره زلفې ورورورو خوزوه نه
زړه مې په تال کښېوت په احتياط يې زنګوه ته

په اجتماعی او اصلاحی خوا کښې يې دا بيت څومره اعلی دی ؟

هر حاکم چه د خپل نفس تراوت کا
ولايت به يې له عدله معمور نه شي

په دې ټول د پير محمد په ديوان کښې نور هم له سوزاو دردوده ډك اشعار شته چه په ويلو يې سړي خامخا او ښکې توی وی او زړه ورته نه شي ټينګو لی .

د پير محمد ژوندتر (١١٩٦هـ) پورې معلوم دی دی په آخر عمر په قندهار کښې وفات او هم هورې مدفون دی .

عبدالرحيم هوتک: د قندهار له مشهور و شاعرانو څخه دی اصلاً د کلات د (ښه بولان) و، په قندهار کښې اوسېده، مګر کوم وخت چه نادر افشار قندهار ونيوی، جلا وطن شو - بخارا سمرقند، او ترکستان ته ولاړ، او ډير عمر يې په غربت کښې تير کړ په دې پيلتون کښې يې ډېر سوزان او دردمند اشعار ويلي دي. عبدالرحيم د پښتو ژبې يو ښه شاعر دی

تقريباً په شپږ وزرو بيتو کښې يو ديوان لري (د رحيم قندهاری په نامه يو ديوان د پښور د اسلاميه کالج په کتابخانه کښې شته دی. دا نسخه په (١٢٧٩هـ) کښې کښل شوی ده) عبدالرحيم د ساده وينا خاوند او د رحمان دادای مکتب پيرو او شاګر د ګڼلو ميږی پر ته له دې څخه دی د عرفانی علومو يو ښه عالم هم و، د عشقی ، اخلاقی او د وطن په محبت کښې څه اشعار ويلی دی، مګر د روح نی دنيا سره ډېره علاقه لري دا بيتونه ددې دی .

که هر از ځله تقوی پرهيز ګاري کړي
چه دې نه شته چه مدام دل آزاری کړي

د زړه د وای مې په آسمی پرې ی کېږي
را ته و ګوره قربان دې د ديدار شم

ښا يسته قندهار ډېر ډېر يا د ومه
نه هېرېږي که هر څو يې هېروم ه

Marfat.com

شیر محمد هوتک: دقندهار له مشهورو علماو څخه و، په (۱۰۹۲ ه) کال په قندهار کښې زیږېدلی او بیا په (۱۱۷۵ ه) کال وفات او دغلته ښخ دی. شیر محمد یو پخه عالم او د پښتو ژبې شاعر و، یو کتاب یې د «اسرار العارفین» په نامه د پښتو په اندازه مثنوی نظم کړی دی چه مضامین یې دینی او مذهبی دي. بل اثر یې «تجوید افغانی» نومیږي. دا کتاب هم د پښتو په لنډ بحر کښې یوه مثنوی ده او د علم قرأت او تجوید بحث کوي. په اول جلد د پښتانه شعرا کښې د ده د کلام نمونه را غلې ده.

سعادت خان: (۱) په اصل د هند د بهار د صوبې و، خو په کابل او ننګرهار کښې یې استوګنه درلوده، دی په فارسي، هندي، او پښتو ژبو پوهېده، په (۱۱۵۰ ه) کال یې په کابل کښې «کیمیای سعادت» نومی کتاب په اندازه پښتو مثنوی نظم کړی دی چه دینی او طبی مضامین لري.

ابراهیم خان: په مقام کټ کړاو د پیر محمد شاګرد و، د احمد شاه بابا په زمانه کښې زیږېدلی او تر (۱۲۰۲ ه) پوری ژوندی و. ابراهیم د پښتو ښې شاعر دی وایی چه خوازه خوازه اشعار به یې ویل. میا فقیر الله جلال آبادی: د عبدالرحمن زوی او د جلال آباد په خاص حصارک کښې (۲) زیږېدلی دی دی په خپل وخت کښې واوی عالم بزرګ او نیک سړی و، احمد شاه بابا ورته زیات عقیدت لراه او د وتلو سره یې خط او کتابت درلود، دی یو عارف او روحانی سړی و، په عربی کښې ډېر تألیفات لري، په پښتو نظم یې هم د «فواید فقیر الله» په نامه یو کتاب لیکلی دی. مګر دا کتاب تر اوسه چاپ شوی نه دی لیدلی. دی په (۱۱۹۵ ه) کال د هند په ښکار پور کښې وفات او هورې مدفون دی.

اخون ګدا: د اورنګ زیب مغولی پادشاه تر مرګه وروسته د ملوزیو په وخت کښې تېر شوی دی، د احمد شاه بابا هم معاصر معلومیږي. د دغه عصر د علومو عالم او د پښتو ژبې شاعر و، د «نافع المسلمین» په نامه یو اثر لري چه د پښتو په نظم لیکلی شوی او په (اخون ګدای) مشهور دی دا کتاب د دینی او مذهبی مسایلو مجموعه ده، د ده ټب کښې یې څرګندی په لاس یو نیم غزل هم را غلی دی، او داسې معلومیږي چه د شعرو مستقل دیوان هم درلود. د ده کلام عشقی، او صوفیانه دی، د رحمن بابا د مکتب سره له ارتباط شعر یې د مخصوص رنګ او خوند، سوز او ګداز او ساده تخیل خاوندی دا پښتونه ده ده دی:

د سحر چرګـه خوږ شی په ګونګو می — چه لا نه دی اوری دا بر می درونی

یو می دلبر څی بل را نه زړه وړی — زړه می په داوړی چه د لبر ژړونی

....

ماوی ستاد در ګدایم هیرمې نکړی — شاه وی ګله در انسا دی ...

جان محمد: د پښتور او ننګرهار د خواله شاعرانو څخه دی، د احمد شاه بابا په دوره کښې ژوندی و، یو کتاب یې چه «هور نامه» نومیږي مشهور دی، اشعار یې دینی او اخلاقی رنګ لري. د شعر دیوان یې معلوم نه دی فقط یوه شعری پدله یې د اخون درویزه د مخزن له یوی نسخې څخه د پښتانه شعرا په اول جلد کښې را نقل شوې ده، یو جان محمد خو مرزا حنان داسې یاد کړی دی:

---

(۱) پښتانه شعرا لمړی ټوک. (۲) مقدمهٔ دیوان احمد شاه بابا ۹۶ مخ

جان محمد حافظ کاکړ په نعت ومدح ـ سیال لري نو په پښتو کښې به و یل نو احتمال لري چه همدا جان محمد به وي

برهان خان: دا شاعر هم د احمد شاه بابا له معاصرینو څخه دی دده له یوې قصیدې څخه ښکاره ده چه دی د احمد شاه بابا سره د (پاني پت) په لښکرو کښې شامل ؤ چه د دغې تاریخي جګړې کیفیت یې په شعر ویلی دی او د پښتنو جنګي احساسات یې په کښې څرګند کړي دي دا ر مستور فرا موی دده اشعار په (ایبټ آباد) کښې پیدا کړي وو او وایي چه دی د (بادر) زوی و، چه د هزاره په علاقه کښې اوسیده. دا هم وائي چه برهان خان د خواص خان او افضل خان خټک جګړه، او د آدم خان او درخانۍ قصه هم نظم کړیده. برهان خان یو ملي شاعر دی او دده او تاریخي قصیده یې ویلې ده، چه د هغې یو څو بیته یې دا دي:

احمد شاه بادشاه په جار و ویله — د غزا په نیت وزمه له کابله
پښتني میړوني لا لمدې کړې کفارو — دا خبره مې په زړه وګرځیده له
یا به ننګ د پښتنو پېرته په ځای کړم — یا به پای لم کړې پرې باندې خپله
امیران وزیران واړه ترې چاپیر وو — دغزا په مهم خوښ شو یو تر بله
د بادشاه دري لکه لښکر همه سواره وو — د هندوستان په لارې تنه واړه خوشدله
دا تک په سیند یې دوه پوله تیار کړ — بادشاه پریووت په (مانجه) یې میشته کړله
هر سپاهي یې له پر پخو نه کم نه وو — د (روتاس) کوټ یې بې جنګه واخستله
د با مونه لکه فوځ وریسي راغي — شپه او ورځ یې خالي نه وه له مزله
مخامخ شو جنګ یې وکړ په میدان کښې — دور و خسه یې توپخانه وچلوله
سمند خان مؤمن خان دواړه شهیدان شول — احمد شاه په زړه کې سخت ورنې پېدا له
اوه ورځې وه تیاره یار نیاپی شو ه — د با هو تنه په مخکه لو غږ پد له
مرتې په اور دغم ناري سوري شوې — پښتانه توره یې ها له و منله
بادشاه جنګ وکړه هر څوك پرې خوشحال شو — بیا برهان یې مدام ستا یې له غزاله

میاعمر چمکنی: دا مشهور عالم او روحاني سړی د احمد شاه بابا معاصر و د پېښور په (چمکنو) کښې اوسیده احمد شاه بابا دده سره علمي او روحاني روابط درلودل وایي چه دده د پښتنو د قومونو شجره په پښتو نظم ایښکلې ده چه (د پښتو نسب نامه) نومیږي (۱) میاعمر په خپله هم یو عالم ادیب او د پښتو ژبې شاعر و او په اولاده او مریدانو کښې یې هم پښتانه شاعران لکه (محمدي مسعود ګل او نور) تیر شوي دي

محمدي صاحبزاده: د میاعمر زوی دی، چه د پښتو ژبې یو خوږ ژبی شاعر و، د شعر او شاعرۍ سره یې مینه درلوده او ښکلی دیوان یې درلود، دی یو با ذوقه شاعر او د روحاني مقام خاوند و، کاظم خان شیدا د خپل دیوان په مقدمه کښې وایي چه محمدي ښه طبع او د سخن شناسۍ سلیقه لري د خبرو په ښایست کښې له ملګرو نه وړاندې دی اکثر بخواني دیوانونه

(۱) دا نسب نامه ما نه ده لیدلې.

یې راټول کړي دي او په مطالعه یې زړه خوشحالوي، د محمدي اشعار عموماً یې هغه دي يو والی
کیمیا فت دي خو با ذري هیوزیي خوبدای راسنامي دي، محمدي کله کله په تخیل او ادبي
الزما تو کښي د حمید زړه سوي ځي لیکه چا وایي:

نه یوازي لاله ګل دي د دوب د سرو وینو په جام کښي
ستا د غم وژلي وايه ځي خپې ږي ګلګون هسې

مسعود ګل باسني: د (۱۲۰۰ ه) په حدود کښي یې ژوند کاوه د دغه هر خو کښي
مرید او عقیده تمن و. مسعود ګل د پښتو ژبې یو ښه شاعر دی، د ده خول په ستاینه کښي
یوه مثنوي ګویا ده چه یو واسطه یې د ... په مرزیه کښي شته. ده په یوه مثنوي منظومه
کښي د احمد شاه بابا د جګړو بیان کړي دي له دغې مثنوي څخه یې د ... اقتدار څرګند
یږي د غه مثنوي دی په زړه شعرانو کښي حسابوي یو څو بیته یې دادي:

جان محمد درانی د ارنګ حکایت کي — حکایت د احمد شاه د ولایت کا
اول کال چه شه داخل په هند وستان — دغه بیا له مکه لوی کړې ستان
ار اده یې وشوه ... د قند هار — او مهوبې ګره وتوف د هند و بار
چه داخل په قند هار د شاه قدم شو — نور هرات د عزیمت په هغه دم شو
له فراه نه چه ... — هرات ... (۲) مو لیږه شو محصور
که تري پښتو په هیڅ لوري اخلا صیږ و — په کلا کښي که پښتو تو حصار یږ و
که یې مځي له زر خو یې اعتبار دي — دو ایږ منول ودی درانی د ... ر دي
دوی خو ورځي وو ... فکر وانه — چه چا ... شو ... هرات د شاه نو زوانه
د هرات مغول شو ... کلا بند — ولی ... و هغه کوټ محکم بلند
تري چا ... د پښتنو خبي مورچې شول — د هر جانبه لاس ... نیزه چي شوي
یو ... — ... نیزه ... زو کښه مار

(د اجنګي او حماسي مثنوي ډېره ارزښتناکه ده، چه په هرات باندي د احمد شاه سخت
جنګونه بیانوي او په آخر کښي د هغه د فتح دور غږوي، مګر په دې شعر کي د پردو تواوې
چه پر هرات غالبې شوي وې، د مغول په نامه یاد شوي دي).

فیض الله کاکړ: د ملا بابر زوی دی، په قند هار کښي اوسېده یو عالم
پرهیزګار سړی او د پښتو شاعر و. د احمد شاه بابا له عصره یاد شاه زمان تر وخته
پوري ژوندی و، یو غزل یې په پښتانه شعرا کښي راغلی دی.
میا عبدالکریم: د خپل عصر مشهور عالم او روحاني سړی و، اصلاً ګه یې په (نعمان)
کښي وه، خلک ورته په درس او ارشاد به ګوره ... (۱۲۰۷ ه) کښي وفات او د نعمان
په علیشنګ دره کښي شیخ شو میا صاحب د پښتو شعر او شاعري د خلقو یاد دي یو څو شعره
یې په پښتانه شعرا کښي شته.

---

(۲) مقصد هغه پردي خلق دي، چه په هرات غالب ول او احمد شاه بابا د دوی څخه هرات واخیست

حافظ: ددې دورې له شاعرانو یو داسې دی، ده د(شاهنامهٔ احمد شاهي) په نامه په (۱۱۷۲ه) کال یو کتاب منظوم کړی دی دا کتاب (۱۲۴) مخه دی او د احمدشاه بابا سوانح او جنګی کارنامې بیانوي.

د سر بیتونه یې دا دی

اول ثناده د سبحان — چه پادشاه دی د جهان
که هزار مې شی زبان — په خپل قسم که بیان
نه به شی له ما ادا — که ګویا شی واړه دا

د پای بیتونه

شاهنامه مې شوه منظوم — په کاغذ باندی مرقوم
ای حافظ طوطی زبانه — ژبه بند کړه له بیانه
په دا ختم کړه ګفتار — په تنظیم مه کړه اشعار

به هرصورت دا کتاب د پښتو په ادب کښې یو مهم کتاب دی. مګر افسوس مونږ چه ټول کتاب مو کتلی نه دی راغلی ځکه یې د منځ په باره کښې څه زیات معلومات نه لرو ددې کتاب یو قلمی نسخه په برټش موزیم کښې موجوده ده. (۱)

اکبر: په دې نامه یو بل شاعر هم تیر شوی دی چه هغه د (زمینداور) او د اولې دورې له شاعرانو څخه دی.

لیکن دا اکبر پرته له هغه څخه بل دی. دی په (۱۰۱) مخه کښې د پښتو د شعر یو دیوان لري چه د لندن په موزیم کښې شته، دا نسخه د اتلسمې عیسوي پېړۍ په آخر کښې لیکل شوې ده.

(۱) فهرست بلومهارت.

نو ځکه دا ده چه د(۱۱۵۰ه) د خوا وشا شاعر ویلای شو. (۲)

نجیب: یو یوسفزی پښتون و، په (۱۸۸) مخه کښې د پښتو اشعارو یو دیوان لري چه د لندن په موزیم کښې موجود دی. دی هم د دویمې دورې د دولسمې پېړۍ په شاعرانو کښې حسابیږي. (۳)

محمد مظفر: دا هم د پښتو ژبې یو تری نثر لیکونکی دی. ده پلار ملا اسمعیل غریشی نومیده دوی د خوشحال خان له کورنۍ سره پوره ارتباط درلود او پخله محمد مظفر د افضل خان خټک له ملګرو او همکارانو څخه و، محمد مظفر په (۱۱۲۶ه) کښې د افضل خان په ویناو تشویق «د اعثم کوفی تاریخ» له فارسي څخه په پښتو ترجمه کړی دی: تر اوسه دا یادونه «هیوزه» د روایت په واسطه دا مشهوره وه چه اعثم کوفی د افضل خان خټک ترجمه ده مګر ددغه کتاب د قلمي نسخې له ابتدا څخه معلومه شوه چه د محمد مظفر ترجمه ده. (۴)

---

(۱) فهرست بلومهارت
(۲) (۳) فهرست بلومهارت (۴) ددې کتاب قلمی نسخه په پښور کښې د فتح محمد خټک سره شته چه په ۱۳۲۴ ش کال یې د نقل د پاره پښتو ټولنې ته رالیږلې وه. دا نسخه (۴۹۰) مخه ده او په ښه خط لیکل شوې ده.

ددې کتاب نشر ډیر ښه او خوږ دی او د خټکو د کورنۍ په تېره د افضل خان د نثر و او سره ډېر نږدې والی لري ، له دې کبله محمد مظفر د پښتو په نثر کښې پوهیږي او تکرار سره کړی کمال کېږي په دغه ترجمه کښې ځای په ځای خپل اشعار هم شته د کتاب د پای پوځو پښتو نه دا دی :

په مدت د پاک سبحان ، په اقبال د عالیشان
چه تاریخ اعثم کوفي ، په پښتو شو له فارسي
که تیر شي د خان صاحب شي ، مفتخر به پي کاتب شي

❀ ❀ ❀

په دې دوره کښې دخوشحال خان اولاده

افضل خان خټک دا شرف خان زوی او دخوشحال خان نمسی کېږي د خټکو د کورنۍ یو خلاند ستوری او د پښتو په ادب کښې یو نوموړی سړی دی خصوصاً د نثر په حصه کښې زیات حقدار کمال کېږي دی دخپلې کورنۍ یو پوه مشر و چه ډیر لار ترمرګ ورو سته یې (۶۱) کاله ریاست و کړ کاظم شیدا یې د مرګ تاریخ (۱۱۸۳ هـ) سنه ښودلي ده . دی یو پوه مورخ هم دی او په خوا کښې مهم آثار لري ، لمړی مشهور اثر یې «تاریخ مرصع » دی ، دا دده یوادبي شاهکار او د پښتو په تاریخ کښې یو مهم او غوره کتاب دی ، پادری هیوز وایي چه تاریخ مرصع یو عمومي تاریخ دی او د پښتنو او خټکو حالات په کښې دی .

۲ـ د « کلیلې او دمنې » پښتو ترجمه ده چه «علم خانهٔ دانش » (۱) نومیږي دا فضل خان داشعارو د دیوان چاپ نه دی ویلې مګر په «علم خانهٔ دانش » کښې ځای په ځای خپل پښتو نه او اشعار راغلي دي ، یوه رباعي یې دا ده .

صورت مي هرڅو که ډېر زیون دی ، که مې د مخ کې د لاندې یون دی
زه به په اور ری د آشنا خوز مم ، که یون مې هرڅو په شوا خوین دی

❀ ❀ ❀

د تاریخ مرصع نثر

نقل دی له اخون درویزه نه چه په مخزن کښې کښلې دی چه عبدالله نومیده او زمرړ د کانیګرم په اور مړو کښې ، علم او صلاحیت یې ډېر و ، او اولاده د صالحانو ، زوی یې پیدا شه ، نوم یې بایزید کېښود ، په علم یې کېښناوه ، تحصیل یې کړ او په طاعت او عبادت جد و جهد وکړ ، اما پس له هغه یې چه څه تقدیر لاس راغی سمرقند ته په سودا ګرۍ د اسونه روان شه دوه اسونه یې واخیستل هندوستان ته روان شه ، په موضع د کالنجر ورته یې اتفاق د صحبت د ملا سلیمان سره پیښ شه الخ .

د تاریخ مرصع نثر دخوشحال د سبک پشان دی او په دغه سلسله پورې اړه لري نسبتاً ساده او روان دی ، او د هغه وخت په اثرو کښې په قوي او لمړۍ درجه اثر کمال کېږي .

د تاریخ مرصع دری نسخې دلندن په موزیم کښې شته یوه نسخه یې (۷۶۵) مخه ده چه په ۱۲۷۲ هـ کښې لیکل شوې ده ، د تاریخ مرصع په اووم دفتر کښې د پښتنو روحانیونو سوانح هم بیان شوی دی ،

---

(۱) یوه نسخه یې په کابل کښې د «افغاني نویس » سره شته .

Marfat.com

علیخان: شو ا بلبل او یو نامتو ادیب دی د افضل خان
زوی او د خوشحال خان کړوسی کیږی، علیخان په پښتو کښې یو ورو کی قیمتی او خوندور
دیوان لری، مضامین یې اکثر عشقی او تصوفی دی خو پکښې اخلاقی او اجتماعی اشعار هم په کښې
پیدا کیږی. علیخان یو علم سړی وو د ده په دا کښې د یر علمی اصطلاحات شته، دی په خپل تیر کښې
د شهرت خاوندی او د یر ورو ستنی شاعران یې د اشعار و ستاینه کوی، شمس الدین کاکړ وایی:

د علیخان په رنګین شعر که خبر شي — هر غزل یې دی تنها دیوان د شعر
په خه وخت د یلار تر مړ که ورو سته د خټکو مشري هم کړیده او بیا له وطنه جلا شوی
او مجاور شوی دی، له دیوانه یې معلومیږي چه تر (۱۱۸۰ ه) پوری ژوندی و، علیخان ښه خوږ
او خواږه کلام لري اشعار یې غالباً د رحمان په عشقي مکتب پوری اړه لري دا خو بیته دده دي،

چه د قام پیهودته نه ګوری بې سوده — زور ور دی په خاتانو حساب نه دی
نه ښائی یې نیازه چه داهسی بې پرا یې — هر دی شومه خه خرمی خبر په حال اره

خه خوږ اشه ن د عشق د مړو په خلیو — ور نه وا په اړی د هجر تیغ و ژلیو
چه د عشق د خنـکندن پیالی مونوش کړی — شهید ګوی مو مبارک شه خدای بښلیو

کاظم خان شیدا،

حافظ رحمت خان
د پښتو د ادب تاریخ - ۸۷ مخ

د علیخان ورور دی،
د خوشحال خان په کورنی
کښې د ناز کیخیا لی
اغتاد د او د تخیل پیشوا
او د جګک اد بی مقام
خښتن بلـل کیـږی،
ده خپل شعر په ډیرو
ښکلو او رنګا رنګ
خیالو نو ښایسته کړی،
د تخیل په دام کښې یې
د هوا مرغان و نیول،
د بلبلو سره و چغید،
د ګلو تو تیا نو پشان
د ادت په جګو څو کو
والوت، هر غزل او هر
شعر یې ته ه و ا یې
د ښا یېر یو د ملک تصویر
دی په تشبیها تو اور
استعاراتو کښې طوفان
کوی، د کلام په نزاکت

او لطافت کښې ډېر مهارت اري ځکه ورته ادبي خلق د حميد بابا د نازک خيالۍ د مکتب ملګري وايي، شيدا د عشق د دنيا سره کار لري، د عشق ګرمي او حرارت غواړي او له بې سوزه ژوندنه بېزار دی. شيدا ديوېر جوش ديوان (۱) خاوند دی ده هم لکه د خيل نيکه اشرفخان له وطنه لېرې ډېرې شپې له دردو غم سره تېرې کړې دي، تر (۱۱۹۱هـ) پورې ژوندی و او بيا په هند کښې مړ شوی دی. کاظم خان پو باهمته پښتون و، او د همتی پې له دې پېتو څخه معلو مېږي .

سوال مې خوی له در افشانه ابر ونه دی — صدف ورانه خيله خوله کړه په غوښتلو
د آفتاب په کمندنه څېژم آسمان ته — نه ږدم پار لکه شبنم په دوش د ګلو

او س يې دا يو غزل وا ړاوه :

روغ په نه شم بې وصاله راشه کښېنه — شه خبر زما له حاله راشه کښېنه
آخر کړې دی قرار مې سر شتا نو — د وحشت په خوی غزا له راشه کښېنه
په مرا د د عند ليب بې وفا ګلـه — جدوه ګر شوې پس له کاله راشه کښېنه
زه آرام لکه بسمل په پرهار مومم — له تانه غواړم دسما له راشه کښېنه
تل په دا خمو ابرو په شهلا سترګو — د خپل يار شام و هلاله راشه کښېنه
چه ايام کړو سره ياد د دې غمې — يو ساعت زما همسا له راشه کښېنه

نازکي د يار د طبع کړه موزو نه
او شيدا د نازکخيا له راشه کښېنه

د شيدا په شعر کښې د فارسي ژبې اثر هم په معنی او هم په الفاظو او کلماتو کښې نسبتاً زيات ليدل کيږي .

(۱) د دې ديوان هغه نسخه چه د شيدا په خپل مهروه در اورتي ګوتوله په لاهور کښې ورغلې وه او په برټش موزيم کښې خوندي ده ، يوه نسخه يې چه په (۱۱۹۱) کښې ليکل شوې ده ، د اسلامي کالج په لايبرېرۍ کښې شته .

خوشحالخان شهيد، د سعدالله زوی او د افضلخان نمسی دی ، د پښتو ژبې شاعر او اديب و د ده وخت د ځېکو مشري هم کړې ده ، پاد احمدشاه بابا د لښکر سره د مرهټو په جنګ کښې شهيد شو دا بيت د ده دی :

تمام تن مې و چ ار ګي شور ګک مې تارور با لدی پر يو و ت
زير و بم آواز تری خېژي هيڅ حاجت د رباب نـه شته

د حافظ رحمتخان کورنۍ

لکه چه خرګنده ده په پښتو کښې داسې ډېرې کورنۍ تېرې شوې دي چه ... ژبې ادب ته ډېر خدمت کړی او لوی نومېالي پرې اېښې دي لکه د پير روښان اخون درويزه او خوشحال خان کورنۍ ؛ په دې ډول د حافظ رحمتخان کورنۍ هم د دو واسمې پېړۍ يوه علمي او ادبي کورنۍ ده . چه د پښتو په لار کښې ې کوښښونه کړي دي او ځکه دا کورنۍ هم ورو سته ښودل غواړو .

حافظ رحمتخان د شاه عالم خان زوی دی . دوی په اصل کښې د قندهار د ښو راوك بړيڅان دي مګر په هند کښې يې استوګنه در لوده او دې ملته د روهيل کنډ حکمران و . حافظ

Marfat.com

رحمت‌خان د احمد شاه بابا معاصر دی له دغه سره یې په هند کښې ډېر کومکونه کړي دي او دغه رښتین ملګری و. دی بیا په (۱۱۸۸ هـ) کال په یوه جنګ کښې شهید او په (بریلی) کښې ښخ شو. حافظ رحمت‌خان یو عالم دیندار، ادیب شاعر مورخ او لیکوال و. وایي چه ده یوه لویه کتابخانه درلوده چه اکثر کتابونه یې پښتو وو. ده د پښتو او فارسي اشعار دیوان هم لاره. د ده مستقل وایي «چه ما ته په رامپور کښې یوه ښکلې د پښتو اشعارو یوه مجموعه را کړه چه د حافظ رحمت‌خان او نورو پښتو سردارانو اشعار په کښې وو او دغه مجموعه اوس د برټش په موزیم کښې خوندي ده.» د حافظ رحمت‌خان یو مخلص د عبد القادر خان په نوم فارسي دیوان کښې هم پیدا شوی دی چه دغه دیوان هم د برطانیه په موزیم کښې دی ده په تاریخ کښې هم دوه کتابونه لیکلي دي ۱- تواریخ رحمت‌خاني ۲- خلاصة الانساب (۱) دا دواړه کتابونه په فارسي دي او د پښتنو تاریخي احوال په کښې بیان شوي دي.

نواب محبت‌خان: د حافظ رحمت‌خان زوی دی یو عالم سړی و، په عربي، اردو، فارسي او پښتو ژبو کښې یې اشعار درلودل، وایي چه په سنسکرت هم پوهېده او په فارسي کښې هم تالیفات لري. ده په پښتو کښې په (۱۲۲۱ هـ) د ریاض المحبت په نامه یو خورا مهم کتاب لیکلی دی. دا کتاب د پښتو یو مهم لغت دی او د اعرابو ګرامر هم لري (۲) راورټي انګریز لیکلي دي چه دا کتاب د پښتو یو لغوي او ګرامري کتاب دی لمړی باب یې د پښتو افعالو تصریفات دي، دوهم باب یې پښتو لغات دي چه معنی یې په فارسي لیکل شوي دي محبت‌خان په (۱۲۲۵ هـ) کښې وفات شوی دی.

الله یار خان: دا سړی د حافظ رحمت‌خان زوی دی. وایي چه ده هم په (۱۲۲۸ هـ) د پښتو یو لغت لیکلی دی چه د عجایب اللغات په نوم یادېږي دا کتاب د راورټي کولو نه ورنه وو او نسخه یې په برټش موزیم کښې موجوده ده. دې کتاب په مقدمه کښې د پښتو ژبې قواعد هم شته وایي (۳) چه دا کتاب د پښتو، هندوستاني، فارسي او عربي لغاتو مجموعه ده. الله یار خان په (۱۲۴۸ هـ) کال وفات شوی دی.

نواب مستجاب خان: د حافظ رحمت‌خان زوی دی د خپل پلار په شان عالم او پوه سړی و په عربي پارسو او پښتو کښې لیکوال او مورخ دی.

ده د «ګلستان رحمت» په نامه یو تاریخي کتاب لیکلی دی چه د خپل پلار د ژوند او د هند د پښتنو حالات یې په کښې بیان کړي دي. وایي چه دی د پښتو شاعر هم و.

محمد یار: د حافظ رحمت‌خان لمسی دی. د پلار نوم یې محمد یار و دی هم لیکوال او مورخ دی. د (۱۲۴۹ هـ) په حدود کښې یې د «ګل رحمت» په نامه په فارسي ژبه د پښتو د کورنۍ او د هند د پښتنو په حالاتو کښې یو کتاب لیکلی دی.

نیاز احمد هوش: دا سړی هم د دې کورنۍ یو مورخ لیکوال دی د حافظ رحمت‌خان کورسي د وریتا لیفات لري، د پښتنو په تاریخ کښې یې «د روهیل کهنډ» تاریخ کښلی دی دی د (۱۲۵۰ هـ) په حدود کښې ژوندی و.

---

(۱) د دې کتاب یوه نسخه په پښتو ټولنه کښې شته (۲) د ۱۳۲۲ کالنۍ مخ ۱۶۹

(۳) فهرست ایتومهارت

Marfat.com

نو معلومه شوه چه حافظ رحمت خان او ده کورنۍ هم د پښتو ژبې په خدمت کښې ډوره برخه اري ، د وی اکثره د پښتو ژبې شاعران او ادیبان وو ،

په تیره د نواب محبت خان ریاض المحبت او دالله یار خان «عجایب اللغات» چه د پښتو اومړنی قاموسونه دي په پښتو کښې ډېر قیمتي او غوره آثار ګڼل کیږي او د دوی د ژبې د ژوندانه دپاره پوستر خدمت دی ،

(ددې دورې نور شاعران او لیکوال)

امیر محمد انصاري (۱) : دا سړی تقریباً د (۱۲۰۰ هـ) په حدودو د هند په (کلکته) کښې اوسېده پلاریې میر محمد نومېده ، ده د سعدي ګلستان په (۱۲۲۷ هـ) کال په دښه خوږ ډول په پښتو نثر ترجمه کړی دی ، ددې پښتو ګلستان یوه نسخه چه (۱۲۹) پاڼې ده ، دالندن په موزیم کښې شته د کتاب د سر یو څو جملې دادي (هم ده واړه ثنا و صفت او کل احسان و منت دغه اوی قادر خښتن تعالی لره چه طاعت یې سبب د قربت دی ، او د ده په شکر کښې زیاتي د نعمت ... هر یو ... چه په شکته د رومي اوږدو وني د حیات ده او هر کله چه په پورته راشي خو ښه او وني د ذات یعنی د ځان ده پس په هره یوه ساه کښې دوه نعمتونه موجود دي او په هر نعمت یې شکر واجب) ددې سړي نور حالات نه دي معلوم ، مګر ولای شو چه د ده ترجمه یې ښه او غوره ده او د پښتو په ترجمه کونکو او نثر لیکو نکو کښې ښه درجه لري ،

عبدالحکیم کاکړ : د قندهار له علماو څخه و ، په عربي علومو کښې یې مهارت درلود د پښتو ژبې شاعر ګڼل کیږي لکه چه عربی «عین العلم» یې د «زین العلم» په نامه یو کال له مړګه وړاندې په (۱۲۳٤ هـ) کښې په پښتو نظم راواړولی دی ، دی پرته له دغه کتاب نه نوری بدلې هم لري د ابیاتو نه دده دي :

د ښه خوی ګټه ده ډېره	له ګټلو تر اسمانه تیره
هغه څوک چه اخلاقي وی	د هغه نو د په پانې وری
د اسلام خو ښه اخلاق دی	چه په درست ادیانو طاق دی
په خو یو انسان انسان دی	که نه دی خاتش حیوان دی

محمود رفیق : د پښتو ژبې شاعر او په عربي او هندي ژبو پوه وو د (۱۱۸۵ هـ) په شاوخوا کښې یې د علم تجوید په بیان کښې یو کتاب په انګلکه پښتو مثنوي له هندي نه ترجمه کړی دی د کلام نمونه یې په اول جلد پښتانه شعرا کښې راغلی ده ،

دا ابو ری حافظ : البوري د سوات د ریاست د کابل او غوروند په علاقه کښې دی ، حافظ د دغه کلي و ، حافظ که څه هم په سترګو معذور و مګر ... شاعر تېر وخوت ، ده د (۱۲۰۰ هـ) په شاوخوا کښې ژوند کاوه او د ... ژوند ... ژوندی و ، له حافظ څخه یو ښه دیوان (۲) یادګار پاتې دی دا دیوان ... او نصیحت ، د توحید بیان او ځیني عشقي او تصوفي برخې لري ، د حافظ ژوند هم لکه د رحمان بابا صوفیانه او د ګوښه ګیرۍ ژوندون دی د معنی په لحاظ د رحمان بابا د روحاني او الهامي دبستان پیرودی مګر د حافظ په لحاظ ځانته طرز لري لکه ده په اوږدو بحرو کښې اکثر

---

(۱) فهرست بلومهارت ، (۲) دیوان یې په پېښور کښې چاپ شوی دی .

اشعار وېلي دي اشعار يې خوندور او له جوشه ډک دي، حافظ په عوامو کښې هم ښه شهرت لري او اشعار يې دخلقو په يادري هوا فارسي او عربي کلمات يې په شعر کښې ډېر ايېدلي کېږي مګر سره ددې يې هم رواني او سلاست له لاسه نه دي ورکړي، دا بېتونه يې وا ولي .

برګ میوه می‌توی شود پیری خزان افریدی کرم   تېر لکه پرښنا شوې دځواني اردی بهشته

سود سودا هغه کاچه بازار له بېها بوسي   ته په دست خالي په بازار کښې ورباخه شته

عشق: زه نايب يم دمجنون په عاشقي کښې   خليفه دقلندرون نه يم چه مال غوا ړم

پند: خوي دچار پايانو کړې جوسه دي دسروده   شين دکي چه وينې له ګړنګه پسې رغړې

قاسم علي افريدی : په اصل افريدی آدم خيل دی، ددې کورني داورنګ زېب په زمانه کښې هندته تللي وه او دی هم هلته په فرخ آباد کښې زېږېدلی دی، راورتي ليکلي دي چه قاسم علي په عربي، تورکي، پارسي، کشمیري او هندي ژبو پوهده او انګرېزي يې هم لږه زده وه انګرېزان دده په ژوندانه هندته راغلي دي لکه چه وايي :

نصارا په هندوستان حکومت کاندي   چېرته ولاړ هغه ځوانان شمشير زنګی

دقاسم علي يو قلمي ديوان چه ايېدل شوېدی تر پنځه زره بېته رسېږي، قصيدې او چار بيتې هم لري او په (١٢٣١ه) کښې تمام شوېدی، دده اشعار په عشقي، اخلاقي او تصوفي خواو کښې ويل شوېدي، دې پرځ او متين کلام لري ده په يو شعر کښې ځينې پخواني شاعران ياد کړي دي او ځان دهغو دپښتو خاوري کښې دا يت ده دی :

که چغار دعندليب پشان کړم   افريدی يم په ګلزار دنور روز افو

قاسم علي يو کليات (١) لري چه په پنځو کتابو شامل دی ١ـ تزك افريدی - په دی کښې يې په فارسي دخپل خاندان حال ليکلی دی ٢ـ ديوان افريدی په پښتو ژبه ٣ـ ديوان افريدی په اردو ژبه ٤ـ قصايد افريدی په فارسي او پښتو کښې دخومدحيو "مجموعه ده ورسره يو خوابنامه هم شته ٥ـ فرهنګ افريدی په دی فرهنګ کښې دفارسي مصدرونو اولغاتو په مقابل کښې په پښتو، اردو، کشميري او انګرېزي مرادف ايکل شوېدي داسي معلومېږي چه دا فرهنګ په خپل وخت کښې يواځي جوړ دی فرهنګ و .

<u>ملا فرح الدين</u>: په اصل کښې عرب دی چه په قندهار کښې اوسېده چه پيا په (١٢٤١ه) کال هم هلته وفات شو، دی دميا فقير الله صاحب مريد، ډېر شاګردان او مريدان يې درلودل، زاهد، عالم او پرهېز ګار سړی و، دی په اخلاقو او تصوف کښې د«تعدادالکبا ير» په نامه يو کتاب لري، چه دپښتو په لنډ بحر يوه مثنوي ده او داهغه سبك دی چه له پخوا څخه دمذهبي آثارو دپاره رواج شوېدی يو دوه بېته يې دادي :

شفقت پر مسلمان کړه   له هر چا سره احسان کړه

په شادی دده ښاد من شه   هم په غم دده غمجن شـه

خوا جه رزق الله : داسړی دپښتو دملي شاعرانو په ډله کښې درېږي، ډېری چستې او خوږې چاربيتې لري، په شعر کښې يې نازکخيالي هم شته، دننګرهار دچپرهار په (کلاشيخ)

(١) ددې کليات يوه نسخه چه په سنه (١٢٣٠ه) کښې ليکل شوېده او پخپله دمنصف مهر ونه هم پرې لګېدلي دي، دپېښور داسلامي کالج په کتابخانه کښې موجوده ده

نومی کلي کښې زېږېدلی دی، رزق الله یو ګرزند سړی و، د هند، کشمیر، قندهار او بخارا
سفرونه یې کړېدي وایي چه دیوان یې درلود (۲) مګر نسخې یې کمې دي، ده عشقي
او وطني اشعار ویلي دي، شعر یې پوخ او استادانه دی، د وطن په یاد کښې وایي !

خوار غریب او بې نوا وي — خو وطنه ستا په خوا وي

د پښتو او غیرت په خوا کښې هم ښه احساسات لري وايي:

د بلا غشي مې خېږي له پښتو — زه خواجه رزق الله نه یم بېزړه د پښتو
چه خبر شوم له حملې د کم غلیمه — د غیرت خواږي مې څاڅي له و پښتو

عبدالعظیم رانی زی: د سوات د سردرو یو خوږژبی شاعر دی، په (۱۱۶۷ هـ) کښې پیدا او تر (۱۲۵۳ هـ) پورې ژوندی و، د عظیم استوګنه د پېښور په «پرتا کاره» کښې وه چه د دښمنانو د لاسه جلاوطن شوی و، ده ډېر وخت مروج علوم لوستي وو او یو عالم سړی و، د طریقې په سلسله کښې هم داخل او د کوټ د «میربابا صاحب» مرید و هغه وخت چه ده د خپلو وخلو زمانو د مرګ غشي په زړه وخوړ، نو له هغه درده د ده شعر چینه راوخوټېده او بس له هغه یې په خوږو خوږو او پر سوزو اشعارو لاس پورې کړ چه اوس ورنه یو وړوکی دیوان یادګار پاته دی. دی ساده او روان شعر لري په عشق، سلوک، پند او نصیحت او د زمانو په بیلتون کښې یې ویل کړي دي، رحمان بابا ته ډېر عقیده لري او د هغه د ادبي مکتب پیروي یې کړې ده دی یو تنقیدي نظر هم لري لکه چه وايي:

کته پرې تا په ولږ که کته ور کړی — ملایان کوي په چړ ګډې د حلوا صاح
هر سړي کړي رعایت د زور ورو — یاری قه کړي دعا جزو رعایت څوک

داونکو په تصویر کښې وايي:

دادرنه دي چه په مخ زما پېښږي — دا زما د سینو او نو سلسله ده

امام الدین: د (۱۲۰۰ هـ) په حدودو کښې ژوندی و، یو قصه یې د «جمجمه» په نامه نظم کړېده دا قصه یو خیالي داستان دی چه اېکونکي یې د قصه ګونکو په ډول کښې حسابېږي دا قصه په لنډه بحر کښې یوه پښتو مثنوي ده.

ملاحسن اسحق زی: دا سړی یو ښه پرسوز شاعر و، د قندهار په (تلو کان) نومی کلي کښې وزېږېد، د علومو د تحصیل نه وروسته پرې یو نوی حالت راغی، د عشق او مینې په دنیا کښې داخل او دغه جذبات یې د شعر په لباس کښې ښکاره کړل، د ده اشعار دده د سوي او دردمن زړه کتېږي او له سوز او ګدازه ډک دي او د قلندر او حمید د مکتب ته نژدې دی. دی په پښتو کښې یو کامل دیوان لري، نور تالیفات یې هم لري ... رباعي یې داده.

یاره چه ته یې په هغه اوري — غم خو د نوي ښادي دی اورې
د مخ ربښنا دې یو وار ښکاره که — چه ښه جمال دي خوران وګوري

بل ځای وايي:

دروغو زړو نو ژړا محال ده — په ژړا ژاړي وشتلي زړو نه

ملاحسن په (۱۲۴۵ هـ) کښې وفات شوی دی.

(۲) اورېدلي مې دي چه د چېرې دباراندي د اسلام نومي سړي سره یې دیوان شته.

Marfat.com

صالح محمد داوی: د قندهار یو پرهیزگار عالم دی، د میا نور محمد (بوټی میا) مرید او د ملا حسن معاصر و، ده یو دیوان هم دراود چه اکثره د رسول الله (ص) د نعت او حمد بیان دی.

کود بړیځ: د پښتو یو شاعر دی چه د تیمورشاه سدوزی په عصر کښې ژوندی و او ده د جلال او محبوبه قصه ئی په (۱۱۸۸ ه) د پښتو په اندازه د مثنوی نظم کړیده د احمدشاه په مرگ وایی:

دور تیر د شاه دران شو — درست پښتون بی په ارمان شو

ملا والیداد کاکړ: یو عالم او شاعر سړی ؤ چه په قندهار کښې اوسیده په (۱۲۲۴ ه) کال ئی د (زین العلم) په نامه د پښتو په اندازه مثنوی یو کتاب ایښی دی چه د عربی متین العلم ترجمه ده او مضامین ئی دینی او اخلاقی دی وایی:

فرض د علم زده کول دی — ضروری ئی هم او ستل دی

شیخ احمد: د لغمان د زیارت په کلی کښې اوسیده، پیاد تیمورشاه په عصر کښې وفات شو: دی په پښتو ژبه کښې په ملی وزن ښه خوازه اشعار لری وایی چه د قرآن عظیم تفسیر ئی هم په پښتو نظم کړی ؤ مگر اوس نه پیدا کیږی د ده د ویدنی یو دوه بیتونه ئی داد ی:

کمیس ئی شین اغوستی شنه لنګه کو تره گرځی — په شنه جنګه راغنه له پا سره او تره گرځی
د خندا د کهخواله دا ښکلی نازپروره گرځی — یو ئی شین خال دی، انداری ئی د جبین گرمه
زه شین طوطی یم د نیرا په شنو کمرو کرځم — په شنو بڼو د سبا د حسن د لا وره گرځم
کله چمن کښې کله هسک په دی ښتر و گرځم — شینکی تو کیږی سیل یاد شنه او بین گرمه

رحمت داوی: له قندهاره کشمیر ته تللی و او هلته د سردار عبدالله خان سره نوکر ؤ، ده ژوندتر (۱۲۱۰ ه) پوری معلوم دی د پښتو ژبی په نو شاعرانو کښې حسابیږی، وائی چه د شعر دیوان ئی دراود مگر ورک دی د لیلی او د مجنون کتاب ئی د شاه زمان په وخت د مثنوی په نامه د پښتو په اندازه مثنوی نظم کړی دی دا کتاب د نظامی گنجوی د لیلی او مجنون ترجمه ده او په دی بیتو شروع شوی دی:

غم و ملال را باندی تنگ شو — زړه می ځکه د آهنگ کړ
چه پښتو لیلی مجنون کړم — بنائی غم له زړه بیرون کړم
سلطنت د شاه زمان دی — دی خاقان ابن الخاقان دی
پلار نیکه ئی پادشاهان وو — دو په تاج د هر افغان وو
شکر شکر شاه زمان — غنیمت دی دا زمان

میا نعیم متی زی: په کام خلیل مهمند دی، په نهم پښت شیخ متی (کلات بابا) ته رسیږی نیکونه ئی ټول ایکونکی، شاعران او عالمان تیر شوی دی په پېښور کښې زیږیدلی او لوی شوی دی له یوه بینه ئی د شاه زمان هم عصری معلومیږی خو خپل دیوان ئی په (۱۲۳۰ ه) کښې ختم کړی دی دی یا قندهار ته ولاړ چه اولاده ئی تر هوسه هلته او سیږی، د ده اشعار عشقی او توصیفی دی او د رحمان بابا په مکتب پوری اړه لری. دا بیتونه د ده دی.

زه مین ستا یم په دیدار نه یم نوښه یم — د وصال دی طلبگار نه یم نوښه یم
ستا د سرو لبو له خیاله داغ په زړه کښې — رنګ په ورښو لا لزار نه یم نوښه یم
په ژړا می هیڅ پروا د ښکلیو نشی — په باران د باغ گلونه شی سمسورلا

Marfat.com

عبد الالهی ایتڼی : د ۱۳۰ ایږی په اوائلو کښې ئې ژوند کاوه دقندهار (دذاکر) په کلي کښې اوسېده . یو عارف او نېک سړی و دا شعارو یو دیوان ئې دراوداو د رحمان بابا له پیروانو څخه دی د متصوفینو شاعرانو په ډله کښې دریږی په عشق کښې ئې د تصوف یاخه اصطلاحات لیدل کیږی لکه چه وایی :

چه می خپه هستی ورکه کړه په عشق کښې — د عشق بوی می نمایان له پوست وهډه
راشه وګوره د ناصورت له سرایه کښه — بنا یسته شها و ګورره رډه بهه
بلخای وایی : ردو ډه زه ملنګانو سرو راز کا — په محراب کښې له زهادودی همدم

ملا زبردست کاکړ : یو عالم او پرهیزګار سړی ؤ او دقندهار په ښار و خوا کښې اوسېده ، ده په (۱۲۲۶ ه) کښې د پښتو په نظم « روضة النعیم » کتاب لیکلی دی ، مضامین ئې دینی او مذهبی دی ، ددې کتاب شعر د ښه و پښتو مثنوی ده ، لکه چه وایی :

خوك چه ظلم پرچا نه کړي — ګڼه ظلم خوك پرده کړي
چه بد نه کړي بدنه مومي — نیکان ګڼه بدي مو مي

ګل محمد : په نام نورزی دی ، د هلمند په غاړه په (مالګیر) نومی کلي کښې اوسېده د شاه زمان تر عصره ژوندی ؤ ، دی دعاشقی اشعارو یو دیوان لري په مطالب العمومي کښې عاشق شوی او یو شاعر شوی دی ، د عشقي احساسات یې ډیر تیز دی د رحمان او پیر محمد د سبك تابع دی دا رباعی ددده ده :

مسافر راغلم سبا به ځمه — سیر د ګلانو د بهار کړمه
طمعه می څه نی ګړه د بلانو — تل په سرو ګلونارې وهمه

دیار دورانیسو په وخت کښې وایی :

آزما روح روانه له ما مه ځه — زما زړه زما چشمانه له ما مه ځه

معین الدین : دا سړی د (۱۲۵٦ ه) نه رختو شاعر دی چه د نیشور د (چارسدی) په ښار و خوا کښې یې اعتبار ګڼه کوله ، ده په ده پورته کال کښې دعذرا وامق قصه له فارسی څخه په پښتو ترجمه کړې ده ، دا کتاب (۹۲) مخه دی او یو نسخه یې د لندن په موزیم کښې شته (۱) د کتاب بیل :

دا آغاز می په نامه دپاك خالق دی — چه په عشق یې دعذرا سوی وامق دی
شنی مانی یې په هوا کړې آویزاندی — یو دبل په سرولاړې لاندې باندې
چه قدرت یې د مخلوق په بیوو راغی — له پرده دی دعام څکه وجود راغی

معین الدین په پښتو کښې یو دیوان هم دراود . څکه چه ددده دیوان (۱) (حبیب ګل) (۲) په خپل بیاض کښې انتخاب کړی دی .

عبدالرسول : دقندهار د (ماشور) نومی کلي کښې زیږیدلی دی په تیمور شاه او زمان شاه په وخت کښې ژوندی و ، دی د زلمیتوب په وخت کښې کشمیر ته ولاړ او هلته اوسېده د خپل سفر د حالاتو په باب کښې یو (سفرنامه) لیکلی ده بل کتاب ئې (آزادنامه) نومیږی کوم وخت چه آزادخان د کشمیر حاکم ، له تیمور شاه نه یاغی شو او په منځ کښې یې جګړې وشوې نو ده په دې

---

(۱) فهرست بلومهارت (۲) د حبیب ګل بیاض به وروسته راشی .

باره کښې دغه رساله وليکله عبدالرسول په اردو او کشميري ژبو لیز پوهېده ، په پښتو کښې يو ديوان (۳) هم لري ، عشقي او تصوفي اشعار يې ويلي دي د ده د اشعار و نمونه په دوهم جلد پښتانه شعرا کښې راغلې ده .

مطيع الله : په کام پور خيل دي د باسين په ديغاړه او سېده د شجاع الملک تر وخته (۱۲۵۰ ه) پورې يې ژوند معلوم دی مطيع الله د عشق او مينې په اور ستې وه پر سوز ناک او غمجن اشعار يې ويلي دي ، اشعار خوندور او سليس دي دی رحمان بابا عقيدتمن او د هغه د عشقي او تصوفي مکتب شاګرد دی د شعر يو ديوان (٤) يې ياد ګار پرې ايښې دی د ده پخوانو مشهورو شاعرانو په پيروۍ کښې خوږه شعرونه ويلي دي ، د ده په ديوان کښې اخلاقي ، اجتماعي مناجات ، مدح مرثيه او ځينې تاريخي مضامين هم شته خيال ديوان د مهر وپانو د پاره يوه تحفه بولي ، مطيع الله په يو ځاي کښې د عمل او کار تبليغ په خوږه شه صورت کوي .

په قصو مطلب مونده نشي بې بې پاڅه
ای ګفتاره چا کردار مونده لي نه دي

مطيع الله به چستي غزلي هم لري يو څو بيته يې دا دي :

مينه د خوبانو نام ننګ ايري کوي
تش د بدن د ښکليو دزړه زنګ اري کوي

ما په خوب کښې ځان مانګ ليدلي دي
دزړه رخت مې په عشق رنګ ايدلي دي

اوس له ويرې به کوڅه ورتللی نشم
ما د مستو سترګو جنګ ايدلي دي

شمس الدين کاکړ : د قندهار په کلچا آباد کښې زوکړی او اوې شوی دی د سوز او درد خاوند او د پرهمده نی او وطنه پهر په هند کښې تېره کړې ده د وطن په ياد وني خوږه خوږه اشعار ويلي دي ، شمس الدين د خپلو اشعار و ديوان په (۱۲۳۸ ه) کښې ختم کړی دی ، د ده اشعار عشقي او تصوفي دي او شعري صنايع هم لري ، شمس الدين د (سراج الموتی) په نامه يو بل کتاب هم کښلي دی چه د پښتو په نيم منظوم نثر دی او د نفقې او ديني مسئلو بيان کوي د ارباعي يې ده اولی :

دخدای د پاره زما حبيبه
در نځو رانو د رنځ طبيبه

زيات مې تر حده د هجر رنځ شو
اېز خبر و اخيه له ما غريبه

ګل محمد کاکړ : د قندهار يو عالم او زاهد سړی و د (شمس العابدين) په نامه ئې په پښتو کښې يو کتاب ليکلي دی ، اخلاقي او متصوف شاعر دی په پښتو کښې ځيني بدلې هم لري دا بيت د ده دی

که شيدا نه يم دلبره راته وايه
دا د اوښو دريا و نه دی پر څه ؟

ملا جمعه بارکزی : د قندهار د (زړه ماشور) په کلي کښې اوسېده ، پوه پرهيز ګار او دينداره سړی و ، يو ديوان ورنه ياد ګار پاته شوی دی ، اشعار ئې عشقي او صوفيانه دي د رحمان بابا په مکتب پورې اړه لري ميرزا خان وايي چه دی په شاعرۍ کښې استاذ و ملا جمعه په (۱۲۵۹ ه) کال چه حج ته تللی و په مکه شريفه کښې وفات او هلته ښخ دی ، دا بيتونه د ده دي :

که دې واغوتې د ګلو کړې نسيم ئې
بريناري دې د بلبلو کړې نسيم ئې

که دې پورې د زړه ويني د مينو
د خوبانو په منګلو کړې نسيم ئې

(۳) په قندهار کښې د عبدالشکور رشاد سره ئې يوه قلمي نسخه شته (٤) يوه قلمي نسخه ئې په پښتو ټولنه کښې شته .

عزیزخان رنځخیل : عزیزخان دسدوزو دپاچاهی په آخر کښې ژوندی او د هرات په ملي جنګو کښې چه دشاهزاده کامران او وزیر یارمحمد خان په مشرۍ سره کېدل؛ شامل ؤ. دی دپښتو رزمي شاعر دی، چه ددغې جګړې تاریخ ئې په نظم لیکلی دی، په شعر کښې یې د توریالیتوب او مېړانی احساسات ښکاره کړی دی لکه چه وایې:

غلغله ی دی پیا آسمانه سری دی
پاس په هرات دوېر نار ی دی

یار محمد زغ کړ په لښکرباندی
میدان ېې اور کړ په غجر باندی

کامران وېړ اشه یارمحمده ورو ره
ته ی په ځان زمونږ له خپله ګوره

مونږ ته یا فتحه یا کفن بویه
ورځ ده، ساتنه دوطن بویه

سپینه، داپوه پښتنه مېړمن ده چه د کامران شهزاده پهوخت دهرات په شاوخوا کښې اوسېدله دوزمحمدالکوزي لور او دپښتو شاعره وه: هغه وخت چه ایرانیانو په (۱۲۵۰ هـ) هرات کلابند کړ او دهرات پښتنو دمېړانی مقابله وکړه او هرات ئې په توره ټینګک وساته نو دې پښتنی دغه واقعات یعنی دهرات د کلابندی حال او دپښتنو توره او مېړانه تول په نظم کړل او په دغه جنګی قصه یې ولیکله چه له کلمانو او اشعارو څخه یې د پښتنو جنګی روح او جوش په ښه ښکاره کېږی ددغې قصې یوځو بیته دادی.

دپښتنو توری په تیال ځلیږی
ددښمن ستر ګی له بریښنا وېځلیږی

دوی وو مېړونه پښتانه توریالی
پرتنګه ټینګک وو دوطن ننګیالی

دهرات خواوه له غنیمه خالی
داته څېره وه هو سایی خوشحالی

ددی دوری هغه شاعران چه د کلام نمونې ئې ئه دی لیدل شوی

کریم خان : قاسم علی په یوه قصیده کښې دشاعرانو په ډله کښې راوړی دی لکه چه وایی، (که نواب محبت خان که کریم خان و) مګر نور معلومات ئې نشته.

مهرعلی داسړی هم قاسم علی دشاعرانو په ډله کښې ذکر کړی دی وایی:
(مهرعلی، عبدالقادر که سکندرو) نور پته ئې نه لګی چه څوک و؟

مشرف : دا شاعر مونږ دعلیخان خټک له خولې پېژنو لکه چه وایی:

فضل دغفور په علیخان د شعر وشه
ګرچه شرف دیر د مشرف و په تقریر کښې

له دې نه یو د مشرف شاعری او بل ئې د تقریر ښه والی معلومېږی.

باقرشاه : ددې شاعر پته د مطیع الله له هغې دیوانه لګیږی، هغه دیو غزل د باقرشاه ایکلی شوی دی چه (دادباقر شاه دغزل عکس دی) نو معلومېږی چه دغه ایکونکی د باقرشاه غزل او اشعار لیدلی وو،

انور : د مطیع الله معاصر دی، او ده ئې په یوه شعر کښې نوم اخستی دی.

قنبر : دی هم د مطیع الله له یادونې څخه پېژنو لکه چه وایی،

دانور د قنبر شعر به یا ځای که
مطیع الله شکل رابع شه له نقاچه

عظیم : دا شاعر د عبدالعظیم رانی زی هم زمانه دی په خپله عبدالعظیم وایی:

بل عظیم دی په وطن د اشغر کښې
په نامه کښې دی شریک له ما ګدایه

دمساز کړی دی په شمار یوځو غزله
دی خواره په طالبانو کښې هر ځایه

Marfat.com

فیض محمد : د عبدالقادر خټک دیوان په یوه نسخه کښې ددې شاعر یو غزل انتخاب شوی دی
د دغه نسخې [illegible] کښې وجود ده او تقریباً د (۱۲۰۰ هـ) په حدودو کښې ایکل شوی ده،

فقیر افضل : ددهٔ یو غزل په دغه نسخه کښې انتخاب شوی دی.

نواب علی محمد خان : ددهٔ یو غزل په دغه نسخه کښې ایکل شوی دی [illegible] دی د حافظ رحمت خان [illegible] ازادی ملګری [illegible] او په (۱۱۶۱ هـ) کښې وفات شوی دی (۱)

مسکین : دا شاعر هم په دغه نسخه کښې یو غزل لري. دا شاعر روهیلی شاعران ددې دورې شاعران دي مګر اشعار یې [illegible] پیدا شوي.

د دې دورې تاریخي کتابونه

محمود نامه : د حاجي میرویس او شاه محمود هوتک د جګړو [illegible] بیان کښې [illegible] خان مهمند [illegible] په وخت د پښتو په نظم ایکلي ده.

پټه خزانه : محمد هوتک د شاه حسین هوتک په وخت د پښتو شعراوو حالات [illegible] کښې د پښتو نثر ایکلی ده، [illegible] رسول هوتک [illegible] دا کتاب د محمد هوتک لاس ته ورغی او په پټه خزانه [illegible] معلومات [illegible] کړي دي [illegible] محمد رسول هوتک [illegible] معلوم [illegible] مګر د حاجي میرویس معاصر معلومیږي.

[illegible] کښې د پښتو په نظم [illegible] ده،
[illegible] افضل خان خټک د پښتو [illegible] پښتو تاریخ دی.

[illegible] کښې ایکل شوی دی په پښتو [illegible] وخت یې تیمور شاه زمانه ده،
[illegible] ورځای ده مګر
[illegible] دا کتاب [illegible] جلده او ۶٤۷ مخه و
[illegible] ښکاره شوی دی.

[illegible] (۱۱۸۷ هـ) د پښتو [illegible] تاریخ کښې ایکلی دی او
[illegible] (۱) [illegible] حافظ رحمت خان په کورنی
[illegible] ([illegible] الانساب) د [illegible] رحمت خان [illegible] رحمت،
[illegible] رحمت [illegible] اوداسی نور.

[illegible] تاریخ حافظ رحمت خان : دا کتاب پیر معظم شاه د حافظ رحمت خان په هدایت په (۱۱۸۱ هـ)
کښې ایکلی دی [illegible] واو [illegible] پیر معظم شاه
[illegible] حافظ رحمت خان [illegible] (۲)

---

(۱) د ۱۳۲۲ [illegible].

(۱) ددې کتاب یوه نسخه [illegible] کښې د [illegible] زمان [illegible] سره موجوده ده.

(۲) فهرست [illegible]

ددې دورې پښتانه پاچاهان

لکه چه معلومه شوه د پښتو د ادب د تاریخ په دې دوهمه دوره کښې هم ډیر مشهور پښتانه پادشاهان تیر شوي دي، چه د پښتو د ادب سره یې مینه درلوده او د دوی په توجه د پښتو ادب څه نه څه پرمخ تللی دی نو د ادې وروسته یادیږي:

د هوتکو کورنۍ. د دولسمې هجرې پیړۍ په سر کښې چه د پښتو کومې کورنۍ پادشاهي کړې ده نو هغه د هوتکو کورنۍ ده. د دا ساعت وختو نو چه یو طرف ته په ایران کښې د صفویانو پادشاهي وه او بل طرف ته په هند کښې گورگانیانو بادشاهي کوله او په د افغانستان غربي خواته لا نو په را اوږده کړې او څینې ولایتونه یې بیولي وو، په دغه وخت کښې گرگین نامي یو سړی د ایران د پاچا له خوا په قندهار کښې والي و، دا سړی ډیر ظالم او بې تدبیره و، د پښتو سره یې ښه چلند نه کاوه نو پښتو ته دا حالت سخت وروبریښېده او د حاجي میرویس هوتک په مشرۍ یې د گرگین خان په خلاف د آزادۍ بیرغ پورته کړ، گرگین خان یې د خپل لښکر سره ووژلو او وطن یې ورته آزاد کړ بیا پښتنو په (۱۱۲۱ هـ) حاجي میرویس په خپله مشرۍ ومنلو او د هغې پوځلي حکومت جوړ کړ او په ښه صورت یې دا حکومت و چلاوه، کله چه په (۱۱۲۷ هـ) کښې وفات شو نو ورور یې عبد العزیز پرځای پادشاه شو، مگر بیا د حاجي میرویس زوی شاه محمود د خپل تره(۱) څخه حکومت واخست او په (۱۱۳۱ هـ) کښې یې تخت کېناست [illegible] کښې ایران ته لښکر کشي وکړه او د ایران مرکز اصفهان یې [illegible] یې په ایران پاچاهي وکړه بیا چه دی مړ شو نو د کاکا زوی شاه اشرف یې پرځای په (۱۱۳۸ هـ) پاچا شو او تر (۱۱۴۲ هـ) پورې هم هلته پاچا و، په دغه وخت کښې

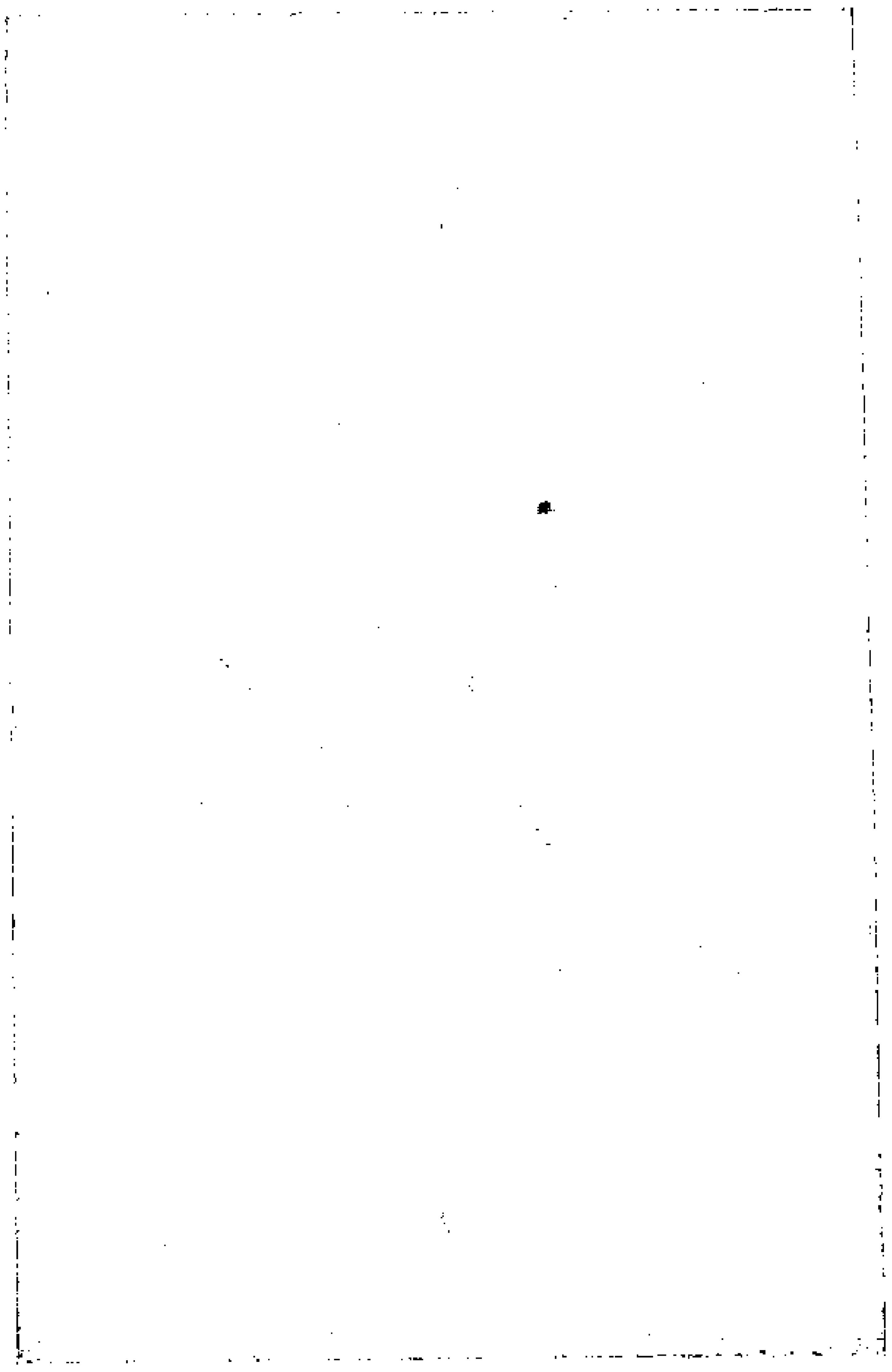

حاجي میرویس

د پښتو د ادب د تاریخ [illegible]

(۱) په ځینو ځایو کښې چه عبد العزیز د میرویس د تاریخ [illegible] راولو بد او مړ شو نو میرویس له ده محمود پاچا شو،

شاه حسین د شاه محمود کشر ورور په قندهار کښې پاچاهي کوله ، چه د ده پادشاهي له (۱۱۳۵ه) څخه تر (۱۱۵۰ه) پورې چلېدلې ده او تر ډېر ځایه پورې وطنونه يې په لاس کښې وو بیا په (۱۱۵۱ه) کښې چه نادر شاه افشار قندهار ونیو دی يې مازندران ته جلاوطن کړ او يو کال پس بیا هم هلته وفات شو .

د پښتو پالنه : لکه چه معلومه ده د هوتکو په دوره کښې پښتو ته ښه توجه شوې ده . په دې وخت کښې ډېر پښتانه شاعران او ادیبان پاللي شوي او روزل شوي دي ، پښتانه شاعران به همیشه د دوی سره په جنګونو کښې ملګري وو ، د دوی سپه سالاران هم اکثر د پښتو ژبې شاعران وو ، د هوتکو کورني د پښتو د ملي روح د بیدار ولو ، د وطن د آزادي ، علم او ادب او پښتو ژبې د پاره له نورو پښتنو پاچاهانو څخه زیات خدمت کړی دی ، حاجي میرویس د پښتو مینه او شوقمن و ، د رحمان بابا اشعار و ته يې زیات عقیده ار اوه او په سختو مشکلو کښې به يې ورته رجوع کوله . د دې کورنۍ ښځې هم لکه میرمن نازو او زینب د پښتو شاعراني وې شاید د اروح د میرمن نازو له خوږ وخوږ و اشعارو څخه د هوتکو په کتاب کښې ثبوتي وي . ولي چه دا یوه ژبه یا نی پښتنه میرمن وه — سیدال خان ناصر ، ملا پیر محمد ، بابو جان بابي د اؤد خان ، ملا نور محمد د اتول د حاجي میرویس د دربار پښتانه عالمان او ادیبان وو ، او هر کله به يې ور سره مهرباني او نمانځنې کولې په دې دول شاه محمود هم د پښتنو شاعرانو سره مینه درلوده او د دوی قدر او عزت به يې کاوه لکه چه ربدي خان مهمند به ایران کښې ور سره ملګري واو بیا يې د محمود نامې په نوم یوه جنګنامه ولیکله د دې کورنۍ تر ټولو مشهور سړی چه د پښتو ادب ته يې زیاته توجه کړې ده شاه حسین دی ، البته دد ې وجه به دا وي چه ده څه موده د آرام پاچاهي کړې ده . د شاه حسین په دربار کښې به اوي اوي پښتانه عالمان او ادیبان موجود وو ، همیشه به ادبي بحثونه او مجلسونه کېدل ، او په خپله شاه حسین به هم د پښتو اشعار ویل ، د دې زماني پادشاه په وخت کښې پښتانه شاعران ښه قدرمن وو . ده ښه بخښونه او انعامونه چه پښتنو شاعرانو ته به يې ورکول سړی ته د محمود غزنوي د فارسي ادب د پالنې دربار را په زړه کوي د دې پادشاه په امر او مرسته محمد هوتک د پښتو شاعرانو یوه تذکره ولیکله او یو ادبي شاهکار یعنې «پټه خزانه» يې یادګار پرېښود ؛ وایي چه یوه ورځ ملا زعفران د یوې فتحې په زیري کښې د شاه حسین په حضور یو څو بیتونه وویل نو بادشاه يو زعفراني شال ورو باخښه ، د غسې يې ربدي خان ته د محمود نامې په لیکلو زر طلاوې ور کړې وې ، محمد هوتک وايي چه ما د «خلاصة الفضل» په نامه یو کتاب پادشاه ته و اندې کړ نو سل طلا ګاني يې را وبخښلې او همیشه به يې را سره د غسې مهرباني کولې ، شاه حسین به هر هفته د قندهار په ارګ کښې عالمان او ادیبان را تو لول ، ادبي مجلسونه به يې کول ، او په دې صورت به يې خپل ادبي ذوق پاله .

د شاه حسین د دربار مشهور پښتانه عالمان او شاعران دا دي .

ملا یار محمد - ملا محمد یونس - ملا زعفران، محمد هوتک - سپه سالار بهادرخان ربدی خان - نصر الدین اند .

وابی چه شاه حسین پېښور ته کتابان استولی وو . چه له هغه ځای څخه د رحمان بابا دیوان نقل کړی او ددغه روحانی ادیب حالات راوړی . نو ویلی شو چه دا کورنی دپښتو ادب په ژوندانه کښې ډېر حق لری . ددغه وخت د نا آرامیو او ګډوډو سره دومره خدمت او توجه هم ددېر قدر وړ ګڼل کیږی .

دسدوزو کورنی : هغه وخت چه شاه اشرف په ایران کښې حکمران و ، نادر شاه افشار یې پر خلاف را پاڅېد شاه اشرف دایران پرېښودو ته مجبور شو ، قند هارته راغی او دلته ووژل شو . نادر شاه یو جنګی سړی و ، افغانستان ته یې مخه وکړه ، هرات یې ونیوا او په (۱۱۵۰ھ) کښې یې قند هار لاسته را ووست ، بیا په هندوستان ورغی هغه یې هم قبضه کړ او تر (۱۱۶۰ھ) پوری یې پادشاهی وکړه ، په دی وخت کښې چه نادر ووژل شو ، نو احمد خان ابدالی (احمد شاه بابا) په قند هار کښې دپښتنو لومړی حکومت جوړ کړ ، احمد شاه بابا دپښتنو او په پادشاهی ښه کړه او دغوریانو پښتنو لوی عظمت یې بیا لاس ته را ووست احمد شاه د زمان خان زوی او دسدوزو له طایفې نه و ، چه ددرانیو یوه پښه ده ، ده سدوزو د پادشاهی اوله ښېته کېښوده . دا پادشاهی له (۱۱۶۸ھ) څخه تر (۱۲۵۸) پوری تقریباً یو قرن وچلېده احمد شاه بابا دافغانستان له لویو تاریخی شاهانو څخه حسابېږی ، چه د افغانستان حدود یې تر بخارا او ډیلی پوری ورسول ، او (۸) ځله یې هندوستان ته لښکر کشی وکړه ، داحمد شاه له مرګ څخه وروسته لږ وخت په قند هار کښې شهزاده سلیمان او بیا په (۱۱۸۶ھ) کښې تیمور شاه پاچا شو . د (۲۱) کاله پاچاهی څخه وروسته . دی په (۱۲۰۷ھ) وفات او زوی یې (زمان شاه) یې ځای کښېناست ، دده سره اکثر ورو یې مخالف وو . خصوصاً محمود شاه چه په هرات کښې والی و ، هغه ورسره جنګړې شروع کړې چه آخر یې زمانشاه مغلوب کړ ، په (۱۲۱۶ھ) کښې یې کابل ونیو او د پادشاهی اعلان یې وکړ ، بیا ده پر خلاف ددده ورور شاه شجاع چه د پېښور والی و ، را پاڅېدل ، او په جنګونو سره اخته شول ، دا تاریخ او ډب تقریباً (۴۰) کاله جاری و ، چه کله به شا شجاع او کله به شا محمود د پادشاهی په تخت قبضه کوله ، شاه شجاع په آخرنی ځل په (۱۲۵۵ھ) کښې دانګریزانو د لښکر په امداد ته راغی او څه وخت په کابل باد شاه و چه بیا دغیرتمنو پښتنو په لاس [illegible] کښې وطن له انګریزانو څخه پاک شو او دکابل د شاهی د محمد زیو په کورنی کښې دامیر دوست محمد لاس ته ورغله -

دپښتو دادب پالنه : لکه چه ښکاره ده ، دې کورنی هم دپښتو سره مینه لرله او دپښتو دادب* پالنه او روزنه یې کوله ، په خپله احمد شاه او تیمور شاه خود پښتو ژبې شاعران او ددېوانونو خاوندان وو . داحمد شاه بابا د دربار له او یو ادیبانو څخه یو پیر محمد کاکړ دی ، دا سړی ددې کورنی استاذ و ، چه په هندی وخت

ئني يې د پښتو دژده کوو نکو دپاره د (معرفة الافغان) په نامه يو ابتدائی ګرامر وليکه . او دا يو او مړی ګرامر او تعليمی کتاب دی چه په دې وخت کښې ليکل شوی دی د پښتو ادب سره ددې کورنی مينې او ميلان د پرخلاك د پښتو شاعری ته راواړول، کتابونه يې وليکل او ددوی نامه ته يې منسوب کړل . د تيمور شاه په وخت کښې مطيع الله ، د زمان شاه په وخت کښې رحمت داوی ، ميا نعيم ، ګل محمد ، عبد الرسول او د کامران شا هزاده د محمود شاه دزوی په وخت کښې چه په هرات کښې و ، سينه او عزيز خان د پښتو شاعران او اديبان وو ، دې ټولو دخپل وخت د پاد شاهانو صفتونه او مدحې کړي دی . نو ويلای شو چه د سدوزيو په وخت کښې هم د پښتو ادب د پالنې او خدمت شوق په زړو نو کښې پروت و . احمد شاه بابا که څه هم (۲۵) کاله او تيمور شاه (۲۱) کاله حکومت دراود . مګر دخپلو پو امپراطوريو انتظام ، جنګو نو ، جګړو او د پښتو ديوی نوی امپراطوری تاسيس ، د ادب وخوا ته د زيا تې توجه وخت په لاس ندی ور کړی ، که نه د پښتو ادب په خوا کښې به يې نور هم زيات خدمتونه کړی وای . په دې دوره کښې د خوشحال خان د اولادې او د حافظ رحمت خان د کورنی خدمتونه او د پښتو ادب سره مينه او علاقه اول ، هم دې پر قدرونی که رښتيا ووا و نو د خوشحال په اورنی کښې د پښتو شاهانو له کورنيو څخه هم د پښتو دپاره زيات خدمت شوی دی ، په نظم کښې چه شعروا نو نه، او په نثر کښې غوره تاريخی او قصصی کتابونه په دغې کورنی کښې ليکل شوی او ميدان ته راوتلی دی . مګر په پښتو کښې د او مړنيو لغتوا و قاموسو نو دليکلو فخر د حافظ رحمت خان کورنی ته راجع دی ، څکه چه په دغې کورنی کښې نواب محبت خان د ريا ض المحبة او الله يار خان د عجا يب اللغات چه د پښتو لغاتو کتابونه دی ، ليکلی او تاليف کړی دی .

په دې دوره کښې پښتو ادب څنګه و؟

هره زمانه او هره دوره ځينی خصوصيات لری چه هغه په ژبه او ادب کښې پوره اغيزه او تاثير کوی . د پښتو ادب په دې دريمه دوره کښې ليکه چه ځينو ځينی خصوصيات او صفتونه پيدا کړی دی چه وروسته يې په لنډه ول څرګندول او ښيانول غواړو :

نظم : ددې دورې د شاعرانو او کتابونو له بيان څخه معلومه شوه چه د پښتو نظم په دې دوره کښې زيات ته پرمختګ کړی دی او ډېر کتابونه په شعر او نظم ليکلی شوی دی . ددې دوری اشعار د معنی په لحاظ دوې مهمې برخې لری چه يوه برخه يې عشقی ، تصوفی او بله برخه يې مذهبی او دينی ده او ددې سبب مونږ دا وروسته څېرې کښلی شو :

۱- د اسلام د مبارك دين له خپرېدو ، غلبې او عموميت څخه وروسته مذهبی او دينی افکار او عقايد زيات شول ، مذهبی علومو رواج پيدا کړه ، او په دې وجه پښتو عا لمانو د خلکو د پوهې دپاره په خپله ژبه کښې دا څېره زياته کړه ، که څه هم دا حرکت له اوايلو او دوهمې دورې څخه شروع شوی دی ، مګر په دې دوره کښې يې د شعر او ادب زياته برخه نيولې ده .

۲- ځينو خلکو د اسلام په اصول او کښې تصوف ، خداپرستی او د حقيقی عشق خوا ته توجه وکړه ، وروو يې له نوی د نيا څخه مخ او نه راو نغښتل ، او يوازې يې د زړه د د نيا او عالم مجرد سره

تعلقات قایم کړل، ددې په اثر ورته دځانله والي، ګوښه ګیرۍ عقیده پیدا شوه، صرف یو حقیقي وجود ته قایل شول، او دهغه دعشق او مینې جذباتو پرې غلبه وکړه، نو په دې وجه یې په شعر او ادب کښې هم دغه جذبات ښکاره کړل او ټول اشعار له دغو افکارو ډک شول، تر دې چه عشق او تصوف دمشرق او بیا داسلامي شاعرۍ روح وګرځید، دفارسي، اردو او په خپله دعربي ادب په کالبوت کښې هم دغه روح راننوت نو ددوی ټولو تاثیراتو څخه وروسته پښتو ادب هم له دغې حصې څخه خلاصی ونه موند.

۳- ځینې لوی لوی بزرګانو، اولیاوو خلکو په دې لاره کښې قدم کېښود لکه رحمان بابا او داسې نور چه عشق او تصوف یې وستایه او جهان یې له عشقه پیدا و باله نو په دې وجه نورو شاعرانو هم ددوی په پیروی کښې ګامونه واخستل او شاعري یې دعشق په خوند کښې ګډه شوه.

۴- هر کله چه مذهب او عشق یو عقیده وی او دزړه دمیلان شی دی، نو هر چا دشخصي عقیدو او ذاتي میلانو په وجه دې خوا ته توجه وکړه او دا برخه یې پرمخ بوتله.

پرته له عشقي او مذهبي برخو څخه ددې دورې په ادب کښې نور مضامین هم ابراز ایدل کیږي، لکه جنګي قصې، حکایتي مرثیې، ستاینې او داسې نور. قصصي آثار هم په دې دوره کښې ډېر دي، ځکه چه له پخوا څخه دا رسم کښې قصصي آثار ډېر شول، او اوریې په پښتو هم پر بوونه، او اسلامي خوا شخصي میلان هم دې خوا ته غالبه پیدا کړه ځکه چه قصې دتفریح او ساعت تیرۍ یو اوچت جزء دی هره زمانه هوکړه وانګړه څخه له خلاصیږي، دې جګړې ورزمي او جنګي اشعار هم میدان ته راوویستل یعنی جنګي قصیدې دملي شاعرانو او نورو له خوا ورېلي شوې، له خوا هم دا قسم اشعار داولې او ددوهمې دورې په ادب کښې هم وو، مګر په دې دوره کښې ډېر پیدا شول. لکه دبرهان خان، مسعود ګل، ربدی خان، عزیز خان، تاریخي او جنګي اشعار - رحمه ډېر دي هر کله چه دملي دورې خوني لا پخوا ددغو احساسات نو ددوی وو، نو ددوی دغه افغاني روح او دوطن له پاکۍ څخه شکایتونه هم په دې دوره کښې زیات وشو، دهمدې احساس په اثر په دې برخه کښې مناوات دغلم او زیاتې په معنا په پښتو ادب کښې داخله شوې ده لکه چه حمید وایي:

یو په قسم مغولانه درقیب ستا	په رښتیا له زړه ولي پښتني وته
پر تمام جهان قراره قراري ده	پر حمید دغم مغل را او خاته
که په نور وکړي ظلم دمغل دی	خدای نمونه کړه دا ستا مغل زما

علیخان وایي: دکوڅې ګرځېدې پرې نږدم رقیب ته افریدی یم مغل نه یم

خواجه محمد وایي: دمغل په پاچاهي کښې مې ژوند نه شي زه خواجه محمد ...

دا لفظ او ظاهر په لحاظ هم ددې دورې په اشعارو کښې بوره بدلون لیدل کیږي، داچه عروضي اشعار ډېر شوي دي او د تحریري ادب توله برخه دعربي او فارسي په مستعارو اوزانو کښې ده. هغه وخت چه دمذهبي علومو او عربي ژبې اثر معنا په پښتو پر پوت، نو الفاظ یې هم تاثیر ښکاره شو او عربي الفاظ او کلمات په پښتو شعر کښې زیات استعمال شول، حتی چه د پښتو دا اثر و کتابو نومونه هم عربي دي. لکه افضل الطرایق، اسرار العارفین روضة النعیم، نافع المسلمین، تعداد الکبایر او داسې نور. دفارسي له خوا هم دغه تاثیر راغلی دی ځکه چه دفارسي سره دحکومت قوه وه، او دمغلو درباري او رسمي توجه یې دنفوذ

Marfat.com

او نا ثیر قوت زیات کړی وه او په دې دوره کښې بوازی ملی او نا خوانو شاعرانو د خپلو نیکونو خاص ملی وزنونه، خوازه اصطلاحات ساتلی دی او څینې چاربېتې، بدلې، لنډۍ او داسې نور اشعار بې ویلی دی، چه داد هرې دورې مشترک مال دی. دې برخې ته د پښتو ملی او شفاهی ادب ویلی شو. دا ملی اشعار اکثر عشقی، دینی تاریخی او جنګی دی.

نثر: په دې دوره کښې نثر هم زیات آثار پیدا کړی دی. د نثر مهمې برخې تاریخی او قصصی دی، د دې مهمه وجه داده چه پادشاهان په هر وخت کښې د شهرت او نوم د پاره د خپل خاندان او د خپلې کورنی د تاریخ سره ډیره علاقه لری، نو په دې وجه په دې برخه کښې د پادشاهانو میلان او توجه او مرسته زیات کار کوی او ډیر خلک د دوی د تاریخ لیکلو ته تیاریږی. لکه چه په هره دوره او هر وخت کښې تاریخی آثار زیات لیدل کیږی. په پښتو نثر کښې تاریخ مرصع، پټه خزانه، تذکرة الملوک د دې دورې غوره آثار دی.

دا رنګ قصصی او افسانوی نثرونه هم په دې دوره کښې زیات وینو. د عشقی افسانو ډیر والی وجه خو هماغه شخصی او ذاتی میلان دی. په دې حصه کښې د مسعود د آدم خان او درخانۍ قصه، دا خلیدای شی او نوری افسانې څینې د اخلاقی مطالبو د پاره او څینې د ساعت تیرولو د پاره لیکل کیږی. مګر په پښتو کښې شفاهی افسانې ډیرې دی، چه هغه د پښتنو په روح برابرې جوړې شوې او ویل کیږی. دغه د پښتنو ملی افسانې دی. سربیره پر دغې ملی افسانې، چه هغه ورته خوږې او خوندورې وې. هر کله چه د افسانو سره عموماً خلک دلچسپی لری او د خلکو میلان ورته زیات وی، نو له دې کبله په دې دوره کښې څینې افسانوی کتابونه د پښتو په نثر ترجمه شوې هم دی. لکه د افضل خان د علمخانه دانش، چه د کلیلی او دمنې ترجمه ده. په دې دوره کښې بل کوم مهم نثر چه پیدا شوی دی، هغه تعلیمی نثر دی، چه پیر محمد کاکړ لیکلی دی. تعلیمی او درسی نثر غالباً د پادشاهانو د توجه نه په غیر میدان ته نه راځی، رسمی ضرور تونه او شاهی توجه یې لوی عامل دی، نو دا ضرورت و، چه د شهزاده سلیمان په وخت کښې پیښ شو او پیر محمد کاکړ د خپل تعلیمی نثر په لیکلو بیل وکړ. د دې دورې په اخلاقی نثر کښې د امیر محمد انصاری پښتو ګلستان د یاد ولوړ کتاب دی.

په دې دوره کښې د لفظ په لحاظ صرف یو قسم یعنی بی قافیې نثر لیدل کیږی. قافیه دار نثر پوالی درویزه او د درویزه په وخت کښې غلبه درلوده، په دې دوره کښې د نثر سبک هم هاغه دی چه خوشحال خان روان کړی و، دا سبک روانی او ساده والی لری. دا افضل خان تاریخ مرصع، علمخانه او نور هم د دغه طرز پیرو دی، هوا د پټې خزانې نثر زیات غوره او ښه دی، څکه چه بر سیره په ساده والی او روانی محاورې ته هم نژدې او د جملو لنډوالی هم په کښې دی. د خټکو د کورنی په نثر کښې څه قدر د فارسی رنګ شته، څینې جملې او کلمې یې د فارسی په ډول او رنګ راغلی، مګر د پټې خزانې نثر له دې نقطې ابژوه یر وه خلاص دی. دا رنګه د معرفة الافغانی په نثر هم د جملو په لنډوالی ستایل کیږی (د دې دورې د نثر نمونې د مخه راغلی دی).

د دې دورې د نظم او نثر د آثارو ډیر والی کښې شاهی توجه یعنی د پښتنو پادشاهانو مینه او میلان او یو مهم عامل دی چه، د هوتکو او سدوزیو په خپله هم توجه د پښتو ادب په خوا کښې ښایسته کار شوی او ډیر آثار لیکل شوی دی، چه دا دی د دې دووی څینې کتابونه په وروسته د ورن ښانه یږی.

Marfat.com

د نظم کتابونه

کتاب - موضوع	کتاب - موضوع	کتاب - موضوع
د حمید شاه ګدا قصه قصصی	د محمد یونس دیوان - «	د قلندر دیوان - «
« د پښتو نیرنګ عشق «	د عیسی آخونزاده دیوان - عشقی	د ملا ... [illegible]
د غلام محمد د والضحی تفسیر - دینی	د مطیع الله دیوان - عشقی	[illegible]
د مای خان لیلی او مجنون قصصی	د شمس الدین دیوان - عشقی	[illegible]
د ... د بهرام او ګل اندامي قصه	د عبد الرسول دیوان او آزاد نامه	[illegible]
د میرمن نازو دیوان - عشقی	د ملا جمعه دیوان - عشقی	[illegible]
د شاه حسین دیوان - «	د شیر محمد اسرار العارفین - دینی	[illegible]
د ... د شهید او ګلان قصه	« تجوید افغانی - «	[illegible]
د ملا پیر محمد افضل الطرایق - دینی	د عبد الرشید رشید البیان - «	[illegible]
د ملا نور محمد نفع المسلمین دینی	د احمد شاه دیوان - عشقی	[illegible]
د ملا یار محمد مسایل ارکان خمسه - دینی	د پیر محمد دیوان - «	[illegible]
د ملا محمد یونس جامع الفرایض - دینی	د عبد الرحیم دیوان	[illegible]
د ملا زعفران ګنج ... زعفرانی طبی	د سعادت خان ګنج ... - «	[illegible]
د ... یار دیوان - عشقی	دینی -	[illegible]
د محمد عادل محاسن الصلوة دینی	د حافظ شاه ... - دینی	[illegible]
د ... خان محمود نامه رزمی	د فقیر الله دیوان - دینی	[illegible]
د محمد آیاز دیوان - عشقی	د آخون ګدا فم المسافرین - «	... الصلوة ...
د محمد حافظ تحفهٔ حافظ - دینی	د نجیب دیوان - عشقی	[illegible]
د نصیر الدین احمد دیوان - عشقی	د ... عمر ... نامه - تاریخ	[illegible]
د محمد هوتک دیوان - عشقی	د محمدنی دیوان - عشقی	[illegible]
« خلاصة الطب - طبی	د اکبر دیوان - «	[illegible]
	د علیخان دیوان - «	[illegible]
	د کاظم دیوان - «	[illegible]

څلورمه دوره له ۱۲۵۰ ق - ۱۸۳۴ ع څخه تر ۱۳۲۰ ق - ۱۹۰۱ ع پورې

د محمدزيو زمانه

د هرې دورې د ادب د تاريخ اندازه د هغې دورې له شاعرانو، ليکوالو، کتابونو او آثارو څخه معلومېږي نو ځکه د نورو دورو د بيان په شان په دې دوره کښې هم اول د شاعرانو او ليکوالو په بيان پيل کوو.

د څلورمې دورې شاعران او ليکوال

سردار پردلخان: د سردار پاينده محمدخان محمدزي زوی دی، دا سردار يو عالم فاضل او د علم او ادب پالونکی و، څه مدت ئې په قندهار کښې د پښتنو مشري کوله بيا په (۱۲۴۵ هـ) کښې وفات شو، ده په پارسي او پښتو شعر وايه، د پښتو اشعار ئې اکثر عاشقانه او په مړنې لهجه دي د يوې بيتي سر ئې دادی:

زړې گورې د دل پښان مېږد رخسار د يار دی - علامه ئې تمه دار دی.

سردار مهردلخان د پردلخان ورور او د پښتو او پارسي شاعر و، په پارسي هم يو ديوان لري او مشرقي ئې تخلص دی، مهردلخان يو علم دوست او ادب پالونکی سردار و او پوهانو ادبي ذوق ئې درلود، وائي چه ده ځنې په قندهار کښې يو ادبي انجمن جوړ کړی و چه شاعران او اديبان به پکښې راټولېدل لکه ميرزا حنان، حاجي عبدالله صديق آخندزاده او نور، دا سردار په (۱۲۷۱ هـ) کال په قندهار کښې وفات او هم هلته مدفون دی، په پارسي ديوانه په تصوف کښې د (مجمع الجمع) په نامه يو بل کتاب هم لري، د پښتو اشعارو ئې لږ برخه دی يو نمونه ئې دادی:

پيوا خلاله سپوږمې مخه مې ړمني ... ستا ای مخه راته ښکاری دی ورځې سپينې
ستا له وره تللی نشم هرې دورې ... پرته ناست يم په دربار پرېمي دی سپينې
مسرې دي په تياره د ايلتون ژاړی ... ورته لمر د مخ ځلکاره کړه په مخ سپينی

ميرزا حنان: دا شاعر د ديار اسمي پېرئی او د غوروند علاقو څخه د قندهار په خواشا کښې ئې استوگنه کوله، ده د سردار مهردلخان سره ادبي علاقه درلوده او د هغه له مجلسو څخه و تر (۱۲۷۱ هـ) پورې ژوندئی يقيني دی. ميرزا حنان په پښتو او فارسي شعر وايه او په پښتو کښې يو مختصر ديوان لري دده په اشعارو کښې تازه خيالونه او نوي خيالات هم شته، ادبي تلازمات، نوي استعاري او ښکلي تشبيهات په کښې څرگند دي او په دې برخه کښې د حميد بابا د ادبي مکتب شاگرد او پيرو دی لکه چه په خپله وائي:

د حميد د خوش الطمې په بزرانت کښې ... دا حنان ئې دی د شعر خوشه چين

حنان خوا زه، دا چه اوخوار ناد اشعار وېلي دی، شعرئې په لفظي ښکلا او جامعيت دي ' اکثر عشقي او زيونيم ئې اخلاقي ښتونه هم لري مگر له حميد څخه ئې ډېر اقتباس کړی دی دا يادگاری ئې دا دی:

غنچه هم له خون دلانو څخه ستا ده ... چه په فکر نی د خولې ډوبه تنها ده
شکوه مکوه د يار له شوخوستر گو ... رحم عيب دی چه وشي له جلاده
په اسونه مي زړه خواله يار د پر پښکرې ... سېلانی ته دا وراېم نو فدا ده مره

کښې له جوره حنان زاړي عيب نې نه دی ـــ د کمـ زوري دزړه سوده به زړاده
چه سپالی کوی ديار له شو خوستر کو ـــ هميشه لکه بادام کاڼي به سر خوري
داد کوم ماهروی دتيغ له وهم هسې ـــ دهالـي سپړه سرو نبو ما هتاب
خوزړه چاك لکه قلم نه کا په عشق کښې ـــ به لا س نه ارځی هر گز گريوان دشعر
ماوی وايه خه ارمان اری په زړه کښې ـــ وي منگولی که مې سنا ه وينو سری کړی

صديق آخونزاده : دميرزا حنان معاصر دی ، دی په فوز هونان او په قندها کښې او سيده دسردار مهردل له اديبو مانگرو څخه و ، ده په ملی لهجه په خوازه اشعار و يلی دی څه روانه طبع ئې درلوده ، دی څينې فکاهی اشعار هم لري ، دعشق او مينې په دنيا کښې ئې خو ژ ژ اندون تير کړی دی دا پښتونه دده دی .

خيـ ساقی راته نيـل چك جام نه دی ـــ پيالقانه پر مدان يا شلی دانجامی هم دی
سپينه خوله دی کټوري دی دشرابو ـــ سپنکي غا ښ دی مرواري لب دی لاا و نه دی

بابا سيد گل دبگکې په (په) کښې او سېده دپښتو په ملی شاعر دی چه شعر ي ملی په ملی يې دخدکو يادی دی ، ده امير دوست محمد خان په وخت کښې ژوند کاوه ، سليم په رعاياني زی او دلند هار دزميندار رو ، ده په ملی او زانږه اشعار جوړ کړی دی عاشقانه احساسات پې تېراو بدلی بې اعتبرنا کی او موثری دی ددوی بيالی سري دا دی :

پر تا مين زه خوار و زار يمه ـــ دادهجران په غمو بار يمه
په سر تود سر په ملی بېښې دريـې خوار مه ـــ جانا نه زه پر تا مين يمه

ددې دورې غزشاعران چه ډېر مشهور نه وو دلی دی

په دې دوره کښې د پښتو څينې شاعران شته ، چه نومونه ئې دمشهور مستشرق دار مستتر فرانسوي په ذريعه پيژنو ، دا شاعران اکثر د پښتو دملی شعراو په ډله کښې حسابيږي او ددغه مستشرق ئې دکلام نمونې او اشعار په خپل کتاب د (پښتنو خواهار و بهار) کښې راوړی دی ، دغې شعراو جنگی دملی عشقی او داسې نورې بدلی او جسار بيتي ويلی دی . دا شاعران اکثر د (۱۲۵۰ هـ) دو خته شاعران دی چه د محمد زيو د باد شاه ..
په او ل دوره کښې تيرشوی دی ، يعنی دامير دوست محمد خان هممهالي کيږي ددې شعراو حالات او څينې اشعار په دوهم ټولك پښتانه شعرا کښې راغلی او دلته ئې تکرار ته حاجت نشته ، او نور بيان دومره ضرور نه بولو ، صرف نومونه ئې بيان کړو ، دا شاعران اکثر د ... نور دخوا و دی .

نور شالی ـ دوستم ـ مير افضل ـ امانت مليار ـ شاه گل ـ ملا اب گل ـ بابا ... عيسی گل ـ عبد الغفار ـ ابراهيم ـ گل محمد ـ براث ـ مجيد شاه ـ مير عبدالله ـ احمد ... سيد احمد ـ محمد خان ـ ارسلا ـ عجب ـ بادر ـ کريم ـ محمود ـ ظريف خان ـ ... اکبر شاه ـ ناصر ـ قاسم ـ ياسين ـ عليجان ـ يار احمد ـ نواب خان (۱)

ددې دورې نور شاعران او ليکوال

حبيب الله کاکړ : دقندهار دخورا مشهور و عالمانو څخه دی ، دفيض الله اخونزاده زوی او په (حبو) اخوندزاده مشهور و دی په عقلی او نقلی علومو کښې لوی عالم او د زيات شهرت

(۱) دا ورو ستی (۸) تنه په پښتانه شعرا کښې نه دی راغلی .

خاوندۍ او ځکه یې دحق خدمتونو یاد یږي ده ده د دهلوي اسمعیل دهلوي سره علمي او مسلکي اړیکي درلودې، چه د سید احمد بریلوي (سید باباجا) له ملګرو څخه ؤ (۲) علاوه په عربي [illegible] فارسي [illegible] (۰) [illegible] په عربي او فارسي [illegible] هم [illegible] په پښتو کښي ئې د (منهاج العابدین) په نامه یو کتاب [illegible] ترجمه کړی دی، شعر یې خوږ او روان دی دعم په [illegible] کښي وائي :

[illegible] دی	چه دد و [illegible] نعمت دی
[illegible] ګوهر دی	قیمتي صافي جوهر دی
[illegible] کان دی	د جهان په تن کښي جان دی
[illegible] دی	[illegible] په دهر فتوح دی

[illegible] (۵) [illegible] کښي مدفون دی .

[illegible] حبیب الله په کورني او [illegible] کښي یو عالم سړی ؤ

[illegible] په دست خوشخط هم ؤ، ده په (۱۲۸۶ هـ)

[illegible] منظومه کړی دی دا کتاب د پیغمبر (ص)

[illegible] چه د پښتو [illegible] او مذهبي آثار و څخه ګڼل کیږي،

[illegible] اخلاقي [illegible] یو کتاب ئې د (درالبیان) په نامه

[illegible] لیکلی دی، موضوعات ئې دیني مذهبي دي، رسول الله په

[illegible] (ګرمال) کښي ئې استوګنه کړې ده شعرئې ساده او آسان

[illegible] ادی .

په [illegible] کړ به ډیر ثواب ګوره اری به

[illegible] عبدالمحسن [illegible] دانګرهار په (کامه) کښي ئي

[illegible] کورني [illegible] کورني ده، دی په خپله هم دعربي علومو سره

[illegible] فارسي او پښتو کښي ئي د شعر طبع درلوده او په دي ژبو کښي ځیني

[illegible] (تفسیر [illegible]) دی دا مهم تفسیر ئي په (۱۲۸۲ هـ) کال لیکلی،

[illegible] تفسیر [illegible] کښي ډیر شهرت اري او پښتې او نرمي

[illegible] کورني [illegible] سره نیزدیوالی اري، مرادعلي

[illegible] دی چه تولدیزو او اخلاقي دی دابیت دده دی :

[illegible] کړ [illegible] پاشه ورته مر آت

[illegible] اولادي څخه دی ، ورینګه ئي محمد زمان له

[illegible] استوګنه کړاه دوست محمد دخټکو دعامي او ادبي

(۳) سید باباجا دهند [illegible] دی د (۱۲۵۰ هـ) په حدودو کي دپښور په علاقو [illegible]

[illegible] کړی دی، دی [illegible] (ني) کښي [illegible]

[illegible] او شاعران دده مریدان وو .

کورنی ورو ستی شاعر او ادیب دی، فاضل، عالم او متصوف سړی و، په پښتو ژبه ئی ډیر تالیفات کړی دی، د (واعظ کاشفی) فارسی تفسیر حسینی ئی په پښتو ژباړلی او د (تفسیر الدرتین) په نامه ترجمه کړی دی، [illegible] تفسیر [illegible] دی . [illegible] نظم کښی [illegible] «بحر العلوم» او «اخلاق احمدی» [illegible] کتابونه [illegible] مثنوی [illegible] ترجمه [illegible] تولیدی او اخلاقی دی . دا دواړه کتابونه [illegible] تر [illegible] دوست محمد تر (۱۲۹۰ هـ) پوری [illegible] کښی ئی د امیر شیر علیخان دوره [illegible] لیدلی ده . لکه چه وائی :

دا میر [illegible] دی — عالمه وته [illegible] دی
[illegible] کښی جانشین دی — حکمرانه ئی [illegible] دی

[illegible] د شاعر [illegible] غزل کښی [illegible] امیر دوست محمد خان په عصر کښی ژوندی [illegible] شاعر [illegible] دی، [illegible] اولاد [illegible] اصلاً [illegible]

[illegible] شاعر [illegible] مشهور دی او په عرفانی کښی [illegible] راغلی دی . [illegible]

[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]
[illegible] — [illegible]
له پښتو [illegible] — [illegible]

[illegible] په کلام کښی [illegible]

په ملی لهجه [illegible] دیوی [illegible] دادی :

سره [illegible] همیشه [illegible] — [illegible]
کوچی [illegible] د (ارو) [illegible]

د عشق او مینی له کیفیات اشعار لری . او د ۱۳ پیړی له [illegible] شعراو [illegible] دی . [illegible] په آخر کښی وائی :

قربان دی د خبرو [illegible] — [illegible]
شعر [illegible] — [illegible]

محمد ولی : په نامه [illegible] (۱۲۰۰) [illegible]

شوی دی وائی چه دی د [illegible] روانی طبع خښتن [illegible] په ملی لهجه [illegible] اشعار او چاربیتی ویلی دی .

حضرت علی : دا سمار په خان مشهور او په [illegible] د ۱۳ قرن له [illegible] شاعرانو څخه حسابیږی . په ملی لهجه ئی ښی خوږی چاربیتی ویلی دی د یوی بدلی [illegible] ئی دادی

خیر دی بدن را که مسافر د بل وطن یمه　　　　در کښې دی ولاړیم که دې سپې زمانه کوری کړی

اکرم خان: د دنه حضرت علی د تره زوی ؤ · په ملی شاعرانو کښې حسابیږی په دوهم ټوك پښتانه شعرا کښې ئی یوه خوږه چاربیته راغلی ده ·

ایوبی محمد جی: دا شاعر په اصل د (پکلی) دی هار مستور په (ایبټ آباد) کښې اېدلی ؤ وایی چه ښی خوند وری اوله جوشه ډکی چار بیتی لری · اشعار ئی عشقی او موثر دی دیوی چاربیتی یو بند ئې دادی ·

چه مازدیګر شی شاه په غاړه ښه امیل کړا ندی　　　　تول د نجونو سیل کړا ندی
په بخمای ور بل لګیاوی نور بلبل کړا ندی　　　　زړه زما علیل کړاندی
د ګل غنچه شی لکه زانی په کړا بل و لګی　　　　اورمی په ګوګیل و لګی

صفت خان: د مشرقی د چهار د علاقی د (دولتزو) دی · په ملی اوچه ئې ډیری چاربیتی ویلی دی · ځنی اخلاقی اشعار هم لری · مګر اکثر ئې عشقی دی · دا بیت دده دی ·

د کمال په ګناه ځان وا ده ښایسته کړه　　　　په دنیا کښې څه چې عمده سرېتوب دی؟

مېرهزار: د چهار په (ککه ی باغ) کښې اوسیده · د ملی شاعرانو په ډله کښې د خوږو بدلو او چاربیتو خاوند دی · د وفات وخت یې د (۱۳۰۰ ه) حدود دی · په دوهم جلد پښتانه شعرا کښې یې اشعار راغلی دی ·

خانمیر: دا شاعر د چهار درود په (غزو کلی) کښې زیږیدلی دی · وایی چه په تمام مومند ؤ · د ده اشعار له ملی جذباتو او د پښتنولی له احساساتو څخه ډك دی د یوی چاربیتی سر یې دادی :

په چپ کښې ډال په ښی خنجر نیسمه　　　　اوری د خصم برابر نیسمه
یا به له صدقه خپل وطن شی زما　　　　یا به په سرو وینو کفن شی زما

بابره خان: د چهار درود له ملی شاعرانو څخه حسابیږی ښه خوند ور او چست شعر یې ویلی دی د (۱۳۰۰ ه) په شا وخوا کښې یې ژوند کاوه په خپل نا خوانی داسی افسوس ښکاره کوی :

کاشکی ورو کتو به په ما یو ځلی راغلی وای　　　　ما خوابزو د بر سبق په خپل عمر ویلی وای

خدای دوست: دا شاعر هم د چهار د سرسبزه او شاعرانه رود په (ګوداره) کښې زیږیدلی دی ډیری عشقی چاربیتی او غزلی یې ویلی دی · نا خوانه شاعر ؤ · مګر ښه طبع ئې دراوده په دوهم ټوك پښتانه شعرا کښې یې یوه بدله شته ·

ګل محمد: په تمام خر بون دی چه د خوګیانیو په (سرما) کښې دامیر شیر علیخان په زمانه کښې اوسیده ډیری ملی چاربیتی او غزلی یې په نامه مشهور دی ·

بهره مند: د خوګیانیو (بربیار) کښې زیږیدلی دی · اشعار یې په خلکو کښې مشهور دی ځنی قصی یې هم په نظم کړی دی · په ملی شاعرانو کښې ښه درجه لری ·

Marfat.com

درمحمد : پهقام ځاځی دی تقریباً د(١٢٩٠ه) پهحدودو کښې پې ژوند کاوه دی
یوعالم سړی وله ابتدا نه یې شعروایه اوبیایې پهیاخه اشعار ، غزلی او چار بیتی و یلی
دی؛ چه پهځاځیو کښې مشهوری دی . دده د یو ی ځمځیر ی چا ر بیتی یو بند دا دی :
چه دنافهوعو یمانه یې یکښې جوړ کړی دی .

دالو نګین پهسینه و ړی لکه غنچه ، سوچه ، سینه باغچه ، دچه نصیب نیو لی
ثانی یې نښه تمامی صورت یې ګل ، سنبل کوره چار ګل ، دنجل سړی یې منګو لی
چه مازیګر په کودرو یم سورشال ، سنبال ، مکوه خیال ، جنجال ، مستی البلی
لاس می دریږده دروږو په قطار ، یووار ، خال په رخسار ، دیار په جبین سور

عبدالزاهد : پهقام اندړدی ، یوطالب سړی ؤ مګر په خوانی کښې ور سره عشق ملګری
شو . زلفده سوزه یې خوازه اشعار ویلی دی ، پهملازاهد مشهور او په خپله علاقه کښې
داوی لوم خاوند ؤ . وایی چه یوشیوان یې هم درلود مګر اوس یې چیرته پته نشته . دی هم
ددرمحمد پهشان عشقی چاربیتی لری .

ملامقصود : پهقام خلیل مومند او دپیښور د اکبرپوره ؤ . چارمستی پهډاروبهار کښې
پهمقصود چان یادګری دی : ده پهخپل شوق اسلامی جوړولی ، پهروان اوری لکیفه شعر
یې درلود یو ځېړو چاربیتو کښې یې دلاړوری اکبرخان خوځته په ستاینلی دی .
ملامقصود دامیر عبدالرحمن خان معاصر او دی ځپلی حملکی اوناوړخی چار اتی هم
لری او په چاربیتو کښې داورالدین مرمدلی پاڅی دا چاربیته دده ده :

شین خال دی پهمثال ایښی دوروځو په زور اله — ځمیږی زرافشان
اوران دی الوول لعلـه لعل دی لبه یږمنه — راپور ته که چشمان

شین خال دی پهمثال ایښی دوروځو پهمابین — دو را پـه تماس کـا
نری یوزه الف خو ا لږه دی دولسه سفتین — ریږ کی می واو بهی کـا
زنځ لری آئین خرامدی نرین سرهدی نګین — خوال خال یـه کبـدی کـا
جمال در کړی رب لری اسپ دا می خیر الـله — رایت دی [illegible] خاقان

جمال را کړی رب لری اسپدی ماچا یو ا [illegible] — روغ لحان [illegible] کومخته
عاجز غریب سړی یی یاری ملګری دخو یا او — چه را نشی ایسی و خته
تمخیل مساوی کوره ستادی خوی دو دا تا ی — ا ر [illegible] طوماړ [illegible]
ژوندی یادی یږی زړه زماخدای یالوم سوګنـه — [illegible]

دغزاچیانو دله

توکل ددیار اسمی پهږی دوروستی نیمی اومشهوروبانی شاعرانو څخه دی . توکل
بهوی تهمنسوب اوپهقام صافی ؤ . توکل پهاصل کښې دهقانی کاوه یادفقیرانو پهدعاوی
شعرجاری شو ، دشاعری په کلستان کښې یې خوږی خوږی نغمی ولری دداغ توتیان یې په
ناروکړل زړونه یې تازه اومنی غوټی یې پرانستی لکه نسیم په باغ ونو او ګلانو ورته
اود سوز و ساز نرانی یې وویلی .

Marfat.com

[illegible] ادبي [illegible] هاغومره شهرت لري څومره چه په کلاسيکي ادب کښي رحمان بابا ته نصيب شوی دی دده اشعار و زیاته برخه غزلی دی او څلوریزې ئې کمې دي . د غزل یو مخصوص آهنګ او وزن لري چه پر خوندوروی وائي چه دده غزلې که جمع شي نو څو دیوانه پوري جوړيږي . د دوی کلیه غزل او کښي د عشق او محبت او ډېره جذبه ایدونه [illegible] معنوي خصوصیت کښي د رحمان بابا اشعارو ته ورکړي دي - دی یونا خواته [illegible] غزلو کښي داستادی مقام ته رسیدلی دی . د دوی د یو مخصوص خوندور [illegible] او جمعیت سره او آهنګ موجود دی چه پر ورو ستو شعرانو ئې ښه اغیزه لري دی د دوی کلیه د یو غزل څخه دا دوه بیته راوړو .

دا به هر د نسیم سره ده کښې شوه — ای صنمه که به خپل حرم کښي ځوری
دا زما په فکر هیچ دی بی گمانه — ده وسی سترګی د استازو سترګو پوری

د دوی کلیه د یو غزل راوړو .

زه غزل دی په زړه با [illegible] دز لفو منګی [illegible]
طبیبان خوښي خواری ګرځي ده ئې غیرتي [illegible]
[illegible] زړه او [illegible] په زړو شکنجي توری
زړه به نه ورکړم ستا د توري [illegible] په [illegible]
[illegible] ای [illegible] خدای د [illegible]
دمجنون [illegible] دی [illegible] پروت زه [illegible]
[illegible] په [illegible] ګرځي [illegible] کښي
[illegible] ظالم له [illegible]
[illegible] خلقو [illegible] ناست [illegible]
د [illegible] من دروند دی [illegible] به زار [illegible]

[illegible] کی [illegible] (مینه [illegible]) کښي ارشاد [illegible] موسیقي [illegible] آهنګونو کښي څه مهارت دراود [illegible] سرود [illegible] لوړ [illegible] آهنګ [illegible] په پښتو کښي [illegible] آهنګو و [illegible] دده خوازه اشعار او غزل په مرکز کښي معروف او مشهور [illegible] غزل [illegible] افکار هم کښي [illegible] کښیږي د یو غزل یو بند ئې دا دی :

[illegible] پروت دی [illegible] — پری مقرر شو [illegible]
[illegible] — عاشق سوالګیر دی له خپله یار
[illegible] در دی [illegible] په زړه افګار

[illegible] (د [illegible]) دی [illegible] او ملا [illegible] (پیوجان) [illegible] تجلی [illegible] په آه سوز او زړا کښي [illegible] او [illegible] دی [illegible] عشق په مینه اوخوند کښي له سوزه [illegible] دی [illegible] خوږ [illegible] راتلل . دده غزل په خلکو کښي زیات شهرت لري یو دیوان چه (ګلشن [illegible]) [illegible] په [illegible] شوی دی [illegible] دملی وزن غزلی او څلوریزې نه دي

تدوین شوی ، دی، لکه چه په وطن کښې د توکی سره شریک دی [illegible] په شعر [illegible] کښې هم سره ملګری او دیوه سبک پیروان دی . یو غزل یې دا دی :

غم د یو جانان لیونی لکه مجنون کړمه ⁂ نور یې [illegible] تدوین کړمه [illegible]

ګیر شوم [illegible] خلاصیږم ستا د مینې [illegible] ⁂ ستا آواز [illegible] اوریدلو [illegible]

ستا مینې [illegible] زه احمد [illegible] جګر خون کړمه ⁂ [illegible] تدوین کړمه [illegible]

کاشکې چه پیدا به دې [illegible] دنیا [illegible] ⁂ زه که په [illegible] دا [illegible]

[illegible] مینه [illegible] په [illegible] کړمه ⁂ [illegible] تدوین کړمه [illegible]

[illegible] شه د غماز [illegible] ⁂ [illegible]

[illegible] زاری په [illegible] کړمه ⁂ [illegible] کړمه [illegible]

[illegible] ⁂ [illegible]

[illegible] تدوین کړمه ⁂ [illegible]

ملامیران : [illegible] پیر [illegible] اشعار [illegible]

په ټوله کښې د [illegible] اشعار [illegible] کښې [illegible] دی :

کمال : په [illegible] ([illegible]) [illegible]

[illegible] مشهور او په ملی [illegible]

چند بیت پراته دی او په ملی [illegible] کښې [illegible] لکه [illegible] :

اثری مینه می شکاره شوه [illegible] ⁂ [illegible]

اثری مینه می شکاره شوه [illegible] ⁂ زه [illegible]

چه په شپه [illegible] سره [illegible] ⁂ [illegible]

[illegible] و [illegible] . . . . . .

داستا مینه چه شکاره شوه [illegible] ⁂ [illegible]

ګوندی داستا [illegible] زه [illegible] ⁂ [illegible]

[illegible] . . .

نوروز : [illegible] په ([illegible]) [illegible]

شاعر و ؛ په غزلو کښې یې [illegible] او په [illegible] کښې [illegible]

درجه لري [illegible] او [illegible] غزل [illegible]

دله په ورسره وه . نوروز په [illegible]

دی غزل یې په [illegible]

په مجالس کښې [illegible] په [illegible]

لاسونه [illegible] د [illegible] اشعار [illegible]

دیو غزل یو څو بیته یې دا دی :

چرې می په زړه څی د غم داسې داسې ⁂ [illegible] داسې داسې

نه یاتی مجنون نه فرهاد او [illegible] شه ⁂ [illegible] په [illegible] کښې [illegible] داسې داسې

سیلاب می داو [illegible] په مخ څی همیش ⁂ [illegible] ستر ګو می [illegible] داسې داسې

غماز می پرېږاسې د غم په خندق کښې ⁂ زه غواړم [illegible] ستا [illegible] داسې داسې

[illegible] شته خان د ختو په او [illegible] تم داسی داسی [illegible] دی : [illegible] له خیرامشهورو شاعرانو څخه دی ، د پښوو په (نوبنار) [illegible] خوانوزی او چتی دی د [illegible] روزاو توکل [illegible] کښي [illegible] (انوزی) کښي یې د [illegible] اشعار چاپ شوي دی [illegible] شاعرو [illegible] شاگردان یې [illegible] [illegible] غزل [illegible] :

[illegible] [illegible] ارزدی — زړه می [illegible] ار دی
[illegible] [illegible] دی — [illegible] [illegible] دی

[illegible] :

[illegible] [illegible] [illegible] د [illegible] رندی [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] دی :

[illegible] [illegible] خورو [illegible] [illegible] [illegible] (١) [illegible] محمد [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] حضرات [illegible] ملا [illegible] [illegible] ([illegible] ١٢٩٥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] اشعار [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] :

[illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]

[illegible] (٢) [illegible] پښتو کښي [illegible] [illegible] دی :

[illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]

[illegible] (١٢٠٠ ه) [illegible] [illegible] دی :

[illegible] [illegible] — چاتول [illegible] شي [illegible]
[illegible] [illegible] — [illegible] خپله دي [illegible]

(١) [illegible] ملا [illegible] دیوانونه [illegible] .
(٢) ددې دیوان [illegible] نسخه په پښتو تو لنه [illegible] شته .

د یوسف‌زي دا اولاد — اکوزي یا ندي شي یاد

یوه دره ده سراسر — سیند په منځ کښې برابر

په شمال اړخ خوازوزي دي — په جنوب اړخ بابوزي دي

بابوزي د پري تړي دي — سراسر سره پړ تي دي

رانیزي دي په مغرب — الله والا کښې دي غالب

دغه ځای دخاني کوزدي — د کاجوس اولاد ورور دي

ملا محمد کاکړ : د (۱۳۰۰ هـ) په شا او خوا کښې د قندهار په (زنګي آباد) کښې استو ګنه درلوده عالم سړی و په پښتو او فارسي کښې شاعر او په دواړو ژبو کښې دیوان لري [illegible] روایت ئې دا دی :

زه یو یم چه له غمه دربدر شوم — [illegible]

غلام محمد پوپلزی : د جمهور د (چهار سدی) [illegible] او پوهه او عالم سړی دی، ده [illegible] په پښتو مثنوي ترجمه کړې ده، دا کتاب [illegible] اوږدې د بیارولو دپاره دولس [illegible] په پښتو نثر په [illegible] کښې هم حمایزي، دا کتاب په (۱۲۱۰ هـ) [illegible] کښې [illegible] په پښتو نظم [illegible] کړې دي، دا کتاب [illegible] موضوع کښې دی، غلام محمد [illegible] دیوان [illegible] چه محمدي [illegible] پوپلزي غلام محمد په شعر کښې [illegible] او چاماعي شاعر [illegible] (۱) [illegible]

شیر احمد شیدا [illegible] هلي صاحب [illegible] په (۱۰۰ [illegible]) کښې [illegible] دي وخو یته ئې دا دی :

نجم الدین اخوند صاحب نوم ئې مشهور دی — [illegible]

په مسجد کښې دننه ورما زي مقام — [illegible]

[illegible] کښې راځي په ننګر هار — [illegible]

په [illegible] د شریعت لکه چراغ — [illegible]

[illegible] کښې چه دي [illegible] — [illegible]

[illegible] په نام داوي اوسنه هار دخوا [illegible] چه په (۱۲۸۳ هـ) کښې ئې ختم کړی دی، اشعار ئې [illegible] دي وائي :

ستا [illegible] شیدا لکه تور [illegible] — چه [illegible] خیال دي [illegible]

---

(۱) د جمهور دا اسلام کالج د کتابو فهرست .

Marfat.com

[illegible] د کلای حسن خیل مومند دی، د زیږیدو تاریخ یې (۱۲۰۸ هـ) [illegible] دی. یو عالم او فاضل سړی و، د تحصیل د پاره یې دهند، مصر او نورو ځایو سفرونه کړی دی، [illegible] پدرس او تدریس تیر [illegible] ده ته خدای د شعر و یلو په [illegible] کړې [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] اردو [illegible] ژبو کې مگر پښتو خوږ او ډیر [illegible] بولی :

[illegible] عربی [illegible] فارسی او [illegible] کړه ‎ ‎ پښتو [illegible] [illegible]

داحمد گل په شعر کې د پښتو الی [illegible] از [illegible] روانی او خوږوالی [illegible]

[illegible] د [illegible] داسی دمر [illegible] ‎ ‎ د رنگا رنگ [illegible]

[illegible] کبې [illegible] ‎ ‎ [illegible] به میزان دی

[illegible] ‎ ‎ د دستا [illegible] احمد گل ته

درس [illegible] مدرسه کبې ‎ ‎ شبنم دا [illegible] [illegible] کړاه

احمد گل [illegible] اشعار [illegible] خوا کې [illegible]

[illegible] کې [illegible] :

[illegible] ‎ ‎ [illegible] [illegible] دی

[illegible] د (دیوان احمدی) په نامه [illegible] دیوان د امیر عبد الرحمن [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] د پښتو [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] کې [illegible] دی وایی :

[illegible] دی ‎ ‎ او [illegible] کې [illegible] دی

[illegible] ‎ ‎ [illegible]

[illegible] د [illegible] (۱۳۱۹ ق) [illegible] پښتو [illegible] کې د [illegible] [illegible] [illegible] او یو [illegible] د پښتو په [illegible] (واجبات) په نامه یو لری کتاب هم [illegible] دی، ددې کتاب [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] کې [illegible] وایی :

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] د [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] صوره [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] د [illegible] په پښتو او فارسی کې د شعر [illegible] [illegible] [illegible] (عبرت نامه) او [illegible] هم [illegible] [illegible] [illegible] (۱۳۲۱ هـ) کال وفات شوی دی. [illegible] شعری [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] داده [illegible] :

Marfat.com

د آشنا په غم خراب او محزون شوم [illegible] ... اور کښې دروند شوم

په سرو وینو کښې د زړه [illegible] ... زړه [illegible]

سعادت خان [illegible] (۱) د خوشحال خټک پلار [illegible] ... (۱۰۴۳ هـ) د [illegible] پښتون شاعر [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (۲)

[illegible]

[illegible]

اود پښتو د ادب [illegible]

پښتو کښې [illegible]

[illegible]

[illegible] دخوشحال [illegible]

[illegible] (۱۳۰۰ هـ) [illegible]

[illegible]

[illegible]

(د افغانستان تاریخ) [illegible] پښتو [illegible]

[illegible]

[illegible]

(۱) د سعادت خان [illegible] ...

پښتون دی د خیلو [illegible] آثارو [illegible]

(۲) د اسد الله سعادت خان [illegible] ... کتاب [illegible]

او دهغه دغه ډېرنوم دوه نور کتابونه هم لري چه ډېرخوازه دلچسپ اود پښتو ديوخواږه
نثر نمايندګي کوي، د ده نثر يوه ټوټه دلته درخانۍ په سوات کښي د (بري بازدړي)
ديوخاوندخان لور ښايسته لوروه او دباپا وخان لوري بولېتون هلته چغه وه يوه ورځ
ددرخانۍ دتروزه لوروادوږ پهغه کښي ئې دکوزي بازدړي يوآدم خان نومې خانزاده
بانډي سترګې خوږي شوي ئې له دوايه لاسه خپلې هغه هم بري زړه بايلود. دي اور
داسي لمبه کړه چه دواړه دخلاص دواړد ميلمنودر ... بس دواړه په لار کښي هر ومرو
... په ... کېل، ماسخوتن په حجره کښي چه آدم خان يوه ګوټه رباب ووهلو نو
... اوميروبله خپل خپلوانو ته ئې دزړه حال ووې، دهغه دامراد
وچه په دې ئې ده د آشنا ديدن ته لاړي (مأخوذ خزاني ګنجينه)

تبصره: خوازه عبارات ... جملې ... سلاست او رواني دلفظو
سوچه والی، دمتلونو اصطلاحاتو ... اواستعمال ددې ... خصوصيت دئ، په دې
نثر کښي ... نښته اوعبارتو اداې خوږ والی زيات دئ.

او په دې اعتبار منشي احمد ... کښي ... دپښتو ... او ... مؤسس
وايو اودپښتوني ادبي ... مکتب خاوند ئې ګڼو.

مير احمدشاه رضواني: ددې دورې له ... اديبو ... قاضي مير احمد شاه
رضواني دئ، رضواني ... ادب ...
دواړه کښي اوي لاس ... دپښتو ... ګرامرتوذکر دپښتو ...
... هم ... شمس العلماء لقب ... رضواني په (۱۲۷۹ هـ)
دپېښور په (اکبرپوره) کښي زيږېدلی دئ ده په پښتو کښي ... کړی دئ
لوی خدمت ئې دپښتو ... چه ... ليکلی دئ دا
کتاب دپېر محمد معرفت ... افغاني ... ګرامر ... نور کتابونه ئې
«ګلستان افغاني» او «بهارستان افغاني» ... دا دواړه کتابونه په تعليمي
سلسله کښي داخل او ... ليکل شوي دي. نظم ... دواړه ... ده
خيال ... هم ... ښکاري ... اکثر انتخابات دي. ... دغه رضواني
دشعر يو ديوان هم لري رضواني يو ... او ... دئ، ... د ... نې
طبعي ... د رضواني دپښتو ... کښي هم ... درجه ... دي. دايکو
... دمنشي احمد دسبک پښتان دی او ... قوي مدګوری دی.
دده يو ... شعر ... دادی.

که معاني ... کښي ...
اصالت په اهليت ... دی
که ... کړه کل جهان
هسي ... مردان ... نښته

په ... په ... خان
نه په دې چه ... خان ... خان
... دی ... ن
الکه ... چه پيدا کړدي افغان

رضواني ... چه ... عالم او فاضل وه دپښتو فارسي اوعربي ... شاعر
او اديب هم وه در ضواني ... دادی چه ده د ... سرحد د ... او

په انتخاب کښې پښتو ژبه ... تماشا کړه او په وطن ... [illegible] ... اوږده لری روح
پیدا کړه - دا رنګ ... [illegible] ...
و درول او په دې وسیله ... [illegible] ...
ډېری ... [illegible] ...
کابل ... [illegible] ... آشنا ... وتماشا باتسنت ... [illegible] ...
میر احمد شاه ... [illegible] ... (۱) ... [illegible] ...
... [illegible] ...:

۱- جرګی ... [illegible] ...

٤- تاریخ ... [illegible] ...

[illegible]

[illegible]

احمد ... [illegible] ...
[illegible]
... وفت ... [illegible] ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]:

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
رسا شوی ... [illegible] ...
... [illegible] ...
او ... [illegible] ...
[illegible]
[illegible]
او رباعی ... [illegible] ...
دده ... شعر ... [illegible] ...
دتشبیب په ... [illegible] ...

مشاك افشان قلم ... [illegible]	... [illegible]
په ورو ورو ... عاشق ... [illegible]	... [illegible]
په افسون چه ... آ ... [illegible]	... [illegible]
دتقوی ... [illegible]	... دلاله ... [illegible]

(۱) د کابل ... په (۱۱۸) ... [illegible]

په صحبت چه ئې [illegible] له [illegible] خوا [illegible] | له بو [illegible] بورا [illegible] یسی را با سی
مؤ [illegible] ح د [illegible] | بلی ځه یکښې سپردی دی دیان گنج

[illegible] ملا [illegible] الله [illegible] دیپښه [illegible] ورو [illegible] ئې ځای په نوی !

[illegible] دواني ؛ او لا دغو ته په کي پښه [illegible] واي ؛ [illegible] چه چاپ شوی دی داد ؛ دلیلی او مجنون قصه ؛ [illegible] قصه [illegible] او [illegible] قصه ، د حضرت علی جنگنامه [illegible] ملا [illegible] الله [illegible] ته [illegible] د (۱۳۰۰) [illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible] راوخته روښانه
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

[illegible] (دراوه) [illegible] (۱۲۲۲ هـ) [illegible] معلوم دی ، د [illegible] الله [illegible] مشهور دی ؛ دوره [illegible]) .

[illegible] ملا احمد جان [illegible] غزلی [illegible] :

[illegible] | احمد [illegible]
[illegible] | خوله [illegible] کباب یسی

[illegible] حمزه [illegible] (۱۳۱۱) [illegible] په دوه جلده [illegible] دی [illegible] دی [illegible] منظوم کړی دی .

احمد [illegible] : [illegible] ([illegible]) [illegible] الواعظین په نامه ئې [illegible] په (۱۳۰۵) کښې یو کتاب لیکلی دی ؛ [illegible] قصص الانبیاء نومېږي دا پښتو نه دده دی .

چه سحر بلبل آواز [illegible]	د هجران [illegible] ساز کا
قلندر څکه سر گردان شو	پیدا ئم کښې دا جهان شو

میرمن (۱) صاحبو عاجزه: دا پښتنه میرمن د ګل محمد بارکزي اور وه، د قندهار په اطرافو کښې اوسېده. ملي غزلې ئې ویلې دي، تر (۱۲۹۷) پورې ئې ژوند معلوم دی او خو بیاد کې ئې دا دی: پرخپل خدای به فریاد کړم عوض غواړم له یاری   ننګوم به ګړندی

ماویلی جلکی (۲) زه خو راغله د شپې   حاجت مې دی راوړی بخت غواړم پر تندی

ننګوم به ګړندی

مولوی (۳) سید احمد: مولوی سید احمد د کوهاټ د یو مشهور ملا زوی و. ده د پښتو متلو نو یوه مجموعه لیکلې ده. په دې مجموعه کښې (۶۷۹) متلونه د الفبا په ترتیب برابر تول شوي او جمع شوي دي. دا کتاب د یادري هیوز د پاره (غلام جیلانی) نامي په) ۱۸۷۵ ع) کښې لیکلی و، چه د غه قلمي نسخه ئې اوس د لندن په موزیم کښې خوندي ده. د دې سنې له مخه د مولوی سید احمد دژوند زمانه او بیا کال د مخه د (۱۲۹۰ هـ) پشاو خوا کښې معلومیږي. مولوی سید احمد ځني نور پښتو کتابونه هم لیکلي دي. دا کتاب غالباً د پښتو متلونو لومړی کتاب ګڼل کیږي.

میا احمد: (٤) دا سړی د مروجو علومو عالم او د پښتو ژبې یو ښه شاعر و. په احمد کلاچی مشهور دی. کورنۍ ئې د یره اسمعیل خان په کلاچي نومې کلي کښې و جوړه ده. د ۱۳۰۰ هـ په حدودو کښې ژوندی و او د امیر دوست محمد خان د زامنو هم عصری دی. په پښتو کښې د اشعارو یو دیوان لري. د ده په دیوان کښې رزمیه نظمونه رباعیګانې، چاربیتې، غزلې او نور هر ډول خوندور اشعار شته.

د ده د دیوان یوه نسخه چه د ده په خپل خط ده د پېښور د اسلامی کالج په کتاب خانه کښې خوندي ده. د احمد دیوان چاپ شوی هم دی او (۱۰٤) مخه دی.

د یوی چاربیتي سر ئې دا دی:

بیا شکلي محبوبا شوه آراسته چشمانې توری	راځی په سر و منګو او
له خیاله ئې شانه کړی په مخ زلفې دوری دوری	ځکه لیټی د سنبلو

سید محمد عمر: (٥) دا سړی د پېښور په (کوټه نومی) ځای کښې اوسېده ده د «ګلشن اشعار افغانی» په نامه د پښتو شاعرانو د اشعارو یوه مجموعه ټوله کړې ده. دا کتاب عشقي غزلې چاربیتې او نور اشعار لري، په دې کتاب کښې د هر شاعر د شعر سره د هغه مختصر حال هم په پښتو نثر لیکل شوی دی. نو ویلای شو چه دا کتاب د پښتو شاعرانو یوه مختصره تذکره هم ده. د دې کتاب یوه نسخه د اسلامیه کالج په لایبریرۍ کښې شته، په خپل سید محمد شاعرو او بیا ئې چه خپل اشعار ئې هم په دغه کتاب کښې راوړي دي.

غلام محمد خان خټک: د خان فتح زوی او د جهانګیری کلي د خټکو د کورنۍ یو نامتو شاعر و. په پښتو فارسي او اردو ژبو کښې ئې اشعار ویلي دي د ده د مرګ نه پس د ده د کلام څه برخه د (رموز خټک) په نامه محمد زمان خان خټک طبع کړې ده چه د پښتو او د او فارسۍ ئې برخوند

---

(۱) پښتنی میرمنی (۲) یو زیارت دی (۳) فهرست بلومهارت

(٤)(٥) فهرست مولوی عبدالرحیم.

Marfat.com

ډېر ښه اشعار لري .

(۱) امیر علیخان: دجهانګیری په حسن خېلو کښې یو ښه ادیب او شاعر وه او ده څخه اته قلمی کتابونه پاته شوي دي او دادي:

۱- زړه خوږی مسلمان په نظم ۲. کچکول د امام وردی «درج» دقصیدې ترجمه او شرح ده ۳- داخوان الصفا په نظم او نثر پښتو ترجمه ده (۳۲۷ مخه) ٤- سحر نی ستوري ٥- مقامات امیر د پښتو محاوراتو او لغاتو خزانه ده ٦- ښې خبري له عربي څخه ترجمه ده ۷- سر حدي ګل ۸- خوږه وروروالی دامیر یو څو اشعار دادي (۲):

دو دسته سلام جانان ته په صبا د سحر وایه — دزخمی زړه ارمانونه دوفا په نظر وایه

دزمزم بوه څاڅکی جام امیر ږدی ما دپاره — لا به ولی زما تشی ای ساقی دکوثر وایه

ملامه ماتول علمونه د عرفان په نور ننداره کړل — ته تر عمره له استاذه سبق زیدا او بکروایه

محمد رفیق شمس الفلاك: (۳) داسړی د (مجموعه دیوان شمس الفلك) په نامه یو ښه اثر لري، دا مجموعه دری برخې ده، او له برخه داخلاقو بیان دی.

دوهمه برخه په پښتو کښې دقصیده اما لی شرح ده دریمه حصه خالص غزلیات دي محمد رفیق اول دپېښور په (اکبرپوره) کښې اوسیده بیا (مردان) ته ولاړ.

یو عالم او شاعر سړی وه مولوي عبدالرحیم په خپل فهرست کښې لیکی چه دده کلام پوخ او قوي دی او دغه مجموعه ئي د پښتو ادب یو قابل قدر کتاب دی، محمد رفیق دامیر عبدالرحمن خان په وخت کښې کابل ته راغلی و، او امیر دده دعلم او ښې طبع یوره قدر کړی و دی تر (۱۲۳٦ ه) څخه دمخه وفات شوی دی دده دغه دیوان نه دی چاپ شوی مګر یوه قلمی نسخه ئی په اسلامیه کالج کښې موجوده ده.

نعمان الدین احمد: دی د پېښاور د (سري ډېري) کاکاخیل میاه دی. یو بوه او بیدار سړی و د پښتو ژبې سره ئې ډېره مینه درلوده. ده د پښتو کتابونو د چاپولو او لیکلو دپاره ډېر کوششونه کړی دي. دی په خپله هم په پښتو کښې د تالیفاتو خاوند دی.

یو کتاب ئې (ظفر النساء) نومیږي چه د ښځو د ښوونې دپاره ئې لیکلی او په (۱۳۲۲ ه) کال په هند کښې چاپ شوی دی. دارنګه د (ابن بطوطه سفرنامه ئې هم په پښتو ترجمه کړې ده مګر دا مهم اثر ئې موږ نه دی لیدلی.

دنعمان الدین په کورنی اوتبر کښې نورهم د پښتو لیکوال شته دده ښځه هم په پښتو کښې د (زینت النساء) په نامه یو کتاب لري.

مشیر الدین: داسړی د دغه نعمان الدین کاکاخیل تربور و په اخلاقو کښې ئی د (مشیر الاخلاق په نامه یو کتاب جوړ کړی دی او لکه چه چاپ شوی هم وی

دده یو بل کتاب (تاریخ برامکه افغانی) نومیږی.

محمد یوسف میاه: داشنغرد (سري ډېري) کاکاخیل میاه دی، چه د نعمان الدین احمد خوریی وده دنذیر احمد یو کتاب په پښتو ژبه ترجمه کړی دی چه د (توبة النصوح) نومیږي

(۱)(۲-) د کابل د مجلې په (۱۷۹) ګڼه کښې د محمد اجمل خټک له مقالې څخه

(۳) (٤) دمولوي عبدالرحیم فهرست.

دا کتاب په (۱۳۲۲ هـ) کښې چاپ شوی دی ددې کتاب يوه چاپي نسخه دا سلامیه کالج په کتابخانه کښې شته مولوی عبدالرحيم په خپل فهرست کښې ليکي « چه ددې کتاب ژبه ياکه او فصيحه ده ، او په نثر کښې د پښتو ادب يوه غوره نمونه ده » ددې سربېره په باب کښې مونږ له دېنه زيات څه معلومات نه لرو مګر د مفتي عبدالرحيم په قول ، دی د پښتو يوه غوره نثر ليکونکی ګڼل کېږي

حسيب ګل ميا : دا سړی د کاکا صاحب د زيارت اوسېدونکی او يو شاعر او عالم سړی و . دی د (۱۳۰۰ هـ) وروسته وفات شوی دی . ده په پښتو کښې څو کتابونه ليکلي او ترجمه کړي دي چه څه ئې دا دي . ۱ . د اصحاب کهف قصه ، چه دا فارسي نه ترجمه کړی ده ،
۲ . د عجيب وغريب قصه ، ۳ . د شمس وقمر قصه چه له فارسي نه ترجمه ده .
۴ . د ګلدسته حکايات ، چه له اردو نه ترجمه ده ۵ . د زاد الفرح د مفرح القلوب ترجمه ده
۶ . د بياض ، په دغو ټولو کتابو کښې ئې د بياض ، يو مهم کتاب دی . دا بياض (۵۰۰) صفحې دی او د پښتو او فارسي اشعار لري چه څه د ميا صاحب خپل او څه د نورو شاعرانو چونې شوي اشعار دي . غرض دا چه د حسيب ګل ميا بياض په پښتو ادب کښې يو قيمتي کتاب دی او د ډېرو پښتنو شاعرانو نومونه او د کلام نمونې ئې راساتلي دي .

يو د ډله نامشهور شاعران

د حسيب ګل ميا په بياض کښې د ځينو مشهورو شاعرانو اشعار هم شته لکه رحمان - حميد خوشحال هجري . کامګار - يونس - سکندر او نور مګر په دې خبره دا ده چه دغېنو دا سې شاعرانو نومونه او د کلام نمونې هم په کښې راغلې دي چه څه تر اوسه مونږ ته معلوم نه وو نو دا دي ددغو شاعرانو نومونه په لاندې ډول چوول کېږي :

معظم . نجيب . عبدالوهاب . سيد . آدم . رشيد علی جنګ . نادر احسن . شمشير . نورمحمد شمس الدين . طالب شاه . خادم . مزين . مسعود . ميا ليکي (۱)

ددې دورې د ځينو نورو شاعرانو نومونه

وروسته مونږ دغو شاعرانو نومونه او آثار ښيو ، چه د دغوی آثار ، کتابونه او يا اشعار پيدا شوي دي دا شاعران چه وروسته بيانېږي ټول د خلورمې دورې شاعران دي په دوی کښې څوک قصه ليکونکي څوک ديوان والا او څوك رزمي او عشقي شاعران دي د اختصار په غرض ئې زيات تفصيل نشو کولی . تش نمونه ئې ښوول کېږي :

د قصه ليکو نکو ډله : حسن د ګلزار حيدري ليکونکی قاضي عبدالحسين ....
دليدېر ليکونکی (په قام با وزي او د سوات دی) عجب خان د ډېښو د بچکي دی ....
د ماو مناقب غوثپاك ئې هم ليکلي دي . بو عليشاه ، د مناسب الا ....
فضل ربي . يو قصه ئې ليکلې ده ابراهيم شاه . د (قصهٔ ...) ليکونکی سيد حسين ...

(۱) د بياض نسخه ښاغلي محمد عبدالقدوس ليدلې ده او دغه ټول معلومات د هغه په قلم د « پښتون » په مجله کښې نشر شوي دي . (د ۱۷ نومبر ۱۹۴۵ ع شماره .)

Marfat.com

حسنین لیکوونکی جلات خان - یوه قصه اری رحمت- جنګنامه ئی لیکلی ده امان ګوجراتی سفید شاه عبدالکریم د محبوبا او جلات د قصی لیکوال - محمد حنیف د حسن حسین قصه ئی د پښتو په نیم منظوم نثر لیکلی ده حیدر خان د حاتم طائی د قصی لیکوونکی خالد - د سلطان محمود قصه ئی لیکلی ده عبدالغفار د نایب ه د (محبوبهٔ شام) او عجایب جهان او نورو کتابو جوړوونکی ،

د دیوان والاو ډله : شاه افضل محی الدین - قلمی اشعار اری- عبد العزیز (۱) قلمی دیوان اری یار محمد د دیوان خاوند دی فیض الله (د قندهار دی) عبیدالله (د ننګرهار دی) عبدالعزیز معلم د پښوری فضل شاه دیوان اری.

دینی لیکوونکی: مولوی حمیدالله د راحت القلوب لیکوونکی - محب الدین د پښتو قصیدهٔ بردی لیکوونکی ملا شرف د پښتو قصیدهٔ بردی لیکوونکی - عبدالکبیر د معجزاتو کتاب ئی لیکلی دی ګل محمد ضابطه میراث جوړوونکی محمدیار صاحبزاده د کلات توخی د قطب شاه کیمیای سعادت لیکوونکی عبدالرحیم دقایق الاخبار ئی لیکلی دی په دی ډول نور هم دینی او قصی کتابونه هم ډیر دی چه ټول دلته نشو بیانولای لکه هزار مسایل حقیقت اسلام او داسی نور ددی کتابو پواسطه ښاغلی «زمریالی» د ۱۳۱۸ په کال سالنامه کښی نشر کړی دی اینه چه هلته ئی کتلای شی

ملی شاعران چه عشقی او نور اشعار اری :

ملا محمد کره داسی دی د عبدالله محزون استاد ؤ او هغه د شاعرانو په ډله کښی ذکر کړی دی محمد کریم- حاجی اختر ملا عبدالرحمن- حلیم بابا- سید کره شاه غلام صدیق عبدالسلام قندهاری طالب -ملا خواجه محمد - ملا حفیظ. ملا بازمحمد - ملا ظر - سید محمود - امیر جمال الدین- ملا عبدالعلی ددی شاعرانو اشعار چه نیارجانان » کښی راغلی دی او ټول د قندهار د خواو دی

ګل احمد- سید میر- سعدالدین - زین الدین - محمد رفیق - داراشاه- اسلم شاه- خدابخش- اکرم خان- قمرالدین، اعظم الدین- میرزا محمد ددی لسو تنو اشعار په بهار نوروزی کښی شته او ټول د پښور د خوا معلومیږی.

سحر ګل- د ننګرهار میا ګل د تاجوړ غریبی، د ننګرهار د بتی کوټ مخی د (ننګرهار) معروف شاه- میرباش محمد شریف (د لهپوری) پاچا ګل د پښور زاهد خان محمد حسن (د میوني چاربیته ئی لیکلی ده) سید عباس- میر دل- غلام محمد دوای- زهین- سلطان- رمضان- فضل رحمان- (د پښور دی) یعقوب (د لغمان) ملنګ- میر حضرت- مطهر- آزات خان مسکین- محمد میر- سکندر شاه - جمعه خان د کامی- نسیم د هزاره او رستم د کونړ- بهرامی د تګاو ګل د چترهار- یادونه بهدی ډول نور هم د چاربیتو او غزلو شاعران ډیر دی، چه ټول بیان دلته ګران دی .

---

(۱) عبدالعزیز او یار محمد د قندهار د خواو روښانی شاعران دی تر (۱۳۵۰ه) شاید ژوندی وو دیوانونه ئی د پښتو ټولنه کښی شته .

Marfat.com

په دې دوره کښې د پښتو خینو نور کتابونه

ترانه محفل: (۱) یو پښتو کتاب دی، د پېښور د اسلامیه کالج په کتابخانه کښې نسخه شته دا کتاب په ۱۳۳۶ هـ کښې د محمد خه لیکل شوی دی، او تاليف اوده چه نظم هم دی، مگر مصنف نې معلوم نه دی

شوکت افغانی: (۲) دا هم د پښتو یو کتاب دی چه د اسلامیه کالج په کتابخانه کښې نې نسخه موجوده ده، مگر لیکونکی نې نه معلوم دی.

عنوان النصایح: (۳) دا کتاب د اخلاق محسنی پښتو ترجمه ده، خو مترجم نې معلوم نه دی، یوه نسخه نې د اسلامیه کالج د کتابخانې په فهرست کښې ذکر شوې ده.

زینت النساء: دا کتاب د [illegible] کتاب خلاصه ترجمه جوړه کړې ده.

زما رسول پاک: دا کتاب د [illegible] پښتو ترجمه ده، په (۱۲۸۲ هـ) په لاهور کښې چاپ شوی دی، مگر مترجم نې معلوم نه دی.

د دې دورې عالمان، بزرگان او خینې نور ادیبان

په هره دوره کښې خینې داسې [illegible] او [illegible] او فکر خاوندان وي چه [illegible] او [illegible] ده هغوی کارنامې او [illegible] د پښتو په ادب کښې [illegible] تاثیر لری، او موږ دې [illegible] د دې دورې عالمان او ارادې [illegible] ځیني مشهوره [illegible] بیان کړو.

د سوات عبدالغفور صاحب: [illegible] یو لوی عالم او بزرګ [illegible] دی، دی په (۱۲۱۳ هـ) په سوات کښې زیږېدلی او په (۱۲۷۷ هـ) [illegible] دی، (٤) دده فیض او برکت په [illegible] پښتو [illegible] کښې خور شوی او [illegible] شوی دی. سوات صاحب یو لوی مجاهد او غازی [illegible] د پښتو [illegible] با بابا، ولی محمد او نور دده [illegible] کښې [illegible] خوا [illegible] دی [illegible] د تو او پښتو دپاره ددین یوه [illegible] چه [illegible] کښې [illegible] خیل [illegible] موندلی دی، په شریعت [illegible] یو لوی [illegible] پښتون [illegible] د اصلاح [illegible] دده په مریدانو کښې هم ډېر لوی لوی [illegible] صاحب [illegible] ملا صاحب، مانکی ملا صاحب [illegible] خدمت [illegible] په سوات صاحب [illegible] یو مناجات هم لیکلی دی، مگر [illegible] رسیدلی. دده مزار د سوات په (سیدو شریف) کښې دی.

فیض محمد اخوندزاده د لوګر د [illegible] صاحب مشهور [illegible] د طریقت سلسله کښې چنوله سوات صاحب نې مرشد [illegible] کښې ژوندون [illegible] معاصر دی، دی یو [illegible]

فیض محمد اخوند زاده [illegible] په ۱۲۹۲ هـ [illegible] د (روضة المجاهدین) په نامه یو پښتو [illegible] کتاب [illegible] دا کتاب [illegible]

(۱) (۲) (۳) فهرست عبدالرحیم (٤) تاریخ ریاست سوات.

[illegible] اوداستقلال دانتلو یو اوی درس دی چه په پښتو کښي خورا قیمتي کتاب ګڼل [illegible] (۱) په دې کتاب کښې څینې ښه اخلاقي او تبلیغي مضامین هم شته، دملت دیوو الی او د [illegible] لوی الکه جو وایي:

[illegible] واړه یو وجود شی. په طلب کښي دمقصود شی.

[illegible] روان دی، قرآنی مضامین ئې په پښتو شعر کښې بیان کړی دی ځای [illegible] عسکریت او تور کښي ښکاري ایانوی، په یو ځای کښي ئې ښه [illegible] اخلاق چه د [illegible] عسکری مشر او سر لښکر د پاره لازم دی ښودلی دی چه دا ئې [illegible] کښې رواړو:

[illegible] کښي چه افسر وی
می باید چه دلاور وی

[illegible] اری [illegible] وی
په صفو نو کښي جرار وی

[illegible] وی
په دینداره مذکر وی

[illegible] سوزی اری ناصح وی
هم انصاف اری صالح وی

[illegible] اری په داد کا
او لښکر سره امداد کا

[illegible] وی نقیل نه وی
هم ظالم او بخیل نه وی

[illegible] جاهل نه وی
بد کرداره غافل نه وی

[illegible] باخبر وی
په خیل کار کښي با هنروی

[illegible] خوی نه وی
هم وچ خوای بدګوی نه وی

[illegible] صابر وی
په نعمت د رب شاکر وی

[illegible] نه وی
له الله نه باغی نه وی

[illegible] خدمت راست وی
د الله په طاعت راست وی

[illegible] خوری نه زانی وی
نه رشوت خوری نه جانی وی

[illegible] سرا سر
په کتاب وی سرا سر

[illegible] کړه
دی خیل خان ورباندی موږ کړه

[illegible] دریوه در کا
خپل منځ تور، خاوری په سر کړه

[illegible] اخوندزاده: په هډې صاحب مشهور دی، یو روحانی سړی و، د سوات صاحب [illegible] دزیات شهرت خاوندی، هډې صاحب هم لکه د خپل پیر [illegible] یادیږی تول افغانستان یې له فیضه بهره موندلی ده لکه [illegible] حضرت صاحب، د شوار وصوفی عالم ګل صاحب، د سر کانړو [illegible] صاحب، د جګنور ملا صاحب، د اسلامپور پاچا صاحب او داسی نور [illegible] مریدان دی، هډې صاحب په اصل د شلګرو، د کابل په تندر سازی [illegible] د جلال آباد په (هډه) کښي اوسیده، چه هم هلته د (۱۳۱۹ هـ)

---

(۱) د دې کتاب یوه نسخه چه د رمضان نامی افغانی په خط په (۱۳۳۷ هـ) کښي لیکل [illegible] (رښتین)

په حدودو کښې وفات او مزار یې او س د خاصو او عامو خلکو مرجع دی د هډې صاحب یو [illegible]
کره عالم ؤ، یوه اویو کتابخانه ورځخه پاته ده مګر د پښتو پاړه [illegible]
د هډې صاحب جهادونه او کارنامې هم په ملي چاربیتو کښې [illegible]

مانکی ملاصاحب: دی شیخ عبدالوهاب نومېده یو مشهور روحاني سړی او د سوات صاحب [illegible]
خلیفه او ماذون وو، او ډېر مریدان یې در اودل، د هډې صاحب سره [illegible]
مناظرې دراودې، په دې بحثونو کښې ددی مریدانو څخه قدر افراطونه کړی دی، چه هغه [illegible]
اصلي مقصد څخه ډېر لیرې ښکاري.

ملاصاحب په پښتو نثر کښې د (عقایدالمؤمنین) په نامه یوه ورو کی رساله هم لري [illegible]
جمنو شروع کېږي د که چادرنه پوښتنه وکړه چه بنده د چا یې ورته وایه [illegible]
یم چه یو دی شریک نه لري ځمکې او آسمانونه یې پیدا کړي دي [illegible]
دی زه یې هم پیدا کړی یم.

ملاصاحب په (۱۳۲۲ھ) کال کښې وفات شوی دی.

<u>کجوري ملاصاحب</u>: د ده نوم ضیاءالدین او د کجوري په ملاصاحب مشهور [illegible]
(کرغ) کښې او سېده، یو متصوف عالم سړی و او د هډې صاحب د طریقې [illegible]
ملاصاحب په پښتو او فارسي کښې اشعار هم ویل. شعري تخلص یې [illegible]
په کتابخانه کښې د پښتو او فارسي دیوانونه موجود دي. ده په پښتو کښې [illegible]
ډېر خوښول. د مرګ نې تقریباً دیرش کاله کېږي. دا ده بیتونه [illegible]

مونځ هغه دی چه معنی ته یې حضور وي — لکه داچه یې [illegible]
هم یې به قیام قعود په ښه شعور وي — چه دا وي نکته [illegible]

<u>ملامشک عالم: اصل</u> نوم یې دین محمد او په د مشک عالم مشهور [illegible]
مجاهد او غازي سړی دی د (۱۲۹۶ھ) کال په غزا کښې یې ښه خدمتونه [illegible]
چه دی هم د سوات صاحب له مریدانو څخه دی. استوګنه یې (شلګر) [illegible]
او ریدلي دي چه په عربي کښې یې ځنې نوره آثار هم درلودل. غرض دا چه [illegible]
عالم او روحاني سړی ؤ، چه د وطن په ملي خدمتونو کښې یې ډېره برخه [illegible]
چاربیتو کښې ډېر ستایل شوی دی.

<u>قاضي عبدالقادر پشاوري</u>: (۱) په قام یوسف زی او د قاضي فضل قادر [illegible]
کښې یو زبردست فاضل عالم او د پوهې و فکر خاوند بلل کېږي [illegible]
فارسي او اردو ژبو کښې ښه مهارت دراود او ده دې ژبو [illegible]
شیرعلیخان مصاحب، عسکري منشي، او د هغه له خوا (توونکی) په لقب [illegible]
د تولو شاهي لښکرو د معلمۍ رتبه یې درلوده. دا سړی دا میر شیرعلیخان [illegible]
بیداري او د پښتو ژبې د ژوند په نهضت کښې او یه برخه لري [illegible]
پوهې د باره یې ډېر خدمتونه کړي دي او په دې مقصد یې ډېر انګر [illegible]
انګریزي قوماندې په ډېره خوږه او درنه ژبه په پښتو ترجمه کړي دي. [illegible]

(۱) د آریانا مجله شماره ۳ سال ۲

... یې په دغه تالیفات دي. او یا دده په نظر په او اصلاح جوړ شوي دي. په (شمس النهار) کښې یې ډیري خطابې او وعظونه شته، لیکه داچه ده په دغه وخت کښې د عسکرو او خاص یا د پښتو د پاره زیات خدمت کړی دی وایي چه څو جلده عسکري کتابونه یې او عسکري اصطلاحات یې په پښتو کړي وو، مګر افسوس چه ده دغه آثار اوس ورک او یې پټې دي.

صرف یو کتاب یې چه د پیاده د قواعدو او قوماندو په باب کښې دی موجود دی. د نمونې د پاره یې یو څو مثالونه راوړو او مړي کار د لاسه وروقدم. قدم اوږد پښه په ځای ... وټک جوړ ... د داکي په پوستي صف در ... قدم ... وروږ رقدم. کرز ... په وقت ... سم ودر ... په وقت دودر ... وټک په خبر ... ز اګون کیږد ... یو قدم ...

سید جمال الدین افغان ... دی دوری ... خلکو او یو ... او څخه یو سید جمال الدین دی چه په هر ځای کښې یې د کمال او لویې آوازې خور دي. د اسلام نابغه د مشرق نمر او اتل او د افغانستان په تاریخ کښې لوی مقام لري ده د عالي افکارو رڼا په هر ځای خوره او هر چېرې تري خلق مستفید شوي دي. سید د کونړ له سیدانو څخه دی ده په کابل او هند کښې تحصیلات کړي دي او مړی د امیر دوست محمد خان په دربار خلافو کښې داخل او یا د امیر محمد اعظم خان وزیر ... کښې وزارت ... امیر شیر علیخان په وخت کښې هم لوی کاردار و د وطن د ترقي د علم او پوهې د زیاتوالي په باب کښې یې ... کړاو ... کړي او د پادشاه حضور ته یې وړاندې کړی و. چه د امیر شیر علیخان د وخت زیات اصلاحات ورته راجع کیږي. سید په خارجي هیوادو ... هند، مصر، ایران، ترکیه، روسیه، فرانس او انګلستان کښې ډیر ګرځېدلی او په هر ځای کښې یې د خپلو افکارو له تبلیغ څخه خلق مستفید کړل. مسلمانانو ته یې د بیدارۍ چغې وکړې. په مصر کښې یې نوی روح ورپو کړ ... ترکان یې ... د هند ... یې ... ایران کښې ... د خپل هیبت او د بیدارۍ آوازه خوره کړه جریدې او مجلې یې جوړې کړې او په دې صورت یې د خپل مسلک په خپرولو شروع وکړه. سید په دې دنیا کښې د یو بیدار ... سړي ... پښتون په نامه معرفي شو مګر عمر ورسره وفا ونکړ او د خپل ... مقصد یعنی د اسلام د یو والي په لاره کښې په (۱۳۱٤) کال په ترکیه کښې وفات شو، چه آخر یې له (٤٧) کالو څخه ده تابوت او مړی د ۱۳۲۳ ش کال د جدي په ۱۰ له ترکیې څخه کابل ته راوړل شو او ... خپل وطن په خاوره کښې مدفون شو. د سید په مشهورو آثارو کښې یو (تتمة البيان في تاريخ الافغان) دی او نور مستقل آثار ... رسالې ... پښتو فارسي ترکي عربي او فرانسوي ... ورباندې لیکلي ... څخه ... شهرت پیدا کړی و.

حاجي محمد اکبر په قوم هوتک او د ... هار یو معروف سړی دی چه د امیر شیرعلي خان په زمانه کې ژوندی او د پوهې او ادب ذوق خاوند و د (۱۲۹۸ هق) په حدودو کښې له وطنه فرار شو او بیرته د (۱۳۰٤ هق) په خواوشا کښې قندهار ته راغی او هوري وفات شوی دی. ده په پښتو شعر کې ښه طبع درلوده او ښې اشعار یې پاتې دي چه له هغو څخه یوه پښتو منظومه ... ده چه د امیر عبدالرحمن خان حضور ته یې لیکلې وه. ده د پښتو د کتابونو یو کتابخانه درلوده او د پښتو خزانې قلمي نسخه هم دده په خواهش په (۱۳۰۳ هق) کې نقل شوې ده چه د دغه نسخې له رویه دغه د پښتو ادب مهم کتاب په کابل کښې چاپ شو.

ملا غلام جان د افغان و د امیر

غلام محی الدین افغان

د پښتو د ادب تاریخ ۱۳۲۲ ع

عبدالرحمن خان د دربار پښتون لیکوال او په هغه عصر کی ژوندی و، دده له پښتو آثارو څخه د هغه عصر د وه منثور کتابو نه دی چه یو د امیر عبدالرحمن خان سوال وجواب دولتی او بل دده نصیحت نامه ده چه دواړه دغه مرحوم لیکوال په پښتو ترجمه کړی او چاپ شوی دی

مولوی عبدالرؤف٠(۱) د امیر حبیب الله خان د زمانی او هغه د دربار یو پښتون عالم او د علامه حبیب الله کاکړ نمسی دی په عربی او فارسی کښې آثار اری د قرآن حافظ هم و او په ادبیاتو کښې ئې په دسترس درلود ده تفسیر افغانی په نامه په پښتو یو تفسیر شروع کړی و خو تمام نه شو یا ته شوی دی یو کتاب ئې د کشکول په نامه هم لیکلی دی چه د متفرقو مضامینو مجموعه ده او پښتو برخه هم اری دی په (۱۳۲۳ ﻫ) کښې وفات شوی دی دا مرحوم په (۱۳۲۳ ق) د سراج الاخبار اومړی موسس او مدیر و .

غلام محی الدین : افغان ، اصلاً د قندهار او د یو پښتون لیکوال او یو د مرغی و تحصیل ئې د پښتو ربه علاقو کړی دی د امیر حبیب الله خان په عصر کښې ئې په لند کا و ده په (سراج الاخبار) کښې ئې ځنی پښتو اشعار نشر شوی دی دا اشعار و څخه ئې معلومیږی چه دی یور ون فکره و یش پښتون او د یو درد من او زړه خو ناده و .

افغان د امیر حبیب الله خان په وخت کښې د دار المعلمین مدیر هم و او ګڼ شوی و سی د پښتو ژبی د ژوند انه په تحریک کښې امری حقدار ګڼل کیږی دی په (۱۳۳۹ ﻫ) کښې فوت شوی دی دده په کلام کښې اصلاحی او انقلابی افکار او د وطن د مینی ملده لا کیږی دادوه بیته ئې واوری ؛

زړه زما ډک دی له مینی د وطن خپل وطن ... ...
چه دچا په سر سودا د وطن نه وی سر د ... ...
د افغان د کمال او علم په باب هم یو خو بیته شعرونه ویلی دی :
بی کمال د با کمال کله همسر دی هم قیمت کله ګوهر سره حجر دی

---

(۱) سراج الاخبار ه کال.

باکمال سړی په هر لباس شاه دی — په ظاهره که مفلس او قلندر دی
که لباس د بې کماله وی د زربفتو — دا یې ځای دی د حریر و هغه خر دی
که لباس د باکمال وی د کرباسو — کمال ده لره خلعت دی هم زیور دی
خوک چه نه لري کمال او وره افغانه — که غني وي لا خو تا نه مفلس تر دی

افغان یو ه توته هم تر دغو اې پدې ول وره سته و گوری ، دا نثر د مفهوم په لحاظ یو خوراقیمتی شی دی ، چه د یو پښتون د پښتني احساساتو رښتیاني نمایندگي کوی او په سراج الاخبار کښې د اعلان په ډول نشر شوی و :

او مقصد مو د اعلان دا دی چه زموږ ژبه دې رواج پیدا کی او هر خوک دی د ترقی د پښتو په مضامین و لیکی او د یو راستانه دی اعلان نوای پښتو ته خبر ور کوم که خوک زما او یا و پښتانه د پښتو په مضامینو نامی ملایان لری هغه دی خپله مدعا په پښتو کښې و لیکی او د سراج الاخبار مدیر صاحب ته دی را ولیږی .

په بند د هغه له جواب په بزشی هغه ته به (۵۰) روپۍ په طور د انعام ور کړم او وعده هم تیاره شوی ده (۱)

مولوی عبدالواسع : د ۱٤ پیړۍ د اوایلو د مشهورو علماو څخه دی تر ۱۳۳۷ و سنه د پښتو مرکی د مشر په فارسی ئې خپلی لستاو ه لیکلی دی د پښتو مرکی د پښتو گرامر او د پښتو کتاب ده په تصویب د ولاس لیک نشر شوی دی او په لیکلو کښې ئې هم شریک وی دی هورا اوی عالم او په پښتو او فارسی او عربی کی لیکوال او شاعر و په خیل و خت ئې د پښتو په خدمت کښې ډیر زیار ایستلی دی او د پښتو د یوی امرنی رسمی او ادبی مرکی د مشری واگی ئې په لاس ری دی به (۱۳۰۸ س) په کابل کی د بچه سقو په امر وژل شوی دی ده له پښتو آثارو څخه یو پښتو تفسیر شته او هم یوئی کتاب حکمت اسلامی په فارسی کښلی دی

محمد زمان خان : د سردار غلام محمد خان طرزی زوی او د پښتو مرکی اول عضو و د پښتو مرکی د افغانو او یو ازیني پښتو کتاب ئې په (۱۳۱٤ھ) کال ئې په لاس ایك چاپ شوی دی . شاید په لیکلو کښې ئې هم برخه واری

عبدالوهاب : د پښتو په مرکه کښې رکن او ترجمان و په کلامه کښې ئې استوگنه کوله دی هم د پښتو مرکی د کتابونه په لیکلو کښې شریك معلومیږی د پورته دری تنو پناغلو د نثر نمونه کښې له یوازنی پښتو څخه دا یوه توته را اخلو

د پښتون ای زمامین ورور ه ! یو په چه کښې د خو بهویش شی ، اودس و کی پیالمونځ په لمونځی کښې و کی . د هود او هلار او د ښوونکی او د مشرانو مخوری و غواړی و پښتان مخ او نوری سپیڅلی وسائی او اوستلی ته چه ځی په لار کښې خری (۲) بازی ونه کی ، دا نثر ځکه چه نمونی دی نو جملی ئی لنډی وړی دی او پیدود د معرفة الافغانی د نثر ته ورته دی ، سو چه او خالص پښتو ده او پردی الفاظ نه لری .

مولوی تاج محمد : د خیل و خت یو لوی او زاردست عالم دی چه په مهتمم صاحب مشهور و په پښتو او فارسی ، انگریزی ، عربی او اردو ژبو باندی ښه پوهیده . دی په مهمندو کښې

(۱) سراج الاخبار ٦ کال ۲۲ شماره (۲) خری = بد - بازی = کارونه ،

او سېده عمر يې په تبليغ ، وعظه نصيحت تعليم او درس ، جهاد او د خلقو په اخلاقي او اجتماعي اصلاح کښې تېر شوی دی ، د پښتو ژبې هم او صحيح تعليم آرزومن و او په دې لار کښې ئې زيات کوششونه کړي دي تقريباً په (۱۳۴۴ ه) کښې وفات او د ښتو ژبې خدمت کښې مدفون دی . څلور قلمي کتابونه ئې چه په مختلفو ژبو د هر ډول مضامينو مجموعې دي ياد گار پاتې دي د يو کتاب د غرض په باب کښې داسې ليکي :

دا کتاب مې جمع کړ د پاره د دې که چېرې څوك غواړي چه په دې لارې تلل و کاندي او څوك بيانه مومي چه لار ورته وښيي نو دا کتاب ز ده په مخه لار و ښئي) .

قاضي خير الله پېښا وری . دا سړی هم د پښتو د خدمت په لار کښې مقدار کښل ليږي د پښتو دا لغاتو يو کتاب ئې د خير اللغات (۱) په نامه په اردو ژبه ليکلی دی مگر تر څه معلومات ئې په لاس نشته د ۱۴ پېړۍ دا ولي برخې ليکونکي معلوميږي .

سلطان محمد خالص : په قام بارکزی او د قندهار او سېدونکی دی . د امير شير علي خان په دوره کښې ئې د بر وخت په کلات حکمراني کوله . د تاريخ سلطاني په نامه د پښتو يو تاريخ ليکلی دی چه اول جلد ئې چاپ شوی دی خالص د فارسي ژبې شاعر و ، د پښتو اشعار ئې معلوم نه دي ، يو په پښتون ليکوال ئې بللی شو .

عبد العلي مستغني : په قام ورد ک دی ، په فارسي او پښتو ژبې په شعر و ايه د سراج الاخبار د وخت له شاعرانو او اديبانو څخه دی او خورا ډېر اشعار ئې د مرگ نه پس تقريباً (۱۰) کاله کيږي دی اول د فارسي ادبياتو معلم و او بيا د ادبي انجمن کښې عضو شو .

مولوي عبد المجيد : (۲) په قام اتمانخېل دی . يو عالم سړی او د يو تر د مې د وره څاوند دی په ورو کوټوالي هندوستان ته ولاړ ، هلته ئې تحصيل و کړ او د پېښور په (مشن کالج کې) د عربي پروفيسر شو ، دی د پښتو د مشهورو او نوميالو په جمله کښې دی ئې تاليفات اری يواځې د غوڅه چه موږ ته معلوم دی : د (جمال افغاني) کتاب دی دا کتاب ئې د علامه سيد جمال الدين افغاني په سياسي او نورو حالاتو کښې او مړی په اردو ليکلی و ، او ئې بيا په خوږه پښتو ترجمه کړ ، د ده د خپل نامه سره يا جوړی هم ليکلی دی د مولوي عبد المجيد د جمال افغاني کتاب د پښتو په نثر کښې يو خورا غنيمت کتاب ، او د سيد جمال الدين افغاني په باره کښې په پښتو ژبه يو او مړی تذکره ده . دا کتاب د اسلاف په ډله کښې ئې د د ... مقدمه هم لري . د دې کتاب يو څو جملې دا دي : «په دې پر آشوب او تنزل زمانه کښې هم ... داسې زړ ور دسته هستي پيدا کړه چه په يو لاس کښې ئې د سياست توره ... او د مغرب نه تر مشرقه پورې ئې تمامه زمکه متحير کړه ... شوی سر و تـکی ليږي ليږي گرمي شوی ، دا غيبي امداد ... دا د سيد محمد عبده مصري استاد سيد جمال الدين افغاني ...

---

(۱) وايي چه دا کتاب په پېښور کښې چاپ شوی دی .

(۲) کتاب جمالي افغاني طبع اگره ۱۹۲۱ ع .

ملامحمد : د شام ساقی دی ، دامیر عبدالرحمن او امیر حبیب الله خان په وخت کښی عرش ایکی او افغانی ئی ویلی (د پښتو منشی‌ؤ) دارتنګ د « پښتو مرکی افتخاری » عضو هم ؤ په سراج الاخبار کښی ئی د پښتو ځینی اصلاحی اشعار نشر شوی دی د پښتو مرکی په ځینو کتابو کښی د ده لاس لیکونه هم شته . ملامحمد په (۱۳۰۵ ش) کښی وفات شوی دی وایی چه دی یو قلمی دیوان هم لری .

پیرمحمد (منشی) : دا سړی هم یو پښتون لیکوال او د قلم خاوند دی . ده انګریزی څخه د داکتر (جمیس کنتلی) یو ښه کتاب په پښتو ترجمه کړی دی . دا کتاب (زخمیانو ته هدایتونه) نومیږی او په (۱۹۱۰ ع) کال په لاهور کښی چاپ شودی . منشی پیرمحمد په (پاراچنار کښی د منځنی مکتب سرمعلم ؤ . د دغی ترجمی په سر کښی د (سکماتی نسکریفت نومی یو انګریز نوم هم شته ، مګر غالبه دا ده چه دا کتاب ټول د پیرمحمد ترجمه ده او دغه انګریز نوم ورسره په کمه بله وجه ملګری شوی دی .

قاضی عبداللطیف : دا سړی د یوی علمی کورنی یو عالم سړی او اصلاً د سوات د علاقی د (کڅارچ) نومی ځی دی . ده د (تفسیر تیسیر) په نامه دوه جلده کښی یو پښتو تفسیر لیکلی دی چه اول جلد ئی په (۱۳۳۹ه) کښی تمام شوی دی . دا تفسیر ئی د سوات والی ته منسوب کړی دی په پښتو کښی یو لوی کار او مهم خدمت ګڼل کیږی .

سید محسن : د امیر حبیب الله خان په وخت کښی د قندهار د دارالحفاظ مدیر ؤ . په عربی ، فارسی او پښتو کښی لیکونکی ؤ په هغه وخت کښی ئی د قندهار د ښار د مزارونو په باب په خوږه ژبه کښی یوه رساله لیکلی وه . وایی چه په پښتو کښی ئی روانه طبع لرله . دی په (۱۳۴۱ه) په قندهار کښی وفات شوی دی (۱)

محمد یعقوب واهی : د فراه نورزی دی . چه په (۱۲۸۴ه) کښی زیږیدلی ؤ . یو عالم او ښه سړی او په فارسی او پښتو کښی ادیب او شاعر ؤ په فارسی کښی زیات آثار لری ، وایی چه د پښتو د خاصو لغاتو یو کتاب ئی لیکه مګر نیمګړی ځنی پاته شو ، فراهی د ښې قریحی او قوی حافظی خاوند ؤ .

ده د یو شعر یو څو بیته دادی :

زه عاجز بنده د خدای یم — تل په حمد و په ثنا یم
خیال معبود پدار تنګ ستا یم — ثنا ستاده لویه خدایه
چه خدای آدم پیدا شو — پیغمبر بردی د نیا شو
په صفت دار تنګ ګویا شو — ثنا ستاده لویه خدایه (۲)

په پښتو کښی د خارجیانو تالیفونه

لکه چه معلومه ده د دی دوری په ابتدا کښی اروپایان د افغانستان خوا او شا ته راسیدلی دی ، په دغه وخت کښی او له دغه وخت څخه را په دی خوا ډیر مستشرقین پښتو ژبی ته متوجه شوی او په دی ژبه کښی ئی زیات کتابونه لیکلی دی . که څه هم د دوی دا کوششونه له خپلو مقاصدو

(۱) د حبیبی د پښتو د شعر تاریخ څخه (۲) د کابل مجله (۱۴۴) شماره

اوسیاسی غرضونو څخه خالي نه وو؛ ګریا هم دذخیري دزیاتوالي په لحاظ دقدر وړ دي اوغواړو چه وروسته یې په لنډه صورت بیان کړو، مګر دلته مونږ یوازې هغه نامونه چه دپښتو په ګرامر لغت او ادب کښي یې څه لیکلي دي:

کوله ن شتنه: (۱) یو جرمني مستشرق دی او ومړی سړی دی چه دپښتو په الفاظو کښي ئې یو کتاب لیکلی دی. دا کتاب په (۱۹۱ ع) په (پترزبورګ) کښي چاپ شوی دی. مګر نایاب دی.

کلاپراټ: ده دپښتو دګرامري ساختمان په باب کښي یو کتاب لیکلی دی چه مستر (ډورن) لیدلی واو وایي چه له غلطیو ډک دی. دا کتاب په (۱۸۱۰ ع) کښي چاپ شوی دی.

برنارډ ډورن: دا مشهور روسي او دپښتو یو لغت لیکونکی دی چه په (۱۸۴۵ ع) په (پترسبورګ) کښي طبع شوی دی او یو بل اثر یې دپښتو دپخوانو منظومو او منثورو آثارو انتخابات دي، چه (کرسټومتي آف دی پښتو) نومیږي.

راورټي: یو مشهور انګریز مستشرق دی په پښتو کښي ډیر آثار لري دپښتو دلغاتو یو لوی کتاب یې لیکلی دی چه په (۱۸۵۶ ع) په لندن کښي چاپ شوی دی. په دغه وخت یې دپښتو په صرف او نحو کښي هم یو کتاب تالیف کړی دی، ددې ګرامر په مقدمه کښي دپښتو او پښتنو شاعرانو په باب ډیر ښه معلومات شته. راورټي دپښتو دپخوانو کتابونو د نظم او نثر انتخابات هم جمع کړي او د (ګلشن روه) په نامه یې نشر کړي دي. دی یو منثور پښتو (محاورهٔ پښتو) هم لري او په پښتو کښي دا سیپ حکیم قصه هم دده ترجمه ده دا ترجمه په (۱۸۷۱ ع) په لندن کښي چاپ شوې ده.

دی دپښتو دخصوصیاتو او ادبیاتو په باب هم یو کتاب لري چه طبع شوی دی.

راورټي وایي چه له ما نه وړاندې میجر لایچ او کپتان (وکهان) هم دپښتو واړه واړه ګرامرونه لیکلي دي.

ګایګر الماني: دپښتو په فیلالوژي کښي یې په (۱۸۹۳ ع) کښي یو رساله لیکلې ده او دپښتو لغات یې داوستا او سانسکریت سره مقابله کړي دي.

هانري والټر بیلیو: انګریز دی، په پښتو کښي یې دوه مهم آثار یو لغت او بل ګرامر لیکلي دي چه په (۱۸۶۷-۱۸۶۸ ع) په لاهور کښي طبع شوي دي.

تومانوویچ: یو روسي مستشرق دی، چه دپښتو ګرامر او فرهنګ یې په روسي ... او په (۱۹۰۸ھ) په تاشکند کښي طبع شوي دي.

ترومپ: جرمني دی، دپښتو یو ګرامر یې لیکلی دی چه په (۱۸۷۳ ع) په لندن کښي طبع شوی دی.

---

(۱) د آریانا مجله اول کال ۶ شماره

[illegible] اوـ انګریزدی، ګرامریې په لندن کښې په (۱۸۶۰ ع)
[illegible] دی:

[illegible] (۱) [illegible] ګرامر ليکلی دی.

[illegible] ګرامريې په (۱۸۱۱ ع) په لندن کښې طبع شوی دی.

[illegible] اودوزيرو دپښتو ګرامريې ليکلی دی دوا ده [illegible] دی.

[illegible] کتاب [illegible] دپښتو په ادبياتو کښې (دپښتو نخوا دهار و بهار) [illegible] (۱۸۸۰) [illegible] دا کتاب دوه برخې دی، او مړی برخه يې دپښتو [illegible] برخه يې دپښتو بدای دی.

[illegible] په ادب کښې دخوشحال خان اود (۱۷ قرن د [illegible] (۱۸۰ [illegible]) [illegible] کړيدی.

[illegible] چه مستر بيدواب يې ستاينه کوی.

[illegible] چه په (۱۹۲۲ ع) په لندن کښې طبع شوی دی.

[illegible] يې [illegible] کړی دی.

[illegible] جمع کړی او په ۱۹۲۹ ع کښې يې طبع کړی دی [illegible] لري.

[illegible] اوانتخابات يې د (کـليد افغانی) په نامه تول [illegible] کړی دی

[illegible] ايتمولوژی (اشتقاق) کښې يو کتاب لري، او په [illegible] کتاب ليکلی دی.

[illegible] ليکلی دی.

[illegible] يو کتاب ليکلی دی.

[illegible] تحقيق کښې يو کتاب لري.

[illegible] يو اثر لري (۲)

[illegible] چه دپښتو په ساختمان يې يو کتاب ليکلی دی.

[illegible] (۱) [illegible] دی او دا برخې لري: دپښتو ګرامری قواعد، دپښتو [illegible] ازديوان رحمان خلاصه، پښتو لغات له انګريزی ترجمې سره [illegible] او اشتقاق دا کتاب دلندن په موزيم کښې شته، مګر [illegible] (زما په خيال چه [illegible] انګريز ليکلی دی.)

---

(۱) [illegible]
(۲) [illegible] معلوماتو کښې دبناغی زمريالی له مقالو څخه استفاده شوی [illegible]
(۳) [illegible]

ددي‌دوي پښتانه پاچهان ار...
دمحمد زو كو...

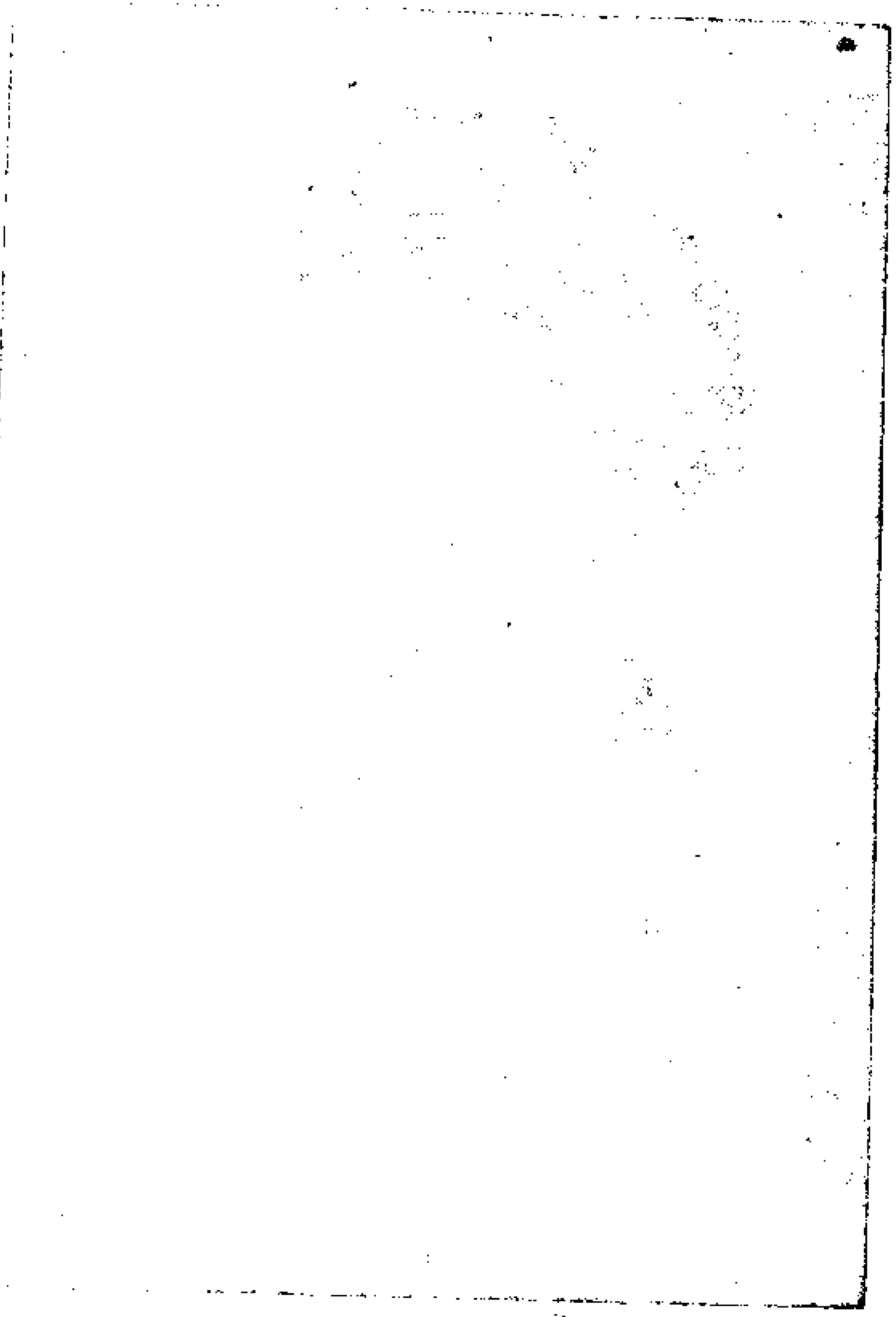

امیـــر دوست محمد خان :

امیر دوست محمد خان د محمد زو دپاچاهی موسس او اوموړی پاچادی محمدزی دبارکزو یوه پښه ده چه په دراڼو کښ بیژی. امیردوست محمد لومړی ځل په (١٢٤٢ ه) کښې پاچاشوه اودی تاریخ څخه د افغانستان پادشاهی دسدوزو نه محمدزو ته ورغله، مګر پس له دغه وخته سدوزی شاهزادګان یوځو ابل ځوا خواره شول، شاه شجاع انګریسانوته ورغی او بیاپي په افغانستان حمله وکړه په (١٢٥٥ ه) یي قندهار ونیو کابل ته یي مخه وکړه دلته یي امیر دوست محمدخان مقابله ونه کړه شوه کابل یي پرېښود بخارا ته و لاړ او شاه شجاع بیا په کابل پاچاشو، څه موده ورو سته امیر دوست محمد خان په (١٢٥٨ ه) کابل بیاپه تخت کېناست ... امیردوست محمدخان دامنیت په بر قرارۍ کښي ... یو مشهور پاچا ګڼل کیږی .

پښتو ادب: دامیر دوست محمد خان په وخت ...

خو شنوا بلبلانو څخه ډک وو، دشعر او ادب ... سردار مهردل خان او سردار بردل خان دامیر ...

پښتانه ادیبان اوشاعران به ئي نمانځل او ... تولنو سره ئي شوق دراود. کوم وخت چه سردار ... ځای ادیبان لکه میرزا خان، صدیق آخونزاده ... اوپه ادبی بحثونو کښي به سره شریکېدل ... په خپل وخت کښي پښتو اوپښتو ادب ته ... آوازي هرځای خوري اوتر ایری ایری ...

امیر شیرعلیخان، دامیر دوست محمدخان له مرګه نه وروسته په (۱۲۷۹ هـ) کښې د پاچاهۍ پر پلاز (تخت) کښیناست او تر (۱۲۹۶ هـ) پورې ئې پاچاهي وچلوله: که څه هم په منځ کښې په (۱۲۸۳ هـ) کښې امیر محمد افضلخان هم یو کال او څه شپې امیر محمد اعظم خان هم پاچاهي کړې ده مګر هغه څه دومره مده نه وه. دامیر شیرعلیخان په وخت په هره شعبه کښې ډیر اصلاحات شوي دي او دده دوره د بیدارۍ او نوي حرکت د وره بالې ګڼل کیږي، دده په وخت کښې منظم عسکري ترتیب او د هغوی د تعلیم د پاره ښه ښه کتابونه له انګریزي څخه ترجمه شوي دي دامیر شیر علیخان د وخت لوی کار د پښتو ژبې ته زیاته توجه او اهمیت ورکول دي: کوم خدمت چه ده پښتو ته کړی دی هغه به تر ابده د تاریخ په پاڼو کښې ډیری د ده په زمانه او پاچاهي کښې پښتو عسکري

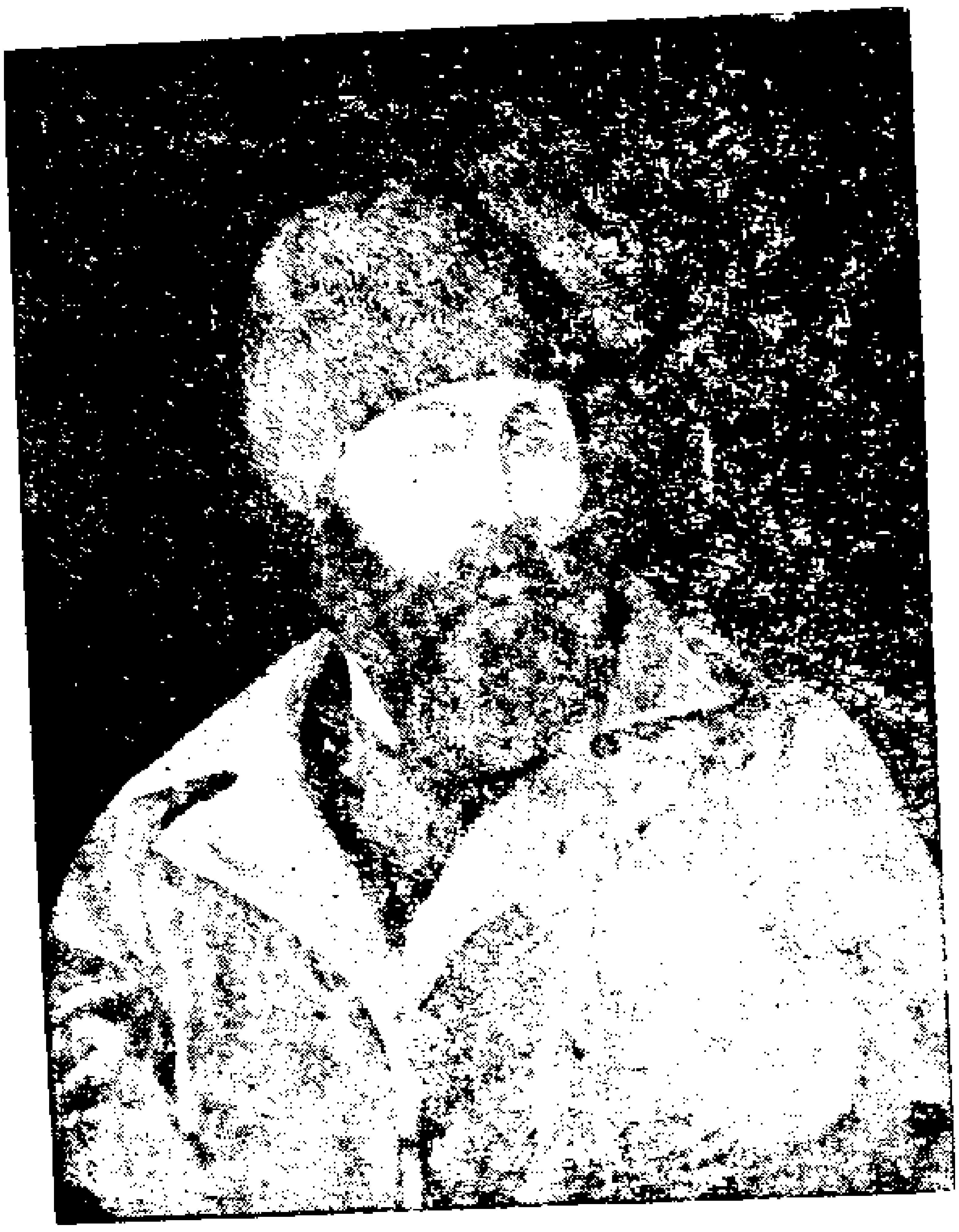

امیر شیر علیخان؛
د پښتو د ادب تاریخ ۱۳۹ مخ

ژبه شوه، د عسکرو ټول لوی او ورو مانوي عسکري القاب او د منصبدارانو نومونه او داسې نور ټول اصطلاحات په پښتو ژبه واړوه شول او تر اوسه هم په هغه حساب جاري دي. په دې باب کښې دده کلک حکم داؤ چه ټول نظامي مشقونه دې په افغانستان کښې په پښتو وي. د عسکري تعلیم، تنظیم، لښکري فرمانونه قواعد و کتابونه او داسې نور ډیر شیان دده په امر له انګریزي څخه په پښتو ترجمه شول د عسکرو د عصري تعلیم د پاره ئې یو لوی عالم قاضي عبدالقادر پشاوري راغوښتی و چه د شاهي لښکرو د ښوونکي په نامه سرلوړی و نوموړي شو چه د پښتو په لار کښې دامیر شیرعلیخان خدمتونه ډیر قدر وړ دي کاشکې که پخوانو پاچاهانو هم دغسې په کلکه اراده په دې لار کښې قدمونه اخستي وای. په دې وخت کښې د ملکي اودو مامورینو نومونه هم په پښتو واوښتل لکه: صدر اعظم = لوی ټول مختار. مستوفي = لوی مالي. د بیر المملک = لوی کښل. خزانه دار = کال لوی او داسې نور. دامیر شیرعلیخان د زمانې یو لوی او مهم کار د اخبار جاري کول دي دده په وخت کښې (د شمس النهار) په نامه یوه هفته واره جریده د ټبري په چاپ په (۱۲۹۰ هـ) کال چاپ او نشر شوه. وایي چه شیرعلیخان به د پښتو ادب سره مینه لرله او د پښتو اشعار به ئې اوستل او ځینې پښتو لنډۍ هم دده منسوبې

نی‌ دده په‌وخت کښې دپښتو دشاعرۍ بازار ښه ګرم ؤ . ډېرو شاعرانو پدغه وخت اثار [illegible] دده ستاینه کړې ده لکه دوست محمد کاکړ ، فیض محمد او نور .

امیرعبدالرحمن‌خان : دامیر افضل‌خان زوی دی ، چه‌دامیر شیرعلیخان ځخه وروسته په (۱۲۹۷ ه) کښې تاج اوښایه (۱۳۱۹) کښې وفات شو ، پدې منځ کښې ښه [illegible] امیر محمدیعقوب‌خان دامیرشیرعلیخان زوی هم پاچاهي کړې‌ده . امیر عبدالرحمن خان یو سخت زړی پاچاؤ ، دسر کښانو غرزو نه‌ئې تاو کړل او کافرستان ئې رعیت کړ مګر نورو خواؤته‌ئې چندان توجه‌نه‌ده کړې . دده په‌دربار کښې هم پښتانه علمان لکه مولوی عبدالرؤف او نور موجودو ملا غلام جان افغانی هم دده ددربار [illegible] دامیرعبدالرحمن‌خان او هندوانو سرای تر منځ چه کم سوال وجواب شوی‌ؤ دغه ملا (سوال جواب دولتی) په‌نامه په‌پښتو نثر ترجمه کړې او په (۱۳۰۲ ه) کښې چاپ شوی‌دی [illegible] عبدالرحمن خان د تاج التواریخ په‌نامه تاریخ لیکلی‌دی او په پښتو [illegible] هم [illegible] سیاسی رسالې کښې دده او په (۱۳۰۳ ه) چاپ شوی ده .

امیرحبیب‌الله‌خان : دپلار دمرګ نه‌وروسته په (۱۳۱۹ ه) [illegible] (۱۳۳۷ ه) پورې پاچاؤ دده په‌زمانه پاچاهي کړې ده [illegible] دامیرحبیب‌الله‌خان وخت د تعلیم زده کړې او نورو [illegible] پدې وخت کښې مکتبونه‌جوړ [illegible] جریده‌جاري شوه چه افغانستان ئې نوم [illegible] کښې دخپل ژوند په‌دوه لوی دوره کښې [illegible] دپښتو ادب [illegible] ئې په‌خپل [illegible] کښې [illegible] کړې دی . دامیر حبیب‌الله‌خان په‌وخت کښې [illegible] اهمیت هم پیدا کړ ، یعنې په‌مکتب کښې داخل شوه [illegible] شول ، پدې وخت کښې مولوی صالح‌محمد [illegible] په‌ویل کېده ، دده وخت مشهور پښتانه لیکوال [illegible] صالح‌محمدخان (۱) ملا محمد او [illegible] پدې وخت کښې [illegible] پدا مه نشر بدله چه د پښتو [illegible] هم [illegible] (۱۹۱۱ م) [illegible] جاري شوی‌ؤ دغه کال په‌یوه شماره کښې‌ئې د طرابلس [illegible] دسید راحت پوبر جوش شعر نشر شوی دی .

امیرامان‌الله‌خان : په (۱۳۳۷ ه) دپاچاهی پرتخت [illegible] وخت کښې مکتبونه نیه‌زیات شول ، پښتو ژبه [illegible] شامله‌شوه ، یو مجلس د پښتو مرکې په‌نامه‌دوطن [illegible] خوایو یو نمایندګ پکښې‌ؤ . دې مرکې دپښتو په‌خدمت کښې [illegible] ئې وایکل ، افغان ئې راټول کړل ، اوئ‌ئوي یو مونږ کښودل دپښتو [illegible] پښتو او دلغاتو یوه کې کتاب پدې وخت کښې‌نشر شوی دی ، [illegible]

---

(۱) اوس هم ژوندی او په کابل [illegible] دی .

ایکلی و مکر طبع شوی نه دی . (۲) پدې دوره کښې «طلوع افغان» په قندهار او «اتحاد مشرقی» په جلال آباد کښې جاری شول چه د پښتو مضامین به پکښې نشریدل . مولوی عبدالواسع عبدالرؤف ، محمد زمان او داسې نور د پښتو مرکې کار کونکي ددغه وخت پښتانه لیکونکي دي .

پدې وخت کښې مولوی صالح محمد خان د پښتو دوهم او دریم کتاب هم ولیکه دا کتابونه په تعلیمی پروګرام کښې داخل وو او په مکتبو کښې به استعمالیدل او ورو ئې د پښتو صرف و نحو هم لیکلی وه .

د دې دوری ادب ته یوه کتنه

د دې دوری ادب د هغې دوری د خیالاتو ، افکارو او نورو واقعاتو ښکاره کوونکی دی ... د پښتو شعر او ادب کښې ... او ... د ادب په جامه کښې خیال رنګ ښکاره ... په ... کښې او ... دی دوری د ادب ... د ادب او ... خبر ... اثر ... کړو .

... د ادب ... په ... د پښتو ... دي ... دوره کښې ... دوری ... دی ... دوره ... قصص او رزمی ... قصص ... دی دوره کښې ... دی :

۱ ـ پدې دوره کښې ... هغه ... کښې پښتانه شاعران ... او ... او ... کښې ... په ... او ... دی ... اثر ... پښتو ... دی ... اشعار ... دی .

... چه ... دوری ... کښې ... او ... کړی پدې دوره کښې ... په واسطه ... شوی دی ... چه د دې دوری ... ادب ... جاری شته ... تاریخی او رزمی ... شوی دی ... محمد جان ... او ... دی .

۲ ـ ... او ... اشعار ... او ... پدې دوره کښې ... ایران او ... دی ... ملان ... پدې قصو کښې ... دیوانو ... او ... او ... خبری ... شاعرانو ... ته زور ... کړی ... چه ... او ... کښې ... په وجه ... دی د دې دوری د پښتو ... او ... د پښتو ... مکر ... کښې وه ځکه چه ... او ... د پښتانه شاعران قصو ... ته ... او ... دوی ...

---

۲ ـ ... نسخې ... د ... چاپ ... شته .

قصې غوښتلې، پر ته له دې څخه موږ پدې دوره کښې [illegible] او دینې اشعار [illegible]
و بنو چه داد پخوانی تأثیر په وجه [illegible] راغلی دی: هو اهر [illegible]
د نوی [illegible] او تهذیب خبرې زموږ [illegible]
[illegible]
او [illegible] (۱۳۰) [illegible]
[illegible]
[illegible] او [illegible] دوري [illegible]

قصې	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible] الهامی، شهزاده	درضوانی	
شیرویه او یوسف زلیخا قصې	دا حمد دین	
دا حمد اخون خبرې	د شمس [illegible]	
دا میر حمزه داستان	دا حمد کلاچی	
او داسې نور		

[illegible] پدې دوره کښې [illegible]
ددې دورې [illegible] فرق [illegible]
په لحاظ یکښې [illegible]
څخه [illegible] احمد جان [illegible] میدان ته راوتلی او مشهور شوی دی [illegible]
[illegible] احمد ددې دورې [illegible]
[illegible] او خواندور [illegible]
[illegible]
حق ته [illegible]
[illegible]
چه [illegible] یکښې [illegible]
[illegible] دا خبره هم مشهوره [illegible]
خو داراته هسې [illegible] خلق [illegible]

دکلی به چه خوان شهباز جوړ کړی دور باب ئی زرزده کیږی .(۱)

منشی میر احمدشاه هم دمنشی احمد دمات له نوی ملګرو څخه دی چه ... ترا وسه پورې چیږی ی الهند ... تفسیر یکښې رالاندی وی نوری به ...

ددې دوری یو مهم امتیاز دادی چه په دی دوره کښې دپښتو ... تعلیم او رواني هم او ... دی ... په وخت کښې د ... په پښتو ژبه ... ده .

... قواعد او ... مانډی ئی په پښتو او ... عسکری دره دور ... بوه ... دا ... افغانان په وخت پښتو په مکتبو کښې داخبره او په رسمی ... کښې ... تعلیمی ... او په یکښې جوړه شول . هم په دی وخت کښې د (۱۳۰۰ه) څخه ... سرحد کښې هم پښتو ... تعلیمی ... کیږی ځکه ... دغو وختو کښې ... احمد ... دپښتو پوابتدائی ګرامرچه (واقیه) نومیږی دپښتو زده کړې دپاره ... وخت کښې داد ... او کوښښ ... دخلکو ... او افغانی خیرالله ... کښې د (خیرالغات) په نامه یو کتاب واېکه .

پښتو ... ددې دوری ... ډېر ... څخه ... دپښتو مرکز ... دی ، ... کښې ... دپښتو ... رسمی ... ادبی ... دپښتو ... ددپښتو ... دپښتو ... او ... واسطه دپښتو دا ... نو ... په کوښش شوی دی ... چه په دغه وخت کښې یو ابتدائی ګرامرد (پښتو پښتویه) په نامه ... دوه کی کتاب او ... دپوازنی پښتو ... جوړه شوی اوچاپ شوی ده چه په پښتو مرکز کښې نهری خوایو پوسړی موجود و ... دغه ... تحقیق کښې ... ئی مرسته او کومک کړاوه .

... دادوره او په تیره د ۱٤ ... اوله ... دپښتو ژبی په ... کښې ... اوو پلای شوچه په دی وخت کښې پښتو دپرمخ تګ او ترقی په لار روانه شوی ده او ... به ... ئی میدان ته راوتلی دی .

هو! ددې دوری پولی خصوصیت دادی چه په دی وخت کښې پښتو ... راوتلی ... دپښتو اشعار ... ورځپاڼو کښې خپل ځان ښودلی او خو ... کړی دی ... د ... الاخبار ... دمشرقی ، طلوع افغان زړی پاڼې ددې خبری ګواهی ورکوی ، ... او ... حکومتی روزنامی ... چه ... خصوصاً ... د حکومت ... څخه عمومیت ... ئو ولای نو وبلای شوچه په دی دوره کښې پښتو ... پرمخ تګ ... ترقی ... او په آینده کښې ... داشیان د ... ددې دوری د ... د مرادشی تفسیر ... تفسیر ... د ملامحمد ... مقدمه دمنشی احمد تاریخ افغانستان ، تاریخ ... پښتو ... خوانی کتاب ، د میر احمدشاه بهارستان او شکرستان افغانی پوازنی پښتو ... العمان الدین ظفرالنساء عبدالمجید جمال افغانی ، د ملاغلام ... وال

---

(۱) له ... خوانی کتاب څخه .

جواب د سید محمد عمر، گلشن اشعار افغانی ـ د محمد یوسف توبة النصوح، د سید احمد پښتو متلونه ـ د صالح محمد د پښتو اومړی، دوهم او دریم کتاب او داسې نور په دې دوره کښې څه نور تاریخ کتابونه هم شته چه په فارسی یا عربی دی لکه د سلطان محمد تاریخ سلطانی، د سید جمال الدین تتمة البیان، د امیر عبدالرحمن تاج التواریخ

تبصره: که څه هم هر کار زمانې او وخت ته منسوبیږی یعنی محیطی او سیاسی عوامل په هر وخت او ځای اثر لری حتی چه ادب خو ایښی ددې شیانو تابع دی، مګر په ډېر افسوس وایو چه په پښتو کښې دېر آثار او لکل شوی دی لکن بو په هغه د بواجتماعی ضرورت له مخه نه وی لکه شعرونه او زیاته برخه ئې چه په او دور و کښې ونوی یا د تصوف خوا نه وه یا عشق او خط و خال ته ئې شو او یا په تصو او افسانو او حکایاتو ... ددې هر یو برخې ډېر والی اسباب مونږ د مقدمې په ... کښې ... داسې ولای چه دغه اسباب ... د ډېرو ... او ... په یو غیر اجتماعی ... په هر صورت څوا چه څه شوی دی هغه شوی دی مګر اوس غالباً ... اهلی ... مونږ به یو ازی د ډېر ... او ... ادب ... او ... او معرز ... خو ... په ... او ... شته ... اوس هیچ فایده نشته د موجوده زمانې ... چه شاعران او ادیبان ... د ... او ... او ... راکوونو او قومی امو ... په حقیقی ... ددې ... دی لکه او ... داتوی فصی د شعر په الفاظو کښې ... چه په ... او ... نور خیل وختونه عبث نه کړی ... په ددې کښې هیڅ شک نشته چه په پښتو ... پوره استعداد موجود دی، لکن افسوس دادی چه اوس ... تر اوسه په ... صورت کار نه دی اخستل شوی، بلکه نه چا سم نه دی متوجه کړی، لاروونه چا ... دیوالی او ... کوشش نې چا نه دی کړی، هم دا وجه ده چه ... لاره روان وو، چا د عشق ... چه ... د پښتو د ادب اصلاحی، تنقیدی خواوی ... شوی دی هو اوس څه قدر د امید ... او ... امید ... پیدا شی چه د ... نیا به هم پوره شی، مګر مونږ ... لاره کښې قدمونه واخستل شی.

اوسنی دوره له ۱۳۵۰ هـ ۱۹۳۱ څخه را په دې خوا

یادونی نهضت زمانه

دا دوره که څه هم په څلورمه دوره کښې حسابیږی، مګر هر کله چه له (۱۲۵۰ هـ) څخه را په دېخوا ... د پښتو د ژوند په لاره کښې ... حرکت ... او ... د پښتو ... او آثار و د زیاتوالی ... د ... په ... وخت ... په دې وخت د پښتو ... او پښتو ادب ... کښې ... مګر اومړی ... چه ...

معاصر پښتانه باچاهان بیان کړو،

اعلیحضرت محمد نادرشاه او محمد ظاهرشاه: لکه چه معلومه ده هغه وخت چه د امان الله خان باچاهی ګډوډه شوه او د کابل ښار د (بچه سقاو) په لاس ورغی نو په دې وخت کښې اعلیحضرت نادرشاه د وطن د نجات په نیت له (پاریس) څخه را او خوځېد د وطن سرحد ته راغی د غلته ئې د پښتو په مرسته جنګونه شروع کړل. پس له ډېرو جنګونو څخه ئې کابل ونیو او په (۱۳٤۸ هـ) کښې د کابل د باچاهی په تخت کېناست.

اعلیحضرت محمد نادرشاه د پښتو د ادب تاریخ ۱٤٥ مخ

نادرشاه د خپلې باچاهی په لږه موده کښې د وطن د آبادی، ترقی او بهبود د خلقو د آرام، تعلیم او پوهنې او نور ښه او د کاره ډېری غوره او حکیمانه نقشې او پروګرامونه جوړ کړل او په عملی ډول شروع کړه د وطن دا ویوا ووډو په ژړونو کښې پر مخ درس ګرانښت او خوږ والی د راود چه هر چا ته محبوب و: مګر بده شامته چه دا نامدار او تدبیری پادشاه د خلورو کالو باچاهی څخه وروسته په (۱۳۱۲ ش) کښې د یو لا بخت الاسه شهید شو او پر ځای ئې اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د افغانستان د باچاهی واګی په لاس ونیولې، محمد ظاهرشاه د افغانستان یو ځلمی او خیر خواه پاچا دی، د اعلیحضرت محمد نادرشاه پر قدم روان او هغه پروګرامونه په پوره کولو بوخت دی. په دې دوره کښې د وطن تر اوتاری د ترقی او پرمختګ په لوری روانی دی، او په ډېره بېړه د مقصود د منزل په لوری قدمونه اخیستل کېږي.

پښتو او پښتو پالنه: لکه چه په دې وخت په هره حصه کښې یو نوی نهضت حرکت او نوی ایجاد کېږي نو د غسې د پښتو ژبې د ژوندانه په خوا کښې هم نوی قدمونه اخیستل شوي او په دې کال ثبوت کښې د بیداری نوی روح پو کل شوی دی، په دې دوره کښې د پښتو مرکزونه زیات او د پښتو ژبې د ترویج امر صادر شو هغه دا چه پښتو په مکتبونو کښې په زیاته اندازه داخله شوه،

د تعلیمي کتابونو د لیکلو کوشش شروع شو، په اخبارونو، جریدو او مجلاتو کښې د پښتو د ضرورت په باب په ډېره مضامین میدان ته راووتل، د اخبارونو پاڼې د پښتو [illegible] ډکې شوې، او په دې صورت اوهر کوټ هر دیوال، هرې کوڅې، هر ځای کښې د پښتو آوازونه پورته شول،

خو د اعلیحضرت ناد رشاه غازي عزم او همت لې اراده په دې حصه کښې ډېر [illegible] شاهانه توجه او میلان په ډېر زور خلک په شوق او مینه په دې میدان [illegible] د پښتو په اطرافو کښې پې په لیکلو، بحثونو او خبرونه او خبرونو کوټې پورې کړې، ور ورو په هر حصه کښې د کتابونو د لیکلو سلسله وښېدله، په معارف کښې رسمي کتابونه [illegible] او په تعلیم کښې شامل کړې شول، د پښتو وړاو او لیکلو ته هرجا توجه وکړه او په لږه موده کښې د پښتو لیکوال او شاعران او ادیبان زیات را پیدا شول، تقریباً څو اوسي کاله پخوا یعنې په (۱۳۱۱ ش) کال په قندهار کښې د پښتو د انجمن جوړ شو، د پښتو دغه انجمن پوهانو او فضلاو په هر ستة

اعلیحضرت [illegible]

د پښتو خدمت ته ملاوتړله او د [illegible] پښتو په لیکلو [illegible] مجله هم د دغه انجمن له خوا راووته او مېاشتي [illegible] شروع [illegible] دې مجلې د پښتو د خدمت په خوا کښې ډېر خدمتونه [illegible] کښې په دا د پښتو او مړی مجله وی. دغه انجمن تر (۱۳۱۴ ش) کښې [illegible] شو، د کابل دادبي انجمن سره شریک شو او د کابل مجله یې په فارسي او [illegible] روان[illegible]

او س هم لیری او بس له دی هم کیږونکی دی ددې مجمل نظر څخه وروسته غواړو چه ددې
عصر چاپ شوی کتابونه او لغات و شیوار په دی ډول خپلی لوستلو ته خبری ثابتی کړو.

په دی دوره کښې د پښتو چاپ شوی کتابونه

الف ـ دلغاتو کتابونه

۱ ـ پښتو سیند: دلغاتو لومړی جامع کتاب چه په دې دوره کښې لیکل شوی دی د پښتو سیند دی. ددې کتاب لیکونکی او مؤلف ښاغلی محمد ګل خان مومند دی. د پښتو ژبې په دې نوی نهضت او ژوند کښې ډیره حقدار ګڼل کیږی چه په دې لاره کښې یې هم په خوله او هم په قلم ښه خدمتونه کړی دی. په قندهار کښې د پښتو انجمن جوړیدل د ده په لاس او توجه سره وو.

د پښتو سیند د پښتو کښې د محمد ګل خان لومړی کتاب دی دا کتاب په (۱۳۱۶ ش) په کابل کښې چاپ شوی دی، د لغاتو معنی یې په فارسی ده.

۲ ـ سفینهٔ پښتو: دا هم لغت دی چه په دې وخت کښې چاپ شوی دی. ددې کتاب ترتیب په دی ډول دی چه اصلی ردیف وار لغات یې په فارسی دی او د هغو په مقابل کښې یې پښتو لغات راوړی دی. تقریباً اته زره پښتو لغات پکښې دی دا کتاب په ۱۳۱۷ ه. ش کال کښې چاپ شوی دی.

۳ ـ اته زره لغات: دا کتاب په (۱۳۲۰ ش) کال د پښتو ټولنې له خوا نشر شوی دی. د لغاتو معنی او تشریح یې په فارسی ده او د پښتو د ... لغت ... یادونه ... لیکونکی یې محمد اعظم خان او د پښتو ټولنې غړی ملګری دی.

۴ ـ پښتو اصطلاحات او محاوری: د پښتو د اصطلاحاتو او محاورو مجموعه ده چه ... په کښې پښتو ټولنې نشر کړی دی. لیکونکی یې ښاغلی (نوری) دی. دا کتاب که څه هم پوره لغت نه دی مګر د لغاتو په سلسله کښې شاملیدای شی.

ب ـ ګرامری کتابونه

۱ ـ معلم پښتو: په قندهار کښې د پښتو انجمن له خوا جوړ شوی او په (۱۳۱۴ ش) کال هم هلته نشر شوی دی ژبه یې فارسی ده، د ابتدایی زده کونکو دپاره ښه دی.

۲ ـ پښتو ښوونکی: محمد عثمان پښتو یې لیکونکی دی چه څه موده د پښتو انجمن رئیس او بیا د تعلیم او تربیې په ریاست کښې عضو ؤ دی. په پښتو کښې دغه کتاب ... خپور شوی دی.

پښتو ښوونکی له (۱۳۱۶ ش) په لاهور کښې چاپ او له کتابه خپور شو دا کتاب دوه ساله دی او د مبتدیانو دپاره ښه دی.

۳ - خود آموز پښتو : دمولوي صالح محمد له خوا په (۱۳۱۳ ش) په قندهار کښې چاپ شوی دی .

٤ - د پښتو ژبې لیاره : دالومړی ګرامر دی چه په پښتو ژبه لیکل شوی دی ، په دې ګرامو کښې پوره خواری شوی ده . جوړوونکی ئې محمد ګل خان مومند دی ، دا کتاب په ۱۳۱۷ ش کال کښې چاپ شوی دی . ابتدائي کسان ترې ښه فایده ئې اخیستلی .

٥ - قواعد پښتو : دا ګرامر محمد اعظم ایازي په فارسي لیکلی او په ۱۳۱۸ ش په کابل کښې طبع شوی دی . دوی هم ډېروخت پورې په کښې ایدل کښېږي . مشاغلي ایازي له پخوا څخه د پښتو په خدمت کښې شریک دی اول د قندهار په پښتو انجمن کښې عضو وو . بیائې په پښتو ټولنه کښې عضویت در لود اوس د معارف په تعلیم او تربیه کښې په خدمت بوخت دی .

٦ - د پښتو ګرامر لمړی برخه : پوره درسي ګرامر دی . د نورو ښوونو تعلیم دپاره په پښتو لیکل شوی دی لیکوونکی ئې صدیق الله خان رښتین دی لومړی ځلې په (۱۳۲۲ ش) کښې چاپ شوی دی .

۷ - لومړی لارښوونکی : دا هم پوره درسي لومړنی ګرامر دی . د نورو ښوونو دپاره دیو تطبیقي او تحلیلي ګرامر په حیث د رښتین له لیکلو دی چه د (۱۳۲٤ ش) په اول کښې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شو .

۸ - پښتو قواعد : د معارف د ښوونځیو د مکتبو د ... صنفي او ... پښتو لیکلي او په (۱۳۲٤ ش) کښې د معارف د وزارت له خوا چاپ شوی دی .

۹ - د پښتو لوی ګرامر : دا د پښتو ... لوی او ... ګرامر دی چه په فارسي ژبه لیکل شوی دی او د پښتو په باره کښې ښه تحقیقونه لري . لیکوونکی ئې صدیق الله خان رښتین او محمد شیر ګل خان دی دا کتاب اوس د لیکلو په مطبعه کښې چاپېږي .

ج - تاریخي کتابونه

پښتانه شعرا اول ټوک : د پښتو کښې درېمتني زمانې لومړی تاریخ دی چه په (۱۳۲۰ ش) کښې د پښتو ټولنې له خوا نشر شوی دی . لیکوونکی ئې عبدالحي حبیبي او نور لیکوال دی .

پښتانه شعرا دوهم ټوک : دا ټوک په (۱۳۲۱ ش) کښې چاپ شو . د دې لیکوونکی صدیق الله خان رښتین او نور لیکوال دی .

په دغو دواړو ټوکو کښې د (۲۱۰) تنو شاعرانو بیان راغلی دی .

پښتنې میرمنې : دا کتاب په پښتو ژبه د افغانستان د ښځو په باب کښې راغلی دی . بېنوا لیکلی دی چه په ۱۳۲۳ کښې طبع او خور شو . ... د بېنوا ... لیکوونکی دی له څو کالو څخه د پښتو په خدمت کښې لګیا دی ... کښې ځینې نور کتابونه هم لري .

پټه خزانه : دا مهم تاریخي اثر (چه ذکر ئې دمخه راغلی دی) عبدالحي حبیبي د فارسي ترجمې او نورو مفیدو تشریحاتو او پاورقیو سره پښتو ته ... تعلیق د ۱۳۲۳ د کال په آخر کښې د پښتو ټولنې له خوا نشر او چاپ شو .

Marfat.com

د پښتو دادبیاتو تاریخ: دا کتاب د ښاغلي حبيبي يو مهم اثر دی چه په څلور جلده کښې ئې د چاپ او خيال اري او مړی جلد ئې چه د پښتو تاريخ تر اسلام دمخه ښيي د ۱۳۲۵ په سر کښې داد بياتو دټولنې له خوا نشر شو.

د - ادبي کتابونه

۱ - پښتو ملتونه: د پښتو ملتونو يوه وړه مجموعه ده چه په ۱۳۲۷ ش کال له پښتو ټولنې څخه خپره شوه او امين الله خان زمرياني د محمد قدير خان زوی دی په مرسته ليکلې ده ښاغلی زمرياني تل او له څخه دادبي انجمن عضو او بيا د پښتو دخانګې مدير و او په سالنامو کښې ئې د پښتو په باب ښې ښې مقالې ليکلې دي او پښتو په خدمت کښې يو حقدار سړی دی.

۳ - د احمد شاه بابا ديوان: په ۱۳۱۹ ش کښې د پښتو ټولنې له خوا نشر شو تدوونکی ئې ښاغلی حبيبي دی چه يوه ښه مقدمه ئې هم ورته ليکلې ده.

۳ - ملي بسرلى: د ښاغلي حبيبي يوه کوچنۍ منظومه ده چه په قندهار کښې چاپ شوې ده.

۴ - د خوشحال او عبدالقادر ديوانونه: دا دواړه کتابونه ښاغلي حبيبي په قندهار کښې خپاره کړي دي چه د پښتو د ادب د پاره يو غوره او ډير لوی خدمت دی.

۵ - بلله غونه: دا کتاب د پښتو په نثر ښاغلي ګل پاچا الفت ليکلی او په ۱۳۲۰ ش کال کښې پښتو ټولنې نشر کړی دی هر ډول ادبي او نور مضامين پکښې شته ښاغلی الفت د پښتو يو مشهور يوه ليکوال او له ډير وخت څخه د پښتو په خدمت کښې مصروف دی په پښتو کښې ئې نور آثار هم ليکلي دي او اول په پښتو ټولنه کښې عضو و

۶ - بسرلى نغمه: د ښاغلي الفت يوه وړه منظومه رساله ده چه په ۱۳۲۰ کال کښې خپره شوې ده.

۷ - نوي ژوندون: د پښتو په نثر کښې د ښاغلي قيام الدين خان خادم اثر دی، ادبي ټولنې او ځينې نور ښه مضامين لري په (۱۳۲۰ ش) کښې د پښتو ټولنې له خوا طبع او نشر شوی دی ښاغلی خادم د پښتو له ښو او پوهو ليکوالو څخه دی، د قندهار د پښتو انجمن له وخته په دغه انجمن کښې عضو او څه وخت د پښتو ټولنې د تاليف او ترجمې دڅانګې مدير او بيا د اتحاد مشرقي مدير شو، په پښتو کښې نور کتابونه هم لري او په دې لار کښې يو مشهور او حقدار سړی ګڼل کيږي.

۸ - ملي سندرې: د پښتو د ۳۰ زړو اتڼيو مجموعه ده چه ښاغلي نوري ټوله کړې ده. دا کتاب په (۱۳۲۳ ش) کښې د پښتو ټولنې له خوا نشر شو ښاغلی نوري د پښتو ټولنې په لیکوالو کار کوونکو څخه دی چه د قندهار په پښتو انجمن کښې هم عضو و

Marfat.com

۹ ـ ملی هنداره: د ښاغلی نوري اثر دی چه اول ټوک یې په ۱۳۱۷ ش کښې چاپ شوی دی او دوهم ټوک یې په ۱۳۲۵ کښې چاپ شو. د پښتو د ځینو ملي قصو او افسانو مجموعه ده.

۱۰ ـ د مینې مینه: د معاصرو شاعرانو د اشعارو یوه کوچنۍ مجموعه ده او د راډیو د نشریاتو له خوا چاپ شوې ده.

د غنمو وږی: د ښاغلی بېنوا یوه وړوکې منظومه ده چه د احمدشاه بابا د تاج پوشۍ منظره یې انځوي. د ۱۳۲۵ کال په سر کښې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شو.

پښتو سندرې: د ښاغلی الفت پوهاند اثر او په پښتو سندرو یوه تبصره ده. په ۱۳۲۵ کښې د پښتو ټولنې له خوا هم خپره او هم د کابل په مجله کښې نشر شو.

دیر محمد کاکړ دیوان: دا دیوان د ښاغلی بېنوا په تصحیح او مقدمه د کابل په مجله کښې نشر یږي.

ﻫ ـ فقه اللغة او فیلولوژي

فقه اللغة پښتو: د ښاغلی یعقوب حسن خان اثر دی چه په فارسي ژبه لیکلی او په (۱۳۱۷ ش) کال طبع شوی دی.

لغوي څېړنه: د ښاغلی الفت اثر او په (۱۳۲۰) کښې طبع شوی دی. د پښتو ژبې د فقه اللغې لومړی کتاب دی.

و ـ له خارجي کتابو څخه ترجمې

د کوچنیو اخلاقي پالنه: دا کتاب ښاغلی خادم ترجمه کړی او په ۱۳۱۱ کښې پښتو ټولنې نشر کړی دی.

نیکبختي: دا کتاب له انګریزي څخه په فارسي او له فارسي څخه په پښتو ترجمه شوی او په دغه وروستیو سنه کښې پښتو ټولنې چاپ کړی دی. احمد علي ارسلان سلیمي ترجمه ده.

سلیمي د پښتو پوهنه اخبار لیکوال دی، پخوا د جلال آباد د اتحاد مدیر و.

پښتانه یاوره: له انګریزي څخه د ښاغلی سلیمي ترجمه ده چه د اصلاح په روزنامه کښې نشر شوې ده.

د ژړندانه لارې: دا کتاب د قولای حداد مصري د (مناهج الحیات) پښتو ترجمه ده. ښاغلی عزیز الرحمن سیفي ترجمه کړی دی او د کابل په مجله کښې خپرېږي. سیفي ښوونکی او لیکوال دی، پخوا د پښتو ټولنې عضو و.

ز ـ ډرامې

په پښه د پښتو پښتنه: د اصلاح د ادارې له خوا د ۱۳۱۸ څخه پخوا نشر شوې ده او د برهان الدین کشککي اثر دی. بله ډرامه یې «پښتو مینه» نومېږي په دغه روزنامه کښې خپره شوې. نوري ډرامې هم نشر شوې دي لکه «دوه سرد مین زړونه» چه محمد رفیق قانع لیکلې ده.

Marfat.com

ح - تعلیمي

پښتو خبرې: یو درسي کتاب دی، د معارف د وزارت له خوا په ۱۳۱۵ کال کښې چاپ او خپور شوی دی او د ښاغلي پاینده محمد زهیر لیکلی دی.

پښتو ژبه: دا هم یو تعلیمي کتاب او دوه جزه دی، د ښاغلي مولوي صالح محمد اثر دی چه په ۱۳۱٦ کال کښې د پښتو ټولنې له خوا طبع او نشر شو، ښاغلي صالح محمد د پښتو یو ډېر پخوانی لیکوال ګڼل کېږي، د امیر حبیب الله خان د زمانې څخه را پدې خوا د پښتو په خدمت کښې لګیا دی، په هغه وخت کښې یې د مکتب حبیبیه د پاره پښتو کتابونه جوړ کړي وو، دی څه موده په پښتو ټولنه کښې مبصر هم وو.

ایا پښتو ونکي: د پښتو انشاء ده ښاغلي نوري لیکلې او د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې ده.

پښتو کلي کتابي: د پښتو کلي کتابونو تعلیمي سلسله ده چه د پښتو ټولنې له خوا د پښتو د کورسونو او پښتو زده کولو د پاره جوړه شوې ده، تر اوسه پورې شپږ جلده چه ټول دوه لس جزو کېږي چاپ شوي دي، لومړی او دوهم جلد یې ښاغلي رمزیالی او ښاغلي خادم، څلورم جلد یې ښاغلي بېنوا، پنځم جلد یې ښاغلي الفت او شپږم جلد یې ښاغلي درشتین لیکلی دی.

د پښتو قرائتونه: د پښتو قرائتونه د معارف کښې لیکلي شوي دي دا سلسله د اول ټولګي له قرائت څخه تر اتم ټولګي د قرائت پورې چاپ شوې ده او په مکتبونو کښې ویل کېږي.

چه د پښتو د مشهورو لیکوالو آثار پکښې ټول شوي او جمع شوي دي ځینې قرائتونه یو یو سړي هم لیکلي او بیا یې ترجمه کړي دي.

د معارف نور کتابونه: له هغه وخت څخه چه پښتو د معارف په پروګرام کښې داخله شوې ده نو د پښتو کتابونو د جوړولو د پاره د معارف کښې زیات کوشش شوی دی او کېږي، تر اوسه پورې د ابتدایي او متوسطه صنفونو ټول کتابونه پښتو شوي دي او تر هغه لکه زیات جماعت پورې دا سلسله رسېدلې ده، د دینیات، حساب، جغرافیه، تاریخ، ... او داسې نور کتابونه په پښتو اوښتي دي او په ابتدایي صنفونو کښې او متوسط کښې ویل کېږي، هر کله چه معارف د راتلونکو ... ځکه د پښتو تعلیم په مکتبونو کښې پوه اساسي شوی دی او د حکومت له خوا هم ورته زیاته توجه کېږي.

په معارف کښې ځینې نور پښتو کتابونه لکه د معلم لارښود ... او داسې نور هم چاپ شوي دي ... پښتو په معارف کښې ... زیات کتابونه پکښې لیکل شوي او جوړ شوي دي او نور هم دا کوشش جاري دی.

پرته له دې کتابونو څخه چه بیان شول په دې دوره کښې نور هم د پښتو زیات کتابونه (۱) ترجمه شوي او تالیف شوي دي، چه هغه اکثر علمي دي او طبع شوي نه دي.

پنځمه په سرحد (پېښاور) کښې پښتو آثار

څه موده ده چه د پښتو نهضت او روزنه شروع او جاري دی، دغسې په پېښور او صوبه سرحد کښې هم دا حرکت له څه مودې څخه لیدل کېږي، هلته هم څوک چه د پښتو د خدمت په لار کښې کوشش روان دی، تقریبا اتلس کاله پخوا (د انجمن اصلاح افاغنه) په نامه

(۱) د پښتو د کتابونو اسناد د کابل په سالنامو کښې شته هغه یې کتلی شي.

یو انجمن جوړ شوی و، چه هغه انجمن د پښتو په خدمت اخته شو (ادبی جرګی)
په نامه هم یو ټولنه شته: چه د پښتو په خدمت کښی اخته ده ... د خدمت دخړه خاوندی
په اکوړه کښی د «بزم ادب» په نامه یو جمعیت موجود دی او د پښتو په خدمت کښی لاس
اوښی خوځوی. کوم پښتانه چه د خپلو ژبی خدمت ته متوجه شوی دی او په پښتو کښی ئې
بعضی کتابونه لیکلی دی چه دادی ورو سته شوول کیږی:

لغات افغانی: د پښتو داسی زړه لغاتو یو کتاب دی چه سید راحت زاخیلی ... او
لیکلی او په پېښور کښی چاپ شوی دی.

گنجینهٔ افغانی: ... واقعاتی کرامر دی، قاضی رحیم الله د پېښور د ... او ... کړی
جوړ کړی دی دا کتاب ئې اعلیحضرت محمد ظاهر شاه ته منسوب کړی دی ... چه وائی:
دا ناچیز کوشش منظور کړی ظاهرشاه ته ... مستفیض کړی ... افغانستان ...

برادرانو ته کشنری: د پښتو د ... زړه متلونه ... او ... کښی ... شوی دی او ... قاضی
رحیم الله تالیف دی.

مکتوبات افغانی: د قاضی رحیم الله اثر دی چه د پښتو مکتوبونو مجموعه ده او په پېښور کښی
نشر شوی دی. دا ... حقیقت ... پښتو قاعده ... پښتو په ... ډیر ... هم ...

لغات انګریزی په پښتو: د میرزا سید محمد ... او ... کښی چاپ شوی دی (۱)

ګلدسته: د پښتو په نثر ... یو ... اخلاقی کتاب دی، د پېښور د ... محمد ...
خدم لیکلی او په (۱۹۲۷ ع) کښی چاپ شوی دی.

ښکلی رسول: د حضرت رسول د اخلاقو او ... بیان کښی د ...
او په پېښور کښی چاپ شوی دی.

د سوات د ریاست تاریخ: دا کتاب په پښتو نثر د سوات د ریاست په تاریخ کښی ... عبدالغفور
قاسمی لیکلی دی، او د (۱۳۵٦ ه) په حدودو کښی په پېښور کښی چاپ شوی دی. په دی ...
د سوات د ریاست متعلق ښه ښه معلومات شته او یو خوږ تاریخی کتاب دی.

ددی کتاب پښتو خوږه او خوږه ده ... د ... جمالی ... سید شریف ...
ایښی وه، هغوی څه خبر و چه په دی ... نظم ... د ...

مسئلهٔ خلافت: دا کتاب ملت سید ... شاه ... دا د ... کلام آزاد ...
نثر ترجمه کړی او بیا ئې (۲) طبع کړی او خپور کړی دی. دا کتاب ...
یو غوره اثر دی.

پسرلی ... یو خوږ ادبی منظوم کتاب دی چه ...
او په پېښور کښی چاپ شوی دی.

کــــل کوهی - ادبی مرغلری: دا ... ادبی ...
کوهی لیکلی او په هند کښی چاپ شوی دی.

---

(۱) د ۱۳۱۸ کــــال ... (۲) مجلهٔ سرحد

Marfat.com

[illegible] نوراني د سید راحت یو منظوم اثر دی چه د مشهور ترکی انور پاشا د ژوند حالات او د جنګونو بیان پکښې دی. دا کتاب په پښتو کښې د نوی عصر یوه خوږه جنګنامه ده سید راحت په پښتو کښې نور کتابونه هم لري لکه (د زړه درد، شاهد ای پښه، داغستان راحت) مګر مونږ ندي لیدلي.

نوی دماغ: په پښتو نثر د راحت الله د راحت یو خوندور ناول دی.
چاپ شوی هم دی، دا د راحت [illegible] غالبا هغه مشهور سید راحت دی چه (جنګنامه انور پاشا) لیکلې ده.

خزان دافغان: یو پښتو نظم دی په قومي درد لیکل شوی او په پېښور کښې چاپ شوی دی.

حالات محمدی: د پیدایښت نه تر وفاته پورې د حضرت محمد (ص) په حالاتو کښې یو لوی کتاب دی چه په (۱۳۵۲ هـ) په ډیلی کښې چاپ شوی دی، د دې کتاب مؤلف امیر محمد نومېږي چه د پېښور د (… خه) کښې اوسي امیر محمد بهادر د کښې د پښتو یوه قاعده هم لیکلې ده.

د پښتو ډرامې: په پېښور کښې نسبتاً نورو ځایونو ته ډرامې ډېرې لیکلې شوې دی. [illegible] ډرامې [illegible] چه مونږ [illegible] ابتدائي دی هغه خوږې او خوندورې دی لکه د [illegible] عبرت او نورې [illegible] ډرامې [illegible] لوی دی او چاپ شوي هم دي دادي:

[illegible] عبد الله جان [illegible] امیر [illegible] خوږ [illegible] داور [illegible] خوندورې ډرامې [illegible] لیکلې دي.

[illegible] خوږه ډرامه ده چه نثر او نظم دواړه لري.

[illegible] محمد [illegible] دي نوي روښني او همت چه دواړه قاضي رحیم الله [illegible] عبد الا [illegible] دي پر دې نورې هم چاپ شوې دي.

[illegible] شوې دي او لکه [illegible] ده او [illegible] دوهم [illegible] عبد الخالق خلیق جوړه کړې او په پېښور کښې چاپ شوې دي [illegible] پښتو قاعدې هم [illegible] جوړې شوې او نشر شوې دي.

اخبارونه: [illegible] او پېښور کښې د پښتو اخبارونه او مجلې له پخوا څخه شروع شوي [illegible] کښې [illegible] شوي دي.

[illegible] اخبارونه [illegible] یواځې په سیاسي حواو کښې دي او نور خواته یې ډېره [illegible] د پېښور څو مره پښتو اخبارونه او مجلې چه خپرېږي او خپرېدل [illegible] هم [illegible] د پښتون مجله (مؤسس او چلوونکی یې عبد الغفار خان دی)
[illegible] پښتو [illegible] مجله زلمی پښتون د خیبر مجله د جمهوریت اخبار دا [illegible]
[illegible] سرحد د افغان اخبار [illegible] مجله (اوس نه نشر یږي) د ژوند مجله (اوس یې [illegible] نشر یږي)

[illegible] لیکوال او شاعران او نمونه

[illegible] وخت کښې که څه هم ډېر لیکوال او شاعران پیدا شوي دي، او شعر او آثار یې [illegible] مونږ دلته صرف د [illegible] دوو کسانو نمونه اخلو چه په دې عصر کښې د شهرت

او د کتابونو او اثرونو خاوندان دي. او هغه دادي: محمد گل مومند - میر سید قاسم - عبدالحی حبیبي - گل پاچا الفت - قیام الدین خادم - سید حسن مرحوم - حاجي ولي محمد (۱) مخلص مرحوم - عبدالرؤف بېنوا - عبدالرحمن پژواک - محمد اعظم ایازي - محمد امین خوگیاني - [illegible] - سعید - شمس الدین مجروح - عزیز الرحمن سیفي - محمد یوسف ایازي - عبدالخالق واسعي - غلام جیلاني جلالي - محمد رسول پښتون - صالح محمد - برهان الدین کشککی - ارسلان سلیمي - امین الله زمریالی - محمد عثمان پښتون - عبدالخالق اخلاص - محمد شیر گل خان - محمد گل نوري - عبدالقدوس پرهیز - محمد هاشم پردیس - محمد نسیم نوري - محمد یونس مراد - غلام رحمن جرار - پاینده محمد زهیر - میراجان سیال - محمد عمر ببل - محمد شریف جانان - رحمت الله [illegible] - رشاد او داسې نور، په موجوده میر منو کښې [illegible] په هرات کښې [illegible] افراد په کابل کښې د پښتو لیکوال [illegible] دي .

د پېښاور د لیکوالو ډله

د پېښور او صوبه سرحد [illegible] په مشهورو لیکوالو [illegible] داور وسته [illegible] معروف دي (سید رسول رسا - سید راحت زاخیلي [illegible] عبدالغفور خان - محمد اکبر [illegible] امیر حمزه [illegible] صاحبزاده علي حیدر - فضل حق شیدا - سمندر [illegible] سراد [illegible] سوات - فضل احمد افغان - عبدالله [illegible] برق - امیر حمزه شنواري - عبدالاکبر خان [illegible] (وفات شوی دی)

حاجي محمد امین (د پېښور یو مشهور [illegible] خټک منشي فضل [illegible] دی (ده [illegible] لیکونکی دی) [illegible] (دا کوټې د بزم ادب مشر او ښه لیکوال دی)

قاضي عطاالله - شیر محمد مینوش - [illegible] عبدالمالک فدا - محمد اشرف مفتون - طوفان سرحدي او داسې نور [illegible] الف جان خټک - اقبال [illegible] یوسفزی او داسې [illegible]

موجوده نثر

نثر د ادب یوه مهمه برخه او یو ضروري شی دی [illegible] چه نثر بې وسعت ومومي او د نثر امن بې له هر [illegible] موجوده عصر کښې لکه چه گورو د نثر ډېر لار وقدم ایښی دی [illegible] تعلیمي، ادبي اصلاحي، اجتماعي، فکاهي [illegible] علمي او داسې نور [illegible] د [illegible] لغوي او ډېرا مونږ ونه هم [illegible] وخت کښې [illegible]

---

(۱) مخلص د ننگرهار یو نوموړی شاعر دی چه په ۱۳۲۲ ش کښې [illegible] یو زبردست دیوان ورڅخه پاتې دی .

هم هغه چه د زمانې د غوښتنې سره سم د پښتو په موجوده نثر کښې پوره تحول او بدلون راغلی دی او هر څوک کتابونه لیکي که څه هم لږ زدې اېکل شوي او ایکل کیږي .

د نثر سبک : د موجوده نثر سبک ازدې د منشي احمد جان روان او لږ سبک دی ساده او روان په معنی ور دی او د پښتو افغانو ته یې خوږ او زیات رنګ او جملو ښکلی دي او خو د نثر سبک کښل کیږي هوا لکه چه په هر وخت کښې څه نه څه کمزوري او خرابې لیکو نه وي او دی وخت کښې هم البته چه د دغسې لیکونه شته مګر هغو ته اعتبار نه ور کول کیږي

د لته مونږ خپلې غوږه لیکې چه د نوی نثر او په واسطه چلیږي تر نظر لاندې نیسو او ودي د عصر د سبک ادبي او د پښتو ر په خوا کښې هم خوا زه خوا د لیکونه او نوی نثر لیکو نکي سره لږ په داسې د سبک د ښه والي خوا عمومي توجه ده شوې او چه د ده چه په خپلې غوږ او کښې د فارسي تر کیبونو رنګ معلومیږي او د هغه ځای په نثرونو کښې د لاتونو یتوب او نور نفوذ په وجه او دو او اسکرېزی کلمی هم راکلې شوي دی .

مګر د دې خبرې په ځای کښې د هغه عربي او فارسي کلمو استعمال هم زیات دی . که څه هم د پښتو د موجوده نثر ژوند روح په زوړ او پښتو کښې پوکښې شوي دی او پښتو ارادي که نوي دی خدمت د ملا تړلی ده نحو سره ده هم د پښتو نو الفاظو او روزلو مهم مرکز افغانستان دی . د لته د روح روالی او د سبک په والي ته به توجه کیږي او دا کوشش جاري دی چه د پښتو نو خالص نثر چه خو ندور طرز او سبک پیدا او میدان ته راو وځي او پښتو ادبي او علمي آثار و خپرولو ته د پښتو ادبي او تاریخي ژوند یو لار کښې هم د لته ډیر کار او همت شوی دی .

علمي ترجمې : د لته د وخت په تیرو کښې چه کوم مهم او ښه والي راغلي دی هغه تاریخي او څه علمي او نوي ترجمې هم شته دی کښې هم شایسته چه کار شوی دی او هر اثر زیږي . د انسوي ، اردو او عربي ژبو نه هر ډول مفید کتابونه ترجمه شوي او ترجمه کیږي دا ترجمې ... هم دي او چاپ شوي هم دي مګر دا وي نقص چه دی حصه کښې لید لیږي هغه دادی دا ترجمې د داسې کسانو په واسطه کیږي (چه د هغو پښتو د پښتو پښتې نه وي) البته د داسې ابتدايي خلکو (١) ترجمې او نوی ژبی دا تر لاندې راوستل د ژوند ی اولاد نو دی دا دې د پاره چه یې دی کله کښې سړی پر ی وځي د هغو کسانو د سبک پیروي او ردې چه هغوی په دي لار کښې ورانه دی .

او دا مثل دی حق تری دا لس دی که څه هم د کوښو په شمیر دی مګر خه والي او غوره وای د دې نه په ژبه توالی نه دی ، بلکه کمډای شي چه دی وه غوره طرز دا او پښتو سکه د پوه سړی په مه وو معنا شي .

اوس ندی عصر دا نثر یو ډود نمونې و ګورې .

اوله نمونه

د غه چنډو سره

د وړ مړ والی ځه یې د ... . ده د دولت نشته ؟ پوروډی لاس ځای ده ... ده ... او څه خه کړل دی خدای لاس در کړی ، پښې در کړی ، عقل یې در کړی ، فکر یې در کړی ... در وکړه ، اسب و اړه ، کوشش وکړه جدو جهد وکړه ... په دستور او د ... خدای تعالی د ... عمل ته ... شتو ی .

---

(١) ... که د اخبار و نو د ترجمو سبک او طریقه .

رفیقه! ولې داسې مړاوی یې؟ دا ګامې سره مخامخ شوی یې؟ کامیابي نده شوې، کوښښ دې وکړ او لځای ئې ونه نیو؟ داو څه خبره ده؟ خفه ولی یې؟ سبق واخله پند واخله عبرت واخله. دا دقدرت تعلیم دی، په دا کېږي له نفس وی. ستا کوشش به په صحیح صورت نه وی، په قدرتي اساس به نوی! څه په ځان کښې لټون وکړه څه کار په فطرت برابر کړه بیا کوشش وکړه چه کامیاب شې او که نه نو ته خو لنده یې اسرداره! ولې غمګین یې؟ په څه فکر په څه خیال؟ د ملت غمه؟ د قام غمه! د وطن غمه؟ د وطن د غمه رښتیا ده ټن ملت کمزوری دی! ټن قوم ضعیف دی ټن وطن محتاج دی او دا د مسلمان د پاره د افغان د پاره او د صاحب وجدان د پاره شرم دی. عار دی غم دی، الهدی مګر وګوره دا خومره خوږ غم دی؟ دا خو... که د مزې دردې دی؟ په دې کښې خومره شیرینی ده؟ خومره خوږ اني ده او خومره صاف زړونه، سپېڅلي دماغونه او... په دې غم کښې ځړیک دی او دا غم خومره خوږه نتیجه لري؟

(خادم)

دوهمه نمونه

کښېنې چه اور لاتوله مخکښې په خپلو سپینو وراشګو... وه زونه کړي... ولي څه وښتو کښېتو او کړاو مخ... کوله خپر خپر... داسې... لږ چه بردې... بالدی خپرېږي... هغه کو چنې کو چنې څ څېږي چه د شپې د ي... او زغونه وشو به خنګه کښې نیولی وو. داسې ښکاریده لکه... غازي چه... وی! زه دې نښکې مخکې په ندارو توخت و مچه... پو خو کو چوني... ولاړ... دوي... هغه طبیعي خونده چه د مخکو او ونو... د... ژ... د خوند چه هغه... زړه وړونکو... و تلم! ... چه دا کوچنې... ی... هغه توی چه... سره ډېې... کله که په زړونو... کښې سره... او... خوزاب اچوی او به خوراو... او سپېڅلو زغو په خپله... خوښېږي چه زه دې زړه وړونکي منظر خورا... او به زړه کښې... هغه آ... او هغه هیلي سره... چه دا وطن او د خاوره او دا... کوچنو همکارو وراتلونکي ژوندون... ! خپلتا... خود هغو... او تور... دی چه د تاریخ مخونه د دوی په... او... او د دوی په بشر و کښې خولاهغه د میرو یس او نازی... وی په غور... دی

دریمه نمونه

په داسې یو زمانه کښې چه مشران په... خبږي او... بیلتون شي... په مشر او د هغه په مشري... د... په... دی خو او س یوه خبره ده چه مخي... د هغه... مشري د... په خپه کښې اختیار شوی ده هر څوک غواړي چه... داغو شو د... دی دا پله خبره ده چه د پېشو وریسی... په... د... دیار... دا خبره لا... ضروري ده چه هر... دي د بل نه د ... ارې او کم... چه دومره بې ... شي چه... د شمنتي په خپل... کښې... خوشحاله وی نو... دی چه هغه مخ... او دا خپل ځای ... پرېږدي. د قومي ... دباره

په هغه کښې د سړي سړي پښتو لاري خواښه خر ننګه چه د هر قام ځان ځانته سړيتوب دی د ننګ
رنګ په سړي سړي کښې هم فرق دی. په سپينه کښې ډېر کسانو زغری خو سپيرکښې بو نيم
پيشېږي. د هغه رنګ په نوموړو کښې پاته او خلقو کښې يو کس دی چه هغه ته خلق درانه
لوری د هغه خبره ورته د کاني مخبريه شکاري او د هغه په خولې خلق مدام ځان تر ده په
سپين ملا هو کوي. د دنيا نن د داسې خلقو پاته د کله کړيده هغه فرنګه چه د آسمان دلاندې ټوټ
لاړدي د دوی په پښتو يو نی دی دداسې يو کس د سپره خلقو مدام سل کسه صدقه اړی
دي. ددې حساب او د هغه دا دنيا آباده دده دوی د مخ په ننيا خو نغريب امېر او زبرا اوړه
او ته اول کړ زه او ددوی دز وند ورځ ورځ ددنيا دتار يخ مېا شتې او کال په وی

پښا کله پيانوه

پاچي په خوځو قسه ددی دقرآن پاڼه د کتابي يوه دولي پاڼه دژوندي په نامه او نيه
اوده يو پاڼه اګر چه د هغې ماڅوی په هره پاڼه کښې خه صفت ښه هوا لي زمانه دي چه
نور شاعر نه هم دي خبره کښي زمه کړي وي چه ده او پاڼو کښې دقرآن پاڼه ډېره
که امير که يو ده خو ښيره ملا کړی حنبلي زموږ وطن ته وطعمه غو ندي
پاڼه محبرته او رايی ده دا وطن ددي د کي مرو ه خرښي شر چه خيال تر اقسمه ډېره اي
که ددې وطن ته راوستل په ايزو دوخو کښې ای ډو په مدت د داسی کړه او وري لري پاڼي ی
شا ری ګری د پاڼه په شر که تو ره اودحوه ښيره ترخه ده دي په دچ يو ه پاڼه وا ی
داني سپين د هر د د اور مهربه دما اوده رحدانی رجود ددي خلق دي له نومره محبت ده دی
حبي ددي داچ نت په د کوره اوپراته هغي پاڼي. په حواله خلقو وخته سې هر ستر ګي ه ح ته
کښي غرړ ي اوده رحدانه يي آ کاه ودقرآن پاڼو ښکلا وي خو ږي سي دغه ځای دحه
يو پاڼي ليوالي دي. او س هم خلق وخته پاڼي حوستر ګي په چا يو غړ دي او تر خو حه ني
داستکل لري هوی او د اوره اوړه ته وني اشر (عبدالکريم انصاري)

مرجوده نظم

اتکه چه مونږ د پښتو نظم نو یو فکر و ته او خیر لاړ ته په غیبه غیر لیې ده ی
ور کړي دي سر ه ددې چه زه پر رنګ او چو اې خوا او ته لاهم پخوانی ور ک مدي ده شق ری
او د مانی چغې لاهم غنی شته مګر بیا هم ځینې بیدار مغزه روښان فکر خلق موجود دی
چه هغوی د پښتو شعر په باره کې ابوت کښې نوی روح اچول غواړي او وی ترا ی نوی غږ
و يال او ی نوي رنګه خلق خبرول خپله وظيفه بولي دا وجه ده چه په موجوده نظم کښې
ني خو ږي معنی قومي وطني او اجتماعی منظو می ايږل کيږي دالفاظ او ظاهري پاله ظهم
موجوده نظم خه نه حه نوی رنګ او نوی اېاس قبول کړي دی ددي وخت شعر او نظم له
پخوا نو پابند يو خه آزاد دی په هر طرز او هر شکل او هر اندازه چه غواړي خوره وړمو زون
الامو وا هغه نظم دی او ز حدا وحدود له منځه و تلی دی ځکه چه د دغه نی عصر دی ايدي
نصر کښې مغلی مهمه دد ا الفاظو حده معنی ځاروي دېخوانو ګړو مګر بيا هم د پښتو نظم
دمعانی دنيا له نظم خه هووړ سته دي تو ښايي چه دا بې ګر تياوي يوره او د پښتو د نظم دی په رنګينه
او ښايسته کړو بندي عصر کښې ملي او نا خوانه شاعران هم شته چه هغوی ا کثر له ښار دی و

اومدنی لخ یوځخه اری دی پېملی و زنو اشعار وایی، اود عداو ... نو
را کاږی او س دغه ضرورت دی چه شاعروان (مدنی) او ... (غیر مدنی) ...
غوزونه تېر دی ... حده فکرونه اوله هغوی ځخه منی ورکوونه واخلی ... مضاب دا چه
شاعروان په منی وزنو اشعار ووایی او ... والونوی خیالات په خپلواشه رو ... نو هغه
وخت کیدای شی چه مونږ د ... غوره منی اد ... خاوندان شو ... موجوده ...
... نو او ... وکوری

اوله نمونه

د وطن له خوا ...

را ووره ای پښتو ... زر میراث ستا د نیکو په ... ستا ښکلی زاکوم ادیره ... په
خ وری می مه بواله په ... که زانه کو ره ته ... خ وری کا هم په ستا د نیکو ... په
په ... سره ... می په ... دی ... ښکلی منظرو نه ... که د ... په
... په خپل ... کیږی ... ږی ... دی ... او سوری ... او ... په
په ... حو ... اوبه ... ښه پښتو ... مورد ... پښتو په
... کېږی ... که ... د ... خکه ... او ...
... چه ... که د ... پښتو په ... ورته ... کیږی ...
... او ... غیرت او ... چه ... د ...
... په خپل ... پښتون ... ده ...
... حقیقت ... په ... په خوږو خوږ پښتو په
(...)

دوهمه نمونه

چه ... مستقل ... خوا ... خو ... وری ...
زما شعر ... دی ... که ... هم ... وینوی ... پښتو ... زړونه
... ته ... چه ... صفت ... ستا ... ځخه ...
خو ژوندی ... رښتیا ... وایم ... پلار وا قومی ... خوا ...
... په ... کړم ... که ... مسجد ... ما کړه ...
تملق می منافی دی له وجدانه
مقید نه یم آزاد می دی پښتونه
د ... درته ... په یروت ... په ... گدایی کیږی ...
... د شونه ... شراب ... په مستی کیږی ...
د مطرب ... حاجت ... نشته ... کیږی ... کیږی ...
... کړ ... په خپل ...
کړ ... نو ... خط ...
... ته ... ورته ... کړ ... له ... اوری ... کړ ...
... یو لم خپل ملت خوی دوحدت ته ... پ ... ته ...

Marfat.com

بیا یې سترګې وا نړوي او راته ګوري عصمت
دریه یاد کړه بیا یې خپل خوږې قیصې زه
دا الهامي زاخي زه منډه آسمانه
یادوي یې ګي فسادي داخوبه

(ځینې)

دریمه نمونه

نن په هر شمار کې واوره پرېوزي په خوا یې خبرې
د دې خوږ ي ګوډا خیبا ی د خوا ي خبرې
د کوه آسو او ښکارو نو د بازونو کړه
هم د سپینو نورو توپکونو جهازونو کړه
بازې یې لکه باز په غرونو کې ژم سبلا ی یمه
لا خوږه زامی یمه

بر یې د اد مرګ سرې مښا لي د او ما خبرې
برېښه د پښتون او د وصال او د آشنا خبرې
وخت د سپینو تور و د خر یا او د شړنګ راغی
وخت او د مړ دي اد مرداو دعوې راغی
توره د ه مینې پولاس ده ابدا ی یمه
لا خوږه زامی یمه

او ي رباب سور کړه او ي دوړ دي نو ي ترنګ غږ د
نوي جام بیدا کړه دا ي ساقي او نوي جنګ غږ و
سته راته شراب زړی یې له کچي او س د ښکو به دي
نور به لعو ه وا ي دا او س دې سو به دي
زه خو د ره ړا م زه ما ټه زړه مي یمه
لا خوږه زامی یمه

نګ سته د لیاوو شراو د محفل نه شو
داخو سر دردي دی زه بیزار د دې غو ل نه شو
به ار وم او ر ي سنا د چک خوشي غرا و دی
زوند ېکښې هېڅ اشنه د اړ ګ سترې ده ي دی
لا یه م کښي ژوندي زه د زونه د یسته کا ي یمه
لا خوږه زامی یمه
دازما وطن دی داوطن د خوشحال او پلار

داته نور یې چې سته عشق دی د ا سعد دی خوار
داته کښې میرویس او خوشحال خان او احمد شاه پیدا
داته کښې محمود او هم غوري او هم شاه پیدا
زه هم شیر بچی یم جنګیالی او ننګیالی یمه

لا خوږه زامی یمه (سید رسول رسا)

د پښتو د عامو ال سپیو نه

دا را ته معلومه شوه چې پښتو په دې عصر کښې د ترقۍ په یو نوي دوره کښې روانه ده او د
خدمت د پښتو په خدمت کښې لیکوال او د پښتو کتاب او آثار ورځ په ورځ په زیاتېدو دي او د دې
عمومت مهم سپیو لنده ادي:

۱ـ د حکومت توجه او د حکومت له خوا پښتو لیکوال او شعر او نثر لخنه
۲ـ د پښتو د لور سوډو جرګې او د مکتبو کښې پښتو داخول
۳ـ په اخبارونو او رادیو کښې د پښتو خپرونې او نشریات
٤ـ د چاپ او اسانتیاو ماري کیدل
۵ـ د مطبو عاتو ر ا د او چاپ او انو له خوا د پښتو په باب ښه نه ښه بیان کړو
٦ـ د پښتو خپله بیداري او د علم او عمل ته مخه کول
په دې شان نور هم زیاده سپیو لی اسباب شته چې د پښتو په عام والي کښې اسې اثري اچوي
د پښتو د دوه او د وا ار به هر چا د دي په دي او د پښتو د ترونه دا پېرې موسسې او شرکتونه

کوشش کوی چه خپلې [illegible] او حی [illegible] او [illegible] پښتو [illegible]
وخت څخه جاري دي دا رنګه نوی [illegible] کيږي [illegible] پښتو دی ملا
د [illegible] رای شرکت [illegible] شرکت [illegible] ملتون - نوی [illegible] او [illegible]
[illegible] ددي [illegible] چه دا د پښتو [illegible] او [illegible]
کتبی [illegible] او [illegible] دور [illegible]
[illegible] دامدان [illegible] امتحان [illegible] او [illegible]
[illegible] او [illegible] احمد شاه [illegible]
واړه بودی که غلجی دي [illegible] او د [illegible]

* * *

د مصنف [illegible] ۱۳۲۳ [illegible]

[illegible]

په خوپاڼو کښې شتون

... د ... ورو ... په خو نور پاداشتونه ... ونوی معلومات لاس ته راغلی چه
دی ... په خو ... نور ... وليکو

... د ... پښتو کښې و ... د ... خلاصة الاسلام او نور و ... ترجمه شوی
... دی ... دی دا لکو ... د ... خون ... دره ... د ... مخزن الاسلام
... دی ... منظوم ... لیکلی شوی دی ... کتاب ... نسخه په پښتو ژوانه
... د ... لکه ... وړخنی ... د ... ده ... معلومه
... کتاب ... اوطرزاد ... اخون ... ويړه ... دی معاصر ... د (۱۱۰۰ ه)
... لیکوال ... شو .

* * *

... پښتو ... کتاب موجود دی چه په (۱۱۱۸ ه)
پښتو ... دی ... (۲۱) ... او (۵۸) ... دی چه د محمد
... (۳۰) ... او ... وروستی ... آخر ... دیوځو ورز
... نسخه ... کتاب ... نسخه هم ... معلومه ... مګر ... ده چه
... (...) ... شو ... دی ... کتاب ... د کتاب په آخر ... کښې ... دی
... دی .

... خدای ... محمد ... امید و ... خدای ... .

... کتاب ... پښتو ... دی .

... خدای ... رحم ... رحیم خدای ... امیدوار ... لیکلی
... ماحین ... توفیق ... دم ... صفت ده
... لیکلی .

* * *

... (۱۲۳۰ ... پوهنځی مربوط) د آدم خان او درخانۍ ... قصه په پښتو ژبه ... چه
... (۱۲۲۱ ه) ... دی ... نسخه ... معلوم ... دی ... ده
... روایت د (مسعود) تالیف ... .

* * *

... (۲۹ ... پوهنځی مربوط) عبدالله درخانک په پښتو کښې د قصیدی بردی ترجمه هم ... دی
... نسخه ... لیکلی شوی ... په پښتو کښې ... شوی هم ده .

* * *

... په پښتو ... د (جنت الفردوس) په ... پوهنځی ... چه
... (۱۲۳۸ ... کتاب ... نسخه په پښتو ژوانه کښې چه په (۱۲۲۸ه) کښې
... عبدالله ... لیکل شوی دی ... معلومیږی چه د ... کتاب (۱۲۲۸ه) ... نسخه
... دی ... اساس عبدالکبیر ... (۱۲۰۰ه) د پښتو شاعر ولای
... دی ... الکبیر ... شاعر کښې ...

Marfat.com

[illegible] اری چه همدا عبدالکبیر نومی د جنت الفردوس په پښور کښې چاپ شوی هم دی [illegible]
پښتو نه ئی دادی :

اوس پوهاند [illegible] کتاب — د [illegible]
د هر [illegible] جدا [illegible] دی — چه [illegible]
د واب [illegible] دی — [illegible]

* * *

۶ عبدالله داسی د پښتو شاعر [illegible] د جنت الفردوس د قلمی نسخی په آخر کښې ئی [illegible]
عمر [illegible] دی د ده ژوند (۱۲۱۸ هـ) [illegible] دی چه [illegible]
الفردوس [illegible] کښې د جنت الفردوس په آخر کښې [illegible]
[illegible] پښتو [illegible] دادی :

[illegible]
د [illegible] عبدالله دی — [illegible]
[illegible]

* * *

۷ - (په ۱۱۵۰ هـ ق [illegible]) [illegible]
[illegible]
[illegible]

* * *

۸ - (په ۱۲۲۰ هـ ق [illegible]) [illegible]
[illegible] شوی دی.

* * *

۹ - (په ۱۳۱۱ [illegible]) [illegible]
سوال و جواب [illegible]
[illegible]
[illegible]

* * *

۱۰ - (په ۱۲۰۰ هـ ق [illegible]) [illegible]
عبدالرحمن [illegible] هم دی چه [illegible] کښې ئی پښتو [illegible]
ژوندی او په کابل کښې دی

۱۱ - (په ۱۰۵۵ هـ ق [illegible]) د مرجو [illegible]
هم دی چه پخوا په طلوع افغان [illegible]
[illegible] کبیر [illegible] شمس الدین [illegible]
[illegible] پښتو [illegible]
حقی عبدالودود سرحدی هم په پښتو [illegible] لیکوال دی.

Marfat.com

د اشخاصو نومونه

په دې کتاب کښې د ډېرو خلکو ذکر شوی او راغلی دی. مګر مونږ په دې نوملیک کښې والې د پښتو شاعرانو، لیکوالو، عالمانو، پاچاهانو او مستشرقینو نومونه راوړو. او د اختصار په غرض له نورو نومونو څخه تېرېږو. دا نومونه د الفباد توري په اعتبار ترتیب شوي دي، چه دا په حقیقت کښې د کتاب مفصل فهرست هم دی، ددې فهرست له مخه هرڅوک خپل مطلوب شخص پیدا کولای شي، او د نومونو په مقابل کښې د هغوی صفحې ښودل شوې دي.

(الف)

۱ - امیر کروړ (شاعر، پاچا) ۹ - ۲
۲ - امیر نصر (شاعر، پاچا) ۱۰ - ۲٤
۳ - ابومحمد هاشم (عالم، شاعر) ۱۰ - ٤٥
٤ - امیر پولاد (امیر) ۲۳
٥ - امیر ناصر (») ۲۳
٦ - امیر الحی (»)
۷ - امیر محمد سوری (») ۲٤
۸ - امیر سلطان (») ۲۳ ۲٦
۹ - امیر شماخ (») ۲۳
۱۰ - اسماعیل سربنی (شاعر) ۱۲ ۲٥
۱۱ - [illegible] (شاعر) ۱۱
۱۲ - ابوالفتوح داؤد (امیر) ۲٤
۱۳ - احمد بن سعید لودی (مؤرخ) ۲۲
۱٤ - ابراهیم لودی (پاچا) ۲٦
۱٥ - الله یار الکوزی (شاعر) ۳٦
۱٦ - ارزانی (لیکوال) ۳۷
۱۷ - امیر (شاعر) ۳۹
۱۸ - اخون درویزه (عالم، لیکوال) ٤٠ ٥۸
۱۹ - احمد (شاعر) ٤٤
۲۰ - اخون قاسم (لیکوال) ٤٥
۲۱ - اشرف خان هجری (شاعر) ٤۸
۲۲ - امام الدین (مؤرخ) ٥٤
۲۳ - ابراهیم بیټنی (شاعر) ٥٥
۲٤ - اخوند چالاک (عالم) ٥٥
۲٥ - احمد شاه مولانا (») ٥٦
۲٦ - الله داد (شاعر) ٥٦
۲۷ - اسلام شاه (پاچا) ٥٦
۲۸ - احداد (امیر) ٥٦
۲۹ - اسیار اپریدی (شاعر) ۷۰
۳۰ - اودل (شاعر) ۷٦
۳۱ - ابراهیم (شاعر) ۷٦
۳۲ - ابوالقاسم (شاعر) » -
۳۳ - احمد شاه (شاعر، پاچا) ۷٦ - ۹۹
۳٤ - ابراهیم خان (شاعر) ۸۰
۳٥ - اکبر (شاعر) ۸۳ -
۳٦ - افضل خان خټک (شاعر) ۸٤
۳۷ - الله یار خان (لیکوال) ۸۸ - ۱۰۰
۳۸ - امیر محمد انصاری (لیکوال) ۸۸ ۱۰۳
۳۹ - الپوری حافظ (شاعر) ۸۹
٤۰ - امام الدین (شاعر) ۹۱
٤۱ - انور (شاعر) ۹٦
٤۲ - امانت ملیزی (شاعر) ۱۰۷
٤۳ - احمد (شاعر) ۱۰۷
٤٤ - ارسلا (شاعر) ۱۰۷
٤٥ - اکبر شاه (شاعر) ۱۰۷
٤٦ - اکرم جان (شاعر) ۱۰۹ -
٤۷ - احمد ګل (شاعر) ۱۱۷ -
٤۸ - اسد الله (شاعر) ۱۱۸ -
٤۹ - اکبر (شاعر) ۱۱۸ -
۷٤ - بهرام (شاعر) ۱۰۷ -
۷٥ - برات (شاعر) ۱۰۷ -
۷٦ - بهادر (شاعر) ۱۰۷ -
۷۷ - پیر احمد (شاعر) ۱۰۷ -

Marfat.com

۵۰ ـ اشرف (شاعر) ۱۱۸ ـ
۵۱ ـ احمددین (شاعر) ۱۲۱ ـ
۵۲ ـ احمد آخندخیل (شاعر) ۱۲۲ ـ
۵۳ ـ احمد دیحکی (شاعر) ۱۲۲ ـ
۵٤ ـ امیر علیخان (شاعر) ۱۲٤ ـ
۵۵ ـ آدم (شاعر) ۱۲۵ ـ
۵٦ ـ احسن (شاعر) ۱۲۵ ـ
۵۷ ـ ابراهیم شاه (شاعر) ۱۲٦ ـ
۵۸ ـ امان گوجرانی (شاعر) ۱۲٦ ـ
۵۹ ـ امین (شاعر) ۱۲٦ ـ
٦۰ ـ اسلم شاه (شاعر) ۱۲۷ ـ
٦۱ ـ اکرم خان (شاعر) ۱۲۷ ـ
٦۲ ـ اعظم الدین (شاعر) ۱۲۷ ـ
٦۳ ـ آزاد خان (شاعر) ۱۲۷ ـ
٦٤ ـ اسلام پوزپاچا صاحب ۱۲۹ ـ
٦۵ ـ امان الله خان (پاچا) ۱٤۰ ـ

(ب)

٦٦ ـ بهلول لودی (شاعر، پاچا) ۱۸ ـ ۲٦
٦۷ ـ بابر خان (شاعر) ۳۰ ـ
٦۸ ـ بابو جان (شاعر) ٤۵ ـ
٦۹ ـ بهرام (شاعر) ۵۱ ـ
۷۰ ـ بای خان (شاعر) ٦٤ ـ
۷۱ ـ بابوجان بابی (شاعر) ٦٦ ـ ۹۹
۷۲ ـ برهان خان (شاعر) ۸۱ ـ ۱۰۲
۷۳ ـ باقرشاه (شاعر) ۹۲ ـ

(ج)

۱۰۰ ـ جلال الدین خلجی (پاچا) ۲٦ ـ
۱۰۱ ـ جمال خان (شاعر) ٤۸ ـ
۱۰۲ ـ جان محمد (شاعر) ۸۱ ـ
۱۰۳ ـ جلات خان (شاعر) ۱۲٦ ـ
۱۰٤ ـ جمعه خان (شاعر) ۱۲۷ ـ

(ح)

۱۰۵ ـ حلیمه (شاعره) ۵۱ ـ
۱۰٦ ـ حسین خان افغان (مؤرخ) ۵۵ ـ

۷۸ ـ بازه خان (شاعر) ۱۱۰ ـ
۷۹ ـ بهرمند (شاعر) ۱۱۰ ـ
۸۰ ـ برخوردار (شاعر) ۱۱۵ ـ
۸۱ ـ بوعلی شاه (شاعر) ۱۲٦ ـ
۸۲ ـ بازمحمدملا (شاعر) ۱۲٦ ـ
۸۳ ـ بهرامی (شاعر) ۱۲۷ ـ
۸٤ ـ بتخان صاحب (عالم) ۱۲۹ ـ

(پ)

۸۵ ـ پیر روښان (عالم) ٤۵ ـ
۸٦ ـ پیرمحمد [illegible] (عالم، شاعر) ٦۰ ـ ۹۹
۸۷ ـ پیرمحمد [illegible] (لیکوال) [illegible] ۱۰۰
۸۸ ـ پیر معظم شاه (لیکوال) [illegible] ـ
۸۹ ـ [illegible] خان (شاعر) [illegible] ۱۲۸ ـ
۹۰ ـ [illegible] (شاعر) ۱۲۷ ـ
۹۱ ـ [illegible] (شاعر) ۱۲۸
۹۲ ـ پیرمحمد [illegible] (لیکوال) [illegible] ـ

(ت)

۹۳ ـ [illegible] (شاعر) [illegible] ـ
۹٤ ـ تیمور شاه (شاعر، پاچا) [illegible]
۹۵ ـ توکلی (شاعر) ۱۱۲
۹٦ ـ تمیم (شاعر) ۱۲۱ ـ
۹۷ ـ تنگاه ملا صاحب (عالم) [illegible]
۹۸ ـ ترنگزو حاجی صاحب ۱۲۹
۹۹ ـ تاج محمد واړی (شاعر) ۱۲۳ ـ
۱۲٦ ـ [illegible] اقبال (لیکوال) ۱۲
۱۲۷ ـ خواجه محمد بنگښ (شاعر) ۵۱ ـ
۱۲۸ ـ خان گل خان (شاعر) [illegible]
۱۲۹ ـ خوشحال خان [illegible]
۱۳۰ ـ [illegible]
۱۳۱ ـ [illegible] (شاعر) [illegible]
۱۳۲ ـ [illegible] (شاعر) ۱۰۵
۱۳۳ ـ خ[illegible] (شاعر) ۱۰۵ ـ
۱۳٤ ـ خواجه محمدملا (شاعر) ۱۱٦ ـ
۱۳۵ ـ ملا [illegible] (شاعر) ۱۲٦ ـ

Marfat.com

١٠٧ - حمید گل (شاعر) ٦٥ -
١٠٨ - حسین (شاعر) ١٦ -
١٠٩ - حافظ (شاعر) ٨٣ -
١١٠ - حاجی میرویس (پاچا) ٩٨ -
١١١ - حمید گل (شاعر) ١٠٧ -
١١٢ - حبیب الله خان کاکړ (شاعر عالم) ١٠٧ -
١١٣ - حضرت علی (شاعر) ١٠٩
١١٤ - حسب گل میا (لیکوال شاعر) ١٢٥
١١٥ - حسن (شاعر) ١٢٦ -
١١٦ - حیدر خان (شاعر) ١٢٦ -
١١٧ - حاجی اختر (شاعر) ١٢٦ -
١١٨ - [illegible] (شاعر) ١٢٦ -
١١٩ - حاجی [illegible] (شاعر) ١٢٦ -
١٢٠ - [illegible] (لیکوال) ١٦٢ -

(خ)

١٢١ - خیر شیرین (رساله) ١٢ - ٢٥
١٢٢ - خوشحال خان خټک (شاعر) ١٦ [illegible]
١٢٣ - خدیل [illegible] (شاعر) ١٩ - ٢٦ -
١٢٤ - خان سلطان [illegible] (مؤرخ) ٣ -
١٢٥ - خواجه محمد [illegible] لوزی (عالم) ٣٧ -
١٥٣ - رزوق الله (شاعر) ٩٠ -
١٥٤ - رحمت داوی (شاعر) ٩٣ - ١٠٠
١٥٥ - رحمن داد (شاعر) ١٠٨ -
١٥٦ - [illegible] (شاعر) ١٢٥ -
١٥٧ - [illegible] (شاعر) ١٢٦ -
١٥٧ - رمضان (شاعر) ٢٦ -
١٥٩ - رستم (شاعر) ١٢٧ -

(ز)

١٦٠ - زرغون خان (شاعر) ١٩ -
١٦١ - زرغونه (شاعره) ٢٠ -
١٦٢ - زمران ملا (عالم [illegible]) ٦٩ ، ٩٥
١٦٣ - زینبه [illegible] (شاعره) ٧٥ ، ٩٦
١٦٤ - زلی دوست [illegible] (شاعر) ٩٣
١٦٥ - زړداد خان (لیکوال) ٩١ -

١٣٦ - خدابخش (شاعر) ١٢٧ -

(د)

١٣٧ - دوست محمد کاکړ (شاعر) ٢٠ -
١٣٨ - دوراست (شاعر) ٣٨ -
١٣٩ - درانۍ خان (شاعر) ٦٣ -
١٤٠ - داود خان (شاعر) ٦١ - ٩٥ -
١٤١ - [illegible] حاتم (شاعر) ١٠٧ -
١٤٢ - [illegible] محمد خان [illegible] ١٠٨ - ١٢٩ -
١٤٣ - دین محمد (شاعر) ١١١ -
١٤٤ - [illegible] (شاعر) ١٢٦ -
١٤٥ - [illegible] ١٢٨ -
١٤٦ - [illegible] ١٢٨ -

(س)

١٤٧ - [illegible] (شاعره) ٣٠ -
١٤٨ - [illegible] (شاعر) ٤٤ -
١٤٩ - [illegible] ٢ ، ٥٩ ، ٩٨
١٥٠ - [illegible] (شاعر) ٥٦
١٥١ - [illegible] ١٠٦ ، ١٠٣
١٥٢ - [illegible] ٨٧ ، ١٠٠
١٨٠ - [illegible] ٦٨ ، ٩٩
١٨١ - [illegible] (شاعر) ٨٠ -
١٨٢ - [illegible] (لیکوال) ٨٨ -
١٨٣ - سپوږمۍ (شاعره) [illegible] ١٠٠ -
١٨٤ - سلطان شیرزاده (پاچا) ١٠٠ -
١٨٥ - سید گل [illegible] (شاعر) ١٠٦ -
١٨٦ - سلیم (شاعر) ١٠٦
١٨٧ - سید احمد (شاعر) ١٧٠ -
١٨٨ - سید کمال (شاعر) ١١٣ -
١٨٩ - سید [illegible] (شاعر) ١١٨
١٩٠ - سید احمد [illegible] (لیکوال) ١٢٣
١٩١ - سید محمد [illegible] (شاعر) ١٢٣
سید (شاعر) ١٢٥
١٩٢ - سید حسن (شاعر) ١٢٦

۱۶۶ ـ زمان شاه (پادشاه) ۱۰۰ ـ
۱۶۷ ـ زین الاعابدین (شاعر) ۱۲۷ ـ
۱۶۸ ـ راحمد خان (شاعر) ۱۲۷ ـ
۱۶۹ ـ زهین (شاعر) ۱۲۷ ـ

(س)

۱۷۰ ـ سرین (مشر) ۲ ـ
۱۷۱ ـ سلیمان [illegible] (مؤرخ ، ایکوال ـ ۲۱ ـ
۱۷۲ ـ سکندر لودی (پاچا) ۲۳ ـ ۳۶
۱۷۳ ـ سلطان حمید (امیر) ۲۴ ـ
۱۷۴ ـ سلطان علاؤالدین حسین (پاچا) ۲۵
۱۷۵ ـ سیف‌الله قاضی (عالم) ۳۵ ـ
۱۷۶ ـ سید علی (پیر بابا) [illegible] ـ
۱۷۷ ـ سکندر خان (شاعر) ۵۰ ـ
۱۷۸ ـ سلطان محمود گهوری (امیر [illegible]) ۵۵
۱۷۹ ـ سلطان محمد لودی (امیر) [illegible]
۲۰۷ ـ شیخ رضی (شاعر) ۱۰ ـ ۲۴
۲۰۸ ـ شیخ اسعد (شاعر) ۱۲ ـ ۲۴
۲۰۹ ـ شیخ تیمن (شاعر) ۱۲ ـ ۲۵
۲۱۰ ـ شیخ متی (شاعر) ۱۶ ـ
۲۱۱ ـ شیخ عباس (عالم) ۱۶ ـ
۲۱۲ ـ شیخ ملکیار (شاعر) ۱۷ ـ
۲۱۳ ـ شیخ کته (مؤرخ) ۱۹
۲۱۴ ـ شیخ یوسف (عالم) ۲۲ ـ
۲۱۵ ـ شیخ مالی (مؤرخ [illegible]) ۲۲ ـ ۲۳
۲۱۶ ـ شهاب‌الدین غوری (پاچا) ۲ ـ
۲۱۷ ـ شیخ بوستان (شاعر) ۲۵ ـ
۲۱۸ ـ شیخ عیسی (صوفی شاعر) ۳۴ ـ ۵۶
۲۱۹ ـ شیخ الله داد (عالم) ۳۵ ـ
۲۲۰ ـ شیخ [illegible] (عالم) ۳۵ ـ
۲۲۱ ـ شیر محمد (شاعر) ۴۳
۲۲۲ ـ شیخ قاسم (عالم ـ مؤرخ) [illegible]
۲۲۳ ـ شیخ عباس سروانی (مؤرخ) [illegible]
۲۲۴ ـ شیخ کبیر (عالم) ۵۴ ـ

۱۹۳ ـ [illegible] شاه (شاعر) ۱۲۶
۱۹۴ ـ سید [illegible] شاه (شاعر) ۱۲۶
۱۹۵ ـ سید محمود (شاعر) ۱۲۶
۱۹۶ ـ سید میر (شاعر) ۱۲۷
۱۹۷ ـ سعدالدین (شاعر) ۱۲۷
۱۹۸ ـ سمبر کمل (شاعر) ۱۲۷ ـ
۱۹۹ ـ سید عباس (شاعر) ۱۲۷ ـ
۲۰۰ ـ سلطان (شاعر) ۱۲۱
۲۰۱ ـ سکندر شاه (شاعر) ۱۲۷
۲۰۲ ـ سر کانو میا صاحب ـ ۱۲۹
۲۰۳ ـ سید جمال‌الدین (عالم) ۱۳۱
۲۰۴ ـ سلطان محمد (ایکوال) ۱۳۴
۲۰۵ ـ سید محسن (ایکوال) ۱۳۵

(ش)

۲۰۶ ـ شیخ [illegible] (شاعر) ۱۱ ـ ۲۵
۲۳۶ ـ شاه عالم (شاعر) ۱۱۵ ـ
۲۳۷ ـ شیر محمد (شاعر) ۱۱۵ ـ
۲۳۸ ـ شیر احمد شیدا (شاعر) ـ ۱۱ ـ
۲۳۹ ـ شاه غریب (شاعر) ۱۲۵ ـ
۲۴۰ ـ [illegible] (شاعر) ۱۲۵ ـ
۲۴۱ ـ شمس‌الدین (شاعر) ۱۲۶ ـ
۲۴۲ ـ شاه افضل (شاعر) ۱۲۶
۲۴۳ ـ شیر علی خان (پاچا) ۱۳۹ ـ

(ښ)

۲۴۴ ـ ښکارندوی (شاعر) ۱۴ ـ ۲۰

(ص)

۲۴۵ ـ [illegible]
۲۴۶ ـ [illegible] (شاعر) ۷۲ ـ ۹۶
۲۴۷ ـ صابر [illegible] (شاعر) ۷۶ ـ
۲۴۸ ـ صابر محمد [illegible] (شاعر) ۹۲
۲۴۹ ـ صدیق آخندزاده (شاعر) ۱۰۶ ـ ۱۳۷
۲۵۰ ـ صلی خان (شاعر) ۱۱۰ ـ

Marfat.com

۲۲۵ - شیر شاه سوری (پاچا) ۵۶ -
۲۲۶ - شیخ محمد هزاره (ملا شاعر) ۸۰ -
۲۲۷ - شیخ احمد (ملا شاعر) ۹۲

۲۲۸ - شمس الدین (شاعر) ۹۵ -
۲۲۹ - شاه محمود (پاچا) ۹۸ -
۲۳۰ - شاه اشرف (پاچا) ۹۱ - ۹۹
۲۳۱ - شاه حسین (شاعر ، پاچا) ۹۸ - ۹۹
۲۳۲ - شاه شجاع (پاچا) ۱۰۰ -
۲۳۳ - شه گل (شاعر) ۱۰۷ -
۲۳۴ - شهسوار (شاعر) ۱۱۵ -
۲۳۵ - شاه پسند (شاعر) ۱۱۵ -
۲۳۶ - [illegible] (شاعر) ۳۷ -
۲۶۱ - [illegible] (لیکوال) ۴۲ -
۲۶۲ - [illegible] (شاعر) ۴۲ -
۲۶۳ - عبد [illegible] (شاعر) ۴۲ -
۲۶۴ - [illegible] خان (شاعر) ۴۳ -
۲۶۵ - عبد الرحیم (شاعر) ۴۴ -
۲۶۶ - عبد القادر [illegible] ۴۹ -
۲۶۷ - عبد الرحمن (عالم) ۵۵ -
۲۶۸ - عبد الله (شاعر) ۵۶ -
۲۶۹ - عبد [illegible] (امیر) ۵۶ -
۲۷۰ - عبد الحمید [illegible] (ادیب) ۵۹ -
۲۷۱ - عیسی آخندزاده (شاعر) ۶۳ -
۲۷۲ - عبد الصمد [illegible] (شاعر) ۷۲
۲۷۳ - عثمان (شاعر) ۶۷
۲۷۴ - عصام (شاعر) ۶۷
۲۷۵ - علیم (شاعر) ۷۶
۲۷۶ - عبد [illegible] (شاعر) ۷۶
۲۷۷ - عبد [illegible] (ملا شاعر) ۷۸ -
۲۷۸ - عبد الرحیم هوتک (شاعر) ۷۹ -
۲۷۹ - عبد الکریم [illegible] (عالم ، شاعر) ۸۳ -
۲۸۰ - علی خان [illegible] (شاعر) ۸۵ -

۲۵۱ - صالح محمد (شاعر) ۱۱۵ -
۲۵۲ - صاحبزاده [illegible] (شاعر) ۱۲۳ -
۲۵۳ - صوفی عبد الکریم صاحب ۱۲۹ -

(ط)

۲۵۴ - طالب گل (شاعر) ۱۰۲ -
۲۵۵ - طالب شاه (شاعر) ۱۲۵ -
۲۵۶ - طالب قندهاری (شاعر) ۱۲۶ -

(ظ)

۲۵۷ - ظریف خان (شاعر) ۱۰۷ -

(ع)

۲۵۸ - عبدالله (عالم) ۳۳ -
۲۵۹ - علی سرور اوده‌ی (شاعر) ۳۶ -
۲۹۰ - عیسی گل (شاعر) ۱۰۷ -
۲۹۱ - عبدالغفار (شاعر) ۱۰۷ -
۲۹۲ - عجم (شاعر) ۱۰۷ -
۲۹۳ - عبدالله (شاعر) ۱۰۷ -
۲۹۴ - علیخان (شاعر) ۱۰۷ -
۲۹۵ - عبدالمجید کاکړ (شاعر) ۱۰۷ -
۲۹۶ - عبدالزاهد (شاعر) ۱۱۱ -
۲۹۷ - عبدالودود (شاعر) ۱۱۵ -
۲۹۸ - عنوان الدین (شاعر) ۱۱۵ -
۲۹۹ - عبدالباقی کاکړ (عالم ، شاعر) ۱۱۷ -
۳۰۰ - عبدالله یوسفزی (شاعر) ۱۱۸ -
۳۰۱ - عبدالوهاب (شاعر) ۱۲۵ -
۳۰۲ - علی جنګی (شاعر) ۱۲۵ -
۳۰۳ - عبدالرحمن قاضی (شاعر) ۱۲۶ -
۳۰۴ - عجب خان (شاعر) ۱۲۶ -
۳۰۵ - عبدالکریم (شاعر) ۱۲۶ -
۳۰۶ - عبدالغفار [illegible] (شاعر) ۱۲۶ -
۳۰۷ - عبدالعزیز (شاعر) ۱۲۶
۳۰۸ - عبدالله (شاعر) ۱۲۶ -
۳۰۹ - عبدالعزیز معلم (شاعر) ۱۲۶
۳۱۰ - عبدالکریم (شاعر) ۲۶ -

Marfat.com

۲۸۱۔عبدالکریم کاکڑ (عالم شاعر) ۸۹۔
۲۸۲۔عبدالعظیم رانی زی (شاعر) ۹۱۔
۲۸۳۔عبدالغنی (شاعر) ۹۳۔
۲۸۴۔عبدالرسول (شاعر) ۹۴۔۱۰۰۔
۲۸۵ عزیز خان (شاعر) ۹۵۔
۲۸۶۔عظیم (شاعر) ۹۶۔
۲۸۷۔علی محمد خان نواب (شاعر) ۹۶۔
۲۸۸۔عبدالعزیز (شاعر) ۷۶۔
۲۸۹۔ علی خان (شاعر) ۱۰۷
۳۲۰۔ عبدالوہاب (ایکوال) ۱۳۳۔۱۴۰۔
۳۲۱۔عبدالعلی مستغنی (شاعر) ۱۳۴
۳۲۲۔عبدالمجید مولوی (ایکوال) ۱۳۴۔
۳۲۳۔عبداللطیف قاضی (ایکوال) ۱۳۵۔
۳۲۴۔عبدالرحمن (باچا) ۱۳۹۔
۳۲۵۔ عبدالکبیر (شاعر) ۱۶۲۔
۳۲۶۔ عبداللہ (") ۱۶۳۔

(غ)

۳۲۷۔غرغشت (مشر) ۲۔
۳۲۸۔ غیاث الدین (باچا) ۲۱۔
۳۲۹۔ غلام محمد (شاعر) ۴۱۔
۳۳۰۔غفور (شاعر) ۷۶۔
۳۳۱ عازالدین (شاعر) ۱۰۷۔
۳۳۲۔ غلام محمد یوسفزی (ایکوال شاعر) ۱۱۶
۳۳۳۔ غلام جیلانی (ایکوال نسکری) ۱۱۲
۳۳۴۔غلام محمد خان خٹک (شاعر) ۱۲۴۔
۳۳۵۔غلام صدیق (شاعر) ۱۲۶۔
۳۳۶۔غریبی (شاعر) ۱۲۷۔
۳۳۷۔غلام محمد (شاعر) ۱۱۸۔
۳۳۸۔ غلام محی الدین (ایکوال) ۱۲۱۔۱۴۰۔۱۳۶۔

(ف)

۳۳۹۔فیاض (شاعر) ۶۵۔
۳۴۰۔فاضل (شاعر) ۷۶۔
۳۴۱۔فضیل (شاعر) ۷۶۔
۳۴۲۔فتح علی (شاعر) ۷۶۔

۳۴۳- فقیر اللہ میا (عالم) ۸۰-
۳۴۴- فیض اللہ کاکړ (شاعر) ۸۳-
۳۴۵- فرح الدین ملا (شاعر، ملا) ۹۰-
۳۷۱- کربوغی ملا صاحب (عالم) ۱۲۹-
۳۷۲- کجوری ملا صاحب (عالم) ۱۳۰-

(گ)

۳۷۳- گوهر خان (شاعر) ۵۰-
۳۷۴- گل محمد نوروزی (شاعر) ۹۳-۱۰۰-
۳۷۵- گل محمد کاکړ (شاعر) ۹۵-
۳۷۶- گل محمد (شاعر) ۱۰۷-
۳۷۷- گل محمد (شاعر) ۱۲۶-
۳۷۸- گل احمد (شاعر) ۱۲۷-
۳۷۹- گل (شاعر) ۱۲۷-

(م)

۳۸۰- ملک یار غرشین (شاعر) ۱۵-۲۵-
۳۸۱- محمد بن علی (مؤرخ) ۲۲-۲۵-
۳۸۲- ملک احمد (مشر) ۲۲-
۳۸۳- ملک خالو (پښتون مشر) ۳۰-
۳۸۴- ملا انب (شاعر) ۳۶-
۳۸۵- میا روشان (ایکوال) ۳۳-۵۶-
۵۸-
۳۸۶- ملا عمر (ملا) ۳۷-
۳۸۷- میرزا خان (شاعر متصوف) ۳۸-
۳۸۸- ملا مست (عالم، شاعر) ۴۰-
۳۸۹- ملا اصغر (ملا شاعر) ۴۲-
۳۹۰- میرا خان (شاعر) ۴۳-
۳۹۱- محمد یوسف ملا (عالم استاد رحمان)
۵۲-۵۶-
۳۹۲- محمد عارف (مؤرخ) ۵۴-
۳۹۳- میا داد (شاعر) ۵۶-
۳۹۴- مسری خان (شاعر) ۵۶-
۳۹۵- محمد یونس (شاعر) ۶۲-
۴۲۶- مسکین (شاعر) ۹۷-
۴۲۷- محمد رسول هوتک (ایکوال) ۹۷-

۳۶۸- کریم خان (شاعر) ۹۶-
۳۶۹- کریم (شاعر) ۱۰۷-
۳۷۰- کمال (شاعر) ۱۱۳-
۳۹۶- مسعود (شاعر) ۶۳-
۳۹۷- محمد یونس ملا (عالم ایکوال) ۶۹-۹۹-
۳۹۸- محمد گل مسعود (شاعر) ۶۹
۳۹۹- محمد صدیق ملا یوبازی (شاعر) ۶۹-
۴۰۰- محمد فاضل (ایکوال) ۷۰-
۴۰۱- محمد عادل پرنج (شاعر) ۷۰-
۴۰۲- محمد طاهر جمریانی (شاعر) ۷۱-
۴۰۳- محمد عمر (شاعر) ۷۱-
۴۰۴- محمد ایاز نازی (شاعر) ۷۱-
۴۰۵- محمد حافظ (شاعر) ۷۲-
۴۰۶- ملا بازتوخی (شاعر) ۸۲-
۴۰۷- محمد هوتک (ایکوال) ۷۴-۹۹
۴۰۸- معز الله (شاعر) ۷۶-
۴۰۹- میا عمر خمکنی (عالم، مشر) ۸۱-
۴۱۰- محمدی صاحبزاده (شاعر) ۸۳-
۴۱۱- مسعود گل (شاعر) ۸۲-۱۰۲
۴۱۲- محمد مظفر (ایکوال) ۸۴-
۴۱۳- محبت خان (ایکوال) ۸۷-۱۰۰
۴۱۴- مستجاب خان (ایکوال، مؤرخ) ۸۸
۴۱۵- محمود رفیق (شاعر) ۸۹-
۴۱۶- ملا حسن اسحق (شاعر) ۹۱-
۴۱۷- مهربان صاحب (روحانی مشر) ۹۱-
۴۸۱- ملا ولیداد (شاعر) ۹۲-
۴۱۹- میا نعیم (شاعر) ۹۲-۱۰۰-
۴۲۰- ملا زبردست کاکړ (شاعر) ۹۳-
۴۲۱- معین الدین (شاعر) ۹۳-
۴۲۲- مطیع الله (شاعر) ۹۴-۱۰۰-
۴۲۳- ملا جمعه بارکزی (شاعر) ۹۵-
۴۲۴- مهر علی (شاعر) ۹۶-
۴۲۵- مشرف (شاعر) ۹۶-
۴۵۶- معطر (شاعر) ۱۲۵-
۴۵۷- مزین (شاعر) ۱۲۵-

Marfat.com

٤٢٨ - محمود شاه (باچا) -١٠٠- ٤٥٨ - مسعود (شاعر) ١٢٥ —
٤٢٩ مهردل خان (شاعر) ١٠٥-١٣٨- ٤٥٩ - میان گل (شاعر) ١٢٥ —
٤٣٠ میرزا خان (شاعر) ١٠٥-١٣٨- ٤٦٠ - محمد حنفه (شاعر) ٢٦ —
٤٣١ - میر افضل (شاعر) -١٠٧- ٤٦١ - محی الدین (شاعر) ١٢٦ —
٤٣٢ - محمد شاه (شاعر) -١٠٧- ٤٦٢ - محب الدین (شاعر) ١٢٦ —
٤٣٣ - میر عبدالله (شاعر) -١٠٧- ٤٦٣ - ملا شریف (شاعر) ١٢٦ —
٤٣٤ - میار جب (شاعر) -١٠٧- ٤٦٤ - محمد یار (شاعر) ١٢٦ —
٤٣٥ - محمد خان (شاعر) -١٠٧- ٤٦٥ - محمد کرم ملا (شاعر) ١٢٦ —
٤٣٦ - محمود (شاعر) -١٠٧- ٤٦٦ - محمد اکرم (شاعر) ١٢٦ —
٤٣٧ - مراد علی صاحبزاده (عالم شاعر) ١٠٧ ٤٦٧ ملا حفیظ (شاعر) ١٢٦ —
٤٣٨ - محمد ولی (شاعر) -١٠٩- ٤٦٨ - ملا نظر (شاعر) ١٢٦ —
٤٣٩ - محمد جی (شاعر) -١٠٩- ٤٦٩ محمد رفیق (شاعر) ١٢٧ —
٤٤٠ - میر هزار (شاعر) -١١٠- ٤٧٠ میرزا احمد (شاعر) ١٢٧ —
٤٤١ - ملا مقصود (شاعر) -١١١- ٤٧١ میر گل (شاعر) ١٢٧ —
٤٤٢ - میرا (شاعر) -١١٣- ٤٧٢ میر وفی شاه (شاعر) ١٢٧ —
٤٤٣ - ملا مران (شاعر) -١١٣- ٤٧٣ میر اش (شاعر) ١٢٧ —
٤٤٤ - محمد دین (شاعر) -١١٤- ٤٧٤ محمد شریف (شاعر) ١٢٧ —
٤٤٥ - محمد ایوب (شاعر) -١١٥- ٤٧٥ محمد حسین (شاعر) ١٢٧ —
٤٤٦ - میر یحیی ملا (شاعر) -١١٥- ٤٧٦ میر دل (شاعر) ١٢٧ —
٤٤٧ - محمد امان (شاعر) -١١٦- ٤٧٧ مدنگ (شاعر) ١٢٧ —
٤٤٨ - منشی احمد جان (ابکوال شاعر) ١١٩-١٤٢ ٤٧٨ میر حضرت (شاعر) ١٢٧ —
٤٤٩ - میرا احمد شاه رضوانی (عالم ابکوال) ١١٩ ٤٧٩ مطهر (شاعر) ١٢٧
١١٩ -١٤٣ ٤٨٠ مسکین (شاعر) ١٢٧ —
٤٥٠ - ملا نعمت الله (شاعر) -١٢١- ٤٨١ محمد میر (شاعر) ١٢٧ —
٤٥١ - ملا احمد جان (شاعر) -١٢٣- ٤٨٢ ماتکی ملا صاحب (عالم) ١٢٩
٤٥٢ - میا احمد (شاعر) -١٢٣- ٤٨٣ ملا شاه عالم (عالم) ١٣٠
٤٥٣ - محمد رفیق شمس الغفلت (شاعر) ١٢٤ ٤٨٤ محمد اکبر حاجی (شاعر) ١٣١
٤٥٤ مشیر الدین (ابکوال) -١٢٥- ٤٨٥ ملا غلام جان (ابکوال) ١٢١-١٣٦
٤٥٥ - محمد یوسف میا (ابکوال) -١٢٥- ٤٨٦ محمد رمان (ابکوال) ١٢٢ [illegible]
٤٨٧ - ملا محمد (ابکوال) ١٢٤ - ١٤٠
٤٨٨ - محمد یعقوب فراهی (شاعر) ١٣٥ .
٤٨٩ - محمد افضل خان (باچا) ١٣٩ -
٤٨٩ - محمد اعظم خان (باچا) ١٣٩ -
٤٩١ - محمد یعقوب خان (باچا) ١٣٩ -
٤٩٢ - محمد جان غازی (ملی مشر) ١٤١ -

[illegible] (باجا) ۱۲۵ -

[illegible] (باجا) ۱۲۵ -

[illegible] (شاعر) ۱۶۲ -

(ن)

[illegible] ۲۵ -

[illegible] (مؤرخ) ۵٤ -

[illegible] (عالم) ۶۵ -

[illegible] (شاعر) ۸۱ -

[illegible] (شاعر) ۶۸-۹۹ -

[illegible] (لیکوال) ۱۸ -

[illegible] ۹۲ -

[illegible] (شاعر) ۱۰۲ -

[illegible] (شاعر) ۱۰۷ -

[illegible] (شاعر) ۱۰۷ -

[illegible] (شاعر) ۱۰۸ -

[illegible] (شاعر) ۱۰۹ -

[illegible] (شاعر) ۱۱۲ -

[illegible] (شاعر) ۱۱۵ -

[illegible] (شاعر) ۱۱۶ -

[illegible] (لیکوال) ۱۲٤ -

[illegible] (شاعر) ۱۲۵ -

[illegible] (شاعر) ۱۲۵ -

[illegible] (شاعر) ۱۲۵ -

[illegible] (شاعر) ۱۲۶ -

[illegible] (شاعر) ۱۲۶ -

(و)

[illegible] (شاعر) ۳۹ -

[illegible] (شاعر) ۱۱۵ -

(هـ)

۵۱۹ [illegible] (شاعر) ۱۷ -

۵۲۰ [illegible] (مؤرخ) ۵٤

(ی)

۵۲۱ - یار محمد هوتک (شاعر، عالم) ۶۷-۹۹ -

۵۲۲ - یار محمد خان (وزیر) ۹۵ -

۵۲۳ - یار محمد (شاعر) ۱۲۶ -

۵۲٤ - یعقوب (شاعر) ۱۲۷ -

هغه مستشرقین چه د پښتو په

باب کی ئی لیکنی کړی دی

۵۲۵ - [illegible] - ٤ - ۱۳۶

۵۲۶ - [illegible] - ٤ - ۱۳۶ -

۵۲۷ - [illegible] - ٤ - ۱۳۷

۵۲۸ - لاسین - ۲ -

۵۲۹ - [illegible] - ٤ -

۵۳۰ - [illegible] - ٤ -

۵۳۱ - [illegible] - ٤ -

۵۳۲ - راورتی - ٤ - ۱۳۶ -

۵۳۳ - [illegible] - ٤ -

۵۳٤ - [illegible] - ٤ - ۱۳۶ -

۵۳۵ - [illegible] - ٤ - ۱۳۷ -

۵۳۶ - [illegible] ۱۳۶

۵۳۷ - [illegible] »

۵۳۸ - [illegible] »

۵۳۹ - کلاپرات ۱۳۶

۵٤۰ - گایگر المانی »

۵٤۱ - [illegible] »

۵٤۲ - واهن ۱۳۷

۵٤۳ - [illegible] »

۵٤٤ - [illegible] »

۵٤۵ - [illegible] »

۵٤۶ - [illegible] »

۵٤۷ - [illegible] »

۵٤۸ - [illegible] »

Marfat.com

۵۴۹ ګلبر تهه سن ۱۳۷

۵۵۰ مارګن سترن "

۵۵۱ ماليون "

۵۵۲ اوالد "

۵۵۳ برتلزروسی ۱۳۸

۵۵۴ وی‌ماری "

(اوسنی ليکوال)

۵۵۵۔ محمد ګل خان مومند (ليکوال) ۱۴۷۔۱۵۵

۵۵۶۔ لعل محمد ککړ (ليکوال) ۱۴۷۔

۵۵۷۔ محمد اعظم ايازی (ليکوال) ۱۴۷۔۱۵۵۔

۵۵۸۔ محمد عثمان (ليکوال) ۱۴۸۔۱۵۵۔

۵۵۹۔ مولوی صالح محمد (ليکوال) ۱۴۸۔۱۵۵۔

۵۶۰۔ صديق الله رښتين (ليکوال) ۱۴۸۔

۵۶۱۔ عبدالرؤف بينوا (ليکوال) ۱۴۹۔۱۵۵۔

۵۶۲۔ امين الله زمريالی (ليکوال) ۱۴۹ ۱۵۵

۵۶۳۔ محمد قدير تره کی (ليکوال) ۱۴۹

۵۶۴۔ ګل پاچا الفت (ليکوال) ۱۴۹ ۱۵۵

۵۶۵۔ قيام الدين خادم (ليکوال) ۱۵۰۔۱۵۵

۵۶۶۔ محمد ګل نوری (ليکوال) ۱۵۰۔۱۵۵

۵۶۷۔ محمد ارسلان سليمی (ليکوال) ۱۵۱ ۱۵۵

۵۶۸۔ عزيز الرحمن سيفی (ليکوال) ۱۵۱۔۱۵۵

۵۶۹۔ برهان الدين کشککی (ليکوال) ۱۵۱۔۱۵۵

۵۷۰۔ محمد رفيق قانع (ليکوال) ۱۵۱۔

۵۷۱۔ پاينده محمد زهير (ليکوال) ۱۵۱۔۱۵۵۔

۵۷۲۔ مير سيد قاسم (ليکوال) ۱۵۵ ـ

۵۷۳۔ سيد حسن مرحوم (شاعر) ۱۵۵

۵۷۴۔ حاجی ولی محمد مخلص (شاعر) ۱۵۵۔

۵۷۵۔ عبدالرحمن پژواک (ليکوال) ۱۵۵

۵۷۶ محمد امين خوګيانی (ليکوال) ۱۵۵

۵۷۷۔ سراج الدين سعيد (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۷۸۔ شمس الدين مجروح (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۷۹۔ محمد يوسف ايازی (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۸۰۔ عبدالخالق واسعی (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۸۱۔ غلام جيلانی جلالی (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۸۲۔ محمد رسول پښتون (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۸۳۔ عبدالخالق اخلاص (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۸۴۔ محمد شير ګل خان (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۸۵۔ عبدالقدوس پرهيز (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۸۶۔ محمد هاشم پرديس (ليکوال) ۱۵۵

۵۸۷۔ محمد نسيم نوری (شاعر) ۱۵۵

۵۸۸۔ محمد يونس مراد (ليکوال) ۱۵۵

۵۸۹۔ غلام رحمن جرار (شاعر) ۱۵۵

۵۹۰۔ ميراجان سيال (ليکوال) ۱۵۵

۵۹۱۔ محمد عمر بلال (ليکوال) ۱۵۵۔

۵۹۲۔ محمد شريف جانان (شاعر) ۱۵۵۔

۵۹۳۔ رحمت الله (شاعر) ۱۵۵۔

۵۹۴۔ سيد حسين (شاعر) ۱۵۵

۵۹۵۔ رشاد (شاعر) ۱۵۵

۵۹۶۔ عبدالعزيز خان (") ۱۶۳

۵۹۷۔ عبدالله خان افغانی نويس (") ۱۶۳

۵۹۸۔ غلام حسن خان صافی (") ۱۶۳

۵۹۹۔ شمس الدين قمچکی ۱۶۳

۶۰۰۔ فضل اکبر اينوم "

۶۰۱۔ محمد رحيم عاصی "

۶۰۲۔ پاينده محمد بهاری "

۶۰۳۔ حاذقه (شاعره) ۱۵۵

۶۰۴۔ حميرا (ليکونکی) ۱۵۵

۶۰۵۔ روح افزا (ليکونکی) ۱۵۵

(ډيپشور ليکوال)

۶۰۶۔ سيد راحت زاخيلی (ليکوال) ۱۵۲ ۱۵۵

۶۰۷۔ رحيم الله قاضی (ليکوال) ۱۵۲۔۱۵۵

۶۰۸۔ ميرزا سيد محمد (ليکوال) ۱۵۳

۶۰۹۔ خاطر هلالی (ليکوال) ۱۵۳۔۱۵۵

۶۱۰۔ سيد عبدالغفور (ليکوال) ۱۵۳

۶۱۱۔ سيد جان مالک (ليکوال) ۱۵۳

۶۱۲۔ عبدالله جان اسير (ليکوال) ۱۵۳۔۱۵۵

۶۱۳۔ فضل احمد افغان (ليکوال) ۱۵۳۔۱۵۵

۶۱۴۔ فتح محمد خټک (ليکوال) ۱۵

۶۱۵۔ امير محمد ترخو (ليکوال) ۱۵۴

۶۱۶۔ عبدالخالق خليق (ليکوال) ۱۵۴۔۱۵۵

۶۱۷۔ امير نوار جليا (ليکوال) ۱۵۴۔۱۵۵

۶۱۸۔ محمد اسلم خټک (ليکوال) ۱۵۴

۶۱۹۔ عبدالاکبر اکبر (ليکوال) ۱۵۴۔۱۵۵

۶۲۰۔ عبدالغفار خان (ليکوال) ۱۵۳۔۱۵۵

۶۲۱۔ سيد رسول رسا (ليکوال) ۱۵۲۔۱۶۱

Marfat.com

٦٢٢ـ محمد اکبر خادم (ليکوال) ١٥٥
٦٢٣ـ علي حيدر صاحبزاده (ليکوال) ١٥٥
٦٢٤ـ فضل الحق شيدا (ليکوال) ١٥٥
٦٢٥ ـ سمندر بدرشوي (ليکوال) ١٥٥
٦٢٦ ـ ميا احمد شاه (ليکوال) ١٥٥
٦٢٧ـ تاج محمد زيب سر (ليکوال) ١٥٥
٦٢٨ عبدالرؤف عندليب (شاعر) ١٥٥
٦٢٩ـ داود شاه برق (ليکوال) ١٥٥
٦٣٠ـ امير حمزه شنواری (ليکوال) ١٥٥
٦٣١ـ عبدالقادر (ليکوال) ١٥٥
٦٣٢ـ عقيق زاخيلی (ليکوال) ١٥٥ـ
٦٣٣ـ سيد نصرالله (ليکوال) ١٥٥ـ
٦٣٤ـ مفتی عبدالرحيم (ليکوال) ١٥٥
٦٣٥ـ حاجی محمد امين (شاعر) ١٥٥
٦٣٦ـ عبدالغفور خليل (ليکوال) ١٥٥
٦٣٧ـ محمد اجمل خټک (ليکوال) ١٥٥
٦٣٨ـ عبدالکريم اماززی (ليکوال) ١٥٥
٦٣٩ـ سيد انور الحق (ليکوال) ١٥٥
٦٤٠ـ فضل رحيم ساقی (ليکوال) ١٥٥
٦٤١ـ شيرزاد يا ډيری (ليکوال) ١٥٥
٦٤٢ـ سيد عظيم شاه «ليکوال» ١٥٥
٦٤٣ـ قاضی عطاءالله (ليکوال ١٥٥
٦٤٤ـ شير محمد مينوش (ليکوال) ١٥٥
٦٤٥ـ غلام سرور (ليکوال) ١٥٥
٦٤٦ـ عبدالمالك فدا (شاعر) ١٥٥
٦٤٧ـ محمد اشرف مفتون « ١٥٥
٦٤٨ـ طوفان سرحدی « ١٥٥
٦٤٩ـ ميا جعفر شاه (ليکوال) ١٦٣
٦٥٠ـ فضل محمود مخفی « «
٦٥١ـ عبدالودود سرحدی («) «
٦٥٢ـ الف جان خټک (شاعر) ١٥٥
٦٥٣ـ اقبال پروين «ليکوالگی» ١٥٥

د کتابو نومونه

پدې فهرست کښې هغه ټول کتابونه

چه پدې کتاب کښې راغلي دي بيانيږي .

(الف)

١ـ اعلام الوذعي في اخبار اللودی (تاريخی) ٢٢
٢ـ ارشاد الفقرا (دينی) ٣٥ـ٥٩
٣ـ ارشاد الطالبين ( ) ٤١
٤ـ افضل الطرايق «اخلاق» ٦٧ـ١٠٤ـ
٥ـ المرايض في رد الروافض دينی) ٨٠ـ١٠٤
٦ـ اسرار العارفين (دينی) ٦٧ـ١٠٤
٧ـ آزاد نامه (فارسی) ٩٤ـ١٠٤
٨ـ آثار قديمه ١٢٠
٩ـ الف ليلی (قصص) ٢٢ـ١٤٢
١٠ـ انيس الواعظين (دينی) ١٢٢ـ١٤٢
١١ـ افسانهٔ دلپذير (قصص) ١٢٦
١٢ـ اخلاق احمدی (دينی) ١٠٨ـ١٤٢

(ب)

١٣ـ بستان الاولياء (تذکره) ٣٥ـ٥٩
١٤ـ بحرالايمان (دينی) ٣٦ـ٥٩
١٥ـ بحر العلوم ( ) ١٠٨ـ١٤٢
١٦ـ بهار نوروزی (عشقی) ١١٤ـ١٤٢
١٧ـ بهارستان افغانی (ادبی) ١٢٠ـ١٥٤
١٨ـ بياض (ادبی) ١٢٥
١٩ـ بهار جانان (ادبی) ١٢٦

(پ)

٢٠ـ پښتو پرستان ـ ٢٠ـ٣٢
٢١ـ پښتو هدايه (دينی) ٤٧ـ٥٩
٢٢ـ پټه خزانه (تاريخی) ٤٧ـ٩٧ـ١٠٢
٢٣ـ پښتو سيرت نبوی (دينی) ١٠٧ـ١٤٢
٢٤ـ پښتو جزری («) ١٢٠ـ
٢٥ـ پښتو قصيده برده (دينی) ١٢٦ـ
٢٦ـ پښتو تفسير (دينی) ١٣٣

نوټ پدې فهرست کښې تقريباً د (٦٥٣) خلقو د نومونه راغلي دي پدې کښې (٣٠) مستشرقين، (٤١) پښتانه پاچاهان، (٤٦) پښتانه علماءان، (١٠١) اوسني ليکوالان او (٤٣٦) پخواني شاعران او ليکوال دي .

٢٧ـ پښتو پښوونه (گرامر) ١٠٣-١٤٠
٢٨ـ پښتو اخلاق جلالی ٦٣

(ت)

٢٩ـ تذكرة غرغښت (تاریخی) ٢٠
٣٠ـ تذكرة الاولیاء (») ٢١ - ٣٣-
٣١ تاریخ سوری (») ٢٢-٣٣
٣٢ـ تحفهٔ صالح (تاریخی تذکره) ٣٦-٥٩
٣٣ـ تذكرة الابرار والاسرار (فارسی) ٤٠
٣٤ـ تحفة الغانی (دینی) ٤٢
٣٥ـ تذكرة الاولیاء افغان (تاریخ فارسی) ٥٤-٥٩-
٣٦ـ تاریخ شیرشاهی (تاریخ فارسی) ٥٤ ٥٩
٣٧ـ تاریخ افغانی (» ») ٥٤- ٥٩
٣٨ـ تواریخ افغان (تاریخ) ٥٥-٥٩
٣٩ـ تواریخ رحمت خانی (فارسی) ٨٧
٤٠ـ تواریخ حافظ رحمت خان (») ٩٧
٤١ـ تحفهٔ حافظ (دینی) ٧٢- ١٠٤
٤٢ـ تجوید افغانی (دینی) ٨٠-١٠٤
٤٣ـ تاریخ مرصع (تاریخی) ٨٤-٩٧-١٠٢-
٤٤ـ تزك افریدی (فارسی) ٩٠
٤٥ـ تعداد الكبایر (دینی) ٩٠-١٠٤
٤٦ـ تذكرة الملوك (تاریخی) ٩٧-١٠٢
٤٧ـ تفسیر یسیر (دینی) ١٠٨ - ١٤٣
٤٨ـ تفسیر بدر منیر (») ١٠٨ - ١٤٤
٤٩ـ تهذیب الواجبات (دینی) ١١٧-١٤٢-
٥٠ـ تاریخ کافرستان ١٢٠-
٥١ـ تاریخ افریدی ١٢٠-
٥٢ـ تحقیق الالسنه ١٣٠-
٥٣ـ تاریخ برامکه ١٢٥-
٥٤ـ توبة النصوح (دینی) ١٢٥ - ١٤٤-
٥٥ـ ترانهٔ محفل (ادبی) ١٢٧-
٥٦ـ تتمة البیان فی تاریخ الافغان (فارسی)
١٣١-
١٤٤-
٥٧ـ تفسیر افغانی (دینی) ٢٢
٥٨ـ تاریخ سلطانی فارسی) ١٣٤-١٤٤-
٥٩ـ تفسیر تیسیر (دینی) ١٣٥-
٦٠ـ تاج التواریخ (فارسی) ١٤٠-١٤٤-

(ج)

٦١ـ جمع الجمع (تصوف) ١٥٠-
٦٢ـ جگړنامه د حسنین (جنگی) ١٢٦-
٦٣ـ جمال افغانی (تاریخ) ١٣٤-
٦٤ـ جامع الفرایض (دینی) ٦٩-١٠٤-
٦٥ـ جنت الفردوس (») ١٦٣-

(چ)

٦٦ـ چاررساله (فارسی) ٣٧-

(ح)

٦٧ـ حالنامه (فارسی) ٣٣-
٦٨ـ حدیقهٔ خټك (تصوف) ٤٩-
٦٩ـ حقیقت اسلام ( ) ١٢٦-
٧٠ـ حكمت اسلامی (فارسی) ١٣٣-

(خ)

٧١ـ خیر البیان (دینی) ٣٣- ٣٤ - ٥٩-
٧٢ـ خزینة الاصفیا (» ») ٥٥-
٧٣ خلاصة الفصاحة (فصاحت) ٧٤
٧٤ـ خلاصة الطب (طبی) ٧٤-١٠٤
٧٥ـ خلاصة الانساب (فارسی تاریخ) ٨٧-٩٧-
٧٦ـ خوږه وږمه ورولی
٧٧ـ خیر اللغات (لغوی) ١٣٤-

(د)

٧٨ـ د خدای مینه (مناجات) ١٦-٣٢
٧٩ـ دا کبر دیوان ١٨-
٨٠ـ د زرغون خان دیوان ١٩-
٨١ـ در ابهی دیوان ١٠٢

Marfat.com

۸۳ـ دشیخ ملی دفتر (تاریخ) ۲۲ـ۲۳ـ

د کجوخان تاریخ (〃) ۲۳ـ۳۳ـ

۸٤ـ دارزانی دیوان ـ۳۷ـ۵۹ـ

۸۵ـ دمیرزا خان دیوان ـ۳۸ـ۵۹ـ

۸٦ـ ددولت دیوان ـ۳۰ـ۵۹ـ

۸۷ـ دواصل اشعار ـ۳۹

۸۸ـ دامیر تجوید (دینی) ۳۹ـ

۸۹ـ دبابو جان دیوان ـ٤۵ـ۵۹ـ

۹۰ـ دبابو جان پښتو کتاب دینی ـ۵۰ـ۵۹ـ

۹۱ـ دخوشحال دیوان ٤۷ـ۵۹ـ۱٤۹ـ

۹۲ـ دپښتو تاریخ دخوشحال خان (تاریخی) ٤۷ـ

۹۳ـ دخوشحال خان طبی کتاب ـ٤۷ـ

۹٤ـ دجمال خان دیوان ـ٤۸

۹۵ـ داشرف خان هجری دیوان ـ٤۸

۹٦ـ دعبدالقادر دیوان ٤۹ـ۱٤۹ـ

۹۷ـ دصدر خان دیوان ـ۵۰

۹۸ـ دپښتو خسرو او شرین (قصصی) ۵۰ـ۵۹ـ

۹۹ـ دپلی اوشپی قصه (〃) ـ۵۰

۱۰۰ـ د آدم خان او درخانی قصه (قصصی) ۵۰ـ۵۹

دسکندر خان دیوان ـ۵۰ـ۵۹

د مهر او مشتری (قصه) ۵۰ـ۵۹ـ

دگوهر خان دیوان ـ۵۰ـ

دخواجه محمد دیوان ـ۵۱ ۵۹ـ

درحمان بابا دیوان ـ۵۲ـ۵۹ـ

دحمید دیوان ـ٦۱ـ۱۰٤ـ

دشاه گدا قصه (قصصی) ٦۱ـ۱۰٤ـ

دپښتو نیرنگ عشق ـ٦۱ـ۱۰٤ـ

دیونس دیوان ـ ٦۲ـ۱۰٤ـ

۱۱۰ـ دعیسی آخونزاده دیوان ٦۳ـ۱۰٤ـ

دمسعود د آدم خان او درخو (قصه) ٦۳ـ۱۰۲ـ

دقلندر دیوان ٦٤ـ۱۰٤ـ

دغلام محمد جنګنامه (قصه) ٦٤ـ۱۰٤ـ

دوالضحی تفسیر (دینی) ٦٤ـ۱۰٤ـ

معراجنامه (〃) ٦٤ـ۱۰٤ـ

دبای خان پښتو لیلی او مجنون (قصه) ٦٤ـ۱۰٤ـ

دبهرام او گل اندامی قصه (قصه) ٦۵ـ۱۰٤ـ

دشاه حسین دیوان (قصه) ٦٦ـ۱۰٤ـ

دشهاو گلان قصه (قصه) ٦۷ـ۱۰٤ـ

۱۲۰ـ دالله یار دیوان ـ۷۰ـ۱۰٤ـ

دریدی خان دیوان ـ۷۰

دمحمد ایاز دیوان ـ ۷۱ـ۱۰٤ـ

دنصر الدین دیوان ـ ۷۲ـ۱۰٤ـ

دمحمد هوتك دیوان ـ ۷٤ـ۱۰٤ـ

دمیرمن نازو دیوان ـ ۷۵ـ۱۰٤ـ

دمعزالله دیوان ـ ۷٦ ـ

دابوالقاسم دیوان ـ ۷٦ ـ

دکامگار دیوان ـ ۷٦ ـ

داحمد شاه دیوان ـ ۷۷ـ۱۰٤ـ۱٤۹ـ

۱۳۰ـ دتیمور شاه فارسی او پښتو دیوان ـ۷۷

دپیر محمد دیوان ـ ۷۹ـ۱۰٤ـ

دعبدالرحیم هوتك دیوان ـ ۸۰ـ۱۰٤ـ

داخون گدا دیوان ـ ۸۰ ـ

دافضل خان او خواص خان جګړه (رزمی) ۸۱ـ

دبرهان خان د آدم او درخانی قصه (قصصی) ۸۱ـ

دپښتو نسب نامه (تاریخی) ۸۲ـ۹۷ـ۱۰٤ـ

دمحمدی دیوان ـ ۸۲ـ۱۰٤ـ

دمسعود گل مثنوی (رزمی) ۸۲ـ

داکبر دیوان ـ ۸۳ـ۱۰٤ـ

۱٤۰ـ دنجیب دیوان ـ ۸٤ـ۱۰٤ـ

داعظم کوفی پښتو تاریخ (ترجمه) ۸٤ـ

دعلیخان دیوان ـ ۸۵ـ۱۰٤

دکاظم شیدا دیوان ـ ۸٦ـ۱۰٤

دحافظ رحمت خان دفارسی او پښتو دیوان ـ۸۷

دامیر محمد پښتو گلستان ـ ۸۸

دروهیل کند تاریخ (تاریخ) ۸۸ـ

دمحمود رفیق تجوید (دینی) ۸۹ـ۱۰٤ـ

دالپوری دحافظ دیوان ۸۹ـ۱۰٤ـ

دقاسم علی دیوان ـ ۹۰ـ۱۰٤ـ

۱۵۰ـ دیوان افریدی (اردو) ۹۰ـ

درزق‌الله دیوان- ٩٠-
دعبدالعظیم دیوان- ٩١-١٠٤-
دجمجمي قصه (قصصی) ٩١-١٠٤-
دملاحسن دیوان- ٩١-١٠٤-
دصالح محمد دیوان- ٩٢-١٠٤-
دجلات اومحبوبا قصه (قصصی) ٩٢-
دشیخ احمد پښتو تفسیر (دینی) ٩٢-
درحمت لیلی اومجنون (قصصی) ٩٢-١٠٤-
درحمت دیوان- ٩٢-
١٦٠-دمیا نعیم دیوان- ٩٣-١٠٤-
دعبدالنبی دیوان- ٩٣-١٠٤-
دگل محمد دیوان- ٩٣-١٠٤-
دعذرا اوامق قصه (قصصی) ٩٣-
دمعین الدین دیوان- ٩٤-
دعبدالرسول دیوان- ٩٤-١٠٤
دمطیع الله دیوان ٩٤-١٠٤-
دشمس الدین دیوان - ٩٥-١٠٤-
دملاجمعه دیوان - ٩٥-١٠٤-
دعزیزخان جنگی منظومه- ٩٥-
١٧٠-دسپینی جنگی منظومه- ٩٥-
دمحمدرسول هوتك بیاض - ٩٧-
دمهردل خان دیوان - ١٠٥-١٤٢-
دمیرزاحنان دیوان - ١٠٥-١٤٢
دالبیان (دینی) ١٠٨-١٤٢-
دعبدالزاهد دیوان - ١١١-
دمیاعبدالغفور مناقب (تاریخی) ١١٥-١٤٢
دشیرمحمد دیوان - ١١٥-١٤٢-
دملامیریحیی دیوان - ١١٥-
دعبدالودود دیوان - ١١٥-
١٨٠- دنظرمحمد دیوان ١١٦-١٤٢-
داسلام مدوجزر ١١٦-١٤٢-
دتربیت کتاب - ١١٦
دشیراحمد مدحیه کتاب - ١١٦-
دیوان احمدی - ١١٧-١٤٢-
دکوتوال قصه - ١١٧-١٤٢-

دپښتو خطابی (دینی) ١١٧-
دبیبولا قصه (قصصی) ١١٧-١٤٢-
دمولانای روم دمثنوی ترجمې (〃) ١١١٧-
دعبدالله دیوان - ١١٨-١٤٣-
١٩٠-دافغانستان تاریخ (تاریخی) ١١٩-١٤٤-
دسلطان محمود تاریخ (تاریخی) ١١٩-١٤٤-
دقصه خوانی گپ (قصصی) ١١٩-١٤٤
دیوان وقضاید رصوانی (پښتو) ١٢٠-١٤٢
داحمدین دیوان ١٢١-١٤٢
دلیلی اومجنون قصه (قصصی) ١٢١-١٤٢
دفتح خان قصه (قصصی) ١٢١-١٤٢-
دمبولا اوتیمبولا قصه (〃) ١٢١-٤-
دموسی او گلمکی قصه (قصصی) ١٢١-١٢-
دحضرت علی جنگنامه (جنگی) ١٢١-١١-
٢٠٠-دحاتم طائی قصه (قصصی) ١٢٢-٤٢-
دممتاز قصه (〃) ١٢٢-١٤١
دبهرام او گل اندامي قصه (قصصی) ١٢٢-١٤٢
دامیرحمزه داستان (قصصی) ١٢٢-١١٤٢
دشهزاده شیرویه قصه (〃) ١٢٢-١٤٢-
دجمجمي قصه (〃) ١٢٢-١٤٢-
دپښتو متلونه (ادبی) ١٢٣-١٤٤-
داحمد گلاچي دیوان (〃) ١٢٣-١١٤٢
داخوان الصفا ترجمه ٢٤-
دابن بطوطه سفر نامه ١٤-
٢١٠-د اصحاب کهف قصه (قصصی) ١٢٥-
دشمس وقمر قصه (〃) ١٢٥-
دفرعون قصه (〃) ١٢٦
درحمت جنگنامه (جنگی) [illegible]
دمحبوبا او جلات قصه (قصصی) ١٢٦-
دحسن او حسین قصه (〃) ١٢٦-
دحاتم طائی قصه (〃) ١٢٦-
دسلطان محمود قصه (〃) ١٢٦-
دمبوبه شاه قصه (〃) ١٢٦-
دمحی الدین فهمی اشعار ١٢٢-
٢٢٠دعبدالعزیز دیوان ١٤٦-

Marfat.com

د یارمحمد دیوان - ۱۲۶-
دفضل شاه دیوان - ۱۲۶-
دمعجزاتو کتاب - ۱۲۶-
دمیراث ضابطه - ۱۲۶-
دقایق الاخبار - ۱۲۶-
دعوات صاحب مناجات - ۱۲۶
دبیادو قواعد (عسکری) ۱۳۰-
دپښتو مرکی لغات (لغوی) ۱۳۳-۱٤۰
دملا محمد دیوان - ۱۳٤-
۲۳۰- دسید محسن منظومه - ۱۳۵-
دپښتو امری کتاب (تعلیمی) ۱٤۰-
دپښتو دوهم ودریم کتاب (تعلیمی) ۱٤۱-
دحسین خلاصة الاسلام (دینی) - ۱۶۲-
دعبدالقادر ختک قصیدهٔ برده (د) -۱۶۲

(ر)

رزمنهٔ ربانی (دینی) ۷۰-
رشیدالبیان (٬٬) ۷۸-۱۰٤-
ریاض المحبت (لغوی) ۸۷-۱۰۰-
روضة النعیم (دینی) ۹۳-۱۰٤-
رموز ختک (ادبی) - ۱۲٤-
۲٤۰ - راحت القلوب (دینی) ۱۲۶-
روضة المجاهدین (د) ۱۱۶

ز

زخمیانو ته هدایتونه (طبی) ۱۳۵-
زین العلم (دینی ترجمه) ۸۹-۱۰٤-
زین الحلم (دینی) ۹۲-۱۰٤-
زده خو کړی مسلمان -۱۲٤
زادالفرح ۱۲۵
زینت النساء ۱۲۵-
زمار سول پاک ۱۲۷-

س

ساو و زمه ۱۰ - ٤۲ - ۳۲-
۲۵۰- سلوک الغزات (دینی) ٤۰ - ۵۹
سفرنامه (فارسی) ۹٤
سراج المونی (دینی) ۹۵
سفرنامهٔ رضوانی - ۲۰
سهارنی ستوری ۱۲٤
سرحدی گل ۱۲٤
سوال و جواب دوانی - ۱۳۲ - ۱٤٤
سراج الاخبار (اخبار) ۱۳۲
سیرت نبوی (دینی) ۱۶۲
سکندر نامه افغانی (قصصی) ۱۶۳

(ش)

۲۶۰-شرایط واحکام ایمان (دینی) ٤۲-۵۹
شاهنامهٔ احمد شاهی (تاریخی) ۸۳-۱۰٤
شمس العابدین (دینی) ۹۵
شکرستان افغانی (ادبی) ۲۰-۱٤٤
شاهنامه (قصصی) ۱۲۲-۱٤۲
شوکت افغانی -۱۲۷
شمس النهار (اخبار) ۱۳۰ - ۱۳۹

ښ

ښې خبری ۱۲٤

ص

صولت افغانی (تاریخی) ۹۷

ظ

ظفر النساء ۱۲٤ - ۱٤۳

ع

۲۷۰ عیار دانش (قصصی) ٤۷ ۵۹
علمخانهٔ دانش (قصصی ترجمه) ۸۵-۱۰۳
عجایب اللغات (لغت) ۸۸ ۱۰۰
عبرت نامه (فارسی) ۱۱۸
عجایب جهان -۱۲۶
عجیب غریب قصه (قصصی) -۱۲۵
عقایدالمؤمنین (دینی) -۱۲۹

Marfat.com

(غ)

فرغنیت نامه (تاریخی) -۳۲-۲۰

(ف)

فقه کریمداد (دینی) -۴۲
فوایدفقیرالله (» ۱۰۴-۸۰
۲۸۰-فرهنگ افریدی (لغت) -۹۰

(ق)

قواعدافریدی (پښتو فارسی) -۹۰
قیامت نامه (قصص) ۱۲۲
قصص الانبیا (قصص) -۱۲۲
قصهٔ ترابان (قصص) -۱۲۶
قصهٔ دری یارانو (») -۱۶۳

(ک)

کنزالدقایق (دینی) -۵۵
کلید کامرانی (تاریخی) ۵۹-۵۵
کیمیای سعادت (دینی) -۱۰۴-۸۰
کچکول -۱۲٤
کشکول -۱۳۲
۲۹۰-کیمیای سعادت -۱۲۶

(گ)

گلدستهٔ عبدالقادر خټک -۵۹-۴۹
گلدستهٔ زعفرانی (طب) -۱۰۴-۶۹
گلستان رحمت (تاریخی فارسی) -۹۷-۸۸
گل رحمت (فارسی تاریخ) -۹۷-۸۸
گلشن عشق -۱۴۲-۱۱۳
گنج پښتو (قصص) -۱۱۹
گلدستهٔ حکایات -۱۱۵
گلزار حیدری -۱۲۶

(ل)

۲۰۰-لرغونی پښتانه (تاریخی) -۳۳-۲۲

(م)

مرآةالافاغنه (فارسی) ۲۳-۲۳
مقصودالمؤمنین (عربی) -۳۳
مخزن الاسلام (دینی) -۵۹-۴۱
مکتوبات کریمداد (فارسی) -۴۲
مخزن افغانی (تاریخی فارسی) -۵۹-۵٤
مطلع مقطع (تاریخی فارسی) -۵۹-۵٤
مسایل ارکان خمسه (دینی) -۱۰٤-۶۷
محاسن المساوات (دینی) -۱۰٤-۷۰
محمودنامه (تاریخی) -۱۰٤-۹۷-۷۰
معرفت الافغانی (گرامر) ۱۰۳-۱۰۰-۷۸
منهاج العابدین (دینی) -۱٤۲-۱۰۷
محمدی قاعده -۱۱۶
مجربات رضوانی -۱۲۰
مقامات امیر (لغوی) -۱۲٤
مجموعهٔ دیوان شمس الفلند (ادبی) ۱۲٤-۱٤۲
مشیر الاخلاق (اخلاق) -۱۲۵
مناقب غوث الاعظم -۱۲۶
مناقب الاعظم -۱۲۶

(ن)

نصیحت نامه دعبدالقادر -۴۹
۳۰۰-نافع المسلمین (دینی) ۶۱-۱۰٤
نافع المسلمین داخون کدا (دینی) ۱۰۴-۱۰۳
نورنامه (دینی) ۸۱
نصیحت نامه ۱۲۳

(و)

وافیه (گرامر) ۱۲۰

(ه)

هنده غه (ادبی) -۱٤٤-۱۱۹
هزار مسایل (دینی) -۱۲۶

(ی)

یوسف زلیخا ـ عبدالقادر خټک (قصه) ۴۹

۳۲۸ یوسف زلیخا (قصصی) ۱۲ـ۱۴۲ـ

دموجوده عصر چاپی کتابونه او اخبارونه

طلوع افغان اخبار ـ ۱۴۰ـ۱۴۶ ـ

۳۳۰ افغان اخبار ۱۴۰ ۱۵۴ـ

اتحاد مشرقی (اخبار) ۱۴۰ـ۱۴۶ـ

پښتو مجله ـ۱۴۶

کابل مجله ـ۱۴۶

ورانګه (اخبار) ـ۱۴۶

زیری اخبار ـ۱۴۶

پښتو سینده (لغوی) ـ۱۴۷

سپیځلی پښتو (لغوی) ـ۱۴۷

امږزرمه لغات (لغوی) ـ۱۴۷

پښتو اصطلاحات او محاوري (لغوی) ـ۱۴۷

۳۴۰ معلم پښتو (ګرامر) ـ۱۴۷

پښتو ښوونکی (ګرامر) ـ۱۴۸

خودآموز پښتو (ګرامر) ۱۴۸

د پښتو ژبې لیاره (ګرامر) ـ۱۴۸

قواعد پښتو (ګرامر) ۱۴۸

پښتو کلی (ګرامر) ـ۱۴۸ـ

اموي لارښوونکی (ګرامر) ـ۱۰۸

پښتو قواعد (ګرامر) ـ۱۴۸

د پښتو لوی ګرامر ـ ۱۴۸

پښتانه شعرا اول ټوک (تاریخی) ـ۱۴۸

۳۵۰ ـ پښتانه شعرا دوهم ټوک (تاریخ) ۱۴۸ـ

پښتني میرمنې (تاریخ) ۱۴۹

د پښتو د ادبیاتو تاریخ (تاریخی) ـ۱۴۹ـ

د ښتنۍ خزانې تعلیقات (تاریخ) ـ۱۴۹

پښتو ملتونه (ادبی) ـ ـ۱۴۹

لوی احمد شاه بابا ـ ـ۱۴۹

... دوره (ادبی) ـ ـ۱۴۹

دخوشحال او عبدالقادر دیوانونه ـ۱۴۹

ملی پسرلی (ادبی) ـ ۱۴۹

پسرلی نغمه (ادبی) ـ ۱۵۰

۱۶۰ ـ نوی ژوندن (ادبی) ـ۱۵۰

ملی سندری (ادبی) ـ۱۵۰

ملی هنداره (ادبی) ـ۱۵۰

دمینې مینه (ادبی) ـ۱۵۰

د غمو وږی (ادبی) ـ۱۵۰

پښتو سندری (ادبی) ـ۱۵۰

فقه اللغة (لغوی) ـ۱۵۰

(لغوی) خبرونه (لغوی) ـ۱۵۰

د کوچنیانو اخلاقی بیانه (ـ) ـ۱۵۰

نیاک بخښتی (ترجمه) ـ۱۵۱ـ

۳۷۰ ـ په ځان باور (٥) ـ ـ۱۵۱

دژوندانه لاری (٥) ـ ـ۱۵۱

پوهه د پښتو پانګه (درامه) ـ ـ۱۵۱

دوه سره مین ورونه (درامه) ـ۱۵۱

پته مینه (٠) ـ۱۵۱

پښتو خبري (تعلیمی) ـ۱۵۱

پښتو ژبه (تعلیمی) ـ۱۵۱

اپاک ښوونکی (تعلیمی) ـ۱۵۱

پښتو ځلی کتابی اس تو که (تعلیمی) ۱۵۱ـ

پښتو قرائتونه اس تو که (تعلیمی) ۱۵۱ ـ

۳۸۰ ـ دمعلم لارښوونکی (تعلیمی) ۱۵۲ـ

دمعارف درسی کتابونه (تعلیمی) ـ۱۵۲

لغات افغانی (لغوی) ـ ـ۱۲۵

ګنجینه افغانی (ګرامر) ـ ـ۱۵۲

براوربیل د کشنری (لغت) ـ ـ۱۵۳

مکتوبات افغانی (تعلیمی) ـ ـ۱۵۳

لغات انګریزی په پښتو (لغت) ـ ـ۱۵۳

اظهار حقیقت ـ ـ۱۵۳

پښتو قاعده ـ ـ۱۵

مادرن پښتو ـ ـ۱۵۳

۳۹۰ ـ ګنج سته ـ ـ۱۰۳

ښکلی رسوڼ ـ ـ۵۳

دسوات دریاست تاریخ ـ۱۵۳

Marfat.com

مسئلہ خلافت	۱۵۳-	دویښتو جام (ډرامه)	۱۵٤-
پسرلی گل (ادبی) -	۱۵۳-	نوی روښنی (ډرامه) -	۱۵٤-
گل کوهی ( ) - .	۱۵۳-	۴۱۰- همت (ډرامه)-	۱۵٤-
ادبی مرغلری (»)	۱۵۳-	جونګړه (ډرامه)-	۱۵٤-
جنگنامهٔ انورابی (جنگی) -	۱۵۳-	داول، دویم، دریم، خلورم، جماعت فرائتونه-	۱۵٤-
دزړه درد	۱۵۳-	دپښتومجله -	۱۵٤-
شلید لې پڼه	۱۵۳-	دسرحد مجله-	۱۵٤-
۴۰۰- داغستان راحت (ادبی)	۱۵۳-	زلمی پښتون -	۱۵٤-
ناول ماهرخ	۱۵۳-	دخیبر مجله .	۱۵٤-
خزان دافغان	۱۵٤-	دجمهوریت اخبار-	۱۵٤-
حالات محمد (تاریخ)	۱۵٤-	دانگار اخبار -	۱۵٤-
درس عبرت (ډرامه) -	۱۵٤-	پیغام سرحد-	۱۵٤-
شهیده سکینه (ډرامه)-	۱۵٤-	۴۲۰- دنن پرون مجله -	۱۵٤-
خوزژوندون (ډرامه -	۱۵٤-	دژوند مجله-	۱۵٤-
درد (ډرامه) -	۱۵٤-		

دپښتو په باب دمستشرقینو کتابونه

دکولمن ښتت لغات	۱۳٦	۴۴۰ - دمستروډغن گرامر	۱۳٦
دکلاپ رات گرامر		دکوکس گرامر	
دهورن لغت	»	دلاریمر صرف ونحو	
کریستوماتی آف دی پښتو (ادبی)	۱۳٦	دپښتو نخوا هارو بهار	۱۳۷
دراورتی لغات	۱۳٦	د ۱۷ قرن اشعار	
دراوتی گرامر		دهوگس گرامر	
گلشن روه (ادبی)		دروس کمپل گرامر	
محاورهٔ پښتو	۱۳٦	دروس کمپل منول-	۱۳۷
۴۳۰- دمېجر لیچ گرامر	»	دپښتو دمحاوری لغات	
دایسپ حکیم قصی	»	پښتوژبه	
دهو گهانډ گرامر	»	۴۵۰- کلید افغانی (ادبی)	
دپښتو فیلا لوژی		دپښتو ایتمو لوژی	
دبیلیو لغات		خوشحال خان اودهغه اشعار	
دبیلیو گرامر	»	د(اوالد) کتاب	
دهو مانووچ لغت	»	دگریرسن دپښتو تحقیق	
د » گرامر		دپښتو مطالعات	
دترومپ گرامر		پښتو مجموعه	
دواهن گرامر			

نوټ : په دې فهرست کښې ټول (٤٥٦) کتابونه دي ، په دې کتابو کښې (٢٩) فارسي او ٤٢٧ پښتو دي په دې جملې نسخه (٣٥) د مستشرقينو، ٩٣ د او سني عصر ١٩٩ د پخوانو مالي آثار دي.

دوه نور يادداشتونه

١ـ (د ١٠٢٥ هـ متعلق) دا د اعليحضرت محمد ظاهر شاه د روښانه عصر يو بل لوی کار په پښتو او فارسي د قرآن کريم ترجمه او تفسير دی چه د حضرت شيخ الهند د تفسير او ترجمې نه ترجمه کيږي. دا ... د ... شوي دی.

... له فارسي نه پښتو او فارسي تفسير اول جلد چاپ ... سپارې کښيږي په ... چاپ ... کښې چاپ شوي دي او نور جلدونه ئې هم چاپ کيږي.

٢ـ (د ١٠١١ هـ متعلق) په دې وخت کښې د دولت مشهور اديب تاج محمد ... په پښتو ... منظوم کتاب ليکلی او په (١٣٦٠هـ) په ... کښې چاپ شوی دی دا کتاب ... د ... عبدالغفور ... تاريخ ... شوی دی چه د يوسف زو ... فهرست ... تاريخ ... او ... خوږ او روان دی ... کښې ... کښيږي ... عبدالودود ... حدی ... کښې ... دولت ... پښتو کښې هم ... پښتو ... معلوميږي چه پښتو ... موجوده ... د پښتو ... کښې ... موجود دی .

مأخذو

د دې کتاب په ليکلو کښې که څه هم ... کتابو څخه استفاده شوې ده مگر ... د اختصار ... د مشهورو مأخذونه ... چه نورو مأخذونو ذکر په اصل کتاب کښې راغلی دی

١ـ پټه خزانه ... شعرالعرب اودوهم ټوک
٢ـ پټه خزانه ـ د محمد هوتک
٣ـ د کابل مجلې
٤ـ د آريانا مجلې
٥ـ د کابل سالنامې
٦ـ د پښتو د ... کتاب ـ ... پښتين
٧ـ د ١٣٢٢ په سالنامه کښې د ... حبيبي او ... مقالې
٨ـ د ١٣١٨ په سالنامه کښې د کتابونو فهرست
٩ـ ... الاخبار ... شماري
١٠ـ د برټش موزيم د ... نسخو فهرست چه پروفيسر (بلومهارت) ترتيب کړی او په (١٩٠٥) کښې چاپ شوی دی
١١ـ د پښور د اسلاميه کالج د کتابخانې فهرست چه مولوی عبدالرحيم ترتيب کړی او په (١٣٣٦هـ) کښې چاپ شوی دی
١٢ـ ... نور متفرق يادداشتونه
١٣ـ د پښتو ټولنې علمي کتابونه

نوټ : په دې کتاب کښې ما ... علي ... څخه زيات استفاده کړې ده هر کله چه دی ... د ... کښې ... او تحقيق ... لاس ... يادونه ...

Marfat.com

د موجوده وخت یو څو نور کتابونه

۱. (دفرانسوي ژبې گرامر) دا گرامر د (کمودا وژه) اثر دی او د ښاغلي [illegible] له خوا ترجمه شوی دی له دې کتاب څخه د پښتو په گرامر کښې هم ښه استفاده [illegible] دې کتاب [illegible] پښتو ترجمه د کابل د مجلې په (۲۱) شماره [illegible] ورپسې نشرېږي

۲ ـ (د وار [illegible] پښتو [illegible]) [illegible] کتاب (د پښتو [illegible]) او [illegible] او [illegible] د پښتو [illegible] دا کتاب ښاغلي [illegible] ښاغی [illegible] پښتو اردو [illegible] چه اوس د [illegible]

۳ ـ (د پښتو اوي قاموس) دا قاموس د پښتو [illegible] په فارسي لیکلی شوی دی چه تقریباً (۳۰) زره لغات لري اوس [illegible] مطبعې له لیږل شوی دی

٤ ـ (د پښتو اوي قاموس) د ښاغلي عبدالله خان افغاني نویس اثر دی [illegible] کښې تقریباً د (۵۵) زره عربي او فارسي لغتو په مقابل کښې (٤۰) زره [illegible] راغلي دي دی کتاب په ۱۳۲٤ ش کال کښې د آریانا [illegible] او امید دی چه چاپ به هم شي

۵ ـ (مرویس نیکه) د ښاغلي بې نوا اثر دی چه په ۱۳۲٤ کښې [illegible] جایزه ورکړی ده او اوس نی د کابل په مجله کښې [illegible] شوی ده ،

٦ ـ یو څو نور هم کتابونه چه لا چاپ شوي نه دي لیږل شوي [illegible] (ادبي بحثونه) دی چه په دغه کال کښې د خوشحال خان جایزه ورکړی [illegible] فنون) او بل زما (د پښتو اشتقاقونه او ترکیبونه) دی دي دواړه [illegible] کښې د اقتصاد او [illegible] جایزه اخستې ده او دې کتابو [illegible] (٤٤۰) ته رسېږي ،

Marfat.com

دالاندې مضمون د(۱۳۵) مخ په آخر پورې اړه لري

پښتو ټولنه ، بیایه (۱۳۱٦ ش) کښې ددغه انجمن نوم په پښتو ټولنه بدل شو ، او مجله یې هم ورو سره په (۱۳۲۹ ش) کښې ټوله په پښتو واوښته چه تر اوسه دغه ټولنه او دغه مجله د پښتو دخدمت په لار کښې په ښه صورت چلیږي ، برته له دغې مجلې څخه په دې دوره کښې ډېر اخبارونه په پښتو جاري شول ، لکه اتحاد مشرقي ، طلوع افغان ، وړانګه ، (یو څه موده دزیری اخبار هم له پښتو پولنې څخه په پښتو نشریده) دارنګ دوطن ټولو اخبار ونو او مجلو د پښتو په خپرولو کښې حصه واخسته ، په دې اعتباردې دورې ته موږ د پښتو د نهضت اوژوند اوپه دوره وایو او دیو ربردست ادبي نهضت او بیدارۍ زمانه یې بولو . په دې دوره کښې د پښتو ادب ښه ترقي او پرمخ تګ کړی دی ، خصوصاً د نثر په برخه کښې خو زیات وړاندې والی لیدل کیږي ، ددې دورې نظم لکه دپخوا پشان یواځې دعشق او خط و خال په جال کښې ګېر نه دی بلکه ددې وخت نظم آزاد او دملي ، وطني ، او قومي خیالاتو او افکارو څخه ډک دی . په دې وخت کښې د پښتو نثر په حقیقي معنی د نثر مفهوم پیدا کړ ، هر ډول مضامین او مطالب پکښې راننوتل او تعلیمي نثرونه په زیاته اندازه ولیکل شول .

د پښتو په نثر کښې ډرامې او ناولونه ددې وخت سوغاتونه دي . دادب تاریخ هم په دې وخت کښې ولیکل شو . لغات او ګرامرونه هم ددې عصر تالیفات دي ، دغه رنګه له خارجي ژبو څخه علمي ترجمې اواخستنې هم په دې دورو کښې شروع شوې ، په دې ډول په هره څوا کښې زیات کتابونه او آثار لیدل کیږي . اوو پلای شوچه کوم کار چه په دې ۱۵،۱٤ کالو کښې د پښتو او پښتو ادب د پاره شوی دی ، هغه د ډېر قدر او ستاینې وړ دی ، بل کوم اوی کار چه په دې دوره کښې وینو ، هغه د پښتو کورسونو جاري کول دي ، تقریباً (۱۰) کالو څخه د پښتو دزده کړې د پاره د کورسونو تاسیس او جاري شوی دی ، دا کورسونه د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په رسمي امر او شاهي فرمان جوړ شوي دي ، ټول مامورین رسماً د پښتو په ویلو او زده کولو پېره او مکلف دي . ددې کورسونو د پاره د پښتو کلي ګانو یو د تعلیمي سلسله هم جوړه شوې ده غرض دا چه په دې لاره کښې ډېر زیار او کوشش وشو ،

[الف]

غلطنامه

مخ ـ کرښه ـ ناسم ـ سم

۳ ـ ۱۰ ـ من ـ مېن

۴ ـ ۱ ـ اوسا ـ اوستا

۴ ـ ۱۵ ـ وشو ـ ورشو

۵ ـ په (۲۳) کرښه کښی داجمله پاتې ده «نویه‌دې دواړه ولاړو کښی مهارت پیدا کول»

۵ ـ ۲۷ ـ کوی ـ کښی

۶ ـ ۴ ـ (ط) ـ خط

۷ ـ ۱۶ ـ اخلاقی ـ اخلاقی

۶ ـ ۲۰ ـ ښکارنوی ـ ښکارندوی

۶ ـ ۲۷ ـ ډرامانیك ـ ډراماتیك

۶ ـ په (۳۰) کرښه کښی د (پاشلو) د کلمی نه وروسته د(تیتولو) کلمه پاتې ده

۷ ـ ۶ ـ ثمر ـ نثر

۷ ـ ۹ ـ ثمر ـ نثر

۷ ـ ۲۵ ـ دې نه ـ دې ته

۷ ـ ۲۵ ـ نمونهٔ ـ نمونې

۷ ـ ۳۱ ـ پوه ـ پوه

۱۰ ـ ۲۰ ـ زیارته ـ زیارنه

۱۱ ـ ۱۵ ـ یا ـ بل

۱۳ ـ ۱۸ ـ عور ـ غور

۱۴ ـ ۴ ـ یار ـ پار

۱۴ ـ ۹ ـ غاری ـ غازی

۱۴ ـ ۱۰ ـ ر ـ برېښنا

۱۴ ـ ۱۱ ـ چرنون ـ چرتون

۱۴ ـ ۱۳ ـ ی ـ مرانې

۱۴ ـ ۱۹ ـ ته ـ نه

۱۴ ـ ۲۱ ـ و ـ يو

مخ ـ کرښه ـ ناسم ـ سم

۱۴ ـ ۲۲ ـ ل ـ تل

۱۴ ـ ۲۳ ـ شته ـ شیده

۱۴ ـ ۲۴ ـ ونه ـ جونه

۱۴ ـ ۲۶ ـ هسا ـ عیسې

۱۴ ـ ۲۷ ـ خاءدی ـ خاندی

۱۵ ـ ۷ ـ الونه ـ ساالونه

۱۵ ـ ۱۷ ـ غور ـ غوری

۱۵ ـ ۱۳ ـ دښمن ـ دښن

۱۵ ـ ۲۹ ـ ستاره ـ ستاره

۱۵ ـ ۲۹ ـ چه ـ چه‌د

۱۶ ـ ۳ ـ سیند ـ سنده

۱۶ ـ ۹ ـ سوری ـ سوری سوزی

۱۷ ـ ۱۰ ـ درامو ـ دزلمو

۱۷ ـ ۱۵ ـ وکړیه ـ وکړیه

۱۷ ـ ۲۸ ـ یو ـ پوه

۱۸ ـ ۴ ـ نیوزنه ـ نیزونه

۱۸ ـ ۹ ـ اوسېدونکی ـ اوسېدونکیو

۱۸ ـ په (۹) کرښه د (اوسېدونکیو) له جملې څخه وروسته د(زمینداور) کلمه پاتې ده .

۲۰ ـ ۲۰ ـ کښې‌نې ـ کښې

۲۳ ـ ۱۵ ـ بولاد ـ پولاد

۳۱ ـ ۱۷ ـ لمری ـ اومری

۳۱ ـ ۳۲ ـ نظاه ـ نظم

۳۲ ـ ۱ ـ لر ـ لرو

۳۲ ـ ۹ ـ دوري ـ دوري د

۳۳ ـ ۱۵ ـ رمو ـ درمو

ب

مخ	کرښه	نارسا	رسا
۳۵	۱۵	[illegible]	[illegible]
۶۱	۲۵	چاترارسه	[illegible] اوسه نې
۱۹	۲۳	تحصیل کې کړ	تحصیل کې وکړ
۷۹	۲۸	ساده او روان دی	ساده او روان دی
۸۵	۱	علیجار	عنیخان
۸۶	۱۵	دسپ	دسما
۱۰۶	۳	ډېرمشهوري	ډېري مشهوري
۱۰۷	۲	ظرمحمد	نظر محمد
۱۱۹	۱۷	پته	پېټه
۱۲۶	٤	انګریزی د	انګریزدی
۱٤۸	۲۳	عاموال	عاموالی

پاوله کرښه کښې دا جمله پاتې ده (د خټکو دېټ وخو شتوا)

مسئلـه خـلافت	۱۵۳-	دویقنو جام(ډرامه)	۱۵٤-
پسرلی گـل (ادبی) -	۱۵۳-	نوی روشنی (ډرامه) -	۱۵٤-
گـل کوهی (») -	۱۵۳-	٤۱۰- همت (ډرامه)-	۱۵٤-
ادبی مرغلری (»)	۱۵۳-	جونگړه (ډرامه)-	۱۵٤-
جنـگـنامهٔ انورا بی(جنـگی) -	۱۵۳-	داول،دویم،دریم،خاورم،جماعت قرائتونه-	۱۵٤-
دزړه درد	۱۵۳-	دپښتومجله -	۱۵٤-
شلېدلي پڼـه	۱۵۳-	دسرحد مجله-	۱۵٤-
٤۰۰- داغستان راحت (ادبی)	۱۵۳-	زلمی پښتون -	۱۵٤-
نـاول ماهرخ	۱۵۳-	دخیبر مجله .	۱۵٤-
خزان دافغان	۱۵٤-	دجمهوریت اخبار-	۱۵٤-
حالات محمد (تاریـخ)	۱۵٤-	دانـګار اخبار -	۱۵٤-
درس عبرت (ډرامه) -	۱۵٤-	پیغام سرحد-	۱۵٤-
شهیده سکینه (ډرامه)-	۱۵٤-	٤۲۰- ننن پرون مجلـه -	۱۵٤-
خوزژوندون(ډرامه -	۱۵٤-	دژوند مجله-	۱۵٤-
درد (ډرامه) -	۱۵٤-		

دپښتو په باب دمستشرقينو کتابونه

دکولبون شتت لغات	۱۳٦	٤٤۰ - دمستروډغن ګرامر	۱۳٦
دکـلاپ رات ګرامـر		دکوکس ګرامر	
دډورن لغت	»	دلاریمر صرف ونحو	
کریستوماتی آف دی پښتو (ادبی)	۱۳٦	دپښتو نخوا هارو بهار	۱۳۷
دراورټـی لغات	۱۳٦	د ۱۷ قرن اشعار	
دراوټی ګرامر		دهوګس ګرامر	
ګـلشن روه (ادبی)	»	دروس کـیپل ګرامر	
محاورهٔ پښتو	۱۳٦	دروس کـیپل منول-	۱۳۷
٤۳۰- دمیجر ایچ ګرامر	»	دپښتو دمحاوری لغات	»
داپیسپ حکیم قصی	»	پښتوژبه	
د«و ګیهان» ګرامر	»	٤۵۰- کـلید افغانی (ادبی)	
دپښتو فـیلا اوژی	»	دپښتو ایتمو اوژی	
دبیلیـو لغات	»	خوشحال خان اودهغه اشعار	
دبیلیوګرامر	»	د(اوالد) کـتاب	
دټو مانووچ لغت	»	دګریرسن دپښتو تحقیق	
د » ګرامر	»	دپښتو مطالعات	
دترومپ ګرامر	»	پښتو مجموعه	»
دواهن ګرامر	»		

ږغ : په‌دې فهرست کښې ټول (٤٥٦) کتابونه دي ، په‌دې کتابو کښې (٢٩) فارسي او ٤٢٧ پښتو دي. په‌دې جملې نسخه (٣٥) دمستشرقينو، ٩٣ د او سني عصر
١٩٩ د پخواني زمانې آثار دي .

دوه نور یادداشتونه

١ـ (د ١٥٣٤ مخ متعلق) دا چې حضرت محمد طاهر شاه د روښانه عصر يو بل لوی کار په پښتو او فارسي د قرآن کريم ترجمه او تفسير دی چه د حضرت شيخ الهند د تفسير او ترجمې له مخه کښېږي ، دا ترجمه له خه موږ دی خه د علمي او ادبي هيئت له خوا شروع شوی ده .

تر اوسه د دغه پښتو او فارسي تفسير اول جلد چه د الم سيپارې کښېږي په ډېر ښه چاپ د کابل په مطبعه کښې چاپ شوی دی او نور جلدونه ئي هم چاپېږي .

١ـ (د ٥٠١ مخ متعلق) په‌دې وخت کښې د سوات مشهور اديب تاج محمد زيب سر پښتو تاريخي منظوم کتاب ليکلی او په (١٣٦٠هـ) په پېښور کښې چاپ شوی دی دا کتاب د سوات د والي په ويناد سيد عبدالغفور له منثور تاريخ نه په نظم شوی دی چه د يوسف زو او د سوات د ريست تاريخ بيانوی او نظم ئي خوږ او روان دی له‌دې نه خبر کېږي چه شود سوات په دربار کښې هم پښتو ژبې ته توجه کېږي ، لکه چه عبدالودود شهرت دی د فاضل سلمي په مقدمه کښې ليکلی د سوات ته ديرا او مې يو ريستوانو کښې هم او س پښتو دفتري ژبه قرار ورکول شوي ده او په دا معمول دی چه پښتو ژبه دا موجوده نهضت د پښتونخوا له لاري اثري ، او کښې هم شته او موجود دي .

مآخذ

د دې کتاب په ليکلو کښې له ډېرو او پر تو کتابونو څخه استفاده شوي ده ، مګر مونږ داخلهٔ د اختصار له امله مشهور مأخذونه ښيولي چه د نورو مأخذونو ذکر په اصل کتاب کښې راغلی دی

١ـ پښتانه شعرا لومړی او دوهم ټوک
٢ـ پټه خزانه ـ د محمد هوتک

٣ـ د کابل مجلې
٤ـ د آريانا مجلې

٥ـ د کابل سالنامې
٦ـ د پښتو د نثر کتاب ـ درشتين
٧ـ د ١٣٢٢ په سالنامه کښې د ښاغلي حبيبي او نورو مقالې
٨ـ د ١٣١٨ په سالنامه کښې د کتابونو فهرست
٩ـ سراج الاخبار ځيني شمارې
١٠ـ د برټش موزيم د قلمي نسخو فهرست چه پروفيسر (بلومهارت) ترتيب کړی او په (١٩٠٥) کښې چاپ شوی دی
١١ـ د پېښور د اسلاميه کالج د کتابخانې فهرست چه مولوي عبدالرحيم ترتيب کړی او په (١٣٣٦هـ) کښې چاپ شوی دی
١٢ـ ځيني نور متفرق يادداشتونه
١٣ـ د پښتو ځيني قلمي کتابونه

نور په‌دې کتاب کښې د ښاغلي ع. ح له آثارو څخه زياته استفاده کړې ده هر که چه‌دی ... دی لار کښې د زيات پلټنې او تحقيق خاوند دی لای نو د ياد ونه مې ورو بللهٔ

دموجوده وخت یوځو نور کتابونه

۱ـ (دفرانسوی ژبی گرامر) داگرامر د (کاوداوزه) ام دی او دمبادی [illegible] له خوا ترجمه شوی دی لەدی کتاب څخه دپښتو په گرامر کښی هم ښه استفاده [illegible] ددي کتاب پښتو ترجمه دکابل دمجلی په (۲۱) شمارو کښی نشر شوی [illegible] وروسته نشر یږی

۲ ـ (دهار مستتر پښتو خیرنی) ددارمستتر دمشهور کتاب (دپښتو [illegible] او [illegible] برخه او [illegible] اوس [illegible] ددپښتو [illegible] داکتاب دښاغلی سیدقاسم رشتیا له فرانسوی څخه په فارسی ترجمه [illegible] ښاغلی [illegible] په پښتو اړولی دی چه اوس دکابل په مجله کښی [illegible]

۳ ـ (دپښتولوی قاموس) داقاموس دپښتو [illegible] په فارسی لیکلی شوی دی چه تقریباً (۳۰) زره لغات لری اوس [illegible] مطبعی ته لیږل شوی دی

٤ ـ (دپښتو لوی قاموس) دښاغلی عبدالله خان افغانی نویس اثر دی [illegible] کښی تقریباً د(٤٥) زره عربی اوفارسی لغاتو په مقابل کښی (٥٠) زره [illegible] راغلی دی دی کتاب په ۱۳۲٤ش کال کښی د [illegible] اوله درجه [illegible] او امیدی چه چاپ به هم شی

۵ ـ (مرویس نیکه) دښاغلی بینوا اثر دی چه په ۱۳۲٤ کښی [illegible] جایزه وړی ده او اوس نی دکابل په مجله کښی [illegible] شوی ده ،

٦ ـ یوځو نورمهم کتابونه چه لاچاپ شوی نه دی [illegible] (ادبی بحثونه) دی چه پەدغه کال لی دخوشحال خان جایزه وړی ده او [illegible] فنون) او بل زما (دپښتو استقافونه او ترکیبونه) دی دی دواړو کتابونو [illegible] کښی داقتصاد او [illegible] جایزه اخسته ده لەدی کتابو سره دپښتو [illegible] (٤٤٠) ته رسیږی ،

Marfat.com

دالاندې مضمون د(۱۳۵) مخ په آخر پورې اړه لري

پښتو ټولنه چې په (۱۳۱٦ش) کښې د دغه انجمن نوم په پښتو ټولنه بدل شو ، او مجله يې هم وروسته په (۱۳۲۹ش) کښې ټوله په پښتو واوښته چه تراوسه دغه ټولنه او دغه مجله د پښتو د خدمت په لار کښې په ښه صورت چليږي ، برته له دغې مجلې څخه په دې دوره کښې ډېر اخبارونه په پښتو جاري شول ، لکه اتحاد مشرقي ، طلوع افغان ، وړانګه ،(يو څه موده د زيري اخبار هم له پښتو ټولنې څخه په پښتو نشريده) دا رنګ د وطن ټولو اخبار ونو او مجلو د پښتو په خبرولو کښې حصه واخسته ، په دې اعتبار دې دورې ته موږ د پښتو د نهضت او وېښتيا دوره وايو او ديو زبردست ادبي نهضت او بيدارۍ زمانه يې بولو . په دې دوره کښې د پښتو ادب ښه ترقي او پر مخ تګ کړى دى ، خصوصاً د نثر په برخه کښې خو زيات وړاندې والى ليدل کيږي ، د دې دورې نظم لکه د پخوا پشان يوازې د عشق او خط و خال په جال کښې ګير نه دى بلکه د دې وخت نظم آزاد او د ملي ، وطني ، او قومي خيالاتو او افکارو څخه ډک دى . په دې وخت کښې د پښتو نثر په حقيقي معنى د نثر مفهوم پيدا کړ ، هر ډول مضامين او مطالب پکښې رانغوتل او تعليمي نثرونه په زياته اندازه وليکل شول .

د پښتو په نثر کښې ډرامې او ناولونه د دې وخت سوغاتونه دي . د ادب تاريخ هم په دې وخت کښې وليکل شو . لغات او ګرامرونه هم د دې عصر تاليفات دي ، د غه رنګه له خارجي ژبو څخه علمي ترجمې او اخستنې هم په دې دور کښې شروع شوې ، په دې ډول په هره څوا کښې زيات کتابونه او آثار ليدل کيږي . او وېلاى شو چه کوم کار چه په دې ۱٤ ، ۱۵ کالو کښې د پښتو او پښتو ادب د پاره شوى دى ، هغه ډېر قدر او ستاينې وړ دى ، بل کوم لوى کار چه په دې دوره کښې وينو ، هغه د پښتو کورسونو جاري کول دي ، تقريباً (۱۰) کالو څخه د پښتو د زده کړې د پاره د کورسونه تاسيس او جاري شوي دي ، دا کورسونه د اعليحضرت محمد ظاهرشاه په رسمي امر او شاهي فرمان جوړ شوي دي ، ټول مامورين رسماً د پښتو په وېلو او زده کولو باندې مکلف دي . د دې کورسونو د پاره د پښتو کلي ګانو يو ه تعليمي سلسله هم جوړه شوې ده غرض دا چه په دې لاره کښې ډېر زيار او کوشش وشو ،

Marfat.com

[الف]

غلطنامه

مخ کرښه ناسم سم

۳ - ۱۰ - من - مین

٤ - ۱ - اوسـ - اوستا

٤ - ۱۵ - وشو - ورشو

۵ - په (۲۳) کرښه کښې داجمله پاتې ده

«نو په دې دواړو ولاړو کښې مهارت

پیدا کول»

۵ - ۲۷ - کوی - کښې

٦ - ٤ - (ض) - خط

۷ - ۱٦ - اخلاقی - اخلاقی

٦ - ۲۰ - ښکارنوی - ښکارندوی

٦ - ۲۷ - درامانیت - دراماتیك

٦ - په (۳۰) کرښه کښې د (پاشلر)

د کلمې نه وروسته د(تیتولو) کلمه پاتې ده

۷ - ٦ - نمر - نثر

۷ - ۹ - نمر - نثر

۷ - ۲۵ - دي نه - دي نه

۷ - ۲۵ - نمونه - نمونې

۷ - ۳۱ - یوه - یوه

۱۰ - ۲۰ - زیارنه - زیارنه

۱۱ - ۱۵ - با - بل

۱۳ - ۱۸ - پور - غور

۱٤ - ٤ - یار - یار

۱٤ - ۹ - غاری - غازی

۱٤ - ۱۰ - ر - برېښنا

۱٤ - ۱۱ - چرنون - چرنون

۱٤ - ۱۳ - ی - مرانې

۱٤ - ۱۹ - نه - نه

۱٤ - ۲۱ - و - یو

مخ کرښه ناسم سم

۱٤ - ۲۲ - ل - لی

۱٤ - ۲۳ - شته - شته

۱٤ - ۲٤ - وله - جوړله

۱٤ - ۲٦ - هسا - هسې

۱٤ - ۲۷ - خاندی - خاندی

۱۵ - ۷ - الونه - سالونه

۱۵ - ۱۷ - غور - غوری

۱۵ - ۲۳ - دښمن - دښمن

۱۵ - ۲۹ - ستاره - ستاره

۱۵ - ۲۹ - چه - چه د

۱٦ - ۳ - سپند - سنده

۱٦ - ۹ - سوری - سوری سوری

۱۷ - ۱۰ - درامو - درامو

۱۷ - ۱۵ - وکړیه - وکړیه

۱۷ - ۲۸ - یو - یوه

۱۸ - ٤ - نیوزنه - نیوزونه

۱۸ - ۹ - اوسپدونکی - اوسېدونکی ؤ

۱۸ - په (۹) کرښه د (اوسېدونکی ؤ)

له جملې څخه ورسته د(زمیندار) کلمه

پاتې ده .

۲۰ - ۲۰ - کښې نې - کښې

۲۳ - ۱۵ - بولاد - پولاد

۳۱ - ۱۷ - لمری - اومړی

۳۱ - ۳۲ - نظاله - نظم

۳۲ - ۱ - ار - ارد

۳۲ - ۹ - دوري - دوري د

۳۳ - ۱۵ - رمو - درمو

Marfat.com

[ب]

مخ	کرښه	ناروا	روا
۳۲	۱۵	[illegible]	په دینی
۷۰	[illegible]	چوکۍ [illegible]	[illegible]
۷۹	۲۳	[illegible] کړ	[illegible] کړ
۹۰	۲۸	ساده او روان دي	ساده او روان دی

پاملرنه ترجمه کښې دا جمله پاتې ده (د خټکو دین پوهو شنوا)

مخ	کرښه	ناروا	روا
۸۵	۱	غلیمخان	علیمخان
۸۶	۱۵	دسپ	دسما
۱۰۶	۲	ډېر مشهوری	ډېرې مشهورې
۱۰۷	۷	ظفر محمد	ظفر محمد
۱۱۹	۱۷	په	پوه
۱۲۶	٤	انګریزی د	انګریزدی
۱٤۸	۲۳	عمرال	عمرانی

دا کتاب په دوهم ځل د پښتو ټولنې له خوا

چاپ شو د پښتو ټولنې د نشراتو له لړې

لمبر (۱۹۰)

Marfat.com

A History of Pashto Literature

By

Sadiqullah "Rishtéen"

Kabul

Afghanistan

1954

Marfat.com